

Профіль Черкаської області

*Аналітично-описова частина до
стратегії розвитку Черкаської
області*

2014 р.
м. Черкаси

ЗМІСТ

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОБЛАСТІ

- 1.1. Географічне розташування
- 1.2. Адміністративно-територіальний устрій
- 1.3. Порівняльна характеристика Черкаської області
- 1.4. Основні планувальні документи території

2. ПРИРОДНІ РЕСУРСИ ОБЛАСТІ

- 2.1. Клімат
- 2.2. Земельні ресурси та ґрунтовий покрив
- 2.3. Мінерально-сировинні ресурси
- 2.4. Лісові ресурси
- 2.5. Водні ресурси
- 2.6. Природно-заповідний фонд
- 2.7. Історико-культурна спадщина

3. ДЕМОГРАФІЯ ТА ТРУДОВІ РЕСУРСИ

- 3.1. Чисельність населення
- 3.2. Природний рух та міграція населення
- 3.3. Розподіл населення за статтю та віком
- 3.4. Демографічне навантаження
- 3.5. Трудові ресурси та науково-кадровий потенціал

4. ІНФРАСТРУКТУРА

- 4.1. Транспортна інфраструктура
- 4.2. Енергетична сфера
- 4.3. Житлово-комунальне господарство
- 4.4. Будівництво
- 4.5. Освіта
- 4.6. Охорона здоров'я
- 4.7. Культура
- 4.8. Соціальна сфера

5. ЕКОНОМІКА ТА ПІДПРИЄМНИЦТВО

- 5.1. Загальні показники економічного розвитку області
- 5.2. Промисловий потенціал
- 5.3. Агропромисловий комплекс
- 5.4. Інвестиційна діяльність
- 5.5. Зовнішньоекономічна діяльність
- 5.6. Споживчий ринок
- 5.7. Підприємницька діяльність
- 5.8. Туризм

6. ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНА СФЕРА

- 6.1. Доходи. Загальна характеристика
- 6.2. Доходи бюджету області у розрізі територій
- 6.3. Бюджет розвитку
- 6.4. Доходи населення

7. ЕКОЛОГІЯ

- 7.1. Стан атмосферного повітря
- 7.2. Екологічна ситуація в галузі водокористування
- 7.3. Охорона земельних ресурсів
- 7.4. Природні об'єкти та збереження біорізноманіття
- 7.5. Утворення та накопичення відходів
- 7.6. Екологічно небезпечні об'єкти області

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОБЛАСТІ

Черкаська область утворена 7 січня 1954 року.

1.1. Географічне розташування

Черкаська область розташована в центральній лісостеповій частині України, в середній течії річок Дніпра та Південного Бугу. Вона межує на півночі з Київською (протяжність 340 км), на сході – з Полтавською (212 км), на півдні – з Кіровоградською (388 км) і на заході – з Вінницькою (124 км) областями.

На Черкащині, поблизу села Мар'янівка Шполянського району, розташований географічний центр України з координатами: 49° 01' 39" північної довготи, 28° 58' 31" східної широти.

Площа Черкаської області становить 20,9 тис. квадратних кілометрів, що складає 3,5% території держави (18 місце в Україні). Населення – 1 259,9 тис. осіб.

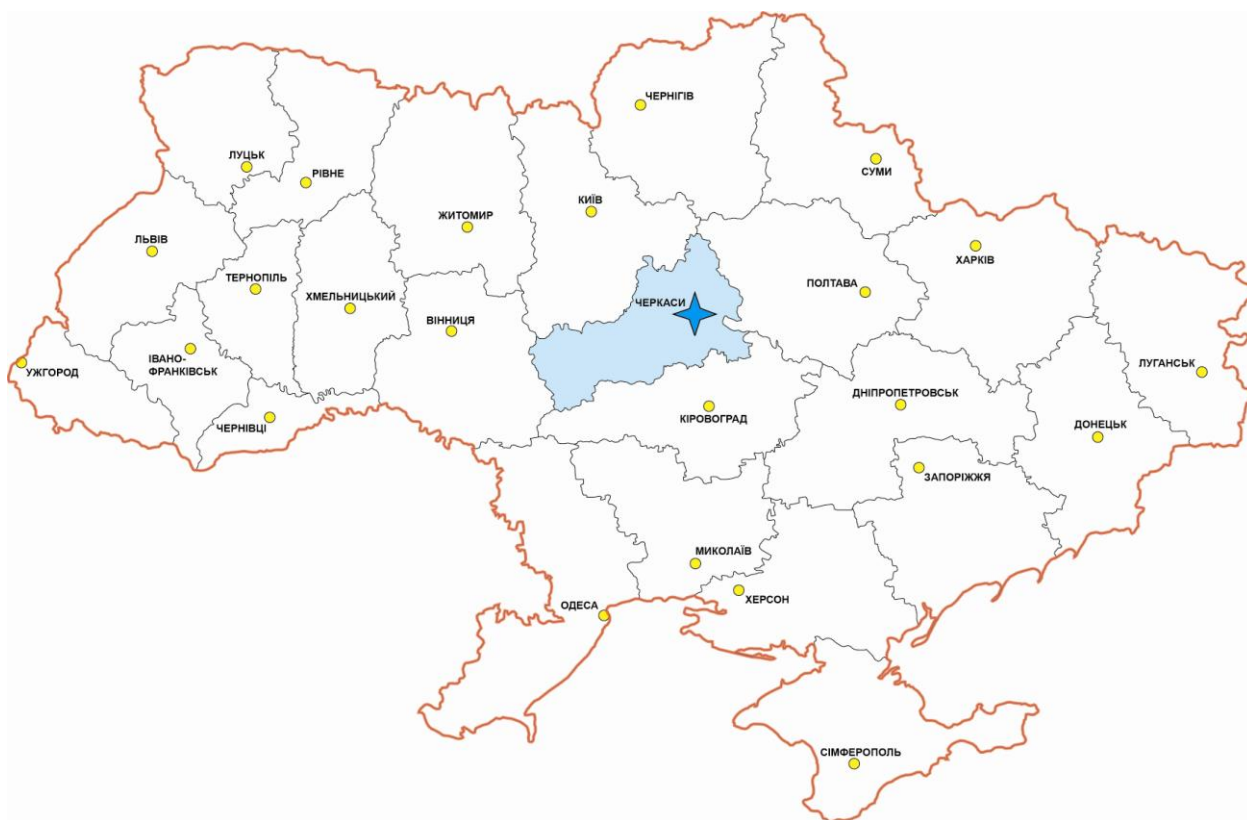

Рис.1. Географічне розташування Черкаської області

Відстані до найбільших економічних центрів Європи становлять до: Берліна – 1523 км, Будапешту – 1234 км, Варшави – 954 км, Відня – 1534 км, Праги – 1599 км.

Таблиця 1. Відстань до найбільших міст України

Місто	Відстань, км.
Дніпропетровськ	326
Донецьк	576
Запоріжжя	415
Львів	717
Київ	201
Сімферополь	649
Суми	343
Харків	415

Територія області простягнулася із південного заходу на північний схід на 245 км, з півночі на південь – на 150 км. Крайня північна точка лежить неподалік від села Кононівка Драбівського району, південна – поблизу села Колодисте Тальнівського району, західна – біля села Коритня Жашківського району, східна – неподалік села Стецівка Чигиринського району. За математичними розрахунками географічним центром області є точка поблизу села Журавки Городищенського району.

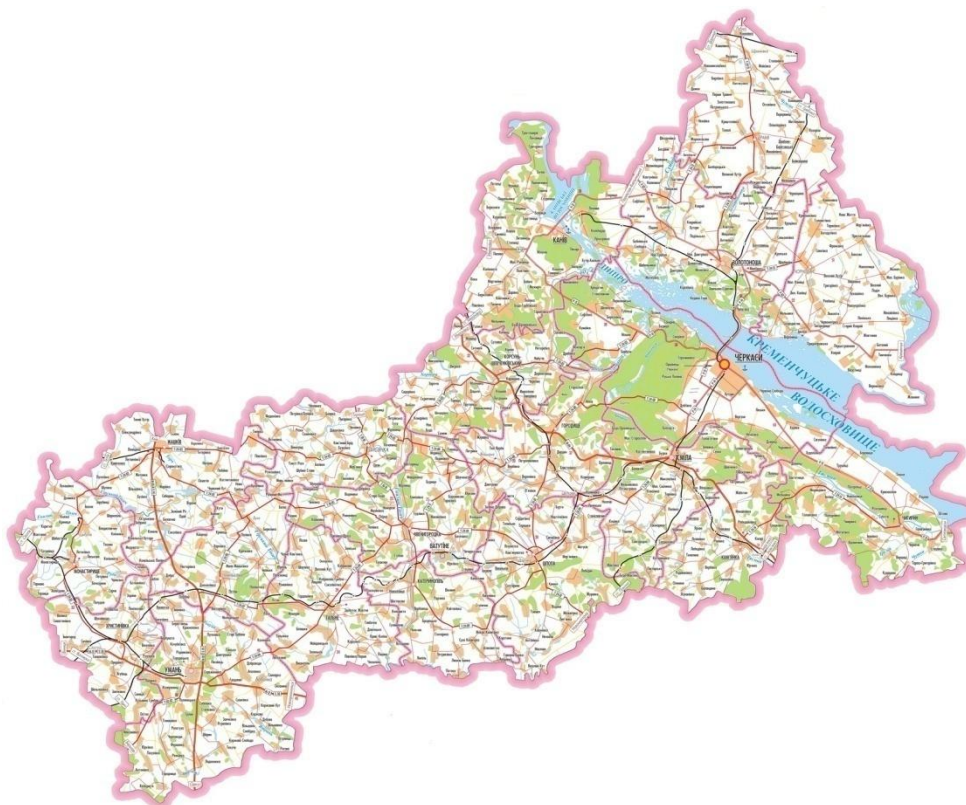

Рис.2. Карта Черкаської області

Черкащина в цілому рівнинна і умовно поділяється на дві частини – правобережну і лівобережну. Переважна частина правобережжя розміщена в межах Придніпровської височини з найвищою точкою

області, що має абсолютну висоту 275 метрів над рівнем моря (поблизу Монастирища). В прилягаючій до Дніпра частині правобережжя знаходиться заболочена Ірдино-Тясминська низовина, а також підвищення – Канівські гори. Низинний рельєф має лівобережна частина області, яка розташована в межах Придніпровської низовини.

Черкаська область входить до складу Центрального економічного району, ключова роль у господарстві якого відводиться харчовій промисловості, легкій промисловості, машинобудівному комплексу, зокрема сільськогосподарському та транспортному машинобудуванню, а також хімічній промисловості та будівельній індустрії. Саме центральність розташування області є основною позитивною рисою її економіко-географічного положення.

1.2. Адміністративно-територіальний устрій

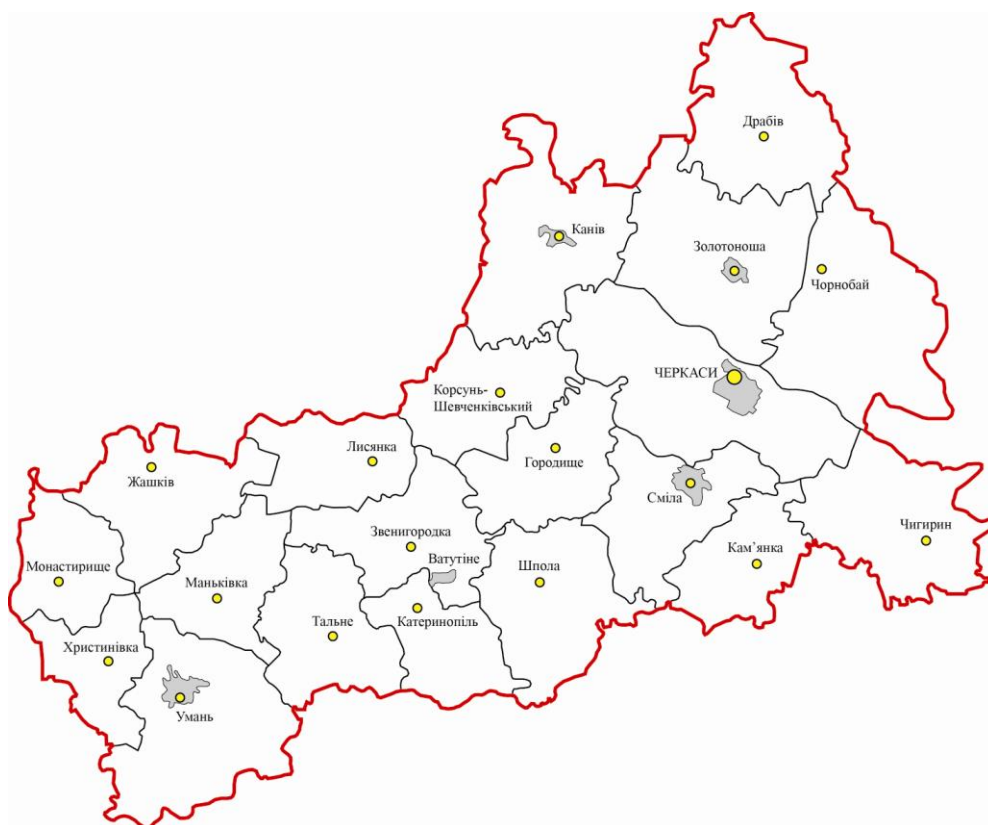

Рис.3. Адміністративно-територіальний устрій Черкаської області

Сучасна територія Черкащини входить до історичної області Середня Наддніпрянина.

Населення Черкаської області станом на 1 січня 2014 року становило 1 259,9 тис. осіб, у тому числі міське населення –

712,4 тис. осіб (56,5%), сільське – 547,5 тис. осіб (43,5%). Середня щільність населення складає 60 осіб на 1 кв. км.

Відповідно до адміністративно-територіального поділу область складається з 20 районів, 6 міст обласного підпорядкування (*Черкаси, Ватутіне, Золотоноша, Канів, Сміла, Умань*), 10 – міст районного значення, 15 селищ міського типу, 824 сільських населених пунктів. Обласний центр – місто Черкаси (*Соснівський, Придніпровський райони*).

Таблиця 2. Територія і щільність наявного населення по містах і районах

Найменування району, міста	Населення тис. осіб	Територія тис. кв. км	Щільність населення осіб/кв. км	Кількість рад			Кількість населених пунктів		
				міських	селищних	сільських	міст	селищ міського типу	сільських
Черкаська область	1259,9	20,9	60	16	15	525	16	15	824
Городищенський	41,5	0,9	47	1	2	17	1	2	29
Драбівський	36,0	1,2	31	0	2	31	0	2	49
Жашківський	37,9	1,0	39	1	0	31	1	0	37
Звенигородський	45,5	1,0	45	1	0	27	1	0	39
Золотоніський	42,2	1,5	28	0	0	34	0	0	61
Кам'янський	28,5	0,7	39	1	0	18	1	0	29
Канівський	19,7	1,3	15	0	0	29	0	0	60
Катеринопільський	24,5	0,7	36	0	2	22	0	2	31
К-Шевченківський	44,1	0,9	49	1	1	23	1	1	52
Лисянський	24,1	0,7	32	0	1	27	0	1	38
Маньківський	28,2	0,8	37	0	2	21	0	2	29
Монастирищенський	36,8	0,7	51	1	1	28	1	1	39
Смілянський	32,8	0,9	35	0	0	23	0	0	37
Тальнівський	35,0	0,9	38	1	0	27	1	0	42
Уманський	43,4	1,4	31	0	1	49	0	1	52
Христинівський	35,4	0,6	56	1	1	24	1	1	33
Черкаський	76,4	1,6	47	0	1	22	0	1	38
Чигиринський	27,8	1,2	23	1	0	18	1	0	35
Чорнобаївський	41,8	1,6	27	0	1	29	0	1	52
Шполянський	44,5	1,1	40	1	0	27	1	0	36
м.Черкаси	286,0	0,08	3667	1	-	-	1	-	1
м.Ватутіне	17,9	0,01	1632	1	-	-	1	-	1
м.Золотоноша	29,3	0,04	651	1	-	-	1	-	3
м.Канів	25,3	0,02	1491	1	-	-	1	-	-
м.Сміла	68,7	0,04	1719	1	-	-	1	-	1
м.Умань	86,6	0,04	2113	1	-	-	1	-	-

1.3. Порівняльна характеристика Черкаської області

Відповідно до позиціонування Черкаської області серед регіонів України, при оцінці ситуації в області враховується порівняння

основних показників розвитку області з регіонами-сусідами та окремими регіонами, що належать до однієї групи.

Таблиця 3. Порівняльна характеристика Черкаської області

Територія	Площа, тис.кв.м	Населення, тис.осіб	Міське, %	Сільське, %	Приріст населення на 1 тис. осіб	ВРП (2012 рік), млн.грн.	ВРП на 1 особу (2012 рік), грн.	Частка регіону у формуванні ВРП %
Україна	603,5	45426,2	68,7	31,3	-3,5	1459096	32002	100
Черкаська	20,9	1260,0	56,3	43,7	-6,6	31265	24558	2,1
Житомирська	29,9	1262,5	58,6	41,4	-4,6	24849	19551	1,7
Рівненська	20,1	1158,8	47,8	52,2	2,5	21795	18860	1,5
Хмельницька	20,6	1307,0	55,8	44,2	-4,6	26237	19920	1,8
Кіровоградська	24,6	987,6	62,4	37,6	-6,0	22056	22082	1,5
Київська	28,1	1725,5	61,6	38,4	-3,9	69663	40483	4,8
Полтавська	28,8	1458,2	61,7	38,3	-6,8	56580	38424	3,9
Вінницька	26,5	1618,3	50,4	49,6	-5,0	33024	20253	2,3

Серед визначеної групи регіонів-сусідів та окремих регіонів, що належать до одного типу регіонів, Черкаська область знаходиться на 3 місці за показником ВРП на душу населення.

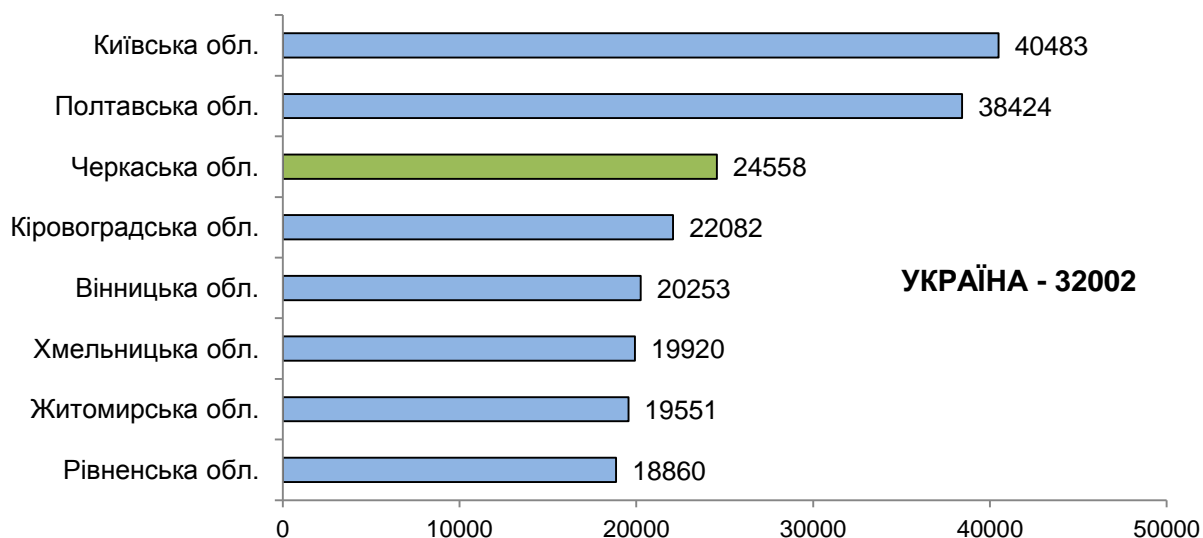

Рис.4. Валовий регіональний продукт на одну особу у 2012 році, грн.

У рейтингу виробництва ВРП у розрахунку на одну особу серед регіонів України Черкаська область займає 12 місце.

У 2013 році питома вага області в загальноукраїнському обсягу реалізованої промислової продукції (без урахування зміни підприємствами основного виду економічної діяльності) – 2,2%, це 11 місце серед регіонів України.

Обсяг реалізованої промислової продукції на одиницю населення – 23,4 тис. грн., (9 місце в Україні).

Питома вага виробництва валової продукції сільського господарства в загальноукраїнських обсягах становить 5,9%, що відповідає 5 місцю серед регіонів України.

За обсягом виробництва продукції сільського господарства на одну особу Черкащина займає передові місця серед областей України (область – 11 821 грн., по Україні – 5 559 грн.).

Обсяг капітальних інвестицій у розрахунку на одну особу – 2 707,3 грн., (20 місце в Україні).

Обсяг іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу – 705,9 дол. США, 8 місце в державі.

Коефіцієнт покриття експортом імпорту – 1,55, (9 місце в Україні).

Середньомісячна заробітна плата – 2 682 грн., (16 місце серед регіонів України).

1.4. Основні планувальні документи території

Основним планувальним документом території області є «Схема планування території Черкаської області», розроблена Українським державним науково-дослідним інститутом проектування міст «Діпромісто» ім. Ю. М. Білоконя у 2002 році.

Схема планування території Черкаської області (далі СПТ) - містобудівна документація, яка полягає у розподілу території області, регулюванні використання території області її окремих частин, ухваленні та реалізації відповідних рішень про дотримання містобудівної документації відповідно до закону.

В СПТ проаналізовані основні види ресурсів і надані пропозиції щодо основних можливих напрямків їх подальшого використання, а також пропозиції щодо послідовності здійснення заходів, пов'язаних з подальшим розвитком регіону.

У схемі планування території області визначаються заходи реалізації державної політики та враховуються державні інтереси, історичні, економічні, екологічні, географічні і демографічні особливості, етнічні та культурні традиції під час планування цієї території.

СПТ Черкаської області розроблена як найважливіша складова регіональної системи довгострокового прогнозування соціальної системи довгострокового розвитку області, її районів та населених пунктів, першооснова всього комплексу містобудівної документації.

З метою створення повноцінного життєвого середовища та сприятливих передумов розвитку економіки, на основі комплексної оцінки по сукупності природних та антропогенних факторів передбачений розподіл та режим використання території області.

Рис.5. Схема функціонального зонування Черкаської області

Виділені наступні зони:

I Зона урбанізації, на території якої рекомендується інтенсифікація сформованого науково-виробничого потенціалу, розвиток сільського господарства переважно приміського типу і районів короткочасного відпочинку населення. Зона урбанізації в області сконцентрована в двох осередках – в центральному Придніпров'ї з розповсюдженням в південно-західному напрямку (частина Черкаського та Смілянського районів) та в південно-західній частині області до межі з Кіровоградською областю (в межах Уманського району). В цілому в цій зоні проживає більше 1/3 населення області.

В межах зони урбанізації виділено дві підзони:

I-1 З високим рівнем виробничо-містобудівного освоєння;

I-2 Із сформованим середнім рівнем виробничо-містобудівного освоєння;

II Зона переважного сільського господарства займає біля 70% території області. Тут рекомендується інтенсивний розвиток сільськогосподарського виробництва (*при скороченні орних земель*), удосконалення технологій агровиробництва. В зв'язку з високою цінністю сільськогосподарських земель області, видобування корисних копалин можливе лише при ретельному обґрунтуванні; намічена активізація центрів агропромислової інтеграції з урахуванням характеру розселення людей, підвищення рівня їх забезпечення соціальною та інженерною інфраструктурою.

III Зона охоронного природного ландшафту та історико-культурних об'єктів загальнодержавного значення.

Основна частина території зазначених природних ландшафтів входить як складова частина майже до всіх попередніх зон. Можна виділити 3 основних ареали поширення даної зони. Найбільший з них простягається вздовж обох берегів Дніпра від Канева до Чигирини з відгалуженням на Південний Захід до Лисянки та Звенигородки. Також є два менших за площею ареали: на Південному Заході області (*простягається від Тального до Умані*) та у східній частині (*простягається вздовж правого берега р. Сула*).

До їх складу входять елементи екологічного каркасу, включаючи території існуючих та потенційних природно-рекреаційних районів державного та регіонального значення. Відповідно до закону України «Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України» ці території повинні поступово збільшуватись за рахунок освоєння земель, непридатних для забудови, порушених в результаті антропогенної діяльності територій, що вивільняються з сільськогосподарського використання у зв'язку зі скороченням розораності земель та інше.

Крім вищезазначених зон на території області виділені ще ареали радіоактивного забруднення території. Ці ареали розповсюджені, в основному, на територіях зон сільськогосподарського виробництва та зон природних ландшафтів. Майже всі ці території відносяться до зони радіологічного контролю, де забороняється будівництво нових та розширення діючих екологічно небезпечних підприємств, вводяться деякі обмеження та спеціальні умови щодо використання сільськогосподарських та лісових угідь.

Частина населених пунктів області відносяться до зони радіоактивного забруднення внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС. В тому числі, станом на 01.01.2007 до зони безумовного обов'язкового відселення віднесені 4 населених пункти, зокрема у Звенигородському (2), Канівському (1) та Лисянському (1) районах. До зони гарантованого добровільного відселення відносяться 99 населених пунктів у наступних районах: Городищенський (2), Жашківський (4), Звенигородський (11), Канівський (16), Катеринопільський (22), Корсунь-Шевченківський (13), Лисянський (8), Маньківський (2), Тальнівський (11), Уманський (3), Христинівський (1), Черкаський (1), Шполянський (5).

Проміжні висновки:

Виходячи з комплексного ресурсного потенціалу області, розвиток господарського комплексу запропонованих з урахуванням виділення в якості пріоритетних галузей тих, що найбільш наближені до ресурсного потенціалу і найбільш відповідають основній ідеї екологізації. Це аграрна галузь та індустрія туризму і рекреації.

Крім унікального аграрного та туристичного потенціалу області можна використати таку її перевагу як наближення до такого великого промислового та бізнесового центру як Київ. На фоні значно меншої орендної плати, великої кількості вільних виробничих та офісних приміщень та нижчою вартістю робочої сили створюється можливість притоку виробництва і бізнесу із великих міст (*насамперед, із столиці*) до черкаського регіону та перспективи для подальшого розвитку нетрадиційних форм зайнятості.

У промисловому виробництві пріоритетний розвиток повинен здійснюватись в галузях, які визначають основну спеціалізацію регіону. Це переробні галузі (*харчова, легка*), а в машинобудуванні – перш за все ті, що забезпечують розвиток агропромислового комплексу та переробних галузей. Подальший розвиток підприємств хімічної галузі можливий лише за умов впровадження передових екофільних технологій.

Основою розвитку добувної галузі (*враховуючи видобуток найбільш цінних та унікальних корисних копалин – бентонітових і палегорскітових глин, титану, петрургічної сировини, високоякісних каолінів*) повинна бути комплексна розробка їх на території області, щоб експортувати переважно не сировину, а готову продукцію. Для забезпечення подальшого розвитку значна увага повинна приділятися структурній перебудові в будівельній галузі.

Виходячи з аналізу всіх факторів, як тих, що сприяють розвитку області, так і тих, що цей розвиток стримують, головним принципом організації всієї соціально-економічної діяльності на її території визначений принцип максимальної екологізації. При визначенні основних параметрів розвитку в основу покладена оптимізація та розвиток існуючого екологічного каркасу та здійснення екологічного зонування основних умов використання окремих зон з точки зору екологічних вимог.

Частина населених пунктів області відносяться до зони радіоактивного забруднення внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС, зокрема 4 населених пункти – до зони безумовного обов'язкового відселення віднесені, 99 – до зони гарантованого добровільного відселення.

2. ПРИРОДНІ РЕСУРСИ ОБЛАСТІ

2.1. Клімат

Клімат області помірно континентальний. Зима м'яка, з частими відлигами. Літо тепле, в окремі роки спекотне, західні вітри приносять опади.

За даними спостережень метеостанції Черкаси середня річна температура повітря становить $7,7^{\circ}\text{C}$, середня температура найтеплішого місяця (*липня*) $+19,8^{\circ}\text{C}$, найхолоднішого місяця (*січня*) $-5,9^{\circ}\text{C}$. В холодні зими температура повітря інколи може знижуватись до $-35,3^{\circ}\text{C}$, а в спекотні літні дні іноді може сягати $+37,4^{\circ}\text{C}$.

Впродовж року в області переважають вітри північно-західного напрямку. В холодні місяці переважають вітри східного та південно-західного напрямку, з червня по жовтень – північного, північно-західного.

Середня річна швидкість вітру дорівнює $3,9$ м/с. Найбільша швидкість вітру спостерігається в зимові місяці і на початку весни, найменша – влітку та на початку осені. Впродовж року переважають штилі і вітри швидкістю до 5 м/с (*73% всіх випадків*).

Середня річна кількість опадів становить більше 500 мм. В середньому за рік спостерігається 140 – 155 днів з опадами не менше $0,1$ мм води.

За даними метеостанцій Черкаської області в середньому за рік спостерігається від 35 до 70 днів з туманом. В зимові місяці до 5 – 11 днів з туманом, в літні – туман спостерігається не кожен рік

2.2. Земельні ресурси та ґрунтовий покрив

Із загальної площі Черкаської області (2091,6 тис. га) сільськогосподарські землі складають 1 486,9 тис. га. Із загальної площі сільськогосподарських земель сільськогосподарські угіддя становлять 1 450,8 тис. га (69,4% до загальної площі території), з них: рілля – 1 270,7 тис. га (87,6%), перелоги – 9,0 тис. га (0,6%), багаторічні насадження – 27,4 тис. га (1,9%), сіножаті – 65,1 тис. га (4,5%), пасовища – 78,6 тис. га (5,4%), інші сільськогосподарські землі – 36,1 тис. га.

Землі лісогосподарського призначення займають 338,6 тис. га, з них: полезахисні смуги та інші захисні насадження – 28,7 тис. га. З усіх лісів та лісовкритих площ виконують захисну функцію 318,3 тис. га, для виробництва деревини – 7,9 тис. га, для відпочинку – 1,1 тис. га.

Площа забудованих земель області складає 84,5 тис. га, в тому числі відкритих розробок, кар'єрів, шахт та відповідних споруд – 2,4 тис. га, житлової забудови 11,9 тис. га, промисловості – 6,7 тис. га, транспорту та зв'язку – 17,5 тис. га, технічної інфраструктури – 3,2 тис. га, земель, які використовуються для відпочинку – 34,6 тис. га, іншого використання – 8,2 тис. га.

В області нараховується 15,5 тис. га відкритих земель без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом, з них: кам'яністі місця – 0,5 тис. га, піски (включаючи пляжі) – 4,5 тис. га, яри – 5,6 тис. га, інші – 4,9 тис. га.

Під водою знаходиться 135,8 тис. га, у тому числі під штучними водотоками – 2,5 тис. га, річками, струмками – 3,8 тис. га, озерами, замкнутими водоймами, ставками – 18,5 тис. га, штучними водосховищами – 111,0 тис. га. Відкриті заболочені землі становлять 30,4 тис. га.

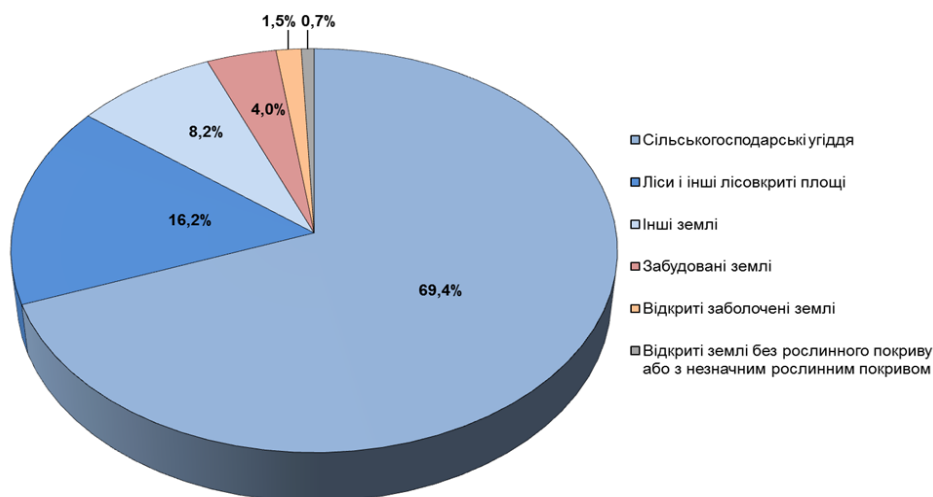

Рис.6. Структура земельного фонду області

У ґрунтовому покриві області переважають чорноземи типові та чорноземи сильно реградовані, які займають 53,7%. Темно-сірі опідзолені і реградовані ґрунти та чорноземи опідзолені і слабо реградовані займають 28,9%, а світло-сірі і сірі опідзолені ґрунти – 7,3%.

Внаслідок нераціонального використання ґрунтів відбувається збіднення їх природної родючості, що призводить до погіршення якісного стану ґрунтів. Основні втрати родючості ґрунтів пов'язані з високим ступенем розораності земель і посиленням ерозійних процесів; порушенням структури сівозміни; зростанням дефіциту балансу елементів живлення і органічної речовини, а тому і збідненням їх запасів у ґрунті; послабленням мікробіологічної активності ґрунту; наявністю площ кислих ґрунтів; зростанням щільності ґрунту та падінням його водоутримуючої здатності; повільним впровадженням сучасних ґрунтозахисних технологій обробітку.

За механічним складом ґрунтовий покрив області практично в рівній мірі розподілений на легкосуглинкові, середньосуглинкові та важкосуглинкові ґрунти. Перших більше на Лівобережжі та в Подніпров'ї. Центр області зайнятий середньосуглинковими ґрунтами, а західні райони – важкосуглинковими. Супіщані ґрунти найбільшим масивом знаходяться в Черкаському районі (*мошенська зона*) та на терасах річок Тясмин, Гірський та Гнилий Тікич. Механічний склад у значній мірі визначає вміст обмінного калію в ґрунтах та їх фізико-хімічні характеристики.

Рівень родючості ґрунтів оцінюється, перш за все, за вмістом органічної речовини. Чим більше гумусу в ґрунті, тим він багатший

на основні елементи живлення, адже в ньому сконцентровано 92 – 98% азоту, 60% фосфору, 80% сірки та значна кількість інших макро- і мікроелементів.

Середньозважений показник вмісту гумусу в ґрунтах Черкаської області за даними останнього агрохімічного обстеження становить 3,05%, що більше в порівнянні з дев'ятим туром обстеження на 0,01%.

Однією з основних причин спаду родючості і недобору урожаю, безперечно, є наявність в області великої кількості кислих ґрунтів. Кислі ґрунти ($pH < 5,5$) займають площу 223,46 тис. га або 20,9%.

Середній агрохімічний бонітет ріллі по області складає 55,3 бали. Найвищий бонітет ґрунтів мають господарства таких районів як: Христинівський – 64,3, Монастирищенський – 61,1, Маньківський – 62,0 та Жашківський – 63,0 бали. Найнижче оцінені сильно еродовані ґрунти таких районів: Чигиринського – 42,8, Канівського – 44,6 та Смілянського – 49,7 бали.

Таблиця 4. Якість ґрунтів сільськогосподарського призначення в межах області

№ п/п	Назва районів	Вміст гумусу, %	Середньозважений вміст азоту, мг/кг	Вміст фосфору, мг/кг	Вміст калію, мг/кг	% кислих ґрунтів ($pH_{КСІ} 4.0-5.5$)	Еколого агро-хімічна оцінка, бал
1	Городищенський	2,99	105,1	143,0	72,0	17,3	56,0
2	Драбівський	3,83	137,8	112,0	66,0	2,9	57,6
3	Жашківський	3,39	133,9	133,0	94,0	4,7	63,0
4	Звенигородський	2,80	110,1	137,0	90,0	38,5	55,7
5	Золотоніський	2,97	120,8	127,0	68,0	12,7	54,7
6	Кам'янський	2,79	115,2	131,0	80,0	13,4	55,6
7	Канівський	2,29	84,6	126,0	60,0	32,6	44,6
8	Катеринопільський	3,37	126,2	108,6	93,2	20,4	55,9
9	Корсунь-Шевченківський	2,30	85,9	146,0	70,0	30,5	51,1
10	Лисянський	3,09	120,4	125,9	87,6	14,5	57,9
11	Маньківський	2,88	119,9	153,0	108,0	22,8	62,0
12	Монастирищенський	3,21	128,1	153,0	89,0	36,3	61,1
13	Смілянський	2,58	98,3	126,0	87,0	23,4	49,7
14	Тальнівський	3,38	135,9	110,0	98,7	9,2	60,5
15	Уманський	3,29	145,7	121,1	109,6	37,1	62,0
16	Христинівський	3,26	131,5	148,0	94,0	27,4	64,3
17	Черкаський	2,42	93,2	158,0	62,0	42,0	50,5
18	Чигиринський	2,27	101,2	99,0	66,0	39,6	42,8
19	Чорнобаївський	3,23	122,1	102,0	66,0	13,1	52,1

№ п/п	Назва районів	Вміст гумусу, %	Середньозважений вміст азоту, мг/кг	Вміст фосфору, мг/кг	Вміст калію, мг/кг	% кислих ґрунтів (рН _{KCl} 4.0-5.5)	Еколого агро-хімічна оцінка, бал
20	Шполянський	3,21	129,6	132,0	92,0	12,6	58,9
	Черкаська область	3,05	120,5	129,0	83,9	20,9	55,3

В області нараховується 361,8 тис. га деградованих та 108,8 тис. га малопродуктивних земель. У 2013 році на території Черкаської області консервація земель не проводилась. Потребують консервації 139,2 тис. га деградованих та малопродуктивних земель.

2.3. Мінерально-сировинні ресурси

На території області зустрічаються родовища горючих, рудних (металевих), нерудних (неметалевих) корисних копалин, мінеральні води.

Рис.7. Карта об'єктів мінерально-сировинної бази Черкаської області

Особливо область багата на нерудні корисні копалини – граніти, глини (бентоніти і каоліни).

Граніти різних типів зустрічаються в Городищенському, Смілянському, Уманському та інших районах. Найбільш відомі родовища граніту – Старобабанське і Танське.

- Новоселицьке та Мурзинське родовище вторинних каолінів;
- Черкаське родовище бентонітових глин (ділянка Дашуківська);
- Мокрокалигірське родовище бурого вугілля.

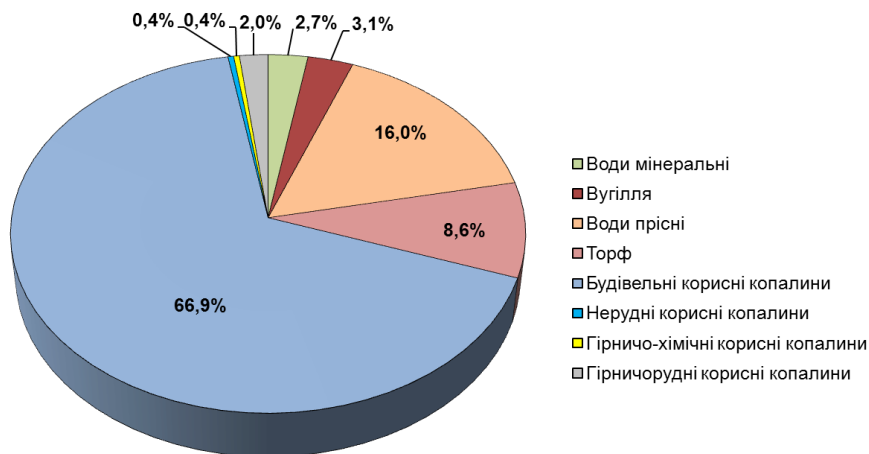

Рис.9. Стан запасів корисних копалин області

2.4. Лісові ресурси

Черкаська область розташована в межах лісостепу. На її території були широко розповсюджені ліси. Зараз вони збереглися окремими масивами.

Ліси Черкащини за своїм народногосподарським значенням та місцезнаходженням виконують переважно захисні, кліматорегулюючі, водоохоронні, санітарно-гігієнічні та оздоровчі функції і мають обмежене експлуатаційне значення. Вони відіграють значну роль у розвитку регіональної економіки, покращенні навколишнього природного середовища.

Всі ліси Черкаської області відносяться переважно до рівнинних і входять у лісостепову зону. В цілому клімат області сприятливий для зростання цілого ряду деревних та чагарникових порід, і перш за все високопродуктивних дубових і соснових насаджень. В лісах області переважають свіжі грабові діброви і судіброви. Відносно вузьку смугу вздовж правого берега Дніпра, включаючи Черкаський бір, займає лісотипологічний район свіжих грабово-соснових судібров, де, крім основного типу лісу, зустрічаються дубово-соснові субори, грабові діброви, сирі чорновільхові сугрудки. Особливої привабливості і своєрідності території Черкаської області надають типові лісостепові

ландшафти – чергування відкритих просторів із залісненими ділянками.

Ліси на території області розташовані нерівномірно. Найбільшого розповсюдження вони отримали в Черкаському (37,2%), Канівському (30,8%), Смілянському (23,6%), Чигиринському (21,8%), Корсунь-Шевченківському (20,9%) і Звенигородському (19,4%) районах. Найменший відсоток лісистості в Жашківському (1,8%), Драбівському (2,6%), Христинівському (4,6%) і Чорнобаївському (4,9%) районах.

Площа земель лісогосподарського призначення області становить 338,6 тис. га. Площа земель лісогосподарського призначення, що вкрита лісовою рослинністю складає 322,4 тис. га, тобто лісистість становить 15,4% від площі області.

Для збільшення площі лісів та інших лісовкритих площ в області у 2013 році за рахунок посадки та посіву створено лісів на площі 1 479,4 га, з них: проведено лісовідновлення та лісорозведення за рахунок посадки та посіву на площі 1 042,4 га. Створено захисних лісових насаджень на непридатних для сільського господарства землях на площі 133,5 га. Природне поновлення відбулося на площі 303,5 га.

З метою поліпшення екологічного стану та підвищення продуктивності лісів, збільшення їх захисних та рекреаційних функцій в області діє Програма «Ліси України» на період 2002 – 2015 роки.

Таблиця 5. Динаміка лісовідновлення та створення захисних лісонасаджень в області

Вид діяльності	2000	2009	2010	2011	2012	2013
Лісовідновлення, лісорозведення на землях лісового фонду, га	1036	2060,2	1609,1	1773,7	1643,9	1345,9
Створення захисних лісонасаджень на непридатних для с/г землях, га	30	5	33,7	29,6	14,3	133,5

Використання лісосічного фонду здійснюється на підставі затвердженої розрахункової лісосіки, яка становить по області 264,0 тис. м³ деревини. В 2013 році в порядку рубок головного користування було заготовлено 222,8 тис. м³ ліквідної деревини.

Таблиця 6. Спеціальне використання лісових ресурсів державного значення у 2013 році

Район	Затверджена розрахункова лісосіка, тис. м ³	Фактично зрубано разом, га/тис.м ³	Зрубано по господарствах					
			хвойні		твердолистяні		м'яколистяні	
			розрахункова лісосіка, тис. м ³	фактично зрубано, тис. м ³	розрахункова лісосіка, тис. м ³	фактично зрубано, тис. м ³	розрахункова лісосіка, тис. м ³	фактично зрубано, тис. м ³
ДП "Звенигородське ЛГ" (Катеринопільський, Звенигородський, Лисянський, Шполянський, Тальнівський райони)	36,8	105	4,6	4,6	31,4	21,9	0,8	0
		34,2						
ДП "Золотоніське ЛГ" (Канівський, Золотоніський, Драбівський, Чернобаївський райони)	15,6	33	5,8	5,9	1,5	0,6	8,3	3,2
		9,8						
ДП "Кам'янське ЛГ" (Чигиринський, Кам'янський райони)	28,3	89	0	0	27,6	27,4	0,7	0
		27,4						
ДП "Канівське ЛГ" (Канівський, Черкаський райони)	13,3	39	4,4	4,1	5,5	2	3,4	0,7
		6,8						
ДП "К.-Шевченківське ЛГ" (Корсунь-Шевченківський, Канівський, Черкаський райони)	30,5	86	15,1	15,2	15,1	9	0,2	0,2
		24,4						
ДП "Лисянське ЛГ" (Звенигородський, Лисянський, Корсунь-Шевченківський райони)	17,1	72	0	0	15,4	14,2	1,7	1,2
		15,4						
ДП "Смілянське ЛГ" (Смілянський, Городищенський, Кам'янський, Корсунь-Шевченківський райони)	31,0	109	5,7	2,7	25,1	25	0,2	0,1
		27,8						
ДП "Уманське ЛГ" (Уманський, Жашківський, Монастирищенський, Маньківський, Христинівський, Тальнівський райони)	38,6	94	0	0	35,1	31,1	3,5	0
		31,1						
ДП "Черкаське ЛГ" (Черкаський район)	39,0	122	27,5	26,2	8,6	5,7	2,9	1,4
		33,3						
ДП "Чигиринське ЛГ" (Чигиринський, Кам'янський, Черкаський райони)	13,8	43	2,5	2,5	9,2	8	2,1	2,1
		12,6						
Разом	264,0	792 222,8	65,6	61,2	174,5	144,9	23,8	8,9

2.5. Водні ресурси

Черкаська область розташована на Східноєвропейській рівнині, в двох основних басейнах річок Дніпра та Південного Бугу: басейн річки Дніпро – 12,0 тис. км² та басейн річки Південний Буг – 8,9 тис. км².

Густота річної мережі добре розвинута і складає 0,2 – 0,54 км/км².

Ресурси річкового стоку області разом із стоком, який надходить з інших областей, в середній за водністю рік становить 1,8 млрд. м³ (крім Дніпра), але особливості їх розподілу по території та в часі не відповідають вимогам водогосподарського балансу.

Забезпеченість водою на одного жителя області становить лише 1,47 тис. м³ в середній по водності рік. Враховуючи нерівномірність поверхневого стоку протягом року, навіть при сучасному водоспоживанні, дефіцит у водозабезпеченості спостерігається по населених пунктах Смілянського, Уманського, Корсунь-Шевченківського, Городищенського, Шполянського районів.

На території області протікає 1 велика річка – Дніпро, 7 середніх і 1 030 малих річок. До середніх річок належать: в басейні р. Дніпро – Рось, Тясмин, Супій; в басейні р. Південного Бугу – Велика Вись, Гнилий Тікич, Гірський Тікич та Ятрань. В межах області довжина великої річки складає 150 км, середніх річок – 703 км, малих – 6 882 км.

Найбільше водосховище: Кременчуцьке, загальною площею водного дзеркала 2 252 га і повною ємкістю 13,520 млн. м³, розташоване на річці Дніпро.

В області нараховується 2 950 ставків і 38 водоймищ загальною площею 23 848,9 га та об'ємом 365,3 млн. м³.

Природні ресурси підземних вод є одним із основних джерел господарсько-питного водопостачання населених пунктів області. Підземні води залягають у виді декількох водоносних горизонтів, які відрізняються по своїх запасах та за хімічними показниками.

Запаси підземних вод в межах області складають: прогнозовані запаси – 1 806,1 млн. м³; експлуатаційні запаси – 295,3 млн. м³;

Водні ресурси річки Дніпро становлять: в середній по водності рік 50% забезпеченості – 47 010 млн. м³/рік; в маловодний рік 75% забезпеченості – 38 860 млн. м³/рік; в надзвичайно маловодний рік 95% забезпеченості – 29 120 млн. м³/рік.

Природні ресурси підземних вод є одним із основних джерел господарсько-питного водопостачання населених пунктів області.

Підземні води залягають у виді декількох водоносних горизонтів, які відрізняються по своїх запасах та за хімічними показниками.

Запаси підземних вод в межах області складають: прогнозовані запаси – 1 806,1 млн. м³; експлуатаційні запаси – 295,3 млн. м³;

Мінеральні підземні води на даний час вивчені досить детально. За хімічним складом це хлоридно-натрієві води з мінералізацією від 1,7 (20 км від Черкас – санаторій Мошногір'я) до 27 г/дм³. (60 км від Черкас – санаторій Пролісок). Води за своїм складом і бальнеологічними властивостями є аналогом Миргородського типу, з мінералізацією до 7,0 г/ дм³ можуть застосовуватися для внутрішнього споживання, а для зовнішнього з мінералізацією від 14 до 27 г/ дм³. Дебіт експлуатаційних свердловин становить 65 – 120 м³/добу протягом більше ніж 25 років.

Родовище в Драбівському районі, де мінералізація підземних вод складає 27 г/м³ підлягає розвідці та встановлення експлуатаційних запасів.

2.6. Природно-заповідний фонд

З метою збереження та відтворення типових та унікальних природних комплексів, біотичного і ландшафтного різноманіття, формування національної екомережі в області ведеться активна робота зі створення нових і розширення меж існуючих територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Природно-заповідний фонд області складає 524 території та об'єкти природно-заповідного фонду, з них: 22 об'єкти загальнодержавного значення та 502 місцевого значення, що займають площу 74 292,53 га (за виключенням площі територій та об'єктів природно-заповідного фонду, які входять до складу інших 63 095,27 га). Показник заповідності доведено до 3 відсотків.

Природно-заповідний фонд області складають об'єкти наступних категорій: Канівський природний заповідник, національні природні парки «Білоозерський» та «Нижньосульський», дендрологічний парк «Софіївка», Черкаський зоологічний парк, регіональний ландшафтний парк «Трахтемирів», 222 заказника, 192 пам'ятки природи, 52 парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, 52 заповідні урочища.

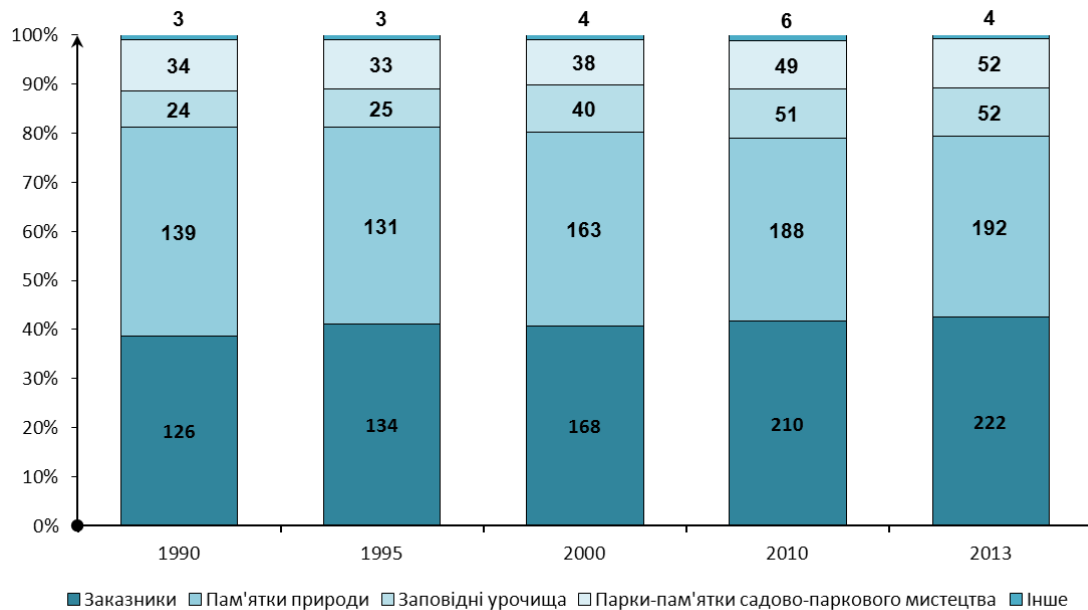

Рис.10. Динаміка кількісного складу природоохоронних об'єктів області, за роками

Таблиця 7. Структура природно-заповідного фонду області

станом на 31.12.2013

Найменування об'єктів ПЗФ	Об'єкти природно-заповідного фонду					
	Всього		Загальнодержавного значення		Місцевого значення	
	Кількість	Площа, га	Кількість	Площа, га	Кількість	Площа, га
Природні заповідники	1	8634,9	1	8634,9	-	-
Біосферні заповідники	-	-	-	-	-	-
Національні природні парки	2	11227,2	2	11227,2	-	-
Дендрологічні парки	1	179,2	1	179,2	-	-
Регіональні ландшафтні парки	1	5562,5	-	-	1	5562,5
Заказники – всього, в т.ч.:	222	42190,1	5	13882,01	217	28308,1
ландшафтні	20	12806,9	2	8276,01	18	4530,9
лісові	1	12,7	-	-	1	12,7
ботанічні	57	10528,01	1	166,0	56	10362,01
загальнозоологічні	10	7973,6	-	-	10	7973,6
орнітологічні	5	4840,9	1	4500,0	4	340,9
ентомологічні	12	111,9	-	-	12	111,9
іхтіологічні	1	120,0	-	-	1	120,0
гідрологічні	116	5796,1	1	940,0	115	4856,1
загальногеологічні	-	-	-	-	-	-
Пам'ятки природи – всього, в т.ч.:	190	1394,9	6	680,0	184	714,9
комплексні	13	828,1	4	590,0	9	238,1
ботанічні	112	454,3	1	85,0	111	369,3
гідрологічні	34	60,8	-	-	34	60,8
зоологічні	3	5,02	1	5,0	2	0,02
геологічні	30	51,8	-	-	30	51,8
Ботанічні сади	-	-	-	-	-	-

Найменування об'єктів ПЗФ	Об'єкти природно-заповідного фонду					
	Всього		Загальнодержавного значення		Місцевого значення	
	Кількість	Площа, га	Кількість	Площа, га	Кількість	Площа, га
Зоологічні парки	1	4,4	1	4,37	-	-
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	52	1351,3	6	688,9	46	662,4
Заповідні урочища	52	3743,1	-	-	52	3743,1
Разом	524	74292,5	22	35296,6	502	38996,0

З метою захисту від незаконного заволодіння, збереження цілісності об'єктів природно-заповідного фонду в області проводиться комплекс робіт щодо встановлення їх меж у природі (*на місцевості*).

За рахунок коштів обласного фонду охорони навколишнього природного середовища у 2012 році розпочаті роботи з розробки 12 проектів землеустрою з організації та встановлення меж в природі (*на місцевості*) територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення.

Станом на 31.12.2013 з 524 територій та об'єктів природно-заповідного фонду винесено у природу (*на місцевості*) межі 234 заповідних об'єктів, з них: 17 – загальнодержавного та 217 – місцевого значення.

2.7. Історико-культурна спадщина

Черкаська область хоча й наймолодша у державі, пройшла великий і славний шлях становлення та розвитку. З нею тісно пов'язані і сторінки Трипільської культури, і корені зародження волелюбного козацтва. Тут Богдан Хмельницький творив першу незалежну Українську державу. Саме ця земля дала Україні її духовного пророка – Тараса Шевченка.

З нашим краєм пов'язані долі Северина Наливайка і Максима Залізняка, меценатів Симиренків, Терещенків, Бобринських. Тут починався рід першого Президента України Михайла Грушевського, полководців Івана Черняхівського та Кузьми Дерев'янка. Наша земля надихала на створення творчих шедеврів Івана Нечуя-Левицького, Сергія Гулака-Артемівського, Михайла Старицького, Михайла Максимовича, Василя Симоненка, Данила Нарбута.

На державному обліку в області перебувають 9 078 пам'яток: 7 169 археології, 1 552 історії, 184 архітектури, 173 монументального мистецтва. Статус національних мають 93 пам'ятки, решта мають категорію пам'яток місцевого значення.

Також, на території області розташовано 59 музеїв, з яких 29 відділів та 3 філії, з них 20 музеїв комунальної власності (*районні, міські музеї*). На території області діють 303 музеї та музейні кімнати на громадських засадах. Міністерству культури України в Черкаській області підпорядковано 119 музейних закладів: з них музеїв – 73, музейних кімнат – 46. Звання «народний» мають 26 музеїв. Міністерству освіти і науки, молоді та спорту України підпорядковано 184 музеї області.

На Черкащині знаходяться 9 національних та державних історико-культурних і природних заповідників, а також Національний дендрологічний парк «Софіївка».

Шевченківський національний заповідник у м. Каневі – перший в Україні історико-культурний заповідник, удостоєний статусу національного, краєвиди якого є ілюстрацією рядків «Заповіту» Т. Г. Шевченка. Сьогодні – це культурно-освітній, науково-дослідний і туристичний центр, який вивчає і популяризує надбання української національної і світової історико-культурної спадщини.

Національний заповідник «Батьківщина Тараса Шевченка», Звенигородський район – це край, де народився та провів своє дитинство Тарас Шевченко, тут відтворено хату де, власне, народився Т. Г. Шевченко, хату діда, колишню садибу Тарасових батьків, збережені хати дяка, будинок поміщика Енгельгардта.

Національний історико-культурний заповідник «Чигирин» – Чигиринщина – земля козацької слави. Це батьківщина великого сина України, видатного полководця Богдана Хмельницького. Тут розбудовувалась Українська козацька держава, ці місця стали колыскою великого повстання Коліївщини XVIII століття, тут діяла в 1918 – 1922 роках Холодноярська організація. Заповідник охоплює місто Чигирин, села Суботів, Стецівка, Медведівка, а також дубово-ясеневе урочище Холодний Яр та Атаманський парк.

Державний історико-культурний заповідник «Трипільська культура» є єдиним на території країн СНД заповідником однієї культури. Саме у с. Легезиному Тальнівського району майже 6 тис. років тому набула поширення всесвітньо відома трипільська культура. Тут можна не тільки поспостерігати за роботою археологів, а й взяти участь у «Трипільській толоці».

Державний історико-культурний заповідник «Трахтемирів» у Канівському районі – це місце, яке протягом багатьох тисячоліть було центром розвитку декількох цивілізацій, місце, де відбулося

нашарування багатьох «часових зрізів» історії та слідів багатомістової людської діяльності. Це еталон реалізації ідей про неординарність природного й історичного ландшафту. У кращі свої часи Трахтемирів був першою козацькою столицею ще до Чигириня, Батурина та Глухова. Зараз тут знаходиться найбільше в Україні козацьке поховання.

Корсунь-Шевченківський державний історико-культурний заповідник – захоплює неординарністю, адже спланований він шляхом використання мотивів первісного ландшафту. Безперечною окрасою заповідника є палацовий ансамбль Лопухіних-Демидових, розташований на мальовничому гранітному острові посеред річки Рось. Зараз ця садиба – один із кращих садово-паркових комплексів України у стилі романтизму.

Кам'янський історико-культурний заповідник – це місце, куди щороку приїздять десятки туристів з-за кордону, щоб побачити піаніно Петра Чайковського та скелю, відпочиваючи на якій, Олександр Пушкін дописав свого «Кавказького бранця». Тут, на правому березі річки Тясмин, розкинувся парк «Декабристів», в якому можна побачити Зелений будиночок та грот, де за переказами збиралися декабристи, дуб Чайковського, а також величні та ніби живі пам'ятники Олександрю Пушкіну та Петру Чайковському.

Державний заповідник «Стара Умань» створений у 2005 році та включає в себе 156 об'єктів культурної спадщини (*переважно – XVIII – початку XX століть*), що розташовані на площі 80 га у центральній (*старій*) частині міста Умань. До складу заповідника ввійшов будинок Василіанського Свято-Богородицького монастиря, що є найстарішою будівлею міста (*засновано у 1765 році Францішеком Салезієм Потоцьким*).

Канівський природний державний заповідник створений у 1923 році на базі Канівського навчально-дослідного лісового господарства, основними функціями якого є охорона еталонних та унікальних природних комплексів лісостепу, збереження біорізноманіття, спостереження за зміною природних процесів. Невід'ємною частиною історії заповідника є життя і творчість великого вченого, історика, археолога, краєзнавця, фундатора Українського історичного музею академіка Миколи Федоровича Біляшівського, багато оригінальних документів про життя та творчість якого збережені у невеликих меморіальних кімнатах музею.

Дендрологічний парк «Софіївка» у м. Умань – це один з найгарніших парків України і світу, який створив граф Станіслав Потоцький для своєї дружини Софії. Саме тут можна побачити грецькі античні скульптури та неймовірної краси гроти, альтанки, газони на кшталт французьких. Це місце, де гармонійно поєднані природа, міфологія та творчість людських рук.

Проміжні висновки:

Клімат Черкаської області помірно-континентальний – м'яка зима з частими відлигами, тепле літо, що є сприятливим для розвитку сільськогосподарського виробництва (*особливо вирощування зернових культур, соняшнику, цукрового буряку та овочів*).

У сформованому ґрунтовому покриві області переважають чорноземи, тому регіон має найбільше передумов для розвитку органічного агровиробництва.

Область багата на нерудні корисні копалини – граніти, глини (*бентоніти, каоліни*), майже повсюдно поширені кварцеві піски. Запаси бурого вугілля та торфу є основними паливними ресурсами області. Збагаченість регіону природними копалинами дає перспективи для подальшого їх видобутку.

Ліси Черкащини за своїм народногосподарським значенням та місцезнаходженням виконують переважно захисні, кліматорегулюючі, водоохоронні, санітарно-гігієнічні та оздоровчі функції і мають обмежене експлуатаційне значення.

Водний потенціал області дозволяє забезпечити водними ресурсами всі галузі економіки регіону, які у процесі свого виробництва використовують поверхневі і підземні води; стимулює подальший розвиток рибогосподарських підприємств, туристично-рекреаційної сфери.

Потенціалом водних ресурсів є економія води при транспортуванні її до водоспоживача. Елементом збереження водних ресурсів є модернізація водних споруд усіх комунальних підприємств, як в області, так і в басейні річок Рось і Сула, що протікають на території регіону.

На базі запасів мінеральних вод родовища Драбівського району можливе будівництво курортно-реабілітаційного центру та цеху розливу.

Наявні запаси торфу створюють необхідні умови для його промислового видобутку.

Наявність унікальної історико-культурної спадщини свідчить про те, що Черкащина має всі умови для розвитку туристичної галузі області.

3. ДЕМОГРАФІЯ ТА ТРУДОВІ РЕСУРСИ

3.1. Чисельність населення

З часу утворення Черкаської області чисельність населення незмінно збільшувалась і досягла максимальної кількості на початок 1990 року – 1 531,6 тис. осіб. З початку 90-х років розпочалося стабільне зменшення чисельності населення і за результатами Всеукраїнського перепису населення 2001 року становило 1 403 тис. осіб наявного населення.

Чисельність наявного населення Черкаської області станом на 01.01.2014 року 1 259,9 тис. осіб, з них 712,4 (56,5%) проживало в міських поселеннях та 547,5 (43,5%) у сільській місцевості. Щільність населення області становить 60,3 чол./км².

Черкаська область належить до групи слабо урбанізованих областей, адже частка міських жителів є меншою загальноукраїнського показника (*станом на 01.01.2014 частка по Україні складає: міського населення – 69,0%, сільського населення – 31,0%*).

Найбільшими населеними пунктами за чисельністю в межах області є міста: Черкаси, Умань, Сміла, Золотоноша та Канів.

Упродовж 2013 року чисельність наявного населення області скоротилась на 8,9 тис. осіб: за рахунок природного скорочення населення зменшилось на 8,4 тис. осіб; за рахунок міграційного скорочення зменшилось на 0,5 тис. осіб.

Загалом з моменту Всеукраїнського перепису населення 2001 року чисельність наявного населення Черкащини зменшилась на 143,1 тис. осіб (10,2%), у тому числі: на 41,2 тис. осіб зменшилось міське населення та на 101,9 тис. осіб – сільське.

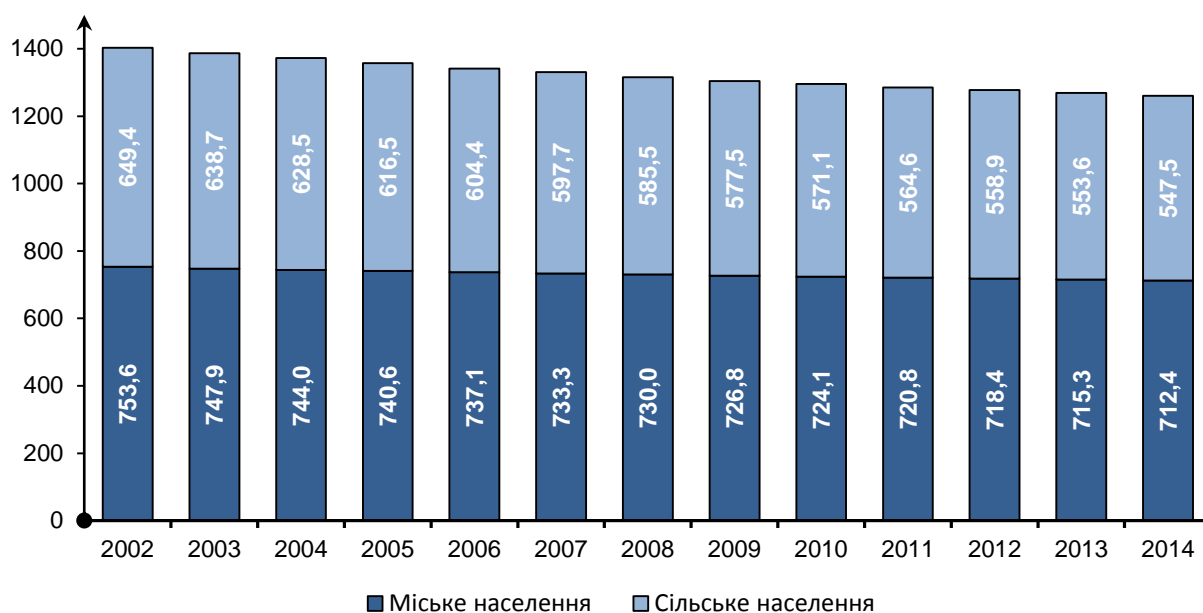

Рис.11. Динаміка чисельності наявного населення області, тис. осіб

Зменшення кількості жителів було зареєстровано в усіх містах обласного значення та районах області, крім території, підпорядкованої Смілянській міськраді.

За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року частка українців в етнічному складі становить 93,1%. Отже, Черкаська область є мононаціональною.

3.2. Природний рух та міграція населення

Визначальним фактором зменшення чисельності населення є природне скорочення. Починаючи з 2002 року за рахунок перевищення кількості померлих над кількістю народжених чисельність населення області скоротилась на 135,9 тис. осіб. Протягом 2002 – 2005 років природне скорочення неухильно зростало і досягло 10,9 осіб на 1000 населення. У 2006 – 2012 роках за рахунок як зменшення рівня смертності, так і росту народжуваності інтенсивність природного скорочення зменшилась до 6,1‰, а у 2013 році цей показник становив 6,6‰.

У сільській місцевості природне скорочення вище, ніж у міських поселеннях – 10,9 особи на 1000 населення проти 3,3.

У 2013 році природне скорочення спостерігалось в усіх містах і районах області, а інтенсивність коливалася від 1 особи на 1000 населення у м. Умані до 16,6 – у Канівському районі.

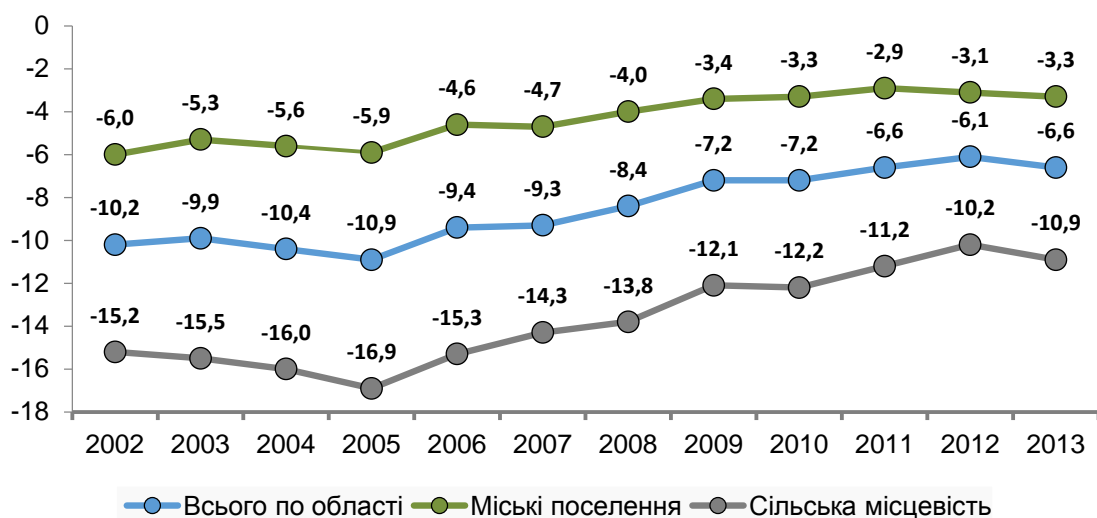

Рис.12. Загальний коефіцієнт природного приросту населення області (на 1000 жителів)

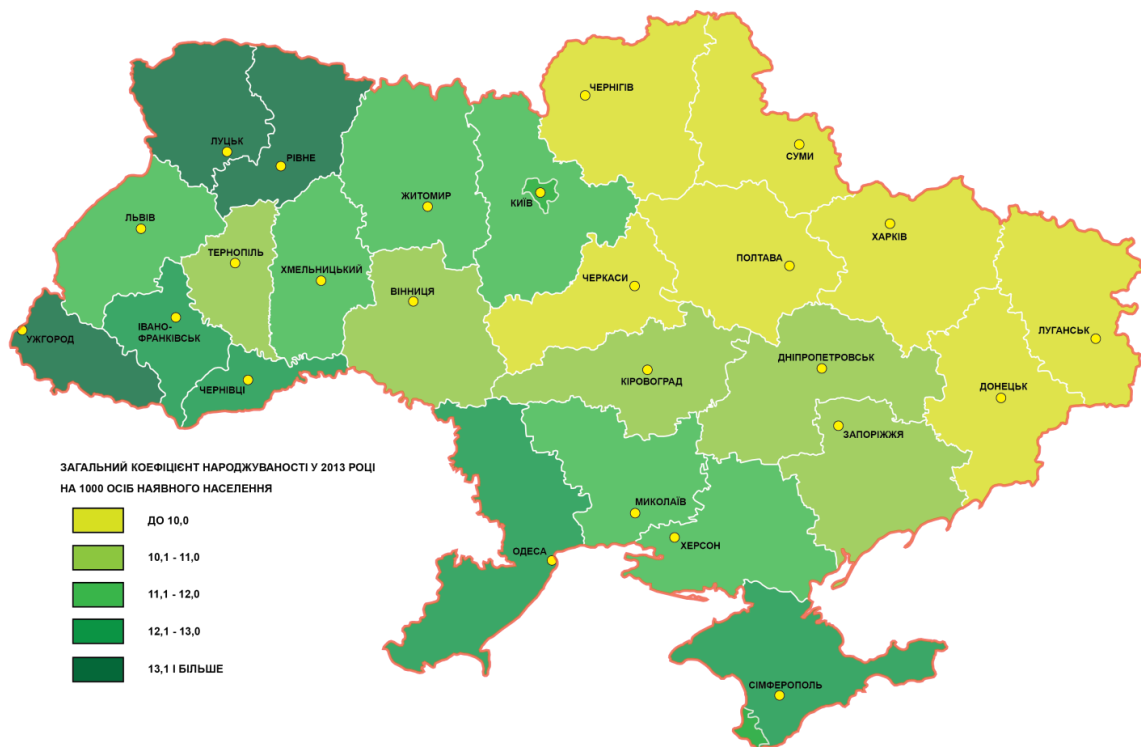
Інтенсивність природного скорочення в області (6,6‰) майже вдвічі перевищує загальноукраїнський (3,5‰) і поступається лише Луганській та Полтавській (6,8‰), Сумській (7,8‰), Чернігівській (9,4‰) областям.

Таблиця 8. Порівняння природного приросту (скорочення) населення області по регіонах

Області	Природний приріст (скорочення) населення	
	тис. осіб	на 1 тис. наявного населення
Черкаська	-8,4	-6,6
Кіровоградська	-6,0	-6,0
Київська	-6,7	-3,9
Вінницька	-8,0	-5,0
Полтавська	-10,1	-6,8
Чернігівська	-10,1	-9,4

Протягом 2013 року в області зареєстровано народження 12 100 малюків (9,6 народжених на 1000 осіб наявного населення), водночас зареєстровано 20 477 померлих осіб (16,2‰). На 100 померлих припадало 59 народжених живими дітей.

Рівень народжуваності у Черкаській області – один з найнижчих серед регіонів України (9,6‰ проти середньоукраїнського 11,1‰), нижчий він тільки у Луганській (9,1‰), Сумській (9,1‰), Чернігівській (9,2‰) та Донецькій (9,4‰) областях.

**Рис.13. Загальний коефіцієнт народжуваності по Україні у 2013 році
(на 1 тис. осіб наявного населення)**

У 2013 році порівняно з 2012 роком кількість народжених зменшилась на 698 осіб (5,5%), а в розрахунку на 1000 осіб – з 10,1‰ до 9,6‰. Серед районів та міст спостерігалася значна диференціація рівня народжуваності – від 6,9‰ на території, підпорядкованій Ватутінській міськраді, до 11,7‰ в Чигиринському районі. Рівень народжуваності в міських поселеннях становив 9,7 осіб на 1000 населення, у сільській місцевості – 9,4‰.

Переважає більшість новонароджених в області – це перші діти. У 2013 році їх питома вага склала 49%, частка других за черговістю народження дітей – 36,7%, третіх і наступних – 14,3%.

Рис.14. Загальні коефіцієнти народжуваності, смертності та природного приросту населення області (на 1000 осіб)

Головним чинником скорочення чисельності населення залишається смертність. У 2013 році на Черкащині зареєстровано 20 477 померлих осіб, у тому числі 9 583 чоловіки і 10 894 жінки. Загальна кількість померлих у 2013 році зменшилась проти 2012 року на 190 осіб, а в розрахунку на 1000 осіб залишилась на рівні 2012 року (16,2‰).

Черкаська область має один з найвищих рівнів смертності в Україні (16,2‰ проти середньоукраїнського 14,6‰), більше тільки у Житомирській (16,5‰), Полтавській (16,6‰), Кіровоградській (16,7‰), Сумській (16,9‰) та Чернігівській (18,6‰) областях.

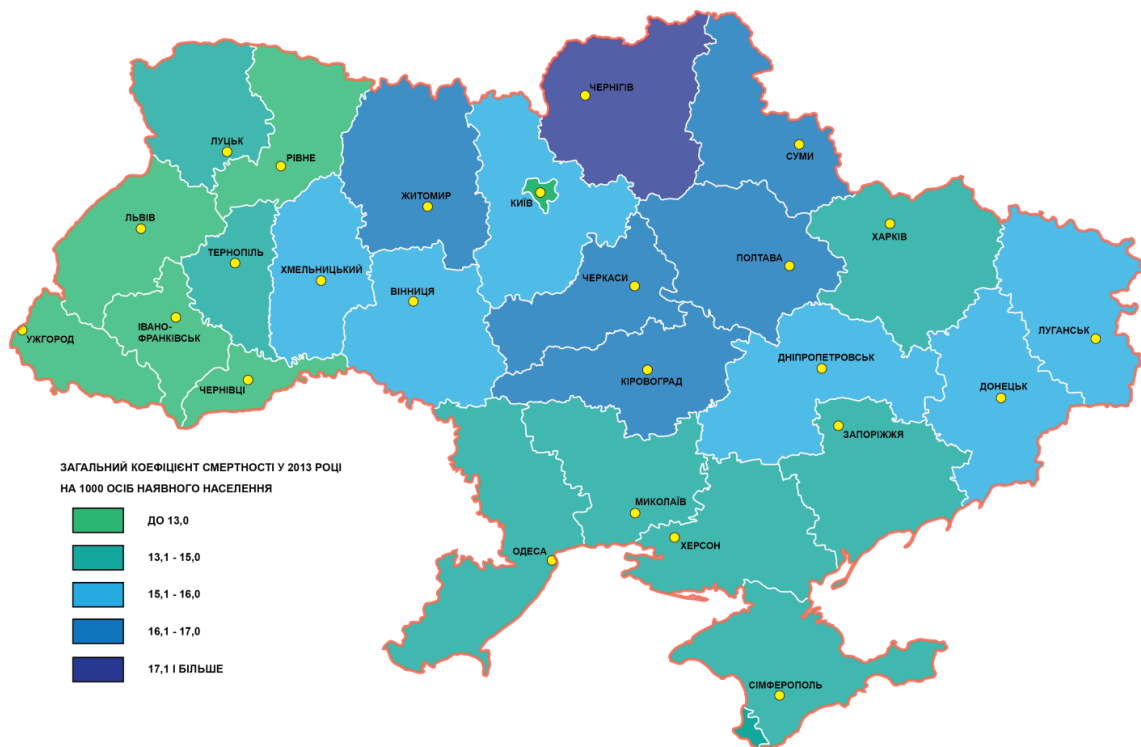

Рис.15. Загальний коефіцієнт смертності по Україні у 2013 році (на 1 тис. осіб наявного населення)

Рівень смертності у сільській місцевості в 1,6 рази перевищує міські поселення (20,3‰ та 13‰ відповідно) внаслідок «старішої» вікової структури сільського населення області.

У 2013 році загальний коефіцієнт смертності залишався на рівні 2012 року (16,2‰). Найвищий рівень смертності спостерігався у Канівському районі (25,2‰), найнижчий – у місті Умань (10,5‰).

Із загальної кількості померлих осіб становили: у віці до 16 років – 123 особи (0,6%), у віці 16 – 59 років – 3 752 особи (18,3%), у віці 60 років і старшому – 16 602 особи (81,1%).

Головними причинами смерті залишаються хвороби системи кровообігу (70,8% від загальної кількості померлих), новоутворення (11,6%) та зовнішні причини смерті (5,9%).

Коефіцієнт смертності дітей у віці до 1 року у 2013 році порівняно з 2012 роком зменшився з 9,6 до 7,3 осіб на 1000 живонароджених.

Основними причинами смерті дітей у віці до 1 року були окремі стани, що виникають у перинатальному періоді (51,7% померлих), природжені вади розвитку, деформації та хромосомні аномалії (20,2%).

Таблиця 9. Кількість померлих за окремими причинами смерті по містах та районах області у 2013 році

Назва районів	Всього померлих, осіб	з них від загальної кількості померлих, відсотків:				
		Хвороби, зумовленої вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ)	Туберкульозу	Новоутворень	Хвороб системи кровообігу	Зовнішніх причин смерті
Черкаська область	20477	0,4	0,6	11,6	70,8	5,9
Черкаси (міськрада)	3208	1,4	0,5	18,5	63,9	5,5
Ватутіне (міськрада)	274	0,7	0,4	9,5	74,5	4,0
Золотоноша (міськрада)	439	0,5	1,4	13,2	67,2	8,0
м.Канів	355	1,1	–	14,9	69,0	5,9
Сміла (міськрада)	868	0,5	1,2	11,1	68,9	6,6
м.Умань	908	0,2	0,6	15,3	67,3	5,0
Городищенський	769	0,1	0,8	10,1	73,5	5,5
Драбівський	742	–	0,4	9,0	74,9	6,7
Жашківський	769	0,1	0,5	11,1	72,3	4,7
Звенигородський	907	0,3	0,6	8,6	71,4	5,1
Золотоніський	839	0,1	0,6	10,4	75,8	4,9
Кам'янський	562	–	0,2	10,1	73,7	7,3
Канівський	501	0,6	0,6	9,0	76,6	6,6
Катеринопільський	437	0,5	1,4	11,2	71,9	7,1
Корсунь–Шевченківський	827	0,4	0,7	11,2	69,8	6,9
Лисянський	480	–	0,6	7,5	78,3	5,4
Маньківський	511	–	0,4	9,6	78,5	6,3
Монастирищенський	562	–	–	7,7	80,1	5,5
Смілянський	696	0,3	1,1	10,2	60,2	7,9
Тальнівський	692	0,6	0,9	11,7	70,2	5,5
Уманський	879	0,6	0,8	8,0	77,0	5,2
Христинівський	626	0,2	1,3	10,2	75,4	5,9
Черкаський	1280	0,1	0,3	9,8	71,8	5,3
Чигиринський	641	0,3	0,9	8,4	68,2	6,7
Чорнобаївський	853	0,4	0,5	10,0	70,1	6,2
Шполянський	852	0,2	0,2	9,9	71,7	5,9

Міграція населення є наступним чинником формування чисельності населення і суттєво впливає на демографічну ситуацію області.

У 2013 році всіма міграційними потоками було охоплено 40,3 тис. осіб, що на 6,7% (2,9 тис. осіб) менше, ніж у 2012 році. Якщо внутрішньорегіональна міграція впливає на перерозподіл населення в межах області, то зовнішня міграція, що складається з міжрегіональної та міждержавної, формує його сальдо.

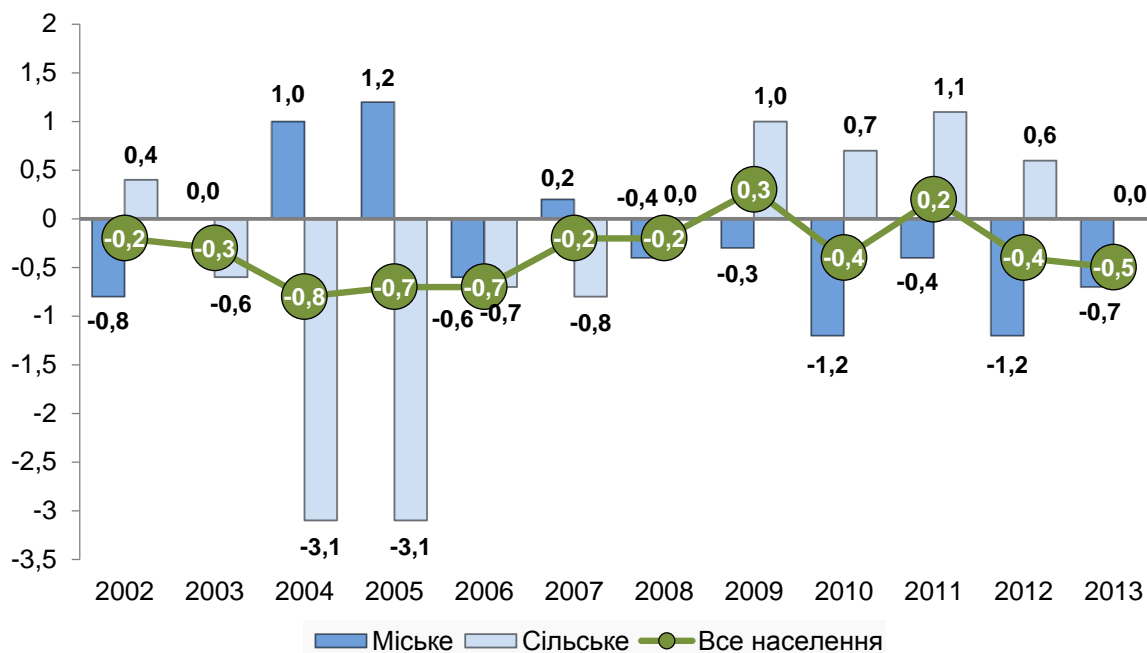

Рис.16. Міграційний приріст (скорочення) наявного населення області (на 1000 осіб)

Протягом 2013 року на Черкащину прибуло 9 707 осіб, у тому числі з інших регіонів України – 8 782 особи (90,5% від загальної кількості прибулих), вибуло за межі області 10 261 особа (97,7% від загальної кількості вибулих).

У міжрегіональній міграції зв'язки з сусідніми областями, зокрема Київською, Кіровоградською, Вінницькою, Полтавською, склали 31,6% всього міжрегіонального обороту. Найбільший показник від'ємного сальдо у міжрегіональній міграції Черкаська область мала з Київською областю, розмір якого склав 0,6 тис. осіб (1 тис. прибулих і 1,6 тис. вибулих).

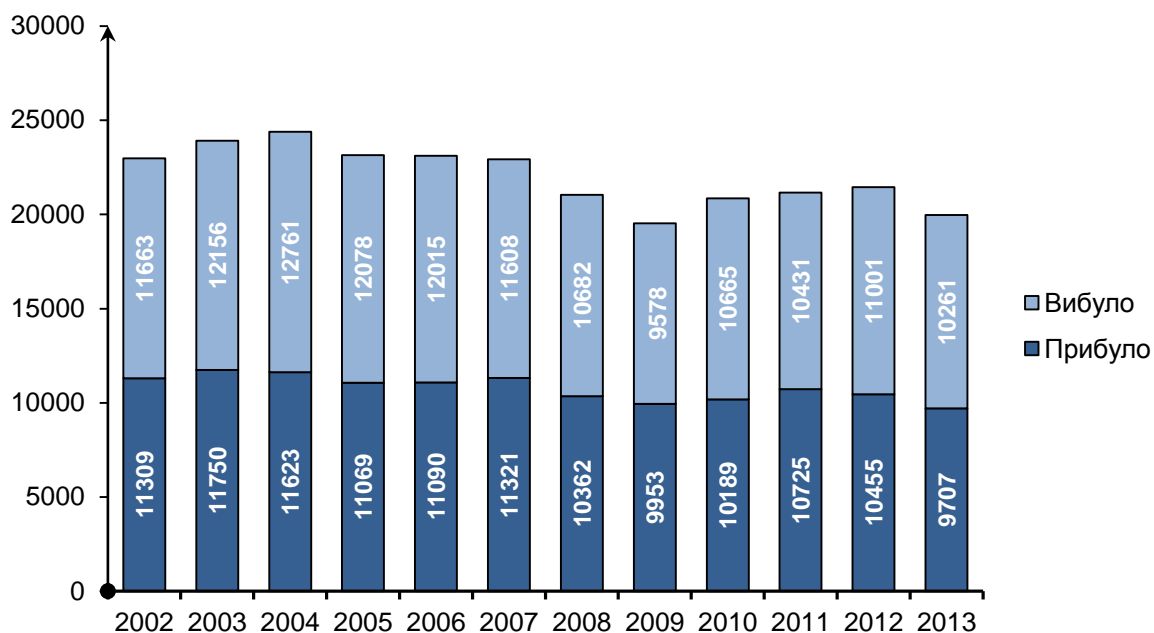

Рис.17. Зовнішня міграція області, осіб

У 2013 році в область прибуло 925 імігрантів, вибуло – 237 емігрантів. Позитивне сальдо міграції у цьому потоці склало 688 осіб. Серед прибулих з-за меж України імігранти з країн СНД становили 82,1%, з інших країн – 17,9%. Серед вибулих з області за межі України 40,9% виїхали до країн СНД, 59,1% – до інших країн.

У міграційних процесах зі всіма країнами СНД область мала позитивне сальдо, а найбільш інтенсивним був міграційний рух з Росією: з цієї держави в область прибуло 473 особи, вибуло – 68.

З інших держав в область прибуло 160 осіб і найбільше із США (20 осіб) та Ізраїлю (24 особи). До інших держав емігрувало 138 осіб і найбільше до Німеччини (49 осіб), Ізраїлю (26 осіб), США (13 осіб).

Більш активні в міграційних процесах жінки, вони складають 52% прибулих і 53% вибулих мігрантів.

3.3. Розподіл населення за статтю та віком

Статева структура населення області характеризується стабільною перевагою жінок над чоловіками. Станом на 01.01.2014 кількість жінок становила 681,9 тис. осіб (54,3% від загальної кількості постійного населення), чоловіків – 574,4 тис. осіб (45,7%).

На кожну тисячу жінок припадає 842 чоловіки, але це співвідношення змінюється залежно від віку населення. Так, якщо в цілому по області загальна чисельність жінок переважала

на 19%, то у віці 50 – 59 років – на 22%, 60 – 69 років – на 46%, у віці 70 років і старше – у 2,2 рази.

У вікових групах молодшого віку за кількісним складом переважає чоловіча стать, на початку 2014 року вік максимальної рівноваги чисельності населення чоловічої та жіночої статі склав 31 рік. Починаючи з 32 років в структурі населення області чисельну перевагу отримують жінки. У старшому віці диспропорція між чоловіками та жінками зростає, і якщо у віковій групі 35 – 39 років на 1000 жінок припадало 952 чоловіки, 50 – 54 років – 860, 60 – 64 років – 718, то у віці 70 років і старше – тільки 454 чоловіка.

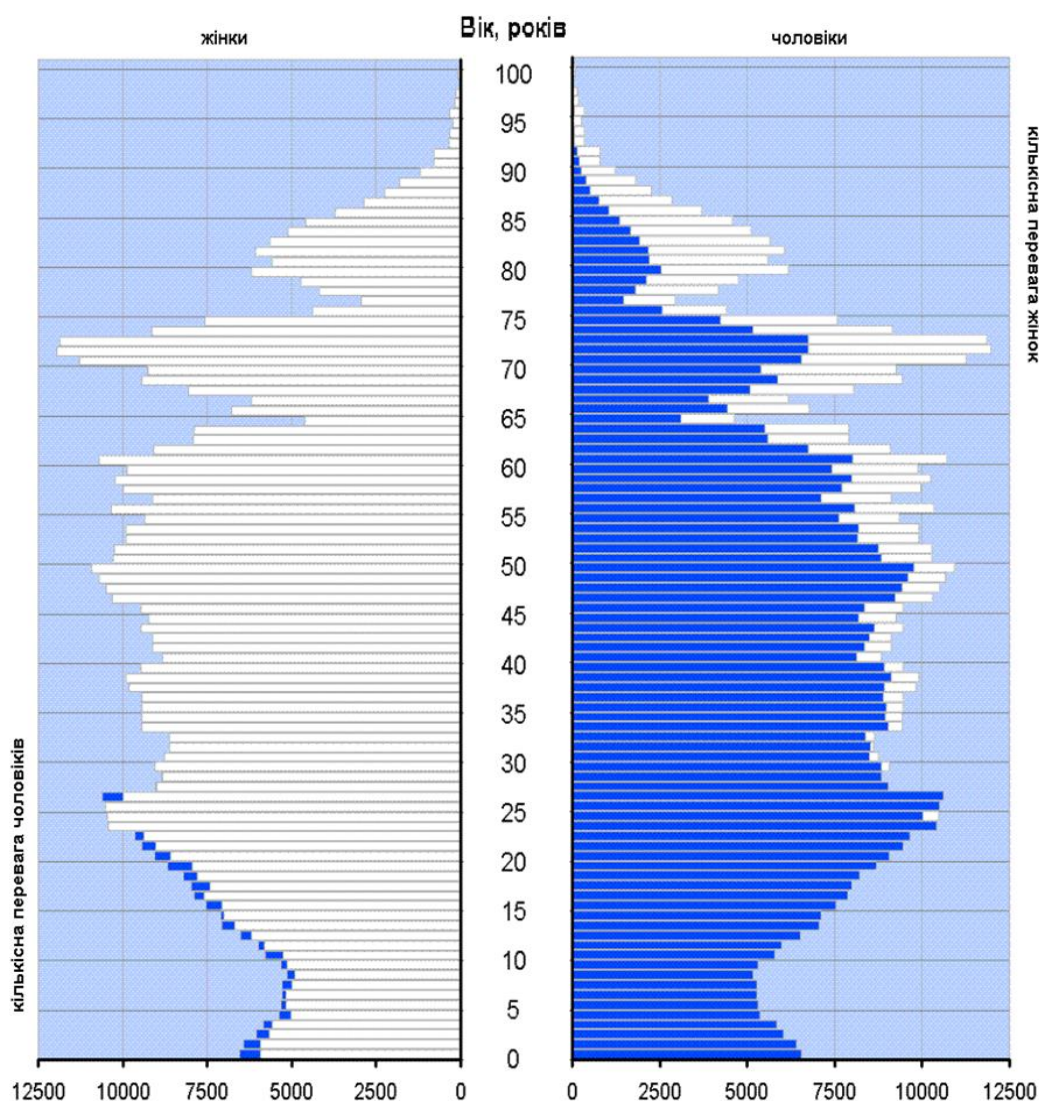

Рис.18. Розподіл постійного населення області за статтю та віком

У 2013 році середня очікувана тривалість життя в Черкаській області є вищою за середньодержавний показник (71,85 і 71,37 років відповідно).

перепису населення 2001 року, значних змін зазнали показники демографічного навантаження на осіб працездатного віку внаслідок низького рівня народжуваності та подальших процесів старіння населення.

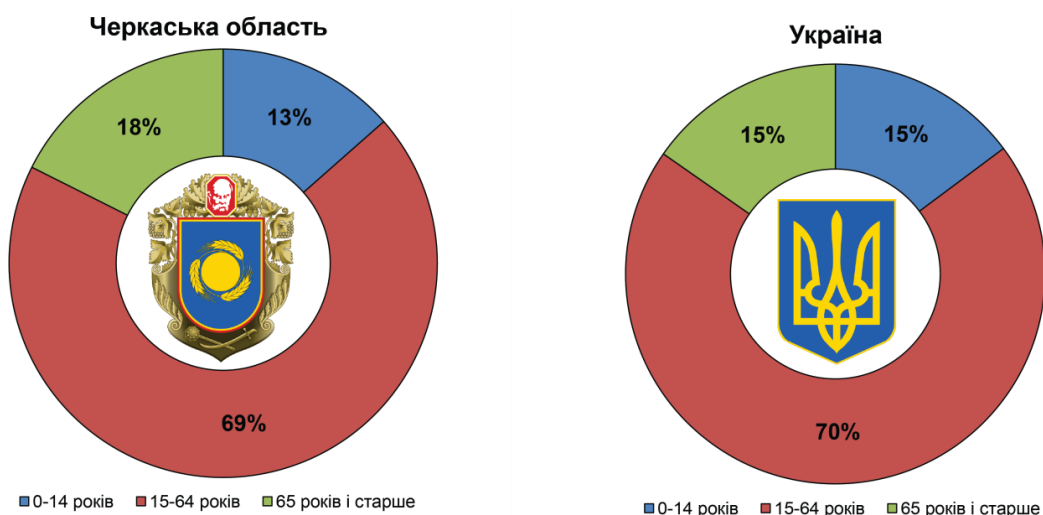

Рис.20. Вікова структура населення, на 01.01.2014

Станом на 01.01.2014 на 1000 осіб віком 15 – 64 роки в цілому по області припадала 451 особа (69%), у тому числі: по міським поселенням – 386 осіб, у сільській місцевості – 543 особи, у віці 0 – 14 років – 196 осіб (13%), 65 років і старшому – 255 осіб (18%).

У загальному навантаженні питома вага дітей у віці 0 – 14 років становила 43,5% (196 осіб), питома вага осіб у віці 65 років і старшому – 56,5% (255 осіб). У середньому по Україні демографічне навантаження на 1000 осіб у віці 15 – 64 роки становило 432 особи.

Таблиця 10. Демографічне навантаження на населення області віком 15 – 64 років

Назва районів	Міські поселення та сільська місцевість		Міські поселення			Сільська місцевість			
	загальне навантаження	у тому числі особами у віці		загальне навантаження	у тому числі особами у віці		загальне навантаження	у тому числі особами у віці	
		0-14 років	65 років і старше		0-14 років	65 років і старше		0-14 років	65 років і старше
Черкаська область	451	196	255	386	187	199	543	210	333
Черкаси (міськрада)	362	172	190	362	172	190	204	202	2
Ватутіне (міськрада)	411	159	252	405	158	247	603	184	419

Золотоноша (міськрада)	409	205	204	402	207	195	633	152	481
м.Канів	405	201	204	405	201	204	x	x	x
Сміла (міськрада)	350	179	171	350	179	171	750	–	750
м.Умань	355	172	183	355	172	183	x	x	x
Городищенський	483	184	299	431	188	243	529	180	349
Драбівський	488	182	306	399	185	214	522	180	342
Жашківський	551	242	309	493	264	229	588	228	360
Звенигородський	521	219	302	435	219	216	582	219	363
Золотоніський	517	200	317	x	x	x	517	200	317
Кам'янський	519	204	315	478	193	285	552	212	340
Канівський	614	212	402	x	x	x	614	212	402
Катеринопільський	540	247	293	489	241	248	574	250	324
Корсунь-Шевченківський	493	186	307	421	185	236	576	188	388
Лисянський	520	217	303	444	229	215	560	210	350
Маньківський	536	220	316	450	216	234	585	223	362
Монастирищенський	451	200	251	366	229	137	500	184	316
Смілянський	555	222	333	x	x	x	555	222	333
Тальнівський	534	229	305	444	248	196	602	215	387
Уманський	521	216	305	483	192	291	524	218	306
Христинівський	509	227	282	482	233	249	527	222	305
Черкаський	484	215	269	496	189	307	484	215	269
Чигиринський	575	228	347	460	253	207	640	214	426
Чорнобаївський	511	210	301	438	230	208	527	205	322
Шполянський	522	209	313	450	204	246	573	213	360

Природне скорочення населення області у 2013 році на 1 тис. осіб майже в два рази вище загальноукраїнського показника та становить 6,6‰ (по Україні – 3,5‰).

3.5. Трудові ресурси та науково-кадровий потенціал

Поряд з іншими факторами основою розвитку Черкащини є трудові ресурси. За період з 2009 по 2013 рік, на жаль, спостерігається, зниження кількості економічно активного населення, яке пояснюється, насамперед, природним скороченням населення, тобто перевищенням кількості померлих над кількістю народжених.

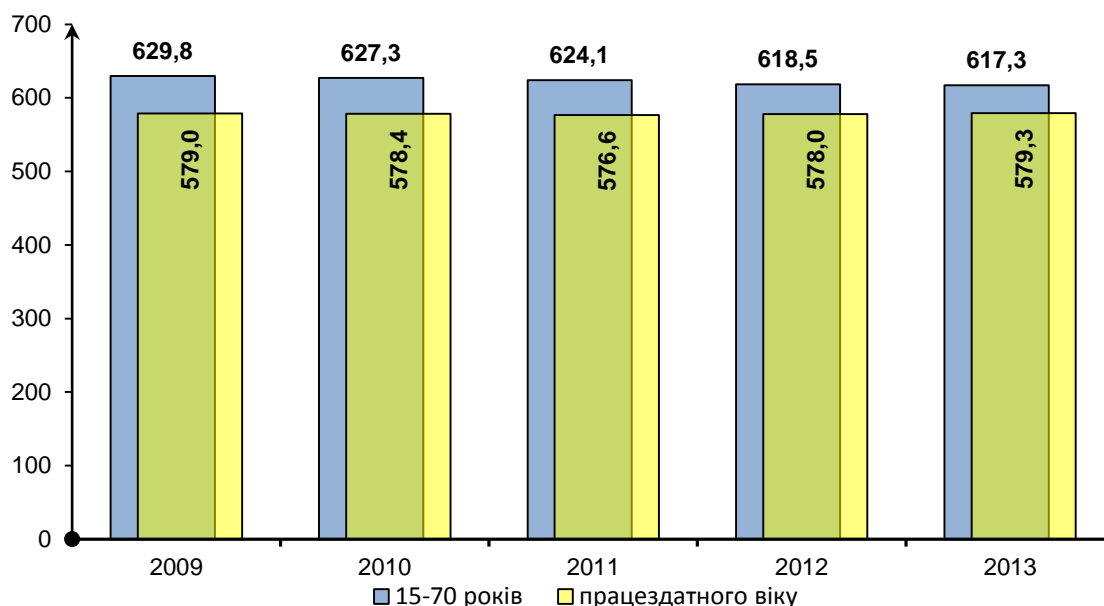

Рис.21. Структура економічно активного населення області, тис. осіб

Надання соціальних послуг населенню та роботодавцям регіону здійснює обласний, 3 міських, 3 міськрайонних та 17 районних центрів зайнятості. Щорічно послугами обласної служби зайнятості користується близько 80 тис. незайнятих громадян та понад 25 тис. роботодавців регіону.

Протягом 2009 – 2013 років за направленням центрів зайнятості були працевлаштовані 107,5 тис. безробітних громадян, 109,3 тис. особам було забезпечено тимчасову зайнятість, 2,1 тис. безробітних започаткували власну справу, отримавши одноразову виплату допомоги по безробіттю для зайняття підприємницькою діяльністю. Для підвищення конкурентоздатності осіб, що звернулись до центрів зайнятості, та забезпечення роботодавців регіону кваліфікованими кадрами проводилось професійне навчання, перенавчання та підвищення кваліфікації безробітних. Протягом 2009 – 2013 років 41,6 тис. осіб скористалися цією послугою. Для стимулювання роботодавців регіону щодо створення робочих місць та працевлаштування соціально вразливих верств населення здійснювалось надання дотації роботодавцям, а починаючи з 2013 року – компенсації єдиного соціального внеску. За цей період таким чином були працевлаштовані понад 6,2 тис. безробітних.

Розгортання активних програм сприяння зайнятості дозволило стабілізувати ситуацію на регіональному ринку праці, якщо станом на 01.01.2009 на обліку в центрах зайнятості перебувало

37,9 тис. безробітних, то станом на 01.01.2014 чисельність зареєстрованих безробітних становила 24,9 тис. осіб.

Протягом 5 років рівень зайнятості населення у віці 15 – 70 років зріс з 57,3% у 2009 році до 59,9% у 2013 році.

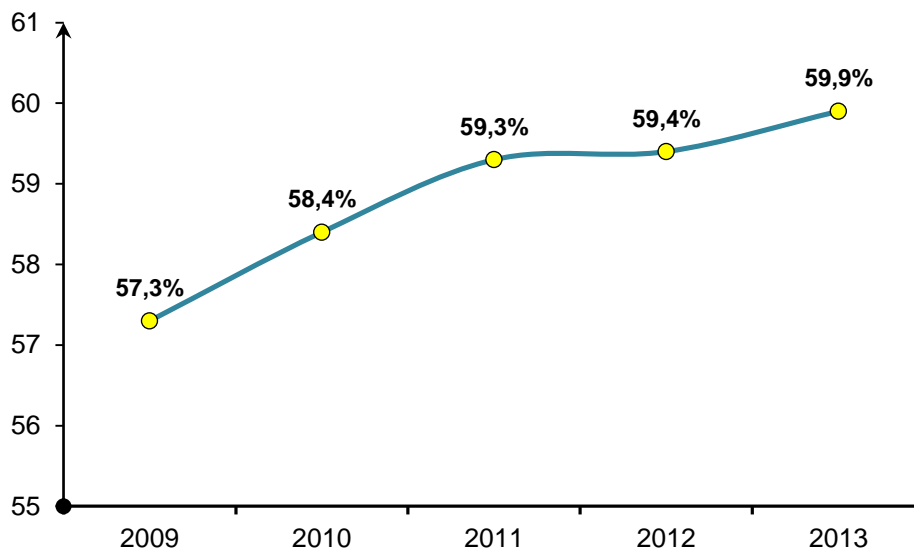

Рис.22. Динаміка рівня зайнятості населення області

Рівень безробіття населення у віці 15 – 70 років за методологією Міжнародної організації праці в цілому по області за 5 років скоротився на 1,9% (з 10,8% у 2009 році до 8,9% у 2013 році).

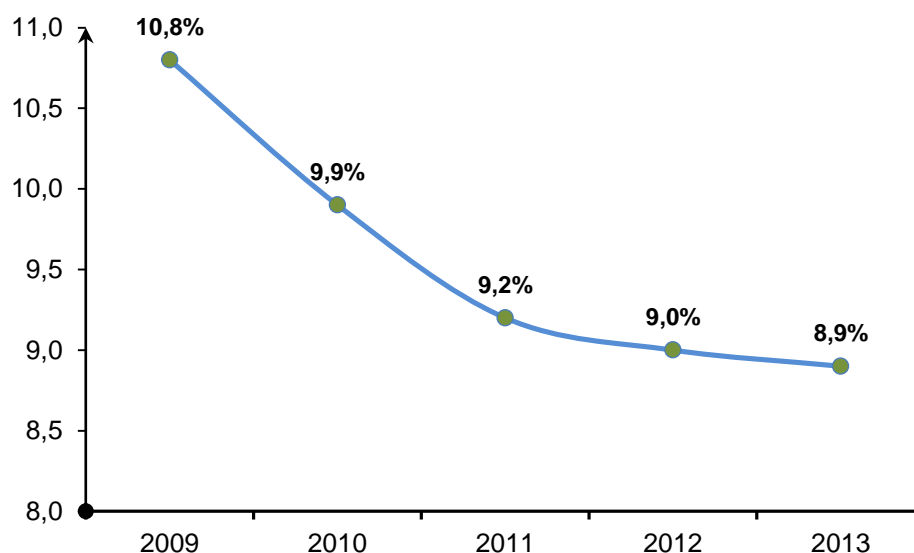

Рис.23. Динаміка рівня безробіття населення області

Економічний розвиток області значною мірою залежить від ефективного використання людських та матеріальних ресурсів, найбільш значимі з яких відносяться до сфери науки і техніки. На Черкащині діє розгалужена мережа наукових організацій різних

типів, робота яких направлена на забезпечення належного науково-технічного рівня різних сфер економіки області.

У 2013 році 25 організацій займалися виконанням наукових та науково-технічних робіт (11 місце серед регіонів України).

Найбільша кількість організацій зосереджена в економічно і промислово розвинених містах. Так, 44% загальної кількості наукових організацій знаходяться в обласному центрі, більше третини організацій розташована у містах Умань та Сміла (24% і 12% відповідно).

Таблиця 11. Організації, які виконують наукові та науково-технічні роботи в області, одиниць

Галузі наук	2000	2005	2010	2011	2012	2013
Усього	33	30	28	28	25	25
-природничі науки	9	12	11	11	11	11
хімічні	1	2	1	1	1	1
біологічні	1	1	1	1	1	1
сільськогосподарські	7	9	8	8	8	8
медичні	–	–	1	1	1	1
-технічні науки	21	14	12	11	10	10
будівництво та архітектура	3	2	–	–	1	1
-суспільні науки	2	3	4	5	4	4
економічні	–	–	1	2	1	1
педагогічні	2	3	3	3	3	3
-наукові установи та вузи, що мають багатогалузевий профіль	1	1	1	1	–	–

Внутрішні витрати на виконання наукових та науково-технічних робіт установами, організаціями та підприємствами Черкащини за 2013 рік становили 59,4 млн. грн., з них за рахунок держбюджету – 42,5%. Поточні витрати у 2013 році досягли 59,2 млн. грн., (з них 49,5% становили витрати на оплату праці), капітальні вкладення – 0,2 млн. грн. Питома вага науково-дослідних робіт в загальному обсязі становить 76,5%, науково-технічних розробок – 20,9%, науково-технічних послуг – 2,6%.

Серед сусідніх з Черкаською областями (Вінницької, Київської, Кіровоградської та Полтавської) найбільше наукових організацій, знаходилось у Черкаській області, а найменше – у Кіровоградській.

У 2013 році у Черкаській області 25 організацій виконували наукові та науково-технічні роботи, зокрема у м. Черкаси – 11,

у м. Умань – 6, у м. Сміла – 3 та у районах: Смілянський – 2, Городищенський, Кам'янський, Христинівський – по 1 установі. 979 працівників організацій виконували наукові та науково-технічні роботи. 9 докторів наук і 60 кандидатів наук задіяні у виконанні наукових та науково-технічних робіт. Внутрішні витрати на виконання наукових та науково-технічних робіт становили 59,4 млн. грн.

Черкащина традиційно вносить вагомий вклад у розвиток системи підготовки наукових кадрів. В області діє 6 вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації, 13 навчальних закладів I-II рівнів акредитації, з них – 5 університетів, 1 академія, 7 коледжів, 4 училища, 2 технікуми.

Статус національного мають 2 університети. У вищих навчальних закладах на початок 2013 – 2014 навчального року здобували освіту 44,5 тис. студентів, з них 33,7 тис. у закладах III-IV рівня акредитації та 10,8 тис. студентів – у закладах I-II рівня акредитації.

Основними формами підготовки наукових і науково-педагогічних працівників вищої кваліфікації є аспірантура і докторантура. Підготовка кандидатів і докторів наук здійснюється вищими навчальними закладами третього і четвертого рівнів акредитації та науково-дослідними установами.

В області підготовку аспірантів здійснювали Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, Черкаський державний технологічний університет, Східноєвропейський університет економіки і менеджменту, Уманський державний педагогічний університет ім. П. Тичини, Уманський національний університет садівництва, Академія пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля, Національний дендрологічний парк «Софіївка» НАН України.

Стрімко зростає кількість бажаючих навчатися в аспірантурі: у 2013 році порівняно з 2000 роком чисельність аспірантів зростає у 2,1 рази.

У 2013 році до аспірантури було прийнято 142 особи, з них 84 – з відривом від виробництва.

Найбільша чисельність аспірантів навчається у галузі педагогічних наук (28% загальної чисельності), економічних наук (21%), сільськогосподарських і технічних наук (по 10%), історичних та фізико-математичних наук (по 7%), національної безпеки (6%), філологічних і біологічних (по 4%).

Протягом останніх дванадцяти років кількість осіб, які захистили кандидатську дисертацію зросла з 22 осіб у 2000 році до 104 осіб у 2013 році.

В останні дванадцять років підготовку докторів наук в області здійснювали 4 вищі навчальні заклади III–IV рівнів акредитації: Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, Черкаський державний технологічний університет, Уманський державний педагогічний університет ім. П. Тичини, Уманський національний університет садівництва. У 2013 році проти 2000 року чисельність докторантів зросла – з 4 до 32 осіб.

Найбільше число докторантів навчається у галузі педагогічних наук (18 осіб), сільськогосподарських наук (4 особи), економічних наук (3 особи).

У 2013 році до докторантури було прийнято 12 осіб. Фактичний випуск докторантів становив 8 осіб, у тому числі із захистом дисертації – 3 особи.

Проміжні висновки:

Незважаючи на деяке поліпшення, демографічна ситуація в області залишається складною. Загальний рівень народжуваності (9,6‰) нижчий від середнього по Україні (11,1‰), а рівень смертності – один з найвищих в країні (в області – 16,2‰, по Україні – 14,6‰).

Природне скорочення населення області у 2013 році на 1 тис. осіб майже вдвічі перевищує загальноукраїнський показник та становить 6,6‰ (по Україні – 3,5‰).

Середній вік населення області складає 42,1 років, що вище середнього віку по Україні (40,6 років). Водночас, середній вік населення у сільській місцевості (43,7 років) є вищим, ніж у міських поселеннях (40,9 років), що є негативним чинником для характеристики умов природного відтворення населення.

За останні п'ять років в області відбувається скорочення безробітних на 13 тис. осіб, зареєстрованих на обліку, чисельність яких станом на 01.01.2014 становила 24,9 тис. осіб.

На Черкащині діє розгалужена мережа наукових організацій різних типів, робота яких спрямована на забезпечення належного науково-технічного рівня різних сфер економіки області. У 2013 році займалися виконанням наукових та науково-технічних робіт 25 організацій, що відповідає 11 місцю серед регіонів України.

Найбільша кількість організацій зосереджена в економічно і промислово розвинених містах. В обласному центрі знаходяться 44% загальної кількості наукових організацій, більше третини розташовано у містах Умань (24%) та Сміла (12%).

Високий освітній рівень населення, достатня наявність кваліфікованої робочої сили, її високий рівень мобільності робить область привабливою для потенційних інвесторів та забезпечення високого рівня її соціально-економічного розвитку.

4. ІНФРАСТРУКТУРА

4.1. Транспортна інфраструктура

Автомобільні дороги

Черкащина, як одна з небагатьох областей центральної України є перехрестям доріг, які сполучають північ і південь, захід і схід нашої країни. По території області проходять міжнародні транспортні коридори: «Крiтський № 9», який співпадає з автомобільною дорогою М-05 (Е-95) Київ – Одеса, що проходить територією Чернігівської, Київської, Черкаської, Кіровоградської, Миколаївської і Одеської областей та має протяжність 94 км I-ї технічної категорії, а також коридор «Балтійське море – Чорне море», який співпадає з автомобільними дорогами М-05 Київ – Одеса і М-12 Стрий – Тернопіль – Кіровоград – Зням'янка.

ЧЕРКАСЬКА ОБЛАСТЬ

АВТОМОБІЛЬНІ ДОРОГИ

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ:

- МІЖНАРОДНІ АВТОМОБІЛЬНІ ДОРОГИ
- НАЦІОНАЛЬНІ АВТОМОБІЛЬНІ ДОРОГИ
- РЕГІОНАЛЬНІ АВТОМОБІЛЬНІ ДОРОГИ
- ТЕРИТОРІАЛЬНІ АВТОМОБІЛЬНІ ДОРОГИ

Рис.24. Карта автомобільних доріг Черкаської області

Забезпеченість автодорогами на 100 м² території по області становить 293,6 км, при середньому показнику по Україні 280,5 км.

Показник щільності автомобільних доріг в області становить 0,29 км на 1 км² площі, що набагато менше, ніж у європейських країнах (у Німеччині – 2,0, Франції – 1,46, Польщі – 1,15), але більше ніж в середньому по Україні (0,28 км на 1 км² площі).

Структура мережі автомобільних доріг Черкаської області складається із автодоріг загального користування, відомчих автодоріг (всіх форм власності) та вуличної мережі, загальна протяжність яких 19 286,6 км.

Крім того, станом на 01.01.2014 на автомобільних дорогах області знаходиться 509 мостових споруд загальною довжиною 11 935 п.м., в тому числі: на дорогах державного значення – 188 мостів, довжиною 6 997 п.м.; на місцевих дорогах – 321 мостова споруда, довжиною 4 938 п.м.

Станом на 01.01.2014 протяжність вулично-дорожньої мережі Черкаської області становить 19 286,6 км, із них 13 143,8 км – балансова протяжність вулиць та доріг комунальної власності в населених пунктах, а 6 142,8 км – протяжність автомобільних доріг

загального користування, з яких 1 794,1 км – дороги державного значення (29%) та 4 348,7 км – дороги місцевого значення (71%).

Автомобільні дороги державного значення становлять 1 794,1 км, із них:

1) міжнародні автодороги – 217,4 км (*M-05 Е 95 Київ – Одеса – 152 км; M-12 Стрий – Тернопіль – Кіровоград – Знам'янка – 65,4 км*);

2) національні автодороги – 398,5 км (*H-01 Київ – Знам'янка – 111,1 км; H-08 Бориспіль – Дніпропетровськ – Запоріжжя – 87,8 км; H-16 Золотоноша – Черкаси – Сміла – Умань – 199,6 км*);

3) регіональні автодороги – 339,7 км (*P-04 Київ – Фастів – Біла Церква – Звенигородка – 36,5 км; P-09 Миронівка – Канів – Софіївка – 36,9 км; P-10 Канів – Чигирин – Кременчук (з під'їздом с. Суботів) – 161,1 км; P-19 Фастів – Митниця – Обухів – Ржищів–Канів (під'їзд до м. Канів) – 26,6 км; P-64 Ківшувата – Шушківка – Лисянка – Моринці – Шевченкове – Тарасівка – до а/д H-16 – 62,2 км; P-71 Одеса – Іванівка – Ананьїв – Піщана – Хащувате – Колодисте – Рижавка – до а/д M-05 – 16,4 км*);

4) територіальні автодороги у кількості 23, загальна протяжність яких складає 838,5 км.

Протяжність доріг з твердим покриттям складає 5 966,3 км (97%).

Мережа доріг загального користування забезпечує транспортне сполучення між населеними пунктами. Всі населені пункти Черкаської області забезпечені під'їздами з твердим покриттям. Транспортне сполучення у сільській місцевості дорогами загального користування забезпечує доступність сіл до районних центрів та центрів сільських рад.

Проте, наявна дорожня інфраструктура потребує реалізації заходів з їх збереження, розвитку, підвищення рівня безпеки дорожнього руху та комфортності перевезень. Основними проблемами доріг загального користування на даний час є природне старіння органічних в'язучих (*бітумів*), в результаті чого дорожнє покриття значної частини доріг втрачає несучу здатність, з'являються чисельні вибоїни, колійність та напливи.

Одне з найважливіших питань області, яке гостро потребує вирішення – стан мостового переходу через р. Дніпро на км 23+068 автодороги державного значення Золотоноша – Черкаси – Сміла –

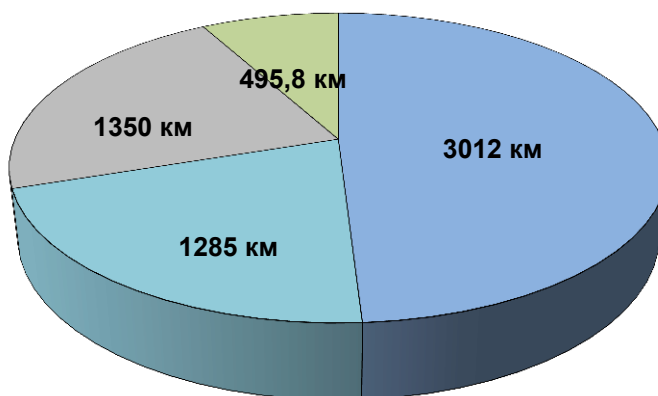

Умань довжиною 1 174 п.м., побудованого у 1962 році для руху 2,5 тисяч автомобілів на добу.

На сьогоднішній день інтенсивність руху транспортних засобів по мосту і підходах до нього становить близько 12 тисяч автомобілів на добу.

Міст з'єднує лівобережну частину області з правобережною і є техногенно-небезпечним. Найближчі автомобільні переходи через р. Дніпро знаходяться на значній відстані і розташовані у м. Каневі та м. Світловодську Кіровоградської області.

Загальна протяжність доріг обслуговування Службою автомобільних доріг в області становить 6 142,8 км, із них: втратили несучу спроможність – 3 012,0 км (в т.ч. доріг державного значення – 2 38,9 км); не відповідають нормативним показникам по рівності – 1 285,0 км (в т.ч. доріг державного значення – 397,5 км); дорожнє покриття є деформованим – 1 350,0 км (в т.ч. доріг державного значення – 879,4 км); дороги відповідають сучасним нормативним вимогам з забезпеченою безпекою руху і комфортністю перевезень – 495,8 км (в т.ч. доріг державного значення – 278,3 км).

- Втратили несучу спроможність
- Не відповідають нормативним показникам по рівності
- Дорожнє покриття є деформованим
- Дороги відповідають сучасним нормативним вимогам з забезпеченою безпекою руху і комфортністю перевезень

Рис.25. Характеристика доріг обслуговування Службою автомобільних доріг в області

Із 509 мостів протяжністю 11 935 п.м., перебувають в аварійному стані – 1 шт./67 п.м.; перебувають

у передаварійному стані – 76 шт./2 199 п.м. (в т.м. на дорогах державного значення – 34 шт./1 824 п.м.); потребують ремонту або реконструкції через невідповідність діючим нормам – 231 шт./4 237 п.м. (в т.м. на дорогах державного значення – 66 шт./2 335 п.м.); відповідають діючим нормам – 201 шт./5 432 п.м.

Транспортний комплекс

Черкаська область має розвинену транспортну систему. Транспортний комплекс регіону представлений залізничним, автомобільним, авіаційним та міським електричним транспортом.

Основні зусилля підприємств транспорту області спрямовані на виконання їх головного призначення – забезпечення господарського комплексу та населення перевезеннями.

Протягом 2009 – 2012 років загальна кількість перевезених вантажів всіма видами транспорту в області постійно зростала. Однак у 2013 році порівняно з 2012 роком обсяг перевезених вантажів зменшився на 14,8 відсотка.

Таблиця 12. Динаміка перевезення вантажів в області за видами транспорту, тис. тонн

Вид транспорту	2009	2010	2011	2012	2013
Всього	10 089,0	11 237,4	12 825,3	12 895,3	10 986,0
у тому числі:					
-залізничний	6 668,1	6 851,8	7 867,0	8 442,7	7 452,9
-автомобільний	3 349,3	4 295,6	4 934,7	4 407,2	3 512,4
-річковий	71,6	90,0	23,6	45,4	20,7

Основними причинами спаду перевезень вантажів підприємствами транспорту в області стали: спад промислового виробництва (у 2013 році індекс промислової продукції становив 95,2%, у 2012 році – 94,9%), відставання у розбудові мережі автодоріг та невідповідність темпів їх розбудови темпам автомобілізації.

Послугами пасажирського транспорту у 2013 році скористалися 107,7 млн. пасажирів, що є найменшим показником за останні 5 років.

Таблиця 13. Відправлення (перевезення) пасажирів в області за видами транспорту, млн. осіб

Вид транспорту	2009	2010	2011	2012	2013
Всього	1 161,2	123,7	134,7	114,9	107,7
у тому числі:					
-залізничний	5,6	5,7	5,7	5,9	5,9
-автомобільний	87,8	91,9	91,3	91,3	83,1
-тролейбусний	22,8	26,1	37,6	17,8	18,7

Основними причинами спаду перевезення пасажирів усіма видами транспорту стали:

- недосконалість нормативно-правового забезпечення діяльності транспортно-дорожнього комплексу;
- повільне вирішення питань уніфікації транспортного законодавства відповідно до норм міжнародного права;
- відставання у розбудові мережі автодоріг;
- скорочення чисельності населення в області (з 1295,2 тис. осіб у 2009 році до 1259,9 тис. осіб у 2013 році);
- зниження рівня доходів громадян.

Названі причини призводять до зниження рентабельності перевезень та їх припинення.

Автомобільний транспорт

Послуги з пасажирських перевезень в області надають 32 підприємства, що обслуговують 375 маршрутів та 64 приватних підприємств, які обслуговують 176 маршрутів.

Обласна державна адміністрація є замовником 157 міжміських та приміських автобусних маршрутів загального користування, які не виходять за межі території області; районні державні адміністрації є замовниками 287 приміських автобусних маршрутів загального користування, які не виходять за межі території району; виконавчі комітети міських рад є замовниками 107 міських автобусних маршрутів.

Пасажири мають можливість скористатись послугами 1 автовокзалу, 30 автостанцій і сотнями посадочних майданчиків, які розташовані на територіях сільських населених пунктів та вздовж автобусних маршрутів загального користування.

В області розроблені сітки автобусних маршрутів загального користування, з яких 107 – міських, 310 – приміських, 134 – міжміських автобусних маршрутів загального користування.

Станом на 01.01.2014 в області налічується 855 населених пунктів (*міст – 16, селищ міського типу – 15, селищ – 100, сіл – 724*), з яких 36 населених пунктів (4%) не мають автобусного сполучення з районними центрами.

У 2013 році автомобільним транспортом (з урахуванням перевезень фізичними особами – підприємцями) скористалося

83,1 млн. пасажирів, що на 9% менше, ніж у 2012 році (на 5,4% менше, ніж у 2009 році).

Виконана пасажирська робота дорівнює 1 026,0 млн. пас.км., що на 17,2% менше від обсягів 2012 року.

Основні причини спаду перевезень пасажирів автомобільним транспортом: відставання у розбудові мережі автодоріг, скорочення чисельності населення в області, зниження рівня доходів громадян.

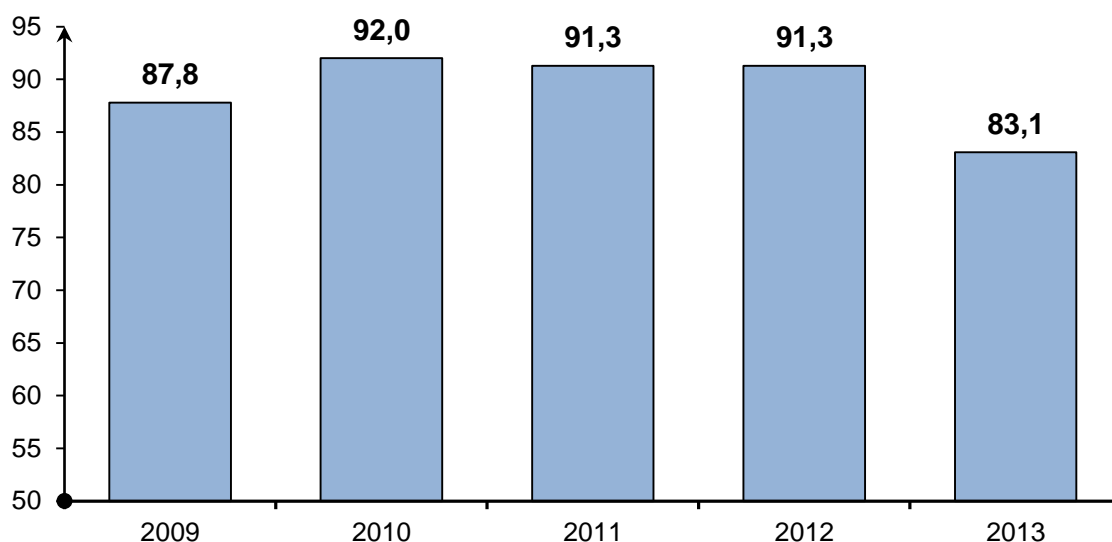

Рис.26. Перевезення пасажирів автомобільним транспортом області, млн. осіб

У 2013 році підприємствами транспорту перевезено 3,5 млн. тонн вантажів, що на 20,3% менше, ніж у 2012 році (на 28,8% менше, ніж у 2011 році).

Основні причини спаду перевезень вантажів автомобільним транспортом: спад промислового виробництва, відставання у розбудові мережі автодоріг та невідповідність темпів їх розбудови темпам автомобілізації.

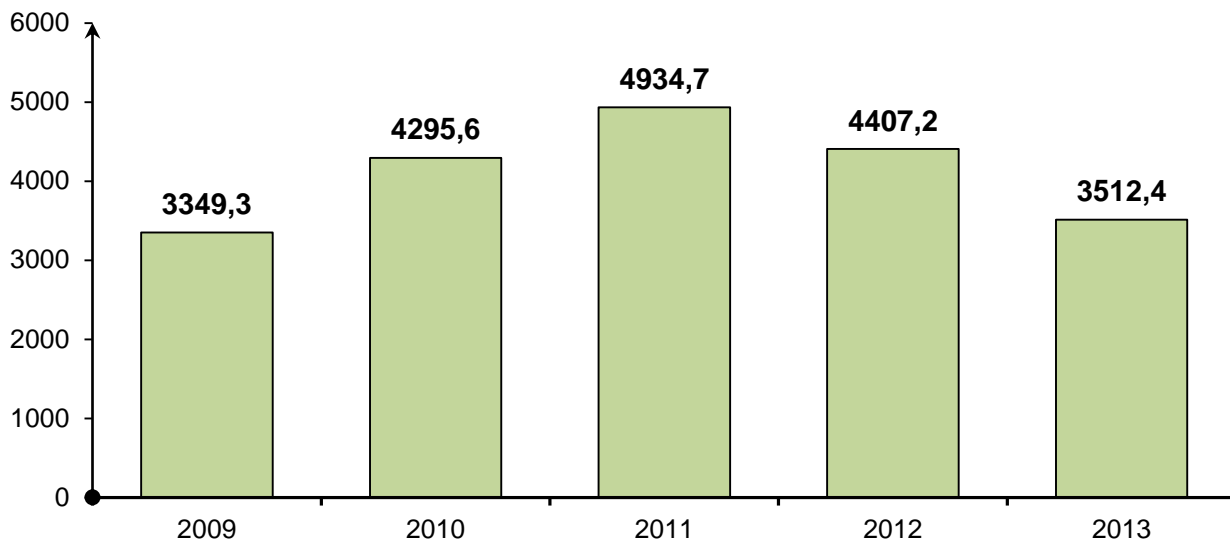

Рис.27. Перевезення вантажів автомобільним транспортом області, тис. тонн

Залізничний транспорт

На території області послуги залізничного транспорту надають Шевченківська дирекція залізничних перевезень Одеської залізниці та Козятинська і Дарницька дирекції залізничних перевезень Південно-Західної залізниці. Експлуатаційна довжина залізничних колій загального користування становить 649,5 км, в т.ч. для руху тепловозів – 504,5 км, електровозів – 145 км.

На території області розташовано 25 підприємств залізничного транспорту та 32 залізничні станції (через 21 станцію здійснюються і вантажні перевезення) та 80 посадочних платформ, що дає можливість мешканцям міст та прилеглих сіл скористатися послугами приміського залізничного сполучення.

Залізничним транспортом у 2013 році відправлено 7 452,9 тис. тонн вантажів, що на 11,7% менше, ніж за 2012 рік (на 11,8% більше, ніж за 2009 рік). Збільшилось відправлення основних номенклатурних груп вантажів: кам'яного вугілля – у 2,5 рази, нафти на нафтопродуктів – у 1,2 рази, брухту чорних металів – на 0,7%. Скоротилося відправлення хімічних і мінеральних добрив на 10,2%, зерна і продуктів перемолу – на 15,8%, лісових вантажів – на 14,1%, будівельних матеріалів – на 5,8%.

Таблиця 14. Перевезення вантажів підприємствами залізничного транспорту області за номенклатурою, тис. тонн

Вид вантажу	2009	2010	2011	2012	2013
Загальне навантаження	6 668,1	6 851,8	7 867,0	8 442,7	7 452,9
кам'яне вугілля	1,0	1,6	1,1	1,2	3,0
нафта і нафтопродукти	7,7	0,4	0,2	19,0	22,9
чорні метали	2,1	2,7	0,1	0,4	-
брухт чорних металів	136,5	178,6	236,5	157,5	158,9
лісові вантажі	138,9	168,7	216,0	218,0	187,4
будівельні матеріали	1713,8	2408,6	2870,5	2600,7	2449,6
хімічні і мінеральні добрива	1471,8	1612,0	1774,3	1643,0	1476,0
зерно і продукти перемолю	2040,9	1334,9	1663,4	2742,6	2309,0
інші вантажі	1155,4	1144,3	1104,9	1060,3	846,1

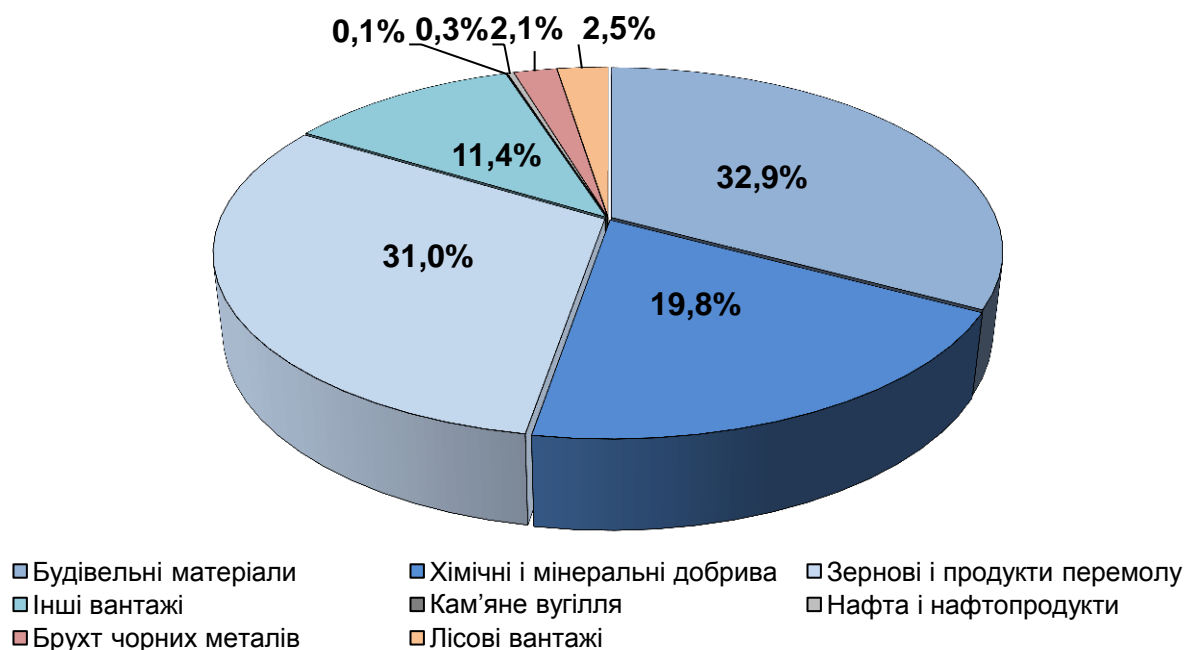

Рис.28. Структура перевезень вантажів залізничним транспортом області у 2013 році, за номенклатурою

Залізничним транспортом у 2013 році відправлено 5 900 тис. пасажирів, що на 0,8% більше, ніж за 2012 рік (на 5,4% більше, ніж за 2009 рік). Кількість пасажирів, відправлених у приміському сполученні, зросла на 2,4% і у 2013 році становила 5 017 тис. пасажирів.

Застарілий рухомий склад не забезпечує безпечних, якісних умов перевезень та належний комфорт для пасажирів. Шевченківською дирекцією залізничних перевезень, яка здійснює перевезення пасажирів та вантажів на території області, експлуатуються дизель-поїзди 1983 – 1986 років випуску, при нормативному терміні експлуатації – 20 років. Для оновлення рухомого складу залізничного транспорту для приміських перевезень необхідно проводити заміну у кількості 1 – 2 поїзди на рік.

Міський пасажирський електричний транспорт

У листопаді 1965 року у місті Черкаси відкрито тролейбусне сполучення. Тролейбусний парк налічував 30 тролейбусів ЛАЗ-695Е, 1 тягову підстанцію та обслуговував один тролейбусний маршрут «Центр – Хімволокно». Ремонтна база була розрахована на 50 машиномісць. В 1995 році парк налічував 152 тролейбуси (із них 143 пасажирських), 11 підстанцій, 15 маршрутів та 120,8 км тролейбусних ліній. Середній випуск тролейбусів на міські маршрути складав 107 одиниць.

Станом на 01.01.2014 рухомий склад складає 81 тролейбусів: із терміном експлуатації до 5 років – 3, від 5 до 10 років – 2, понад 15 років – 76 одиниць. У 2007 – 2008 роках профінансовано за рахунок державного та місцевого бюджетів і придбано 4 тролейбуси для міста. У 2012 році за рахунок спонсорських коштів ПАТ «Азот» придбано 1 тролейбус. На даний час підприємство обслуговує 13 тролейбусних маршрутів.

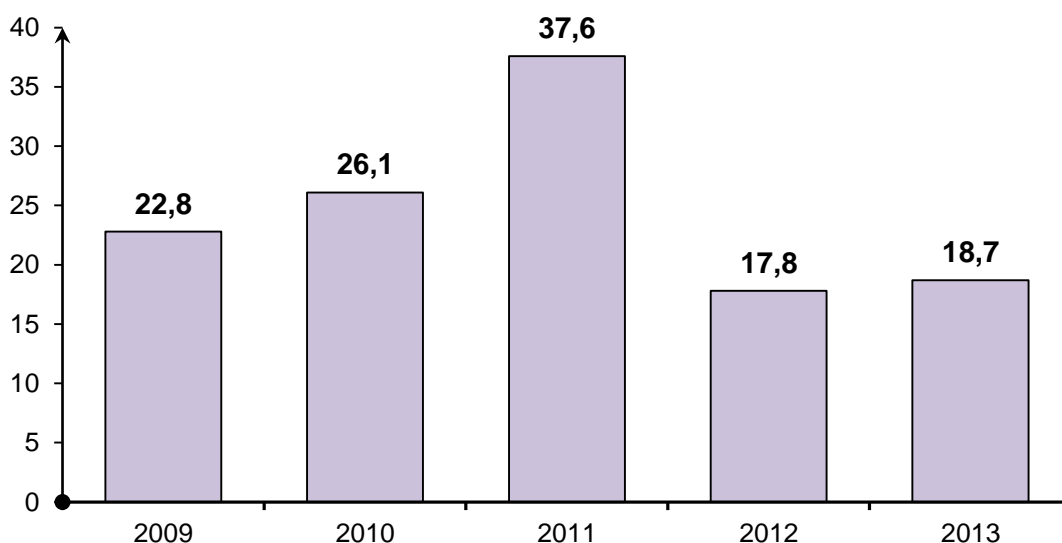

Рис.29. Перевезення пасажирів тролейбусами області, млн. осіб

Електротранспортом у 2013 році перевезено 18,7 млн. пасажирів, що на 5 відсотків більше порівняно з 2012 роком (на 50,3% менше порівняно з 2011 роком).

Основні причини спаду перевезення пасажирів електротранспортом: масове старіння рухомого складу та невідпрацьованість механізму його оновлення, збитковість діяльності електротранспорту внаслідок неефективного розподілу маршрутів, відсутність іноземних та вітчизняних інвестицій на модернізацію рухомого складу через невелику привабливість і окупність проєктів, незадовільний фінансовий стан КП «Черкасиелектротранс», обтяжений платіжною кризою та невирішеністю питання про компенсацію втрат від пільгових перевезень населення та регулювання тарифів.

Річковий транспорт

Річковий транспорт є важливою галуззю економіки та має великі потенційні можливості в області. На Черкащині протікає біля 1 037 річок, найбільша з них Дніпро – головна водна артерія України.

Дніпро – третя за довжиною й площею басейну річка Європи, обумовлює сучасний розвиток галузі у форматі туризму та вантажних перевезень. Одним з пріоритетних напрямків роботи річкового транспорту є забезпечення прийому гостей, як вітчизняних так і іноземних, через річкові ворота області.

Галузь річкового транспорту області представлена підприємствами та інфраструктурою: відокремлений підрозділ «Канівський судноплавний шлюз» ДП «Укрводшлях», КП «Річковий вокзал» Черкаської обласної ради, ДП «Авто-Ріка» м. Канева, пристань «Митниця» м. Черкаси, пристань (річковий вокзал) «Адамівка» Чигиринського району, пристань «Тарасова гора» м. Канева, ПП «Суднобудівна верф «Оріон», ПАТ «Черкаський річковий порт» м. Черкаси.

В регіоні проходить 150 кілометрів експлуатаційних річкових судноплавних шляхів.

На ділянці Дніпра в межах Черкаської області судновий хід для безпечного судноплавства обслуговується Черкаською ділянкою водних шляхів ДП «Укрводшлях», забезпечено нормативні параметри суднового ходу (3,65 метрів глибина та 80 метрів ширина).

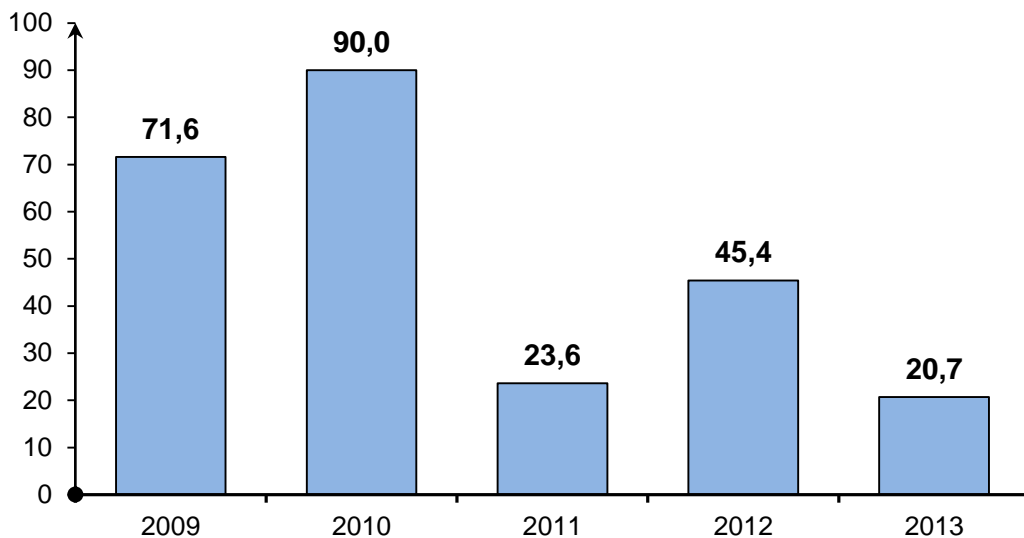

Рис.30. Відправлення вантажів в області по роках, всього (тис. тонн)

З річкового порту протягом 2013 року відправлено 20,7 тис. тонн вантажів, що на 71,1% менше від обсягів 2009 року. Основною причиною зменшення вантажних перевезень водним транспортом є спад промислового виробництва в області.

З 1996 року регулярні пасажирські перевезення річковим транспортом було призупинено. Після п'ятнадцятирічної перерви, на орендованих теплоходах з причалу КП «Річковий вокзал» Черкаської обласної ради здійснюються туристичні прогулянки річковим транспортом.

Повітряний транспорт

На жаль, повітряний транспорт області знаходиться в занепаді.

Із створенням Черкаської області, у 1954 році розпочався розвиток авіаційних послуг. У цьому ж році в Черкасах був заснований аеропорт. Він розташований в географічно вигідному центрі України, на правому березі р. Дніпро. Таке розташування обумовлювалось перехрестям трансконтинентальних повітряних трас Захід – Схід, Північ – Південь, які з'єднують скандинавські країни та країни Прибалтики з Близьким Сходом, а країни Західної Європи із країнами Середньої Азії та Далекого Сходу, а також Росію із Західною Європою.

З 1998 року ні вантажні, ні пасажирські перевезення авіацією за розкладом не здійснювалися. Тільки у 2009 році розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.05.2009 № 562-р «Про відкриття пункту пропуску через державний кордон в аеропорту «Черкаси» було

відкрито міжнародний пункт пропуску через державний кордон для повітряного сполучення.

У 2010 році КП «Аеропорт Черкаси» передано з комунальної власності міста Черкаси в обласну комунальну власність, отримано сертифікат аеродрому та служби авіаційної безпеки, в пункті пропуску «Черкаси» організовано роботу: прикордонного посту на постійній основі, митниці, екологічної, ветеринарної інспекції і фітоконтролю (за викликом), обладнано і відкрито митний склад тимчасового зберігання вантажів.

У 2011 році було розроблено проект «Реконструкція світлосигнального обладнання в КП «Аеропорт Черкаси» з метою доведення до I категорії ІСАО, який пройшов державну експертизу.

Черкаський аеропорт увійшов до переліку аеропортів, фінансування модернізації яких було передбачено Концепцією Державної цільової програми розвитку аеропортів на період до 2023 року. У 2012 році Концепцією Державної цільової програми було передбачено, починаючи з 2017 року, фінансування модернізації Черкаського аеропорту у розмірі 120,5 млн. грн.

Протягом 2010 – 2014 років Черкаський аеропорт збережено у належному стані, він має статус міжнародного, діючі сертифікати та знаходиться в регламенті. Технічні можливості злітно-посадкової смуги дозволяють приймати вантажні літаки класу ІЛ-76.

У поточному році було заплановано підписання Угоди про єдиний авіаційний простір між Україною та Європейським союзом, але у зв'язку із політичною ситуацією в Україні підписання Угоди відтерміновано. Реалізація цієї Угоди сприятиме залученню в Україну і, зокрема, в міжнародний аеропорт Черкаси іноземних бюджетних авіакомпаній, які на цей час є основним сегментом ринку пасажирських авіапослуг у всьому світі, як самий ефективний та економний варіант надання таких послуг. Керівником КП «Аеропорт Черкаси» постійно ведеться робота з налагодження контактів з іноземними авіакомпаніями щодо поетапного відновлення пасажирських авіаперевезень.

Проміжні висновки:

Розташування області в географічному центрі України на перетині міжнародних повітряних, транспортних автомобільних коридорів і великих залізничних вузлів та біля головної водної артерії

країни, річки Дніпро, дає можливість для розвитку транспортної інфраструктури.

Доцільним є відновлення функціонування аеропорту у місті Черкаси та створення на його базі логістичного центру.

Наявна дорожня інфраструктура потребує реалізації заходів з їх збереження, розвитку, підвищення рівня безпеки дорожнього руху та комфортності перевезень.

Потребує вирішення питання щодо стану мостового переходу через р. Дніпро на км 23+068 автодороги державного значення Золотоноша – Черкаси – Сміла – Умань довжиною 1 174 п.м., побудованого у 1962 році, який не спроможний забезпечити інтенсивність руху транспортних засобів по мосту і підходах до нього 12 тисяч і більше автомобілів на добу.

Річковий транспорт є важливою галуззю економіки та має великі потенційні можливості в області.

Необхідне оновлення рухомого складу залізничного транспорту для приміських перевезень.

Ефективний розподіл маршрутів Черкаського міського пасажирського транспорту з наданням пріоритету електротранспорту зменшить кількість забруднюючих речовин у повітрі в центрі міста та покращить фінансовий стан комунального підприємства, що здійснює тролейбусні перевезення.

4.2. Енергетична сфера

Енергетична галузь області представлена такими основними підприємствами: ПАТ «Черкасиобленерго», відокремлений підрозділ «Черкаська ТЕЦ» ПАТ «Черкаське хімволокно», Канівська ГЕС, а також підприємства, які експлуатують малі ГЕС – Черкаська філія зовнішньоекономічної асоціації «Новосвіт», ТОВ «Подільська енергетична компанія, ТОВ «Гідроресурс-К» та інші.

ЧЕРКАСЬКА ОБЛАСТЬ
МІСЦЕРОЗТАШУВАННЯ
ЕНЕРГОГЕНЕРУЮЧИХ ПОТУЖНОСТЕЙ

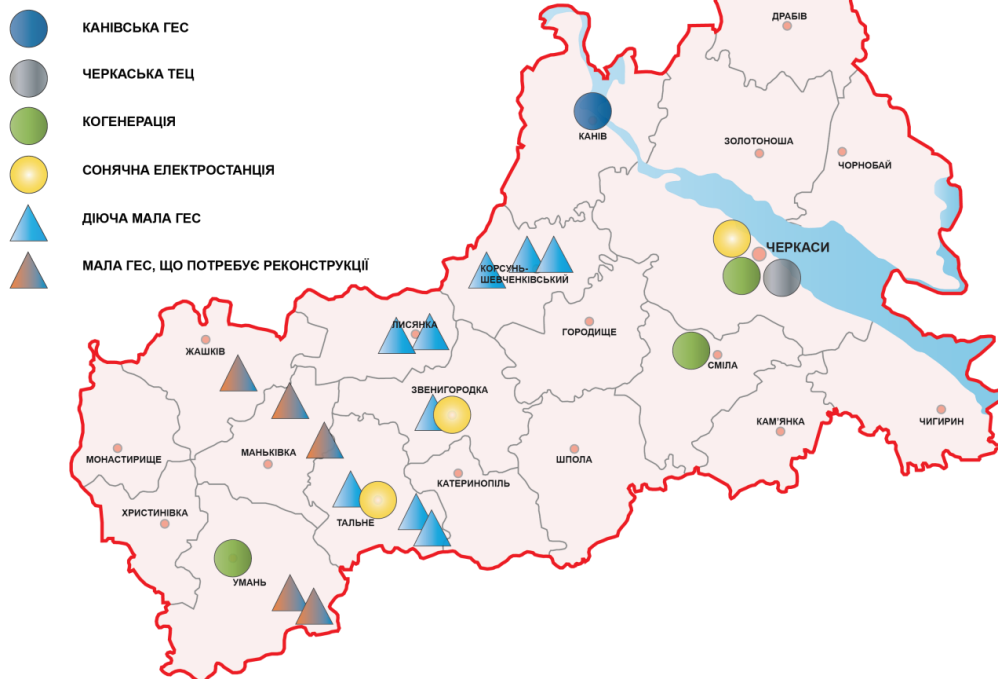

Рис.31. Карта місцезнаходження енергогенеруючих потужностей Черкаської області

ПАТ «Черкасиобленерго» здійснює передачу та постачання електричної енергії за регульованим тарифом електромережами 150-0,4 кВ споживачам Черкаської області. Площа ліцензованої діяльності становить 20,9 тис. км². Товариство забезпечує електричною енергією 632 тис. споживачів Черкаської області, у тому числі 618 тис. побутових споживачів. Обслуговують 36 181 км повітряних ліній 154-0,4 кВ, 2 232 км кабельних ліній 10-0,4 кВ, 39 трансформаторних підстанцій 154-110 кВ та 134 підстанції 35 кВ, 8 974 підстанції 10/0,4 кВ.

Рис.32. Схема електричних мереж області

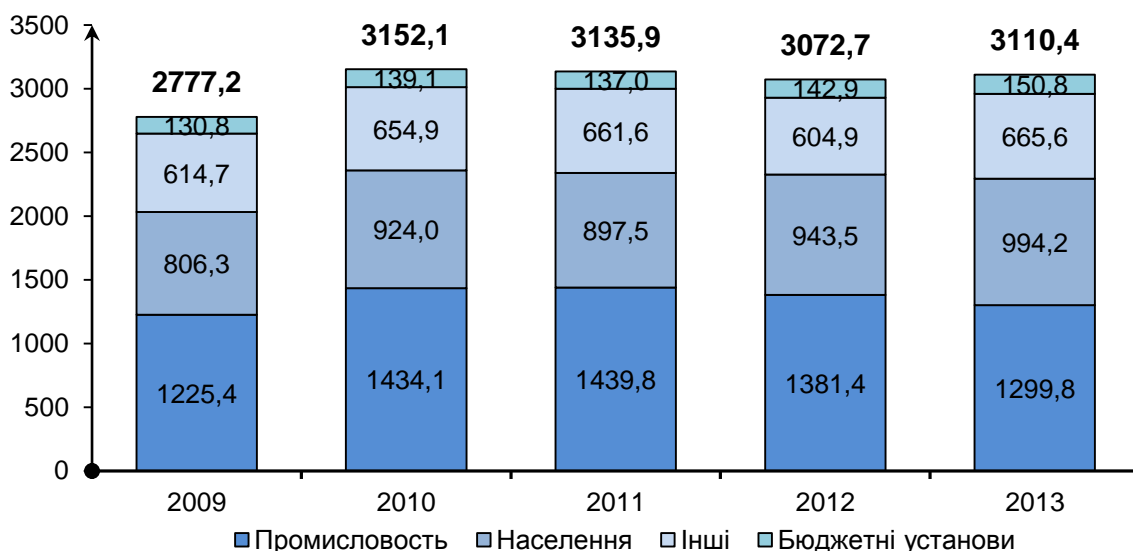

Рис.33. Споживання електричної енергії в області, млн. кВт год.

Починаючи з 2012 року спостерігається падіння промислового виробництва, що в свою чергу призвело до зменшення споживання електроенергії. Так, протягом періоду 2010 – 2013 років споживання скоротилось майже на 40 млн. грн. (або майже на 2%).

Основні енергогенеруючі підприємства області

Канівська ГЕС є філією ПАТ «УкрГідроЕнерго». Це другий ступінь каскаду гідроелектростанцій на р. Дніпро. На Канівській ГЕС працює 24 горизонтально – капсульних гідроагрегатів, сумарно встановленою

потужністю 444 МВт, одинична потужність 15 гідроагрегатів – 18,5МВт, 9 гідроагрегатів – 22,0 МВт. Середньорічне виробництво електроенергії становить понад 1 млрд. кВт год., що становить майже 55,7% від загальнорічного виробництва в області.

В 1997 році розпочався новий етап у житті Канівської ГЕС – реконструкція основного обладнання і споруд. За період реконструкції оновлено 12 гідроагрегатів, два знаходяться в стадії реконструкції. Продовжується заміна високовольного обладнання на розподільчій підстанції. Орієнтовний термін завершення реконструкції – 2019 рік.

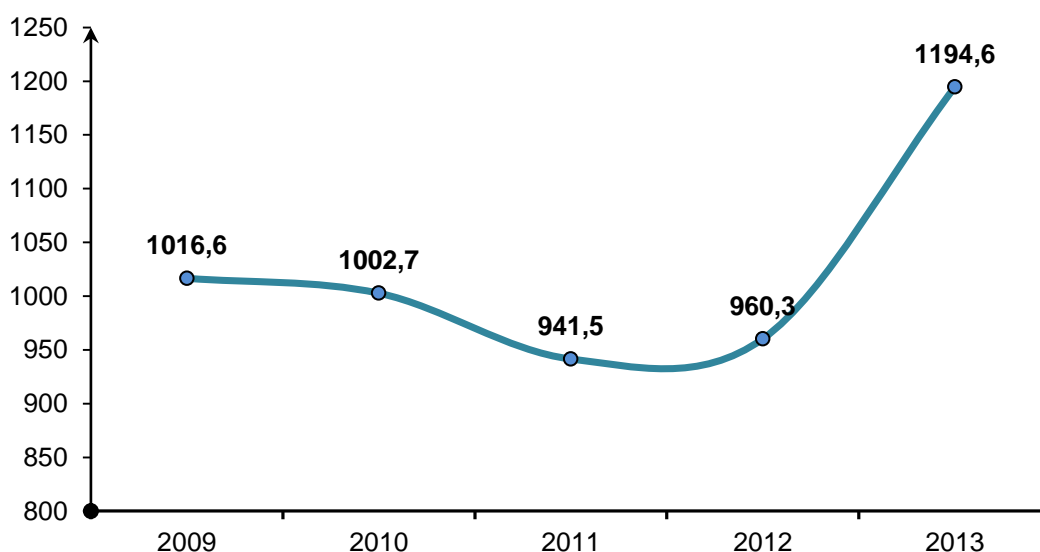

Рис.34. Виробництво електричної енергії на Канівській ГЕС, млн. кВт год.

Протягом періоду 2009 – 2013 років виробництво електричної енергії на Канівській ГЕС зросло на 178 млн. кВт год. (на 17,5%) і у 2013 даний показник склав 1 194,6 млн. кВт год.

ВП «Черкаська ТЕЦ» ПАТ «Черкаське хімволокно» – друге за потужністю після Канівської ГЕС енергогенеруюче підприємство області. Проектна електрична потужність – 200 МВт, теплова потужність – 1 308 Гкал год. Середньорічний обсяг виробництва електроенергії на сьогодні 830 млн. кВт год (майже 40 % від загальнорічного виробництва в області) та теплової енергії – 1 млн. Гкал.

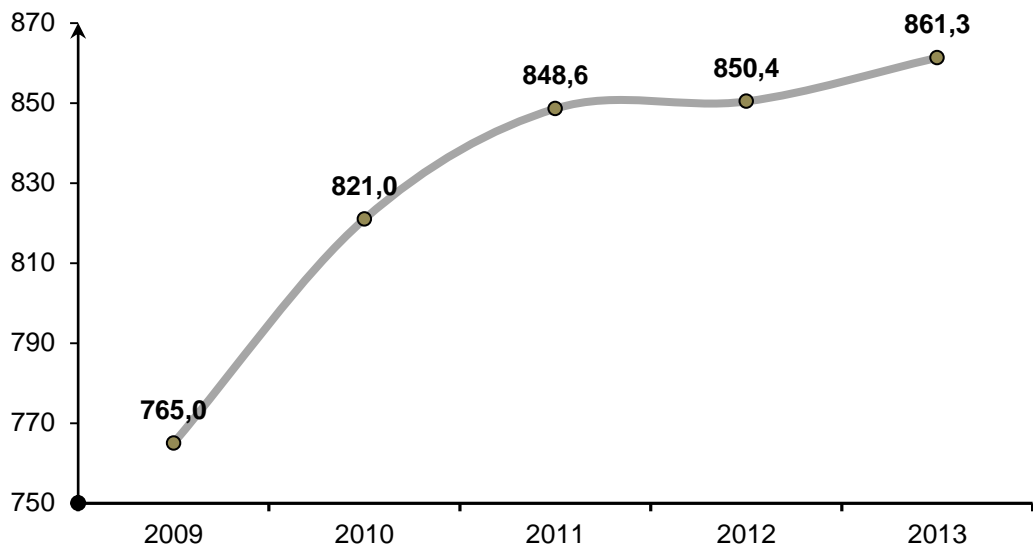

Рис.35. Виробництво електричної енергії на ВП «Черкаська ТЕЦ» ПАТ «Черкаське хімволокно», млн. кВт год.

Протягом періоду 2009 – 2013 років виробництво електричної енергії на ВП «Черкаська ТЕЦ» ПАТ «Черкаське хімволокно» зросло на 96,3 млн. кВт год. (на 12,6%) і у 2013 даний показник склав 861,3 млн. кВт год.

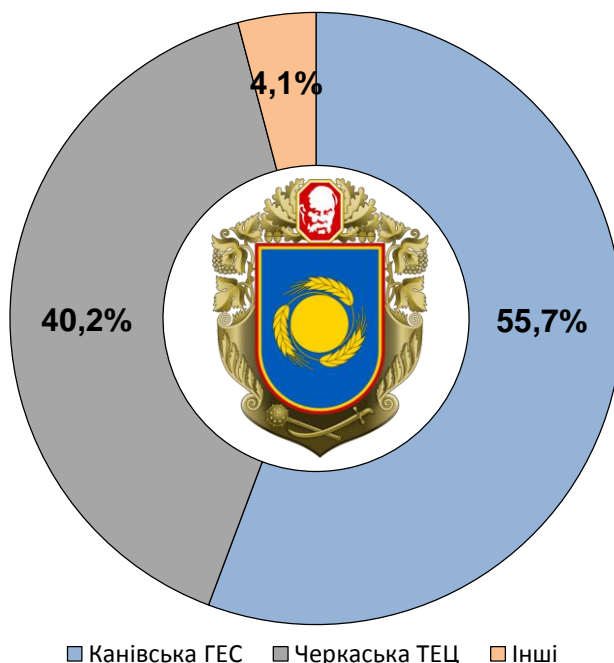

Рис.36. Фактичне виробництво електроенергії за 2013 рік в області

Фактичне виробництво електроенергії за 2013 рік у Черкаській області склало 2 млрд. 144,1 млн. кВт год., найбільша частка його припадає на Канівську ГЕС.

Виробництво електроенергії з відновлювальних джерел.

В Черкаській області діє 9 малих гідроелектростанцій(ГЕС), а саме: Корсунь-Шевченківська ГЕС та міні-ГЕС, Стеблівська ГЕС (Корсунь-Шевченківський район), Лисянська, Кам'янобрідська (Лисянський район), Гордашівська, Лоташівська, Кривоколінська (Тальнівський район), Звенигородська ГЕС (Звенигородський район). Середньорічне виробництво електроенергії близько – 16,8 млн. кВт год., що становить майже 1% від загальнорічного виробництва в області. В 2013 році об'єктами малої гідроенергетики області вироблено 25,83 млн. кВт год. електроенергії.

Черкаська область входить в п'ятірку областей України (разом з Вінницькою, Житомирською, Хмельницькою та Полтавською), в яких найбільше діючих малих ГЕС.

Починаючи з 2011 року введено в дію 3 сонячних електростанції(СЕС), а саме: Гордашівська СЕС (потужність 102,5 кВт), І черга фотоелектростанції на даху будівлі по вул. Громова, 138/6 м. Черкаси (потужність 30 кВт), СЕС «Озірна» в м. Звенигородка (потужність 150 кВт).

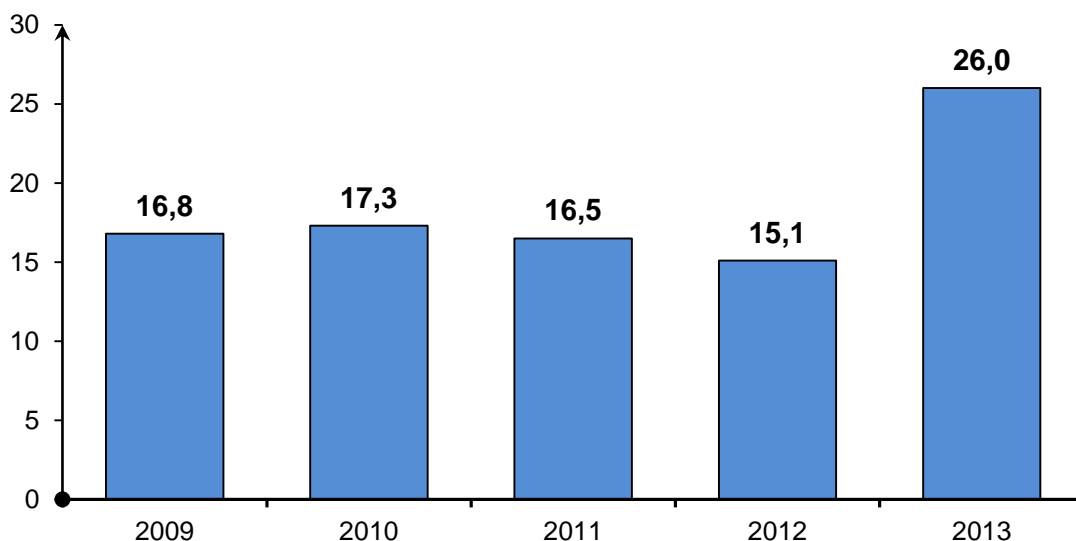

Рис.37. Виробництво електроенергії малими ГЕС та СЕС області, млн. кВт год.

В області діють когенераційні установки, а саме: КПТМ «Черкаситеплокомуненерго» (потужність 1,46 МВт), ТОВ «Смілаенергопромтранс» (потужність 6 МВт з 2014 року) та ПОСП «Уманський тепличний комбінат» (потужність 3 МВт), середньорічне виробництво понад 50 млн. кВт год, що становить майже 3% від загальнорічного виробництва в області. Готуються

до вводу в експлуатацію ще 3 когенераційні установи КПТМ «Черкаситеплокомуненерго».

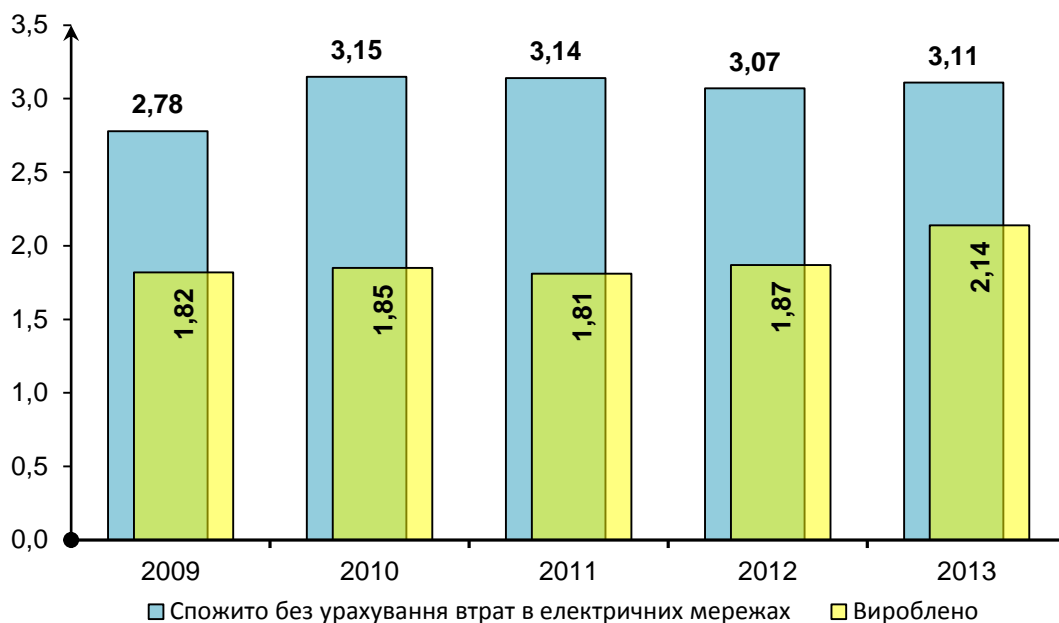

Рис.38. Споживання та виробництва електричної енергії в області, млн. кВт год.

Спостерігається позитивна динаміка збільшення виробництва електроенергії. Так, у 2012 році обсяги виробництва зросли порівняно з попереднім роком на 3,3%, у 2013 році – на 14,4% (однак, таке збільшення виробництва електроенергії відбулось за рахунок збільшення опадів у першому півріччі 2013 року в середньому на 50% відносно середньої норми за цей період, що в свою чергу призвело до підвищення водності річок на 25 – 30%, в порівнянні з минулим роком). Частка власного виробництва електричної енергії у структурі загального споживання області збільшилась з 57,6% у 2011 році до 68,8% у 2013 році.

Для вирівнювання добового графіка навантажень Об'єднаної енергетичної системи України (ОЕС України), виробництва додаткової електроенергії для Черкаської області та України в цілому, збільшення рівня маневреності, підвищення експлуатаційної гнучкості та поповнення аварійного резерву ОЕС України Енергетичною стратегією України на період до 2030 року передбачено будівництво Канівської гідроакумулюючої електростанції (ГАЕС) до 2020 року.

На сьогоднішній день проект будівництва Канівської ГАЕС пройшов державну комплексну експертизу та отримано експертний звіт ДП «Укрдержбудекспертизи» від 29.03.2013 № 00-1837-12/ПБ

з позитивним висновком та рекомендацією до затвердження з новими техніко-економічними показниками.

Проектна потужність Канівської ГАЕС – 1 000 МВт в генераторному та 1 040 МВт в насосному режимах (4 гідроагрегата по 250 МВт). Об'єкт розрахований на покриття пікового навантаження протягом 4,1 години/добу з річним виробітком електроенергії 1 млрд. кВт год.

В області прийнято регіональну програму розвитку малої гідроенергетики на 2011 – 2020 роки (далі – Програма), якою передбачено відновлення, технічне переоснащення та введення в експлуатацію Острівцевої ГЕС, Дубівської ГЕС, Юрпільської ГЕС, Букської ГЕС та Вороненської ГЕС до 2020 року, а також збудувати кілька сонячних електростанцій за рахунок коштів приватних інвесторів.

Черкаська область відноситься до енергодефіцитних регіонів України. Існуюча схема живлення регіону не відповідає вимогам надійності, основними чинниками, що негативно впливають на стан енергетичної безпеки регіону є: відсутність технічної можливості для резервування споживачів та компенсації дефіциту потужності в ремонтно-аварійних режимах роботи мережі 330 кВ регіону; недосконала та ненадійна схема зовнішнього електропостачання Черкаського енерговузла по мережі 330 кВ. Тому, необхідно сприяти ДП НЕК «Укренерго» в будівництві у Тальнівському районі ПЛ 330 кВ «Поляна – Тальне», підстанції 330/154 кВ. Реалізація зазначеного будівництва забезпечить стійкий потенціал розвитку та енергетичну безпеку Черкаської області протягом найближчих 20 років, стали роботу існуючих та перспективних потужних підприємств регіону.

Проміжні висновки:

Черкаська область відноситься до енергодефіцитних регіонів України.

Існуюча схема живлення регіону не відповідає вимогам надійності.

Спостерігається позитивна динаміка збільшення виробництва електроенергії. Так, у 2012 році обсяги виробництва зросли порівняно з попереднім роком на 3,3%, у 2013 році – на 14,4%.

Зважаючи на достатній потенціал гідроресурсів (*наявність значної кількості річок*) та сприятливе географічне розташування області для використання сонячної енергії, перспективними напрямками роботи в даній галузі є розвиток малої гідроенергетики та будівництво сонячних електростанцій.

4.3. Житлово-комунальне господарство

За останні роки в житлово-комунальному господарстві як України, так і Черкаської області накопичилося багато проблем, які потребують негайного вирішення. А саме: високий рівень зношення виробничих фондів на підприємствах житлово-комунального господарства, недосконала система використання первинних ресурсів, висока енергоємність та низька ефективність комунальних систем призводять до значної втрати води і теплової енергії, незадовільної якості житлово-комунальних послуг, що надаються населенню. Така ситуація вимагає формування політики розвитку і модернізації житлово-комунального господарства та системи її фінансового забезпечення.

Якщо не вжити своєчасних заходів щодо їх вирішення, можливе погіршення стану житлового фонду та основних фондів підприємств, збільшення витрат енергоносіїв, кількості аварійних випадків в інженерних системах, збільшення обсягів капітальних і поточних ремонтів, а також, внаслідок цього, зростання собівартості послуг, подальший спад прибутковості підприємств, зниження якості житлово-комунального обслуговування населення, збільшення видатків з місцевих бюджетів.

Сучасний стан галузі житлово-комунального господарства області свідчить про системну кризу у ній і вимагає негайних змін.

Теплопостачання

У Черкаській області послуги з централізованого теплопостачання надають 19 підприємств теплоенергетики.

Працює 162 котельні: 130 котелень місцевих рад та 32 відомчі котельні (з них: *Мінпромполітики – 3; Мінохорониздоров'я – 12; Міноsvіти – 8; Мінекономрозвитку – 9*). На котельнях комунальної теплоенергетики області експлуатується 471 котел. 91 відсоток котелень працює на природному газі.

Протяжність теплових мереж у двохтрубному обчисленні становить 550,4 км.

Зношеність обладнання: вичерпано допустимі терміни експлуатації 30% основного і допоміжного обладнання комунальних підприємств теплопостачання; працюють з терміном експлуатації понад 20 років 38% котлів; потребують заміни або реконструкції 39% котлів; перебувають у ветхому і аварійному стані 17% теплових мереж (96 км); амортизовано 35% мереж.

Втрати в магістралях теплових мереж становлять 13%.

Загальна зношеність теплових мереж в області становить 70 відсотків.

За результатами проведення технічного аудиту підприємств теплоенергетики найбільш зношені теплові мережі у Чорнобаївському, Черкаському, Драбівському районах та у містах Ватутіне і Канів, де зношеність теплових мереж становить 65 – 70 відсотків.

Найбільша зношеність котелень у Драбівському, Чорнобаївському та Черкаському районах та місті Каневі (65 – 70%), найбільший термін експлуатації котлів у Кам'янському, Корсунь-Шевченківському та Чорнобаївському районах (35 – 40 років).

Заходи щодо скорочення споживання природного газу та використання альтернативних видів палива впроваджуються тільки у містах Сміла та Черкаси (котельні працюють на щепі). В інших населених пунктах зазначені заходи майже не впроваджуються.

У м. Черкаси завершено будівництво трьох когенераційних установок, що дозволить виробляти одночасно теплову та електричну енергію. Економія природного газу становитиме 2 030 тис. м³/рік.

Також встановлено 109 індивідуальних теплових пунктів, що дозволить економити в середньому до 25 відсотків тепла. На сьогоднішній день проводяться пуско-налагоджувальні роботи.

Необхідним є вирішення проблем в комунальній теплоенергетиці, де споживання природного газу слід скоротити майже вдвічі у рівних частках за рахунок переходу на альтернативні види палива та скорочення втрат при транспортуванні.

Проблемним залишається обслуговування котелень бюджетної сфери. Важливим є залучення коштів інвесторів з метою здачі в оренду існуючих котелень, проведення їх модернізації, або встановлення блочних котелень та продажу тепла бюджетним організаціям за узгодженими тарифами.

Також у закладах соціально-гуманітарної сфери продовжується використання застарілих котлів, втрати природного газу становлять 30 – 40 відсотків ще на стадії генерації.

Водопровідно-каналізаційне господарство

Протяжність водопровідних мереж області складає 4 015,8 км, з яких в аварійному стані знаходиться 853 км (21,3%). У 2014 році відбулось зменшення аварійних мереж на 2%. На об'єктах водопровідного господарства експлуатується 528 одиниць насосних агрегатів, з яких 198 одиниць (38%) повністю амортизовані та потребують заміни.

Водопостачання в більшості населених пунктів здійснюється з підземних джерел, а в містах Звенигородка, Корсунь–Шевченківський – з відкритих водосховищ, в містах Черкаси, Умань – змішані системи водопостачання.

Якість питної води у 9 населених пунктах області (у містах *Золотоноша, Ватутіне, Кам'янка, Городище, Чигирин, Тальне, смт Катеринопіль, Чорнобай, Маньківка*) за своїми показниками не відповідає вимогам діючого ДСанПіН 2.2.4-171-10 «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною». З року в рік продовжуються терміни дії дозволів на її подачу з відхиленням від діючого стандарту, але заходи щодо покращення цього становища не виконуються у зв'язку з великими фінансовими затратами на їх реалізацію.

Через відсутність необхідних комплексів очистки питної води, подають воду з відхиленнями від встановлених нормативів 9 комунальних підприємств питного водопостачання (міст *Ватутіне, Золотоноша, Кам'янка, Городище, Тальне, Чигирин, смт Чорнобай, Катеринопіль, Маньківка*). Нестандартну за хімічними показниками воду в області споживає 140,5 тис. міських жителів.

Протяжність каналізаційних мереж області складає 1 166,5 км, з яких в аварійному стані знаходяться 187,1 км (16%). В 2014 році зменшено протяжність аварійних мереж систем водовідведення на 2% внаслідок проведення ремонтних робіт на зазначених мережах. З наявних 294 одиниць насосних агрегатів – 140 одиниць (48%) повністю амортизовані та потребують заміни.

Установлена пропускна спроможність очисних споруд за добу по містах і районах складає 397,9 тис. м³/добу. Господарсько-побутові стічні води у місті Черкаси подаються для очистки на очисні споруди

ПАТ «Азот» потужністю 300 тис. м³/добу, а стоки м. Звенигородка – на очисні споруди м. Ватутіне потужністю 6,0 тис. м³/добу.

Більшість каналізаційних очисних споруд, насосних станцій та колекторів на даний час не відповідають технічним сучасним вимогам, так як вони побудовані в 60 – 80-х роках. Напірні колектори прокладені в одну нитку, відсутні резервні вводи енергопостачання об'єктів водовідведення.

Житлове господарство

Загальний житловий фонд області становить 34 077,0 тис. м², у тому числі: міський житловий фонд – 15 899,0 тис. м², сільський – 18 178,0 тис. м².

У комунальній власності територіальних громад знаходиться 3 059 житлових будинків (площею 4 579,8 тис. м²), на балансі відомств, житлово-будівельних кооперативів та об'єднань співвласників багато-квартирних будинків – 459 (площею 687,20 тис. м²).

До категорії ветхих та аварійних рішеннями місцевих рад віднесено 215 житлових будинків загальною площею 46,8 тис. м². Найбільша їх кількість у місті Черкасах – 53.

Не менш гострою на сьогодні є проблема відновлення ліфтового господарства в наявному житловому фонді.

В області зареєстровано 538 житлових будинків, обладнаних ліфтами. Кількість пасажирських ліфтів встановлених в житлових будинках становить 2 112, з них не диспетчеризованих – 97 одиниць. Кількість ліфтів, які відпрацювали понаднормові 25 років становить 1 113 ліфтів (51,1% від їх загальної кількості). Кількість непрацюючих ліфтів по області становить 27, в тому числі 24 ліфти не працюють більше року. Протягом поточного року витрати на технічне обслуговування ліфтів становлять 7 284,5 тис. грн., з них відремонтовано – 358 ліфтів на суму 7 198,1 тис. грн.

Витрати на модернізацію ліфтів склали 83,6 тис. грн., проведено ремонт систем диспетчерського контролю за інженерним обладнанням в 2-ох житлових будинках на суму 2,8 тис. грн.

На сьогодні в області зареєстровано 463 об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ), що становить 13% від загальної кількості багатопверхових будинків (середній показник по Україні –

20,6%). За рівнем створення ОСББ область посідає 10 місце серед областей України.

Благоустрій

На території області знаходиться 532 місця розміщення побутових відходів загальною площею 614,77 га, з них 21 – міські (*селищні*) полігони, загальною площею 131,2 га.

На 19 комунальних підприємствах області обліковується 74 одиниці сміттєвозів, зношеність яких становить 70 відсотків.

Система роздільного збирання відходів запроваджена в шести містах області: Черкаси, Сміла, Канів, Ватутіне, Умань, Золотоноша.

Крім того, в області налічується 44 суб'єкти підприємницької діяльності, які здійснюють діяльність, пов'язану із збиранням і заготівлею окремих видів відходів як вторинної сировини відповідно до ліцензій Мінприроди України.

Загальна протяжність дорожньої мережі в населених пунктах області становить 13 143,5 км, з них протяжність доріг з твердим покриттям – 8 901,5 км (*68% від загальної протяжності*).

З 281 мостів та шляхопроводів, розташованих у містах та селищах області, 10 одиниць не забезпечують безпеку руху.

Щорічне зростання інтенсивності руху транспорту та збільшення вантажоперевезень призводить до більш інтенсивного руйнування дорожнього покриття.

Загальна протяжність існуючих мереж вуличного освітлення в області становить 6 209,3 км. Загальна кількість існуючих світлоточок в області становить 20 656 одиниць. Протягом 2013 – 2014 років відновлено 809,2 км ліній та приведено в робочий стан 9 196 світлоточок. Обсяг спрямованих коштів на відновлення вуличного освітлення області становить 17,3 млн. грн.

Проміжні висновки:

Високий рівень зношеності виробничих фондів на підприємствах житлово-комунального господарства, висока енергоємність та низька ефективність комунальних систем призводять до втрат води і теплової енергії, а також до незадовільної якості житлово-комунальних послуг, що надаються населенню.

Заміна застарілих котлів у закладах соціально-гуманітарної сфери дозволить скоротити втрати природного газу, які становлять 30 – 40 відсотків ще на стадії генерації.

Якість питної води у 9 населених пунктах області (у містах *Золотоноша, Ватутіне, Кам'янка, Городище, Чигирин, Тальне, смт Катеринопіль, Чорнобай, Маньківка*) за своїми показниками не відповідає вимогам діючого ДСанПіН 2.2.4-171-10 «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною».

Значні обсяги скидів у поверхневі водні об'єкти забруднених стічних вод потребують термінового ремонту та реконструкції очисних споруд в смт Чорнобай, Катеринопіль, Лисянка, містах Золотоноша, Ватутіне, Канів, Сміла, Шпола, Монастирище, Кам'янка, Корсунь-Шевченківський, а також їх будівництво в смт Драбів та місті Жашкові.

4.4. Будівництво

Значне місце в розвитку соціально-економічної сфери області займає будівельна галузь. В області працюють 702 будівельних підприємства, найбільші з них: ПП «Надія», ТОВ «КРУГ-С», ТОВ «Будівельна компанія «Євробуд», приватне будівельне підприємство «Житлобудсервіс», ТОВ «Черкасиміськбуд».

У 2009 – 2013 роках підприємствами області виконано будівельних робіт на 3 312,2 млн. грн.

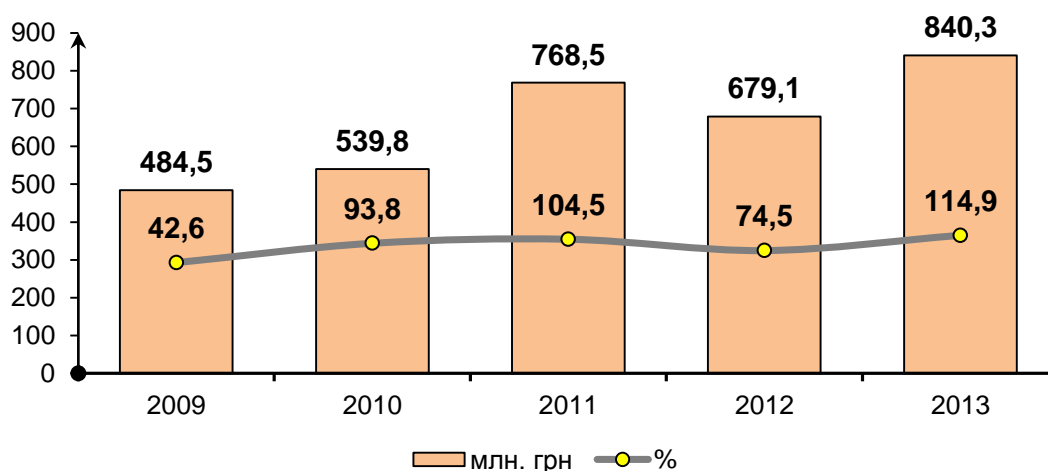

Рис.39. Обсяги виконаних будівельних робіт підприємствами області у 2009 – 2013 роках

У 2013 році підприємствами області виконано будівельних робіт на 840,3 млн. грн. Індекс будівельної продукції у 2013 році становив 114,9%.

За характером будівництва частка робіт з нового будівництва, реконструкції та технічного переозброєння становила 82,8% від загального обсягу робіт, решта – з капітального та поточного ремонтів (9,9% та 7,3% відповідно).

Майже дві третини (65,2%) загальнообласного обсягу робіт виконано підприємствами м. Черкаси.

За 2009 – 2013 роки в області введено в експлуатацію 7 267 об'єктів.

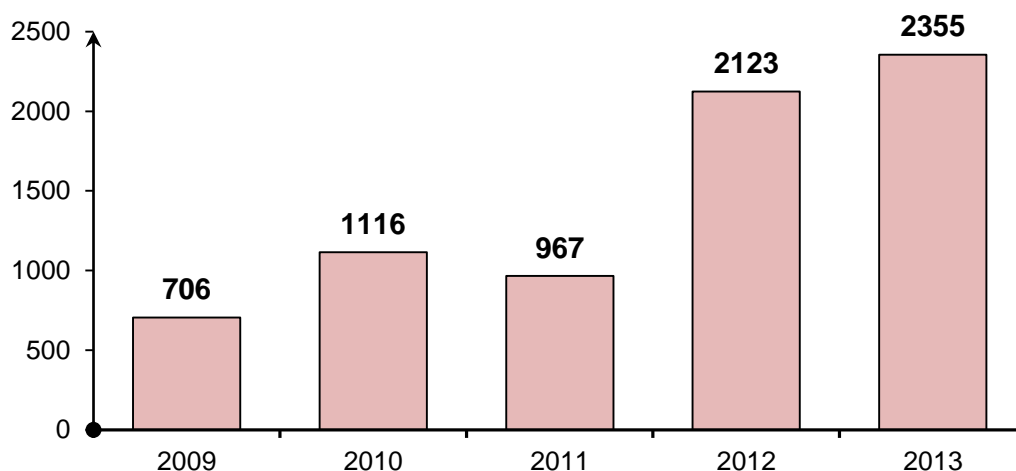

Рис.40. Введення в експлуатацію об'єктів області за 2009 – 2013 роки, одиниць

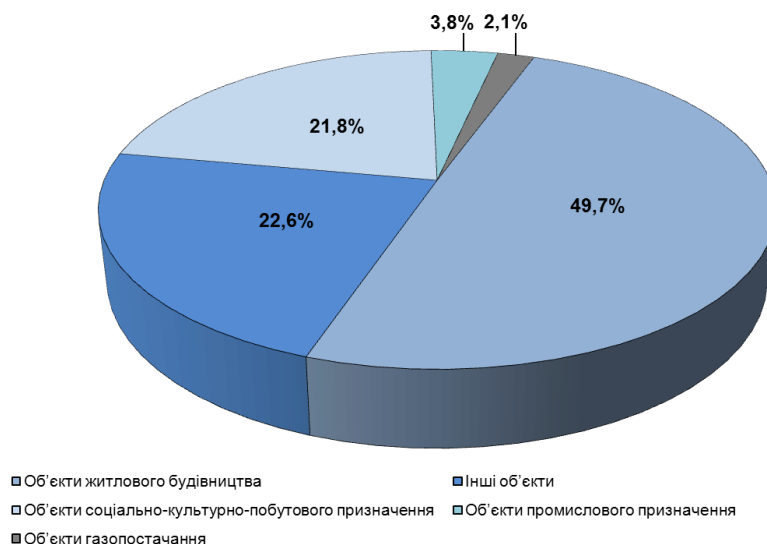

Рис.41. Структура введених в експлуатацію об'єктів області за 2009 – 2013 роки

Значне зростання прийнятих в експлуатацію об'єктів спостерігається у 2012 – 2013 роках. Здебільшого, за рахунок

постійного приросту показників прийнятих в експлуатацію об'єктів у вагомих сферах діяльності області: соціально-культурно-побутового призначення та житлового будівництва.

Таблиця 15. Темп росту (зменшення) обсягів введення в експлуатацію загальної площі житла в області до попереднього року, %

Показник	2009	2010	2011	2012	2013
Темп росту/зменшення	88,7	128,9	59,7	117,7	98,9

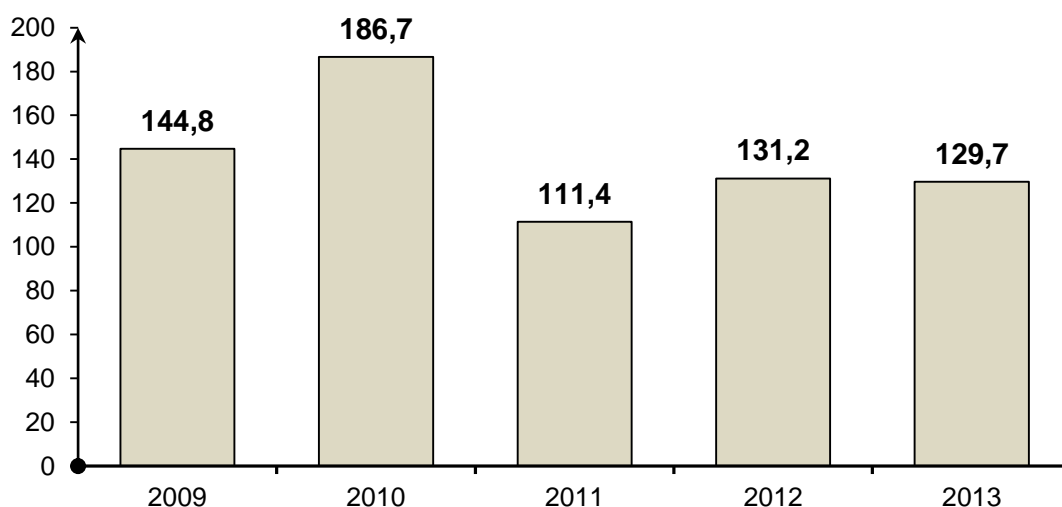

Рис.42. Введення в експлуатацію загальної площі житла в області за 2009 – 2013 роки, тис. м²

Найбільше зростання обсягів житлового будівництва в області спостерігалось у 2010 році, проте у зв'язку з фінансово-економічною кризою цей показник в наступні роки значно зменшився. У 2013 році спостерігається негативна динаміка – обсяг введеного в експлуатацію житла знизився порівняно з 2012 роком на 1,1% і склав 129,7 тис. м² загальної площі житла. При цьому, обсяги прийнятого житла у міських поселеннях збільшилися на 0,6%, у сільській місцевості зменшилися на 6,2%.

У містах Черкаси та Умань прийнято в експлуатацію 48,3% від загального обсягу житла.

Протягом 2013 року значне зростання обсягу введеного в експлуатацію житла спостерігалось у м. Сміла (у 2,6 рази), Монастирищенському (у 3,5 разів), Смілянському і Лисянському (майже у 2 рази), Звенигородському (на 50,8%) районах.

Із загального обсягу житла індивідуальними забудовниками прийнято в експлуатацію 113 тис. м² житла, що на 6,3% більше,

ніж за попередній рік, а його питома вага становила 87,1% від загальнообласного обсягу.

За рахунок коштів державного бюджету у 2013 році прийнято в експлуатацію 156 м² загальної площі житла (0,1% від загального обсягу).

За характером будівництва обсяги прийнятого в експлуатацію житла розподілились таким чином: нове будівництво – 99,8 тис. м² (77% від загального обсягу), розширення існуючого житлового фонду – 14,7 тис. м² (11,3%) та реконструкція інших будівель – 15,2 тис. м² (11,7%).

За 2013 рік прийнято в експлуатацію 958 квартир, з них: у міських поселеннях – 735, у сільській місцевості – 223.

В ситуації, що склалася на цей час в галузі житлового будівництва, серед регіонів України, що є регіонами-сусідами та окремими регіонами, що належать до однієї з Черкаською областю типології (Київська, Вінницька, Житомирська, Полтавська, Рівненська, Хмельницька, Кіровоградська області), за темпами введення в експлуатацію загальної площі житла у 2013 році регіон займає 6 місце та випереджає лише Кіровоградську (84,2%) та Хмельницьку (80,9%) області.

Проміжні висновки:

За темпами введення в експлуатацію житла (у 2013 році) область займає 6 місце серед регіонів – сусідів та окремих регіонів, що належать до однієї з Черкаською областю типології (Київська, Вінницька, Житомирська, Полтавська, Рівненська, Хмельницька, Кіровоградська області).

Із загального обсягу житла по містах і районах області 87,1% прийнято індивідуальними забудовниками та більшу частину із нього займає нове будівництво.

4.5. Освіта

Дошкільна освіта

В області наприкінці 2013 року функціонували 693 дошкільні навчальні заклади (ДНЗ), із них 248 навчально-виховних комплексів.

Протягом 2009 – 2013 років відновлено та відкрито 24 ДНЗ. При функціонуючих дошкільних навчальних закладах додатково створено 1 901 місце.

Відсоток охоплення усіма формами дошкільної освіти дітей від 3 до 6 (7) років зріс з 70% у 2009 році до 97,7% у 2013 році (на 27,7%).

Протягом 2009 – 2013 років в області відновлено та відкрито: у 2009 році – 2, у 2010 році – 7, у 2011 році – 7, у 2012 році – 5, у 2013 році – 3 навчальних заклади.

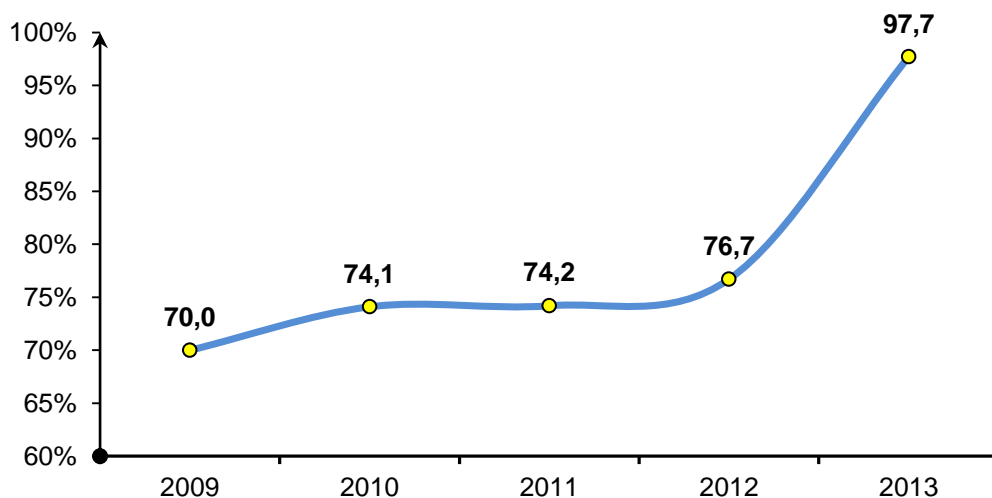

Рис.43. Охоплення дітей області усіма формами дошкільної освіти протягом 2009 – 2013 років, %

Загальна середня освіта

В області протягом періоду 2009 – 2013 років кількість загальноосвітніх навчальних закладів зменшилась на 36 одиниць і у 2013 склала 659 навчальних закладів. Із них функціонувало – 642, в яких навчалось 109,3 тис. учнів (у 2009 році – 125,5 тис. учнів).

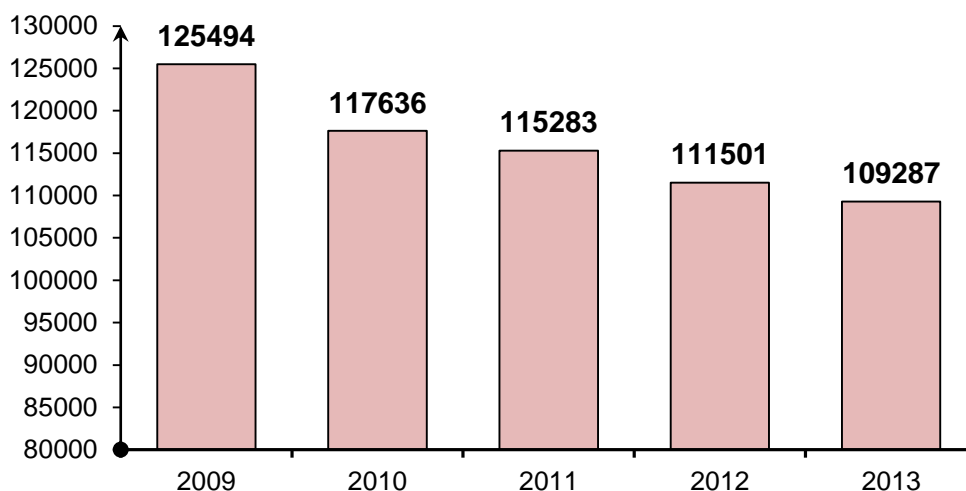

Рис.44. Кількість учнів загальноосвітніх навчальних закладів області у 2009 – 2013 роках, осіб

Протягом періоду 2009 – 2013 років кількість учнів, які навчалися у загальноосвітніх навчальних закладах зменшилась на 16 207 осіб (на 13%) і у 2013 році склала 109 287 осіб.

За відсутності учнівського контингенту у 2009 – 2013 роках ліквідовано 35 шкіл. Усі загальноосвітні навчальні заклади ліквідовані за згодою відповідних територіальних громад без порушень чинного законодавства. Також у зв'язку з відсутністю учнівського контингенту протягом 2009 – 2013 років 21 школа призупинила свою діяльність.

Функціонує 87 освітніх округів, де в опорних навчальних закладах створена відповідна навчально-матеріальна база. Упродовж 2009 – 2013 років створено 58 освітніх округів.

У 2013 році заклади освіти були забезпечені комп'ютерною технікою в обсязі 11 053 одиниць, що на 2 680 одиниць більше порівняно з 2009 роком (на 24%). До мережі Інтернет мають доступ усі загальноосвітні навчальні заклади області, тобто 100%-ве забезпечення.

Підвезення учнів до місць навчання забезпечується 168 шкільними автобусами, з них: 58 придбано за кошти місцевих бюджетів, 108 – державного бюджету, 2 – зі спеціального фонду згідно з проектом «Рівний доступ до якісної освіти в Україні». З 2009 року по 2013 рік придбано 47 шкільних автобусів.

У 2013 році кількість учнів, охоплених підвезенням зросла на 342 особи (проти 2009 року) і склала 8 412 учнів, що становить 100 відсотків від кількості учнів сільської місцевості,

які того потребували, у тому числі: шкільними автобусами – 7 386 учнів (87,8%), за угодами з автотранспортними та сільськогосподарськими підприємствами – 1 026 (12,2%).

У 2009 – 2013 роках 204 освітянські родини поліпшили житлові умови, проте на сьогодні на квартирному обліку перебуває ще 289 педагогічних працівників (у тому числі 33 – у сільській місцевості).

Позашкільні навчальні заклади

В області з 2009 року відбулося скорочення мережі позашкільних навчальних закладів (ПНЗ) з 57 у 2009 році до 55 у 2013 році (в м. Сміла у зв'язку з дефіцитом бюджету галузі чотири ПНЗ об'єднано в один).

З 2009 року мережа гуртків ПНЗ зростає майже на 1 тисячу. Так, у 2009 році функціонувало 2 252 гуртки, у 2013 – 3 239. Лише у 2013 році на базі навчальних закладів у сільській місцевості додатково відкрито близько 500 гуртків та секцій. Крім цього, рішенням сесії Черкаської обласної ради реорганізовано Черкаський обласний Центр еколого-натуралістичної творчості, малу академію наук учнівської молоді Черкаської обласної ради у комунальний заклад «Черкаський обласний Центр роботи з обдарованими дітьми Черкаської обласної ради». Це дало можливість зберегти наявну мережу гуртків еколого-натуралістичного напрямку, Малу академію наук, відкрити нове відділення художньо-естетичного напрямку та відповідно 10 додаткових гуртків.

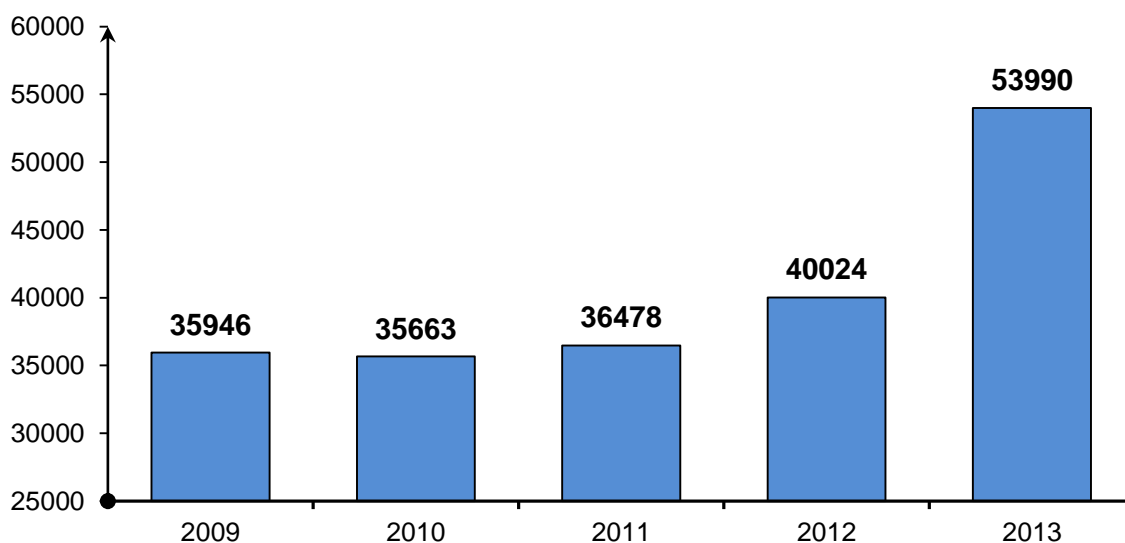

Рис.45. Кількість дітей області охоплених позашкільною освітою у 2009 – 2013 роках, осіб

Кількість дітей, які здобувають позашкільну освіту, зростає у 2009 – 2013 роках на 18 044 осіб (на 33,4%). У 2013 році позашкільні заклади відвідували 53 990 дітей та учнівської молоді.

Спеціальна освіта

В області функціонує 22 інтернатні навчальні заклади, з яких 19 – обласної комунальної власності. Упродовж 5 років контингент вихованців залишається стабільним. Так, на кінець 2013 року налічувалося 3 337 дітей, понад 50% з яких мають вади фізичного та/або розумового розвитку і потребують корекції та реабілітації.

У зв'язку з розвитком сімейних форм виховання спостерігається значне зменшення кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які є учнями інтернатних закладів. Тому виникла потреба у проведенні оптимізації мережі інтернатних навчальних закладів. Протягом 2013 року реорганізовано 4 заклади:

1) Канівську загальноосвітню школу-інтернат I-III ступенів Черкаської обласної ради – у Канівську загальноосвітню санаторну школу-інтернат I-III ступенів Черкаської обласної ради для дітей з хронічними неспецифічними захворюваннями органів травлення;

2) Черкаський та Уманський дитячі будинки – у навчально-реабілітаційні центри;

3) Монастирищенську загальноосвітню школу-інтернат – у Монастирищенську спеціалізовану школу-інтернат I-III ступенів «Обдарованість» Монастирищенської районної ради.

Професійно-технічна освіта області

Професійно-технічна освіта області протягом періоду 2009 – 2013 років представлена 23 державними професійно-технічними навчальними закладами (ПТНЗ).

Станом на 2013 рік ПТНЗ області проліцензовано 140 професій (у 2009 році – 121 професія). Підготовка кваліфікованих робітників проводиться за 421 комбінацією означених професій (у 2009 році – 408 професій).

Відсоток працевлаштування є стабільним та коливається у межах 98 – 99%, тоді як загальнодержавний становить відповідно 84 та 82%.

Проте, зменшився відсоток виконання державного замовлення із 102% у 2009 році до 93% у 2013 році (по Україні – 90,1%).

Загальна кількість учнів ПТНЗ у 2013 році становила понад 10 тис. осіб, що в порівнянні з 2009 роком більше на 530 осіб. Це, в свою чергу, свідчить про належну профорієнтаційну роботу навчальних закладів.

Вища освіта

У період з 2009 по 2012 роки вища освіта області представлена 29 вищими навчальними закладами (ВНЗ). У 2013 році, на виконання Указу Президента України від 11.04.2012 № 257 «Про додаткові заходи з підготовки та відзначення 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка», на базі Канівського училища культури і мистецтва створено Канівський гуманітарний інститут Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Станом на 01.09.2013 мережа ВНЗ області налічувала 30 ВНЗ, у тому числі:

1) 22 ВНЗ I-II рівнів акредитації (14 коледжів, 3 училища, 5 технікумів);

2) 8 ВНЗ III-IV рівнів акредитації:

- 5 університетів: Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Уманський національний університет садівництва, Черкаський державний технологічний університет, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Східноєвропейський університет економіки і менеджменту;

- 2 інститути: Канівський гуманітарний інститут Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини та Черкаський інститут банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ);

- Академія пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля.

Динаміка обсягів прийому студентів на I курс до ВНЗ області свідчить про зменшення кількості вступників з 9 788 осіб у 2009 році до 9 065 осіб у 2013 році, як і загальної кількості студентів, які навчаються у ВНЗ області (з 56 208 осіб у 2009 році до 46 798 осіб у 2013 році).

Відповідно до зменшення кількості випускників ВНЗ області, зменшився і відсоток працевлаштування. Так, у 2009 році він становив 86,4% проти 83,9% у 2013 році.

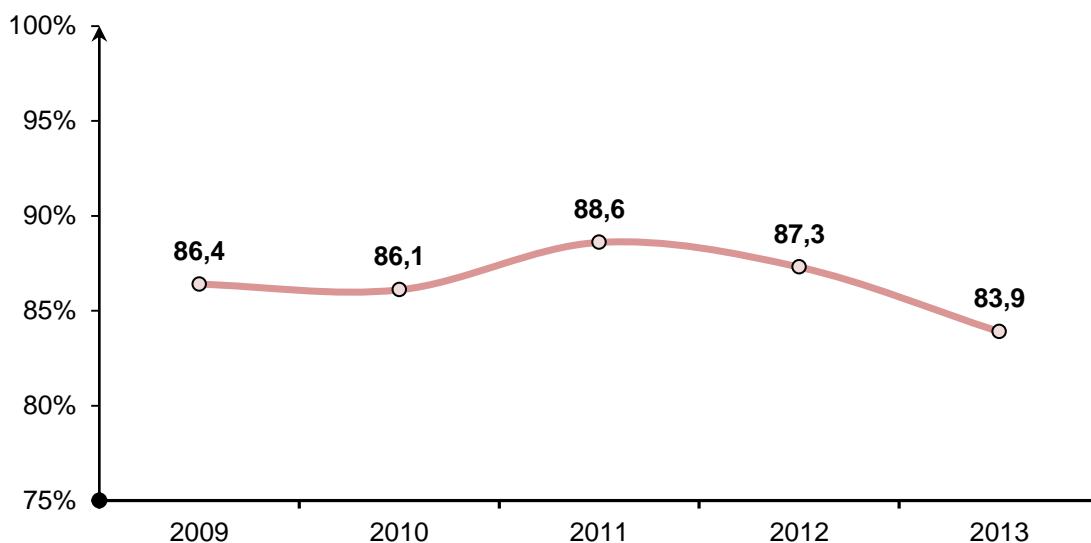

Рис.46. Рівень працевлаштування випускників вищих навчальних закладів I – IV рівнів акредитації області, %

Матеріально-технічна база

Будівлі освітнього фонду, в основному, перебувають у задовільному технічному стані.

Через припинення будівництва об'єктів соціальної сфери, аналіз вікової категорії існуючого шкільного фонду засвідчує, що кількість закладів освіти, введених в експлуатацію 15 років тому, становить 2 відсотки, від їхньої загальної кількості, або 16 шкіл-новобудов. 24 відсотки будівель навчальних закладів віком до 25 років, 44 відсотки – до 50 років, 25 відсотків – віком від 50 до 100 років, 34 школи (або 5 відсотків) мають 100 і більше років.

Із загальної кількості 1 134 загальноосвітніх та 21 професійно-технічних навчальних закладів, що функціонують на території області (загальноосвітні школи, дошкільні, позашкільні навчальні заклади), 284 опалюються централізовано від місцевих теплопостачальницьких комунальних підприємств, 859 навчальних закладів опалюються від автономних джерел опалення, у тому числі: 315 – від вугільних котелень, 470 – від газових, 56 – мають електричне опалення, у 18 – грубки, що можливо вважати оптимальним варіантом для незначних за площею будівель.

Протягом 2009 – 2013 років побудовано або відновлено 26 об'єктів освітнього фонду.

Проміжні висновки:

В області відсоток охоплення усіма формами дошкільної освіти дітей від 3 до 6 (7) років зріс з 70% у 2009 році до 97,7% у 2013 році (на 27,7%).

Незважаючи на позитивний рівень розвитку галузі освіти в області проблемними залишаються питання, що характерні для більшості регіонів країни:

- оптимізація мережі професійно-технічних та вищих навчальних закладів з урахуванням регіональних потреб шляхом створення потужних навчальних закладів та їх профілізація;
- матеріально-технічна база навчальних закладів потребує модернізації та оновлення обладнання для організації навчально-виробничого процесу з метою створення необхідних умов для інноваційного розвитку професійно-технічної освіти.

4.6. Охорона здоров'я

Медична допомога населенню області на даний час надається в 250 лікувально-профілактичних закладах та їх відокремлених структурних підрозділах (2013 рік – 236), з них 227 установ надають амбулаторно-поліклінічну допомогу (2013 рік – 213) та 540 – у фельдшерсько-акушерських пунктах (ФАП) і фельдшерських пунктах (ФП) (2013 рік – 542).

Збільшення кількості закладів в поточному році відбулося в процесі реформування галузі переважно за рахунок створення 12 центрів первинної медико-санітарної допомоги (ПМСД).

На даний час в області функціонує 13 центрів ПМСД (2013 рік – 1), до складу яких ввійшли 104 лікарські амбулаторії та 346 ФАПів.

Таблиця 16. Мережа закладів охорони здоров'я області у 2009 – 2013 роках, одиниць

Заклади охорони здоров'я	2009	2010	2011	2012	2013
Кількість закладів, підпорядкованих ДОЗ, всього	237	236	236	234	236
Лікарняні установи	92	87	77	71	65
з них:					
- центральні районні лікарні	20	20	20	20	20
- дільничні лікарні	42	37	27	22	16
- районні лікарні	4	4	4	4	4
Кількість стаціонарних ліжок	11035	10907	10512	10272	10183

підпорядкованих ДОЗ					
Забезпеченість населення ліжками на 10 тис. населення	85,4	85,1	82,5	81,2	81,0
Кількість амбулаторно-поліклінічних установ всього	212	211	211	209	213
з них:					
- лікарські амбулаторії	110	115	125	130	137
- центри ПМСД	-	-	-	-	1
Кількість ФАПів і ФП	555	553	551	545	542

Стаціонарна медична допомога населенню області на даний час надається у 54 лікарняних установах (з їх відокремленими структурними підрозділами) (2013 рік – 65), в яких функціонує 10 178 ліжок (2013 рік – 10 183).

Крім того, 170 ліжок розгорнуто в спеціалізованій медико-санітарній частині № 14, яка фінансується за кошти державного бюджету. Всього в області розгорнуто 67 профілів ліжок.

Показник забезпеченості населення області ліжками перебуває практично на середньоукраїнському рівні (80,5) і становить 81,0 на 10 тис. населення, що відповідає середньообласному показнику за 2013 рік.

В області проводиться послідовна робота щодо розвитку первинної медико-санітарної допомоги на засадах загальної практики – сімейної медицини (ЗПСМ). Протягом періоду 2009 – 2013 років в області створено 40 нових амбулаторій ЗПСМ. Загальна чисельність дільниць ЗПСМ за звітний період збільшилась на 20,1%.

Зросла також кількість ліжок денного стаціонару при закладах ЗПСМ, що сприяло розвитку стаціонарозамінних форм надання медичної допомоги.

Кількість штатних посад сімейних лікарів за останні 5 років збільшилась на 20,7% (з 387,25 у 2009 році до 488,25 у 2013 році). Забезпеченість фізичними особами лікарів загальної практики – сімейної медицини на 10 тис. населення також дещо зросла (у 2009 році – 2,28, у 2013 році – 2,67).

Водночас найбільшою проблемою залишається низький рівень укомплектованості штатних посад сімейних лікарів фізичними особами (у 2013 році – 68,6%).

Внаслідок розширення мережі медичних закладів та відкриття нових дільниць сімейних лікарів в області збільшилась абсолютна кількість та питома вага населення, охопленого медичною допомогою на засадах ЗПСМ, з 730 871 осіб (56,2%) у 2009 році до 870 265 осіб (69,3%) у 2013 році.

Таблиця 17. Мережа медичних закладів загальної практики – сімейної медицини області

Показники	2009	2010	2011	2012	2013
Кількість закладів і підрозділів ЗПСМ, всього	140	142	150	152	159
з них:					
- амбулаторій ЗПСМ	76	82	99	106	116
- центрів ПМСД	-	-	-	-	1
Кількість дільниць ЗПСМ	358	380	391	414	430
Кількість ліжок денного стаціонару при закладах ЗПСМ:					
- абсолютне число,	691	815	1054	1100	1165
- на 10 тис. населення	5,3	6,4	8,3	8,7	9,3
Кількість лікарів ЗПСМ:					
- штатні посади	387,25	434,0	449,0	477,75	488,25
- на 10 тис. населення	3,0	3,39	3,53	3,78	3,89
- фізичні особи	295	329	320	335	335
- на 10 тис. населення	2,28	2,57	2,51	2,65	2,67
Укомплектованість штатних посад лікарів фіз. особами (%)	76,2%	75,8%	71,3%	70,1%	68,6%
Кількість населення, яке обслуговується лікарями ЗПСМ:					
- абсолютне число	730871	770940	793240	843765	870265
- % від усього населення	56,2%	60,1%	62,3%	66,7%	69,3%

На виконання Закону України «Про екстрену медичну допомогу» рішенням сесії Черкаської обласної ради від 25.01.2013 № 20-1/VI в області створена комунальна установа «Обласний центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф Черкаської обласної ради» (КУ «ОЦЕМД та МК ЧОР»), окрема та єдина юридична особа, яка відповідає за догоспітальний етап екстреної медичної допомоги в області.

До складу КУ «ОЦЕМД та МК ЧОР» входить 5 станцій швидкої медичної допомоги (ШМД) – філій Центру: Черкаська, Смілянська, Уманська, Лівобережна і Звенигородська, у складі яких, як структурні підрозділи, функціонують 16 підстанцій, 19 пунктів постійного базування та 7 пунктів тимчасового базування бригад ШМД.

На даний час в КУ «ОЦЕМД та МК ЧОР» функціонує 99 бригад ШМД (29 лікарських та 70 фельдшерських) (у 2013 році – 103 бригади (31 лікарська та 72 фельдшерські)).

Забезпеченість бригадами ШМД в середньому по області складає 0,79 на 10 тис. населення при нормативі 0,7. Навантаженість бригад – в межах нормативного і становить 10,2 виїздів за добу, що майже дорівнює середнім показникам по Україні.

У I півріччі 2014 область отримала 37 автомобілів ШМД з Державного бюджету України, які повністю укомплектовані медичним устаткуванням згідно з ДСТУ 7032:2009 (за 2013 рік не отримано жодної одиниці транспорту).

В найближчі роки в області планується будівництво сучасного приміщення для обласного Центру екстреної медичної допомоги та медицини катастроф з сучасною оперативно-диспетчерською службою за вимогами національного проекту «Вчасна допомога». На даний час розроблена проектно-кошторисна документація, згідно з якою орієнтовна загальна вартість будівництва складає 33,6 млн. грн., кількість виїздів на рік – не менше 95 тис., чергова зміна в цілодобовому режимі – 120 осіб. Реалізація цього проекту дозволить централізувати управління єдиною системою екстреної медичної допомоги області, чим забезпечить екстратериторіальність роботи бригад ШМД, підвищить рівень доступності, своєчасності та якості надання екстреної медичної допомоги населенню області.

Від рівня забезпеченості закладів охорони здоров'я медичними працівниками та їх професіоналізму залежить якість надання медичної допомоги населенню країни.

Дефіцит лікарських кадрів на початок 2014 року нараховував 1 512 осіб (у 2012 році – 1 539). Укомплектованість усіх штатних посад лікарів фізичними особами збільшилася з 2009 року лише на 0,8% і становила у 2013 році 73,4%, що є недостатнім для якісного надання медичних послуг населенню.

Таблиця 18. Кадрове забезпечення закладів охорони здоров'я області, (за ф. 47)

Роки	2009	2010	2011	2012	2013
Лікарі					
Штатні лікарські посади	5618,75	5620,5	5656,0	5643,0	5628,25
Фізичні особи	4091	4115	4112	4115	4129
Укомплектованість штатних посад фізичними особами (%)	72,8	73,2	72,7	72,9	73,4
Забезпеченість населення лікарями на 10 тис. населення	31,7	32,1	32,3	32,5	32,9
Молодші медичні спеціалісти					
Штатні посади молодших медичних спеціалістів	12294,25	12276,25	12245,75	12214,75	12204,0

Фізичні особи	11423	11208	11197	11290	11268
Укомплектованість штатних посад фізичними особами (%)	92,9	91,3	91,4	92,4	92,3
Забезпеченість населення молодшими медичними спеціалістами на 10 тис. населення	88,4	87,4	87,9	89,2	89,7

Завдяки обласній програмі «Медичні кадри», затвердженої рішенням Черкаської обласної ради від 29.04.2011 № 5-1/VI, яка передбачає забезпечення житлом молодих спеціалістів, у 2013 році для медичних працівників області було виділено 12 квартир, забезпечено житлом 13 медичних працівників, з них: 9 лікарів (*у тому числі 7 молодих спеціалістів*) та 4 – молодших спеціалісти з медичною освітою. Всього за період з 2009 по 2013 роки забезпечено житлом 52 медичних працівника області, у тому числі 32 – молоді спеціалісти (61,5%).

Впродовж останніх років видатки на галузь охорони здоров'я області щорічно зростали, проте це було пов'язано, насамперед, із зростанням вартості енергоносіїв та заробітної плати.

Фінансування потреб самого медичного процесу є вкрай недостатнім, зокрема забезпечення лікарськими засобами, виробами медичного призначення, медичним обладнанням та інше.

Таблиця 19. Бюджет галузі охорони здоров'я в області, млн. грн.

Роки	Всього	Загальний фонд	Спецфонд (Бюджет розвитку, спецфонд установ, субвенції з Державного бюджету)
2009	822,6	767,4	55,3
2010	1 023,9	950,0	73,9
2011	1 110,0	995,7	114,3
2012	1 362,0	1 210,4	151,6
2013	1 360,7	1 273,5	87,2

Протягом 2009 – 2013 років бюджет галузі охорони здоров'я в області зріс на 538,1 млн. грн. (65,4%) та у 2013 році склав 1 360,7 млн. грн. (*в тому числі, загальний фонд зріс на 506,1 млн. грн., спецфонд – на 31,9 млн. грн.*)

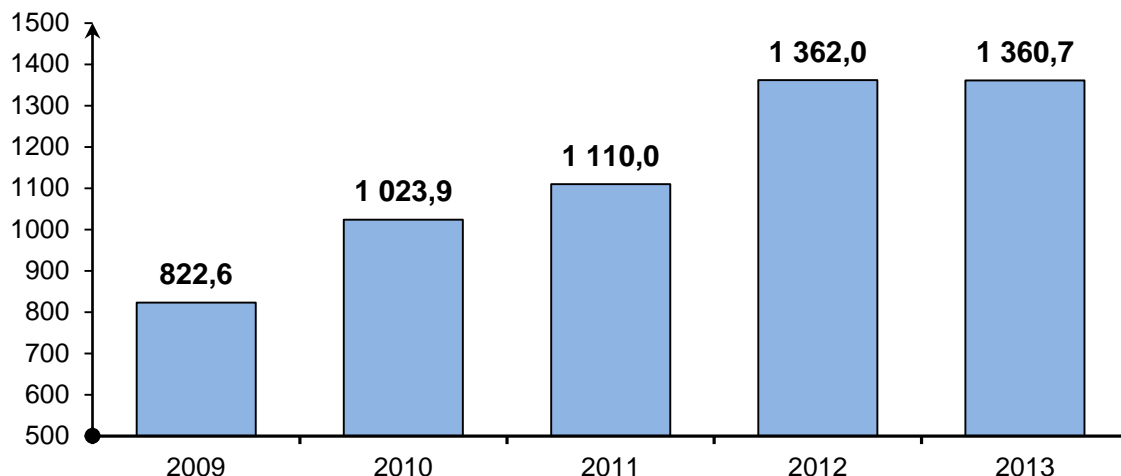

Рис.47. Бюджет галузі охорони здоров'я в області, профінансовано (млн. грн.)

Протягом періоду 2009 – 2013 років бюджет галузі охорони здоров'я зріс на 506,1 млн. грн. (на 40%) і у 2013 році склав 1 273,5 млн. грн.

Загальна та первинна захворюваність всього населення області, у тому числі на селі, в цілому та у всіх вікових категоріях впродовж останніх років має тенденцію до зниження.

У 2013 році показник загальної захворюваності всього населення зменшився з 21 412,2 на 10 тис. всього населення у 2009 році до 19 295,2 у 2013 році (по Україні – 18 565,1). Показник первинної захворюваності зменшився з 8 231,5 на 10 тис. всього населення у 2009 році до 7 034,3 у 2013 році (по Україні – 6 837,7).

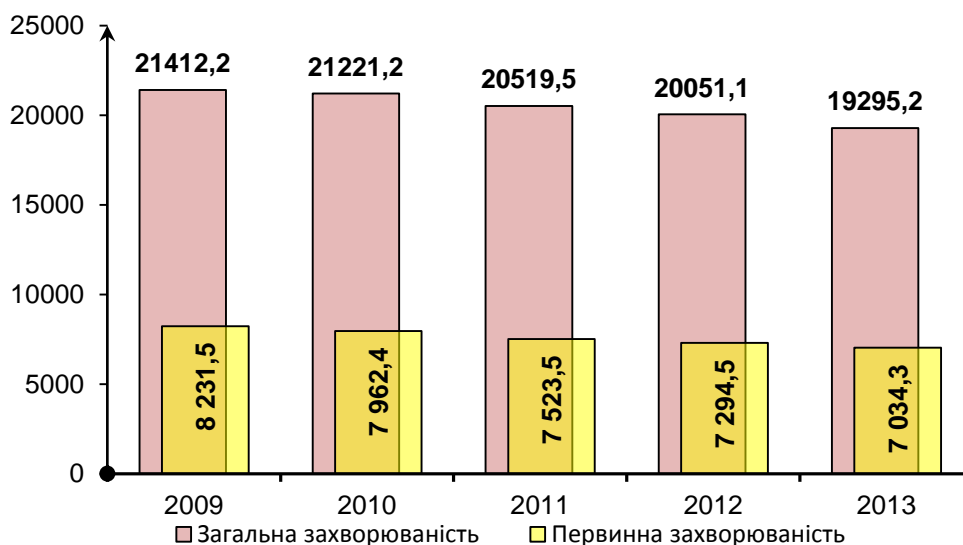

Рис.48. Показники захворюваності населення області (на 10 тис. всього населення)

У 2013 році загальна захворюваність всього населення знизилась практично по всіх класах хвороб. Перше рангове місце в структурі загальної захворюваності стало займають хвороби системи кровообігу, друге – хвороби органів дихання, третє – хвороби органів травлення. В структурі первинної захворюваності всього населення перше рангове місце посідають хвороби органів дихання, друге – хвороби сечостатевої системи, третє – травми та отруєння (хвороби системи кровообігу перемістились на четверте місце).

Серед причин смерті дітей віком до 1 року близько 73% складають захворювання, які є наслідком стану здоров'я матері та якості надання медичної допомоги матері продовж вагітності та пологів і новонародженій дитині (вроджені вади розвитку та стани, які виникають під час вагітності та пологів).

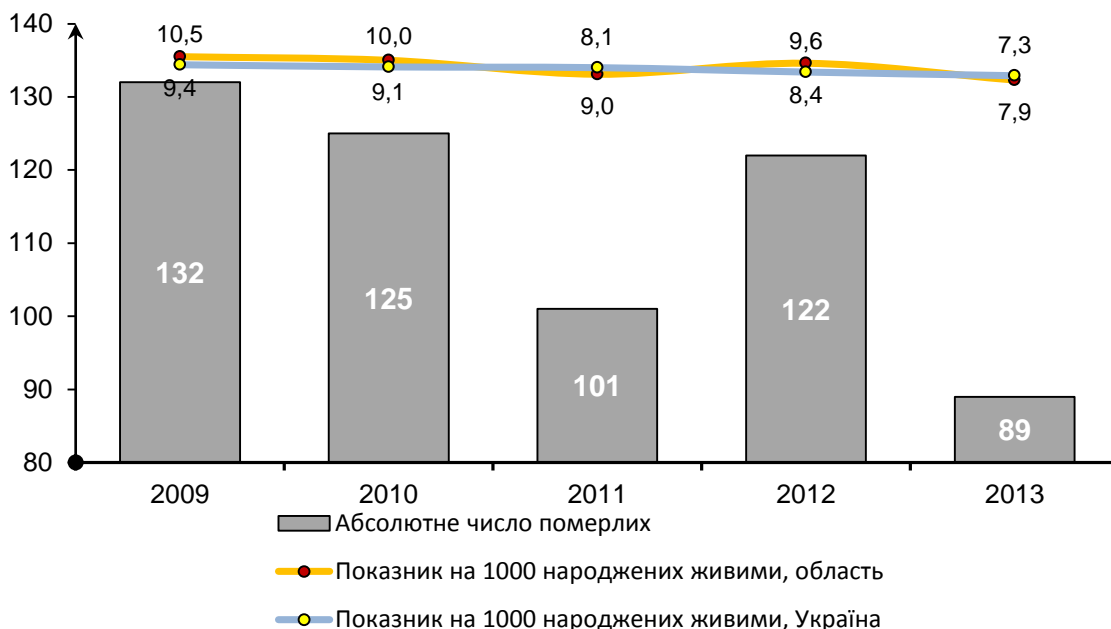

Рис.49. Смертність дітей віком до 1 року в області

Для вирішення цієї проблеми в області в найближчий період планується введення в дію обласного перинатального центру.

Проміжні висновки:

Низький рівень укомплектованості всіх штатних посад лікарів, у тому числі і сімейних лікарів, не забезпечує якісного надання медичних послуг населенню.

Показник забезпеченості населення області ліжками в лікарняних установах перебуває практично на середньоукраїнському рівні (80,5) і становить 81,0 на 10 тис. населення.

З метою забезпечення покращення стану здоров'я та якості медичної допомоги матері продовж вагітності та пологів і новонародженій дитині (*вроджені вади розвитку та стани, які виникають під час вагітності та пологів*) в області доцільним є введення в дію обласного перинатального центру.

4.7. Культура

В галузі культури області діють:

1) 740 бібліотек, з них у сільській місцевості – 654. В бібліотеках області налічується 585 комп'ютерів, 461 з яких підключено до мережі Інтернет, у сільській місцевості – 196 комп'ютерів (*157 – з доступом до Інтернету*). До послуг користувачів відкрито 35 Інтернет-центрів, у тому числі 7 – у сільській місцевості;

2) 740 будинків культури, клубів, центрів культури і дозвілля, при яких діють 5 894 клубних формувань, що об'єднують 61 467 учасників, з них: аматорських колективів – 4 424, носять звання «народний» та «зразковий» – 296;

3) 38 початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (*шкіл мистецтв – 13, музичних шкіл – 23, з них на селі – 8*), художніх шкіл – 2;

4) 2 вищих мистецьких навчальних заклади I-II рівнів акредитації;

5) 2 театри, всі вони мають статус «академічний» (*Черкаський академічний обласний український музично-драматичний театр імені Т. Г. Шевченка, Черкаський академічний театр ляльок*);

5) 2 концертні заклади (*Черкаська обласна філармонія, комунальний заклад «Об'єднання художніх колективів»*);

6) 105 об'єктів кінопоказу, а саме: міські кінотеатри – 8, сезонні кінотеатри – 2, районні кінотеатри – 9, відеозали в міських будинках культури – 12, відеозали в сільських будинках культури – 74.

На державному обліку в області перебувають 9 078 пам'яток. З них: 7 169 пам'яток археології, 1 552 – історії, 184 – архітектури, 173 – монументального мистецтва. Статус національних із зазначеної кількості мають 93 пам'ятки, решта – мають категорію пам'яток місцевого значення.

На території Черкащини найвизначніші пам'ятки об'єднані у 8 історико-культурних та історико-архітектурних заповідників, з них статус національного мають 3 заповідники (*Національний заповідник «Батьківщина Тараса Шевченка», Шевченківський національний заповідник, Національний історико-культурний заповідник «Чигирин»*), статус державного – 5 заповідників (*Державний історико-культурний заповідник «Трипільська культура», Державний історико-культурний заповідник «Трахтемирів», Кам'янський державний історико-культурний заповідник, Корсунь-Шевченківський державний історико-культурний заповідник, Державний історико-архітектурний заповідник «Стара Умань»*). Всього на території України створено 53 заповідники.

Також на території області є Канівський природний державний заповідник та Національний дендрологічний парк «Софіївка» (м. Умань).

У місті Умань знаходиться могила цадика Нахмана з Брацлава, родоначальника хасидизму (*релігійної течії іудаїзму, що виникла у 18 ст. на Україні*), яку, згідно з його заповітом, на свято Рош-га-шана (*нового року*) відвідують брацлавські хасиди з усього світу.

У селі Вільхівець Звенигородського району знаходиться садиба – музей Героя України В'ячеслава Чорновола (*народного депутата України та очільника «Народного Руху України»*), створена відповідно до постанови Верховної Ради України від 28.11.2002 № 258 «Про вшанування пам'яті Героя України В. М. Чорновола».

З унікальними пам'ятниками давнини та цікавими експонатами на Черкащині можна ознайомитись у 119 музеях та музейних кімнатах на громадських засадах.

З метою виявлення нових пам'яток після обстеження території області підготовлено для занесення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України нововиявлені пам'ятки, з них: археології – 996, монументального мистецтва – 486, архітектури – 329, історії – 219.

Проміжні висновки:

Мережа закладів культури області відповідає існуючим нормативам забезпечення населення клубними і бібліотечними закладами та дозволяє представити результати творчої діяльності до широкого кола споживачів культурних послуг.

Наявність в області пам'яток археології, історії, архітектури, монументального мистецтва, національних заповідників, історико-культурних та історико-архітектурних заповідників, природного державного заповідника та Національного дендрологічного парку створюють сприятливі умови для розвитку туристичної галузі.

Для більшості закладів культури характерним є велика зношеність інфраструктури супроводжується зношеністю, відновлення якої потребує значних фінансових ресурсів.

4.8. Соціальна сфера

Соціальні послуги в області надають 27 територіальних центрів, якими протягом 2013 року виявлено та взято на облік 70,1 тис. осіб, які потребують соціального обслуговування та надання різних видів соціальних послуг, із них обслуговувались 63,2 тис. осіб (91% від взятих на облік). У 2013 році порівняно з 2009 роком чисельність громадян, яким надавались послуги, зросла на 23 відсоткових пункти (у 2009 році з 70 тис. осіб, взятих на облік, обслуговувались лише 47,6 тис. осіб, або 68%).

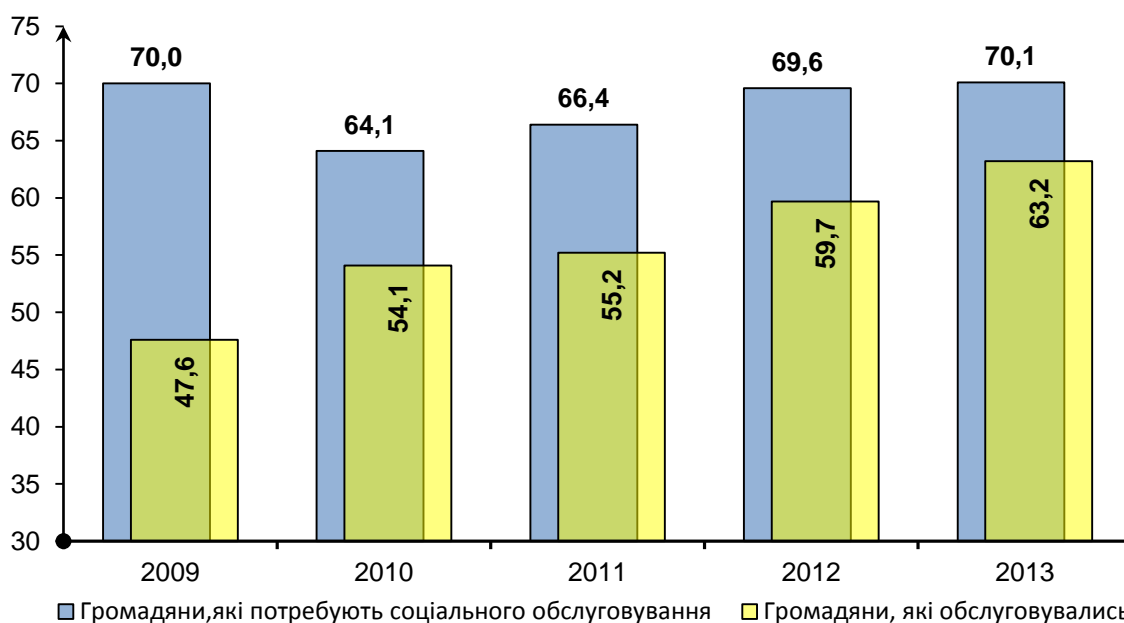

Рис.50. Динаміка чисельності виявлених громадян, які потребують соціального обслуговування, та чисельності громадян, які обслуговувались у 2009 – 2013 роках в області, тис. осіб

Станом на 01.01.2014 в області мешкає 120 069 осіб, постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи. Протягом останніх п'яти років їх кількість зменшилась майже на 9 тис. осіб.

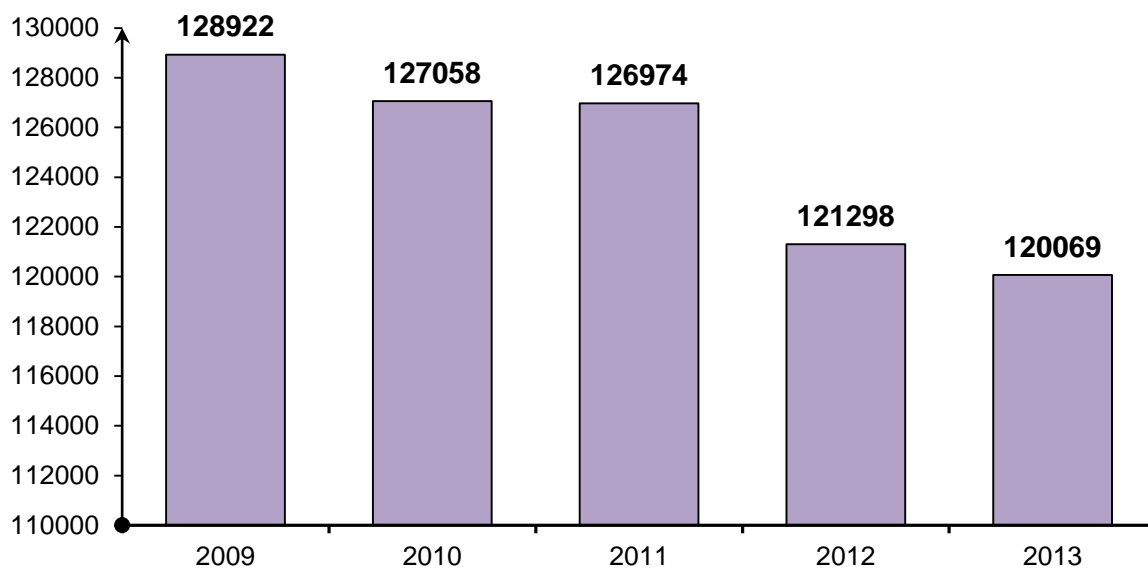

Рис.51. Чисельність постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи, осіб

При цьому фінансування чорнобильських програм з державного бюджету щороку збільшується. Так у 2014 році порівняно із 2009 роком фінансування зросло більше ніж на 4 млн. грн.

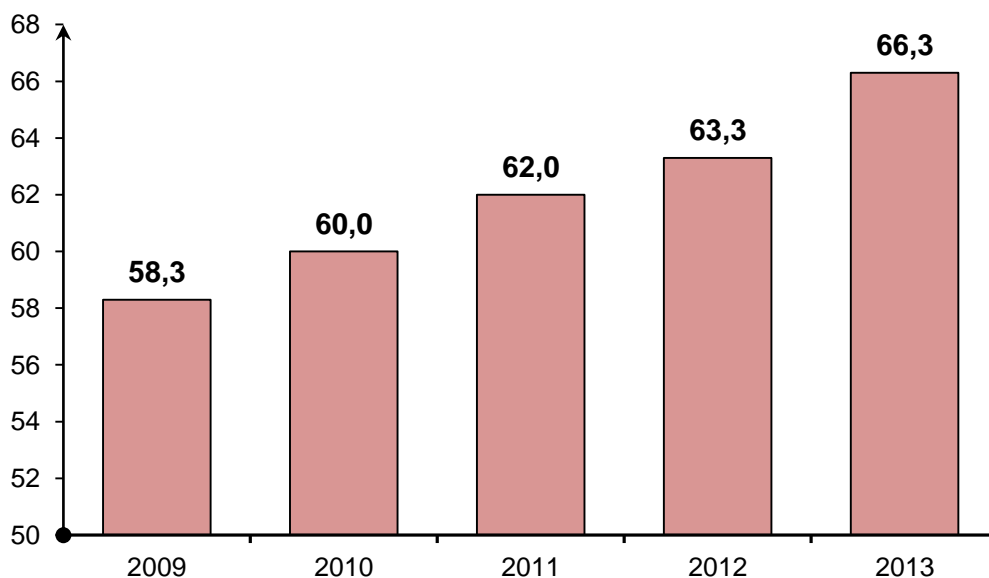

Рис.52. Фінансування чорнобильських програм в області, млн. грн.

Протягом останніх п'яти років збільшилася кількість отримувачів державних соціальних допомог та значно зросли суми нарахувань.

Станом на 01.01.2014 своє право на різні види державної соціальної допомоги реалізувало 176,3 тис. сімей (на 33,6 тис. сімей більше, ніж у 2009 році).

Загальна сума нарахувань різних видів державних соціальних допомог протягом 2013 року склала 1 194,4 млн. грн. (на 710,8 млн. грн. більше проти 2009 року).

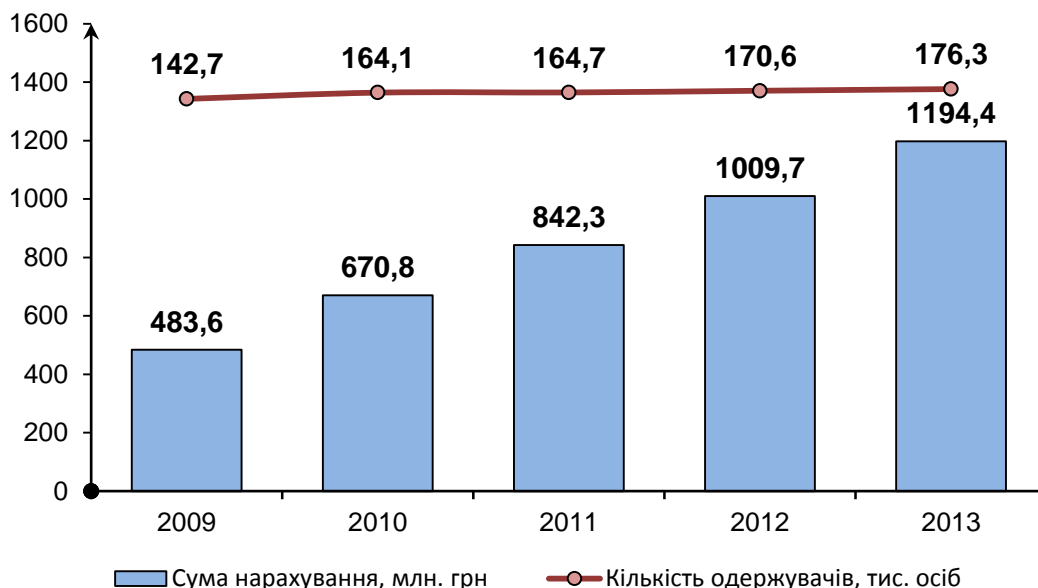

Рис.53. Динаміка надання різних видів державної соціальної допомоги в області

На сьогодні у Черкаській області проживає близько 500 тис. громадян, які згідно з чинним законодавством, користуються пільгами з оплати житлово-комунальних послуг, палива, пільговим проїздом.

Завдяки Єдиному державному автоматизованому реєстру осіб, які мають право на пільги, здійснюється обмін даними про пільгові категорії громадян та проводяться адресні розрахунки за фактично надані їм послуги з 577 організаціями та підприємствами – надавачами послуг.

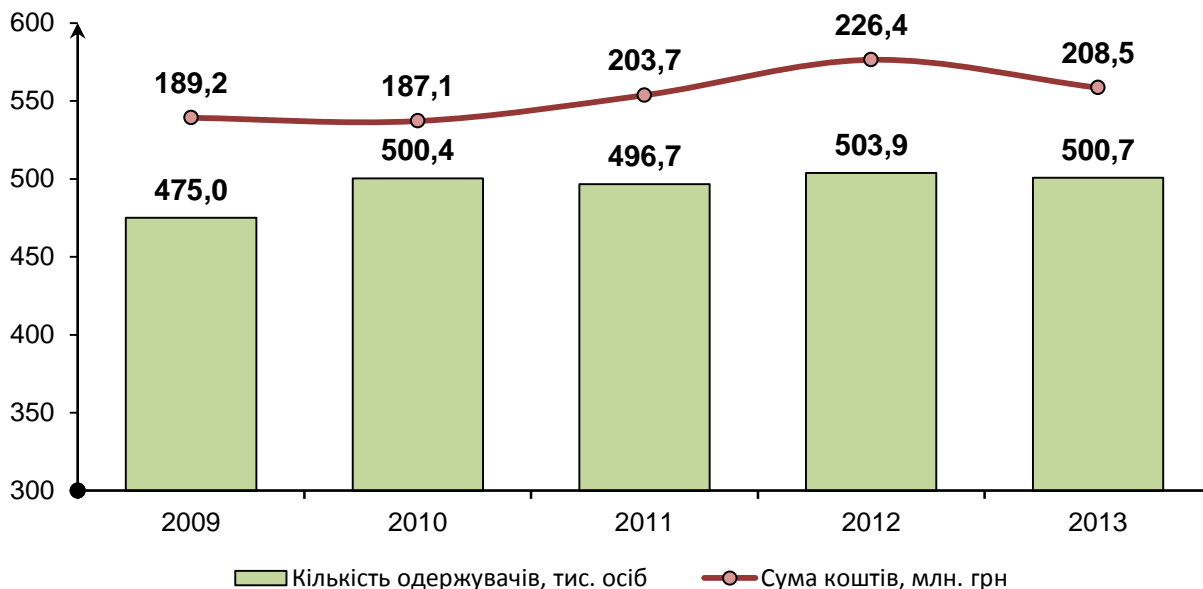

Рис.54. Фінансове забезпечення пілг в області

Для захисту прав кожної посиротілої дитини в області забезпечується головне її право – право на виховання в сім'ї. Показник охоплення дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, збільшено з 73,7 відсотка у 2009 році до 88,4 відсотка у 2013 році (майже на 15%). За підсумками 2013 року за цим показником Черкащина зайняла IV місце у державі.

Розвиваючи інститут прийомного виховання дітей, які з різних причин втратили своїх біологічних батьків, кількість прийомних сімей в області збільшилася з 106 у 2009 році до 125 у 2013 році.

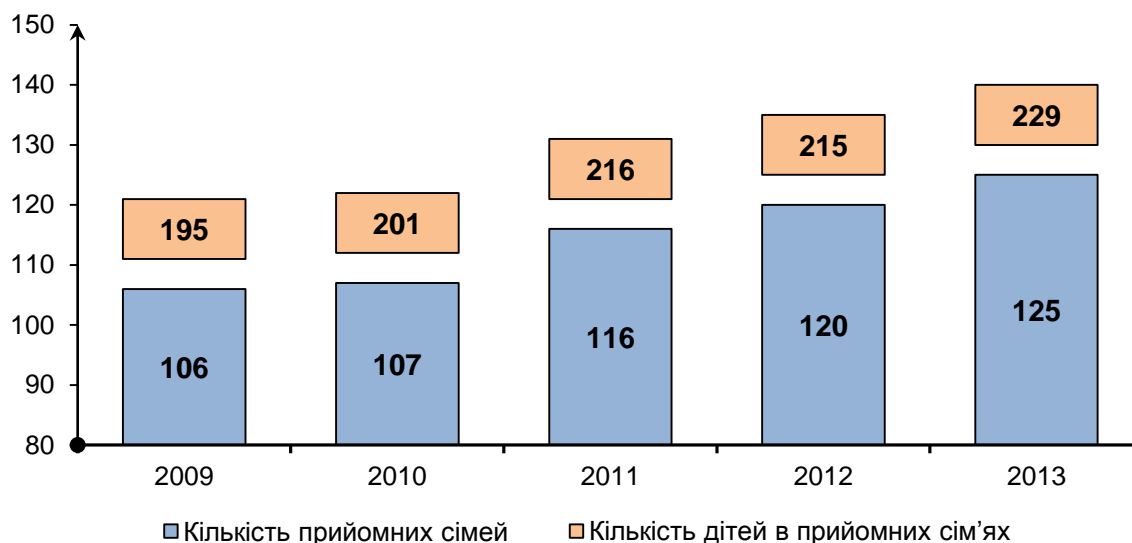

Рис.55. Динаміка розвитку прийомних сімей в області за період 2009 – 2013 років

Кількість дитячих будинків сімейного типу збільшилася з 21 у 2009 році до 31 у 2013 році.

Рис.56. Динаміка розвитку дитячих будинків сімейного типу в області за період 2009 – 2013 років

Кількість дітей, влаштованих до прийомних сімей, та дитячих будинків сімейного типу, зростає з 337 осіб у 2009 році до 453 осіб у 2013 році.

З метою надання тривалої комплексної соціально-психологічної, педагогічної, правової та інших видів допомоги дітям, які опинились в складних життєвих обставинах, у 2011 році рішенням обласної ради від 13.09.2011 № 8-22/VI створено комунальний заклад «Черкаський обласний центр соціально-психологічної реабілітації дітей Черкаської обласної ради, рішенням обласної ради від 13.09.2011 № 8-23/VI – комунальний заклад «Обласний міжрегіональний центр соціально-психологічної реабілітації дітей у м. Умані» Черкаської обласної ради.

У 2013 році порівняно з 2009 роком в Черкаській області кількість пенсіонерів зменшилась на 6 120 осіб, кількість застрахованих осіб – на 24 643 особи. Середня пенсія в області зростає з 925,17 грн. у 2009 році до 1 392,62 грн. у 2013 році.

Таблиця 20. Кількість пенсіонерів та застрахованих осіб області у 2009 – 2013 роках, осіб

Період	Кількість пенсіонерів	Кількість застрахованих осіб	Співвідношення кількості пенсіонерів до 100 застрахованих осіб
2009	428 352	346 966	123
2010	428 074	340 747	126
2011	428 232	334 184	128
2012	425 131	328 727	129
2013	422 232	322 323	131

Проте, співвідношення кількості пенсіонерів до 100 застрахованих осіб збільшилось на 8 осіб. Тобто у 2013 році 100 застрахованих осіб утримувало 131 пенсіонера.

Динаміка в солідарній системі пенсійного страхування щодо кількості платників та застрахованих осіб негативна, що призводить до збільшення дефіциту пенсійного бюджету області.

За таких умов відсоток забезпечення власними коштами в регіоні буде скорочуватися, а для стабільної виплати пенсій все більше знадобиться коштів державного бюджету.

У 2009 – 2010 роках в області функціонувало 48 дитячо-юнацьких спортивних шкіл (ДЮСШ), в яких навчалось більше 13 тис. дітей, в 2011 – 2012 роках – 47 ДЮСШ (навчалось від 12,6 тис. до 12,9 тис. дітей), в 2013 році – 46 ДЮСШ (навчалось 12,8 тис. дітей). Відповідні показники свідчать про скорочення ДЮСШ в області, що в свою чергу призводить до незначного скорочення дітей, що займаються спортом у дитячо-юнацьких спортивних школах.

В області діє обласна Програма будівництва, реконструкції та капітального ремонту спортивних майданчиків Черкащини на 2011 – 2016 роки, завдяки якій в області побудовано 54 багатофункціональні спортивні майданчики з тренажерним обладнанням та 6 міні-футбольних полів зі штучним покриттям, що дало можливість проводити обласні та районні змагання з міні-футболу та збільшити кількість дітей, що займаються футболом.

У 2009 році проведено 102 обласних змагання, у 2013 році – 119 змагань, це свідчить про збільшення кількості обласних фізкультурно-оздоровчих заходів, що сприяє залученню більшої кількості населення області до занять спортом.

Упродовж 2009 – 2013 років динаміка показників кількості молодіжних громадських організацій мала нестійкий характер. За три роки їх кількість збільшилась на 8 одиниць і у 2011 році становила 58 організацій. У 2011 – 2013 роках рівень активності молодіжних організацій знизився до 40 одиниць, проте у 2014 році – збільшився до 55 організацій.

Таблиця 21. Співпраця з молодіжними громадськими організаціями, ініціативними групами, благодійними фондами області у 2009 – 2014 роках

Організації	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Молодіжні громадські організації, ініціативні групи, благодійні фонди	50	54	58	51	40	55

Неоднорідна динаміка пов'язана з тим, що зі 150 офіційно зареєстрованих громадських організацій, більшість (63%) – працюють та проводять молодіжні заходи за рахунок спонсорських коштів.

Таблиця 22. Динаміка участі молоді у заходах за підтримки громадських організацій, що працюють з молоддю, в області

Показник	2010	2011	2012	2013
Кількість молоді тис. осіб	19 450	27 528	30 564	35 500
Кількість заходів	59	38	34	38
На загальну суму, тис. грн.	228,2	282,8	182,0	185,0

Порівняно з 2010 – 2012 роками у 2013 – 2014 роках спостерігається тенденція до збільшення кількості залученої молоді до обласних молодіжних заходів, проте зменшується сума їх фінансування.

Кількість молодіжних організацій, що надають послуги з проведення заходів, має тенденцію до зростання. Природно, збільшується рівень взаємодії та залучення молоді.

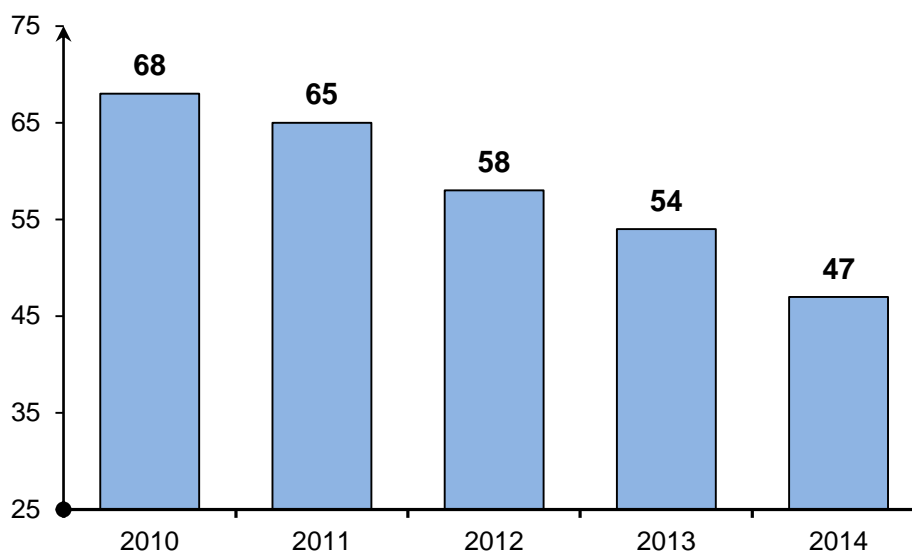

Рис.57. Кількість установ (молодіжні центри, клуби) по роботі з молоддю в області у 2010 – 2014 роках, одиниць

Найбільша кількість установ в області, що працювали з молоддю налічується у 2010 – 2011 роках. Починаючи з 2012 року їх кількість зменшувалася через відсутність фінансової спроможності щодо їх утримання.

Слід відмітити, що в області, у перспективі, заплановано збільшення установ по роботі з молоддю у зв'язку з великою популярністю серед молоді відвідування таких установ, але вже з урахуванням нового сучасного формату.

Масовою формою організації дитячого оздоровлення є оздоровчі заклади, одним із основних завдань яких є здійснення комплексу заходів, спрямованих на збереження існуючої мережі, подолання тенденції зменшення кількості та забезпечення належного їх функціонування.

Таблиця 23. Кількість оздоровчих закладів області у 2010 – 2014 роках

Заклади оздоровлення	2010	2011	2012	2013	2014
Всього	16	16	16	21	22
з них:					
позаміські	14	14	14	18	19
санаторного типу	2	2	2	3	3

Упродовж 2010 – 2014 років збережено позитивну динаміку мережі оздоровчих закладів. У 2014 році відкрився новий оздоровчий заклад «Холодноярська республіка» (Черкаський район, с. Леськи), який у літній період зміг надати оздоровчі послуги дітям-переселенцям зі східних частин України та АР Крим.

Проміжні висновки:

Протягом останніх п'яти років збільшилася кількість отримувачів державних соціальних допомог та значно зросли суми нарахувань.

Показник охоплення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування сімейними формами виховання збільшено з 73,7% у 2009 році до 88,4% у 2013 році (*майже на 15%*).

Динаміка в солідарній системі пенсійного страхування щодо кількості платників та застрахованих осіб негативна, що призводить до збільшення дефіциту пенсійного бюджету області.

Починаючи з 2012 року кількість установ, що працювали з молоддю, зменшується через відсутність фінансової спроможності щодо їх утримання.

У перспективі – збереження та збільшення мережі дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, шляхом передачі їх із Державної форми власності до комунальної власності області.

5. ЕКОНОМІКА ТА ПІДПРИЄМНИЦТВО

5.1. Загальні показники економічного розвитку області

Аналіз валового регіонального продукту (*ВРП*) області за останні роки свідчить про позитивну тенденцію.

З 2010 року в регіоні відновлено динаміку до збільшення ВРП після економічної кризи 2008 – 2009 років. У 2012 році в області вироблено ВРП на загальну суму 31 265 млн. грн. проти 19 101 млн. грн. у 2008 році.

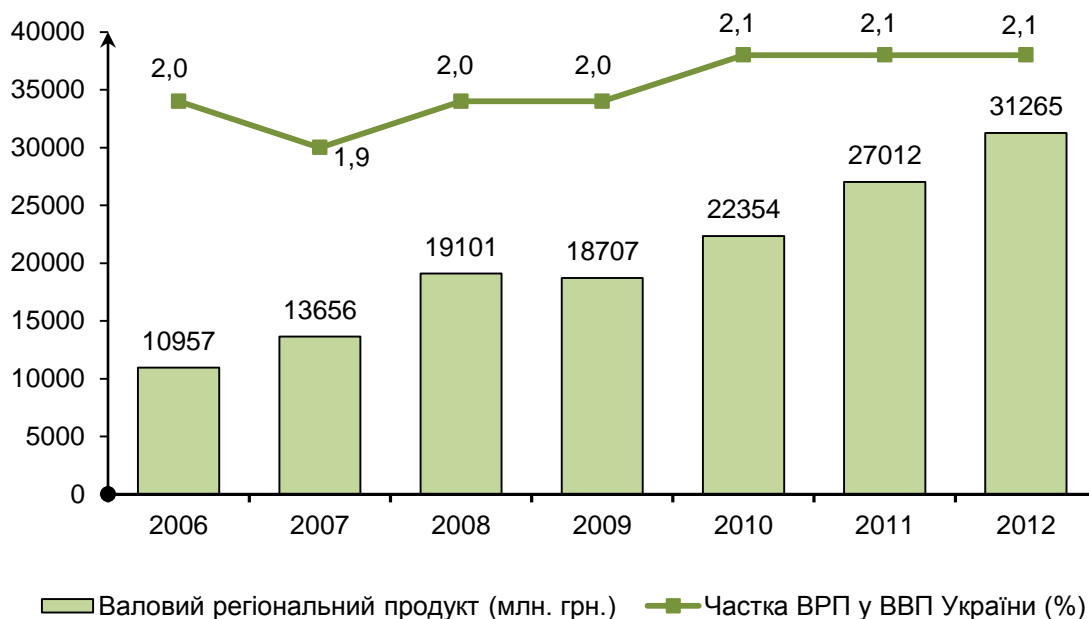

Рис.58. Валовий регіональний продукт області та його частка у ВВП України

Індекс фізичного обсягу ВРП (у порівнянних цінах) за 2012 рік становив 100,9%, що перевищує загальноукраїнський показник (100,2%) та відповідає 15 місцю серед регіонів України. У розрахунку на одну особу цей показник становить 24 558 грн. (12 місце по Україні), що на 1,6% більше порівняно з 2011 роком. Порівняно з 2008 роком ВРП на 1 особу у фактичних цінах збільшився у 1,7 рази.

Таблиця 24. Валовий регіональний продукт області

Показник	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Всього, у фактичних цінах, млн. грн.	10957	13656	19101	18707	22354	27012	31265
У розрахунку на одну особу, у фактичних цінах, грн.	8209	10331	14581	14393	17325	21082	24558
У порівнянних цінах, у % до попереднього року	105,6	106,5	114,9	85,5	105,9	106,4	100,9

Структура валової доданої вартості (ВДВ), що є основою ВРП, за останні роки зазнала змін. Знизилась частка промисловості (з 29,2% у 2008 році до 23,9% у 2012 році за рахунок скорочення частки добувної та переробної промисловості) та збільшилась питома вага сільського господарства (з 16,3% до 21,8%), частка сфери послуг залишилась майже незмінною.

Таблиця 25. Структура валової доданої вартості області, %

Вид економічної діяльності	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	20,9	16,3	16,3	17,9	19,5	22,6	21,8
Промисловість	23,7	27,3	29,2	26,5	25,9	23,0	23,9
- добувна промисловість	0,8	1,1	1,1	0,5	0,8	0,8	0,7
- переробна промисловість	20,3	23,7	25,1	22,3	22,0	19,1	19,7
- виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	2,6	2,5	3,0	3,7	3,1	3,1	3,5
Будівництво	5,6	5,6	3,4	2,4	2,7	2,3	1,8
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	13,4	13,9	14,2	14,1	14,5	16,2	12,8
Діяльність транспорту та зв'язку	8,8	8,2	8,0	8,7	8,8	9,1	7,3
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	5,8	6,6	7,2	6,4	6,4	6,4	7,5
Освіта	6,8	6,5	6,3	7,2	7,0	6,4	7,5
Інше	15,0	15,6	15,4	16,8	15,2	14,0	17,4

Проміжні висновки:

Починаючи з 2010 року, після економічної кризи 2008 – 2009 років, відновлено позитивну динаміку ВРП регіону.

Індекс фізичного обсягу ВРП (у порівнянних цінах) за 2012 рік становив 100,9%, що перевищує загальноукраїнський показник на 0,7%. У розрахунку на одну особу цей показник становить 24 558 грн.

У структурі валової доданої вартості знизилась частка промисловості на 5,3% та збільшилась частка сільського господарства на 5,5% порівняно з 2008 роком. Питома вага сфери послуг майже не змінилась.

5.2. Промисловий потенціал

Промисловість Черкащини – це потужний виробничий комплекс з розвиненою харчовою, хімічною, машинобудівною та енергетичною галузями, представлений понад 550 підприємствами.

Рис.59. Структура промислового виробництва області у 2013 році

У розрізі видів економічної діяльності основу промисловості області становить виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – 50,6%, хімічних речовин та хімічної продукції – 16,5%, постачання електроенергії пари та кондиційованого повітря – 12,7%, машинобудування, крім ремонту і монтажу машин і устаткування – 5,2%.

Структура промислового виробництва за останні роки дещо змінилась.

Таблиця 26. Питома вага обсягу реалізованої промислової продукції за основними видами діяльності в області (%)

Вид діяльності	2010	2011	2012	2013
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	48,7	43,1	49,1	50,6
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	18,4	23,0	19,2	16,5
Машинобудування, крім ремонту і монтажу машин і устаткування	8,1	8,2	6,8	5,2
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	11,4	13,2	12,1	12,7

Продукція промисловості забезпечує вагому частку експортного потенціалу області – близько 25%.

Зростання індексу промислової продукції в області спостерігалось у 2010 – 2011 роках; протягом останніх років триває спад обсягів промислового виробництва, що зумовлено скороченням ринків збуту продукції, відсутністю обігових коштів на підприємствах, платіжною кризою населення та ін.

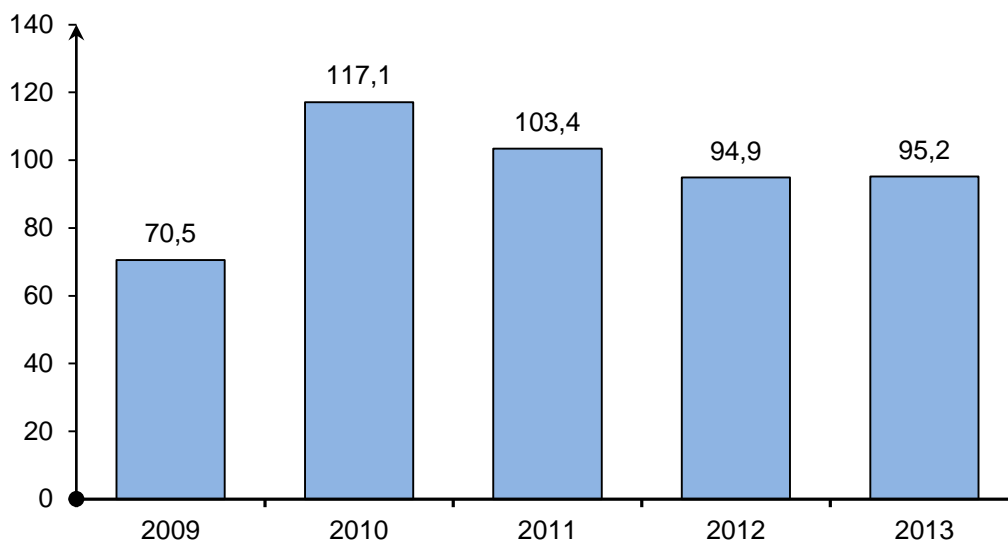

Рис.60. Індеси промислової продукції в області у 2009 – 2013 роках, %

У 2013 році спостерігався спад обсягів виробництва: у машинобудуванні – на 17,9%, добувній промисловості і розробленні кар'єрів – на 14,2%, виробництві хімічних речовин і хімічної продукції – на 8,9%, харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – на 7,1%, гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції – на 2,0%.

Забезпечено приріст обсягів виробництва у: виробництві виробів з деревини, виробництві паперу та поліграфічній діяльності – на 13,9%, постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – на 2,5%, виробництві основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів – на 2,4%, металургійному виробництві, виробництві готових металевих виробів, крім машин і устаткування – на 1,2%.

Індекс продукції промисловості області за 2012 рік (по відношенню до 1990 року) становив 147%.

За підсумками 2013 року обсяг реалізованої промислової продукції становив 30,7 млрд. грн., що становить 2,5%

від загальнодержавних обсягів. За підсумками 2013 року за показником обсягу реалізованої промислової продукції у розрахунку на одну особу населення область займає 9 місце серед регіонів України.

Високий ступінь зношеності основних фондів у промисловості (від 40% до 90%) призводить до зниження конкурентоспроможності продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Протягом останніх років в області майже 40% промислового виробництва забезпечують п'ять найбільших промислових підприємств: ПАТ «Азот», ПрАТ «Миронівська птахофабрика», ПАТ «Черкасиобленерго», відокремлений підрозділ «Черкаська ТЕЦ» ПАТ «Черкаське хімволокно», ДП «Автоскладальний завод № 2» ПАТ «Автомобільна компанія «Богдан Моторс».

На 66-ти підприємствах області впроваджено 87 сертифікованих сучасних систем управління якістю.

Харчова промисловість.

На Черкащині сформовано потужний потенціал у харчовій промисловості, яка представлена понад 80 основними підприємствами. У 2013 році питома вага харчової промисловості в загальнообласній структурі промислового виробництва становила більше 50 відсотків.

В області виробляється майже третина (32%) від загальнодержавних обсягів м'яса птиці, майже 44% – лікеро-горілчаних виробів, 13% – сирів жирних.

Протягом 2009 – 2013 років індекс промислового виробництва у галузі залишався нижче стовідсоткового рівня, за виключенням 2010 року (123,1%) через часткову втрату ринків збуту у зв'язку зі зменшенням обсягів експорту, зростанням закупівельних цін на сировину та енергоносії, зниженням попиту на продукцію.

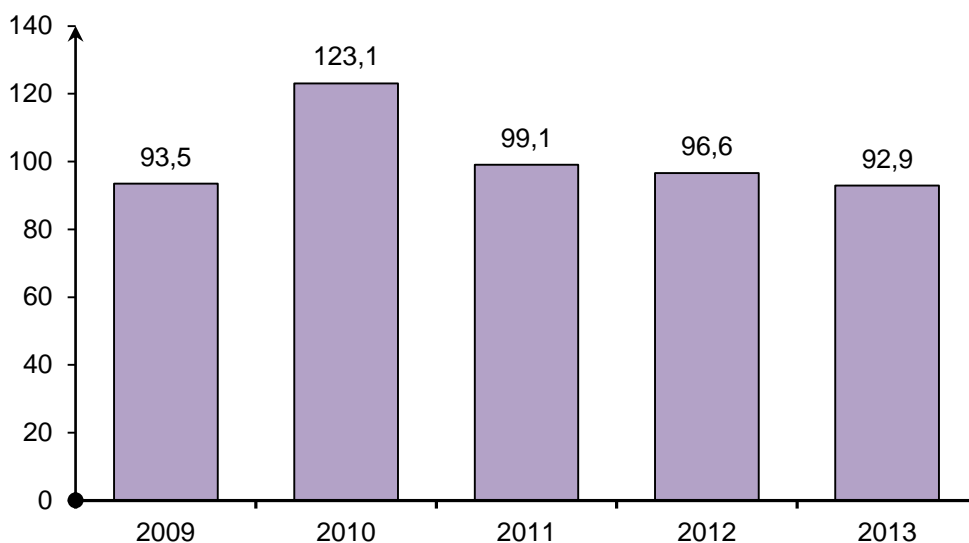

Рис.61. Індекс промислової продукції харчової промисловості області, %

Харчова промисловість області представлена м'ясною, молокопереробною, цукровою, хлібопекарською, кондитерською, борошномельно-круп'яною, плодоовочеконсервною, спиртовою та лікєро-горілчаною, пивоварною, олійно-жировою галузями, виробництвом безалкогольних напоїв.

Майже 70 відсотків виробництва припадає на м'ясну, молокопереробну, олійно-жирову галузі та виробництво безалкогольних напоїв.

Найбільшими підприємствами в області є:

- м'ясної галузі: ПрАТ «Миронівська птахофабрика» (Канівський район), ДП «Перемога Нова» ПАТ «Миронівський хлібопродукт» (Черкаський район), ТОВ «Черкаська продовольча компанія», ТОВ «Золотоноша-Агро».

- молокопереробної галузі: ПАТ «Юрія» (м. Черкаси), ПАТ «Христинівський молокозавод», ПАТ «Шполянський молокозавод», ПАТ «Жашківський маслозавод», ПАТ «Канівський маслосирзавод», ПАТ «Звенигородський сироробний комбінат», ПАТ «Золотоніський маслоробний комбінат».

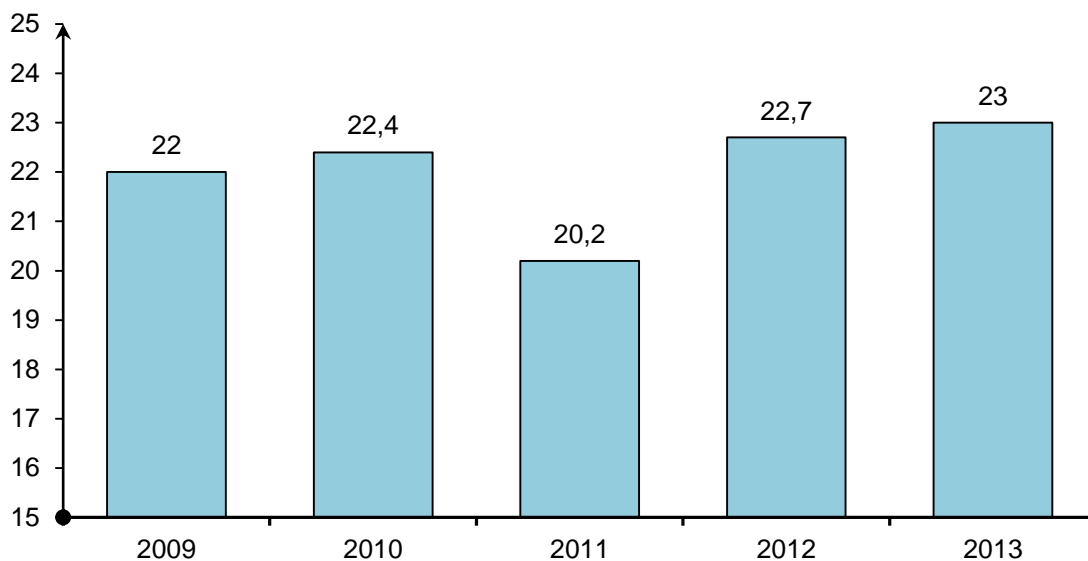

Рис.62. Динаміка виробництва сирів жирних в області, тис. тонн

- цукрової галузі: ТОВ «Панда» (Селищанський цукровий завод) Корсунь-Шевченківського району.

- борошномельно-круп'яної галузі: ТОВ «Комбінат хлібопродуктів «Тальне», ПАТ «Черкаський комбінат хлібопродуктів», ДП «Златодар», ТОВ «Агросвіт» (м. Золотоноша).

- олійно-жирової галузі: ТОВ «Катеринопільський елеватор», ПАТ «Чорнобаївський завод продтоварів», ПрАТ «Іркліївський завод продтоварів».

- хлібопекарської галузі: ТОВ «Черкасихліб ЛТД», ЗАТ «Трудовий колектив «Уманьхліб», ПАТ «Ватутінський хлібокомбінат», ДП «Златодар».

- у лікєро-горілчаній галузі ТОВ «Національна горілчана компанія» є визнаним лідером на вітчизняному ринку дистильованих алкогольних напоїв. Підприємство виробляє конкурентоспроможну продукцію відомих марок «Хлібний Дар», «Цельсій», «Козацька Рада», «Перша Гільдія», «Моя», «Рада», «Байка», «La Femme».

На території області розташовані три спиртові заводи проектною потужністю 3,7 млн. дал.

ДП «Кам'янський спиртогорілчаний комбінат» не працює протягом останніх 4-х років. З квітня 2012 року призупинена виробнича діяльність на Косарському МПД ДП «Укрспирт» та з січня 2013 року – на Іванківському МПД ДП «Укрспирт».

Відновлення роботи спиртових заводів області можливе за рахунок перепрофілювання ДП «Кам'янський спиртогорілчаний комбінат».

Проблемним питанням є залежність підприємств переробної галузі від ситуації, яка склалася внаслідок воєнних дій та введення санкцій Російською Федерацією, що призвело до неритмічної роботи підприємств даної галузі.

Підприємства харчової промисловості Черкащини задовольняють потреби населення високоякісними продуктами, які відповідають міжнародним стандартам, здійснюють поставки продукції як до інших областей України, так і за межі держави.

Хімічна промисловість.

Хімічна галузь є базовою галуззю промисловості області, яка займає провідне місце у виробництві мінеральних добрив у загальнодержавних обсягах: 17,2% – сечовини (*карбаміду*), 37,9% – нітрату амонію (*селітри*), 17,5% – аміаку безводного. Виробничу діяльність у галузі здійснює 9 підприємств.

Флагманом галузі є ПАТ «Азот», де зайнято понад 4,3 тисячі працівників, питома вага якого в обсягах реалізації складає майже 90%. Більше 28% виробленої ним продукції реалізується на зовнішніх ринках.

Протягом 2009 – 2013 років темпи виробництва продукції у галузі зменшилися з 94,4% до 91,1%. Найвищим цей показник спостерігався у 2010 році – 124,1%. Найбільші обсяги аміаку синтетичного вироблялись у 2011 році (*964,8 тис. тонн*), добрив азотних – у 2013 році (*813,3 тис. тонн*).

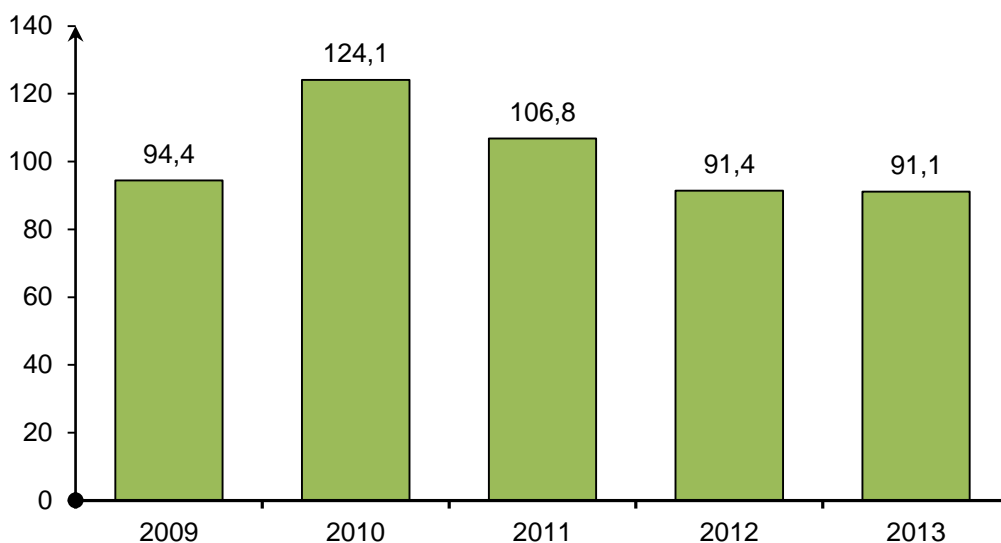

Рис.63. Індекс промислової продукції хімічної промисловості області, %

Спад темпів виробництва на ПАТ «Азот» пов'язаний із несприятливою кон'юнктурою на зовнішніх ринках та залежністю від імпорту сировини (*природного газу*). У 2013 році через втрату конкурентоспроможності припинено виробництво капролактаму та іонообмінних смол, знижено обсяги виробництва аміачної селітри та карбаміду.

Незважаючи на виклики сьогодення, ПАТ «Азот» взяв чіткий вектор розвитку – завоювання європейських ринків збуту карбаміду, аміаку та аміачної селітри, для чого на 2014 рік підприємством передбачені інвестиції у сумі 184 млн. грн., що забезпечить проведення капітальних ремонтів та модернізацію виробництва. Ці заходи дадуть змогу підвищити енергоефективність та конкурентоспроможність продукції.

Машинобудівна промисловість.

Машинобудування є стратегічно важливою галуззю промисловості області, яка включає 30 підприємств. З відкриттям у 2008 році ДП «Автоскладальний завод № 2» АТ «Автомобільна Компанія «Богдан Моторс» (*обсяги реалізації підприємства в галузі 40%*) в області було створено новий напрямок діяльності в машинобудуванні – автомобілебудування. Також, протягом багатьох років стабільно працює ПАТ «Черкаський автобус» (*обсяги реалізації підприємства в галузі 8%*), який є єдиним в Україні виробником продукції, що відповідає екологічному рівню «Євро-4», в тому числі, виготовляє спеціальні автобуси і вантажівки для силових структур.

У 2013 році в автомобілебудівній галузі вироблено (від загальнодержавних обсягів): легкових автомобілів – 12,9%; вантажних автомобілів – 22,6%, автобусів – 15,6% .

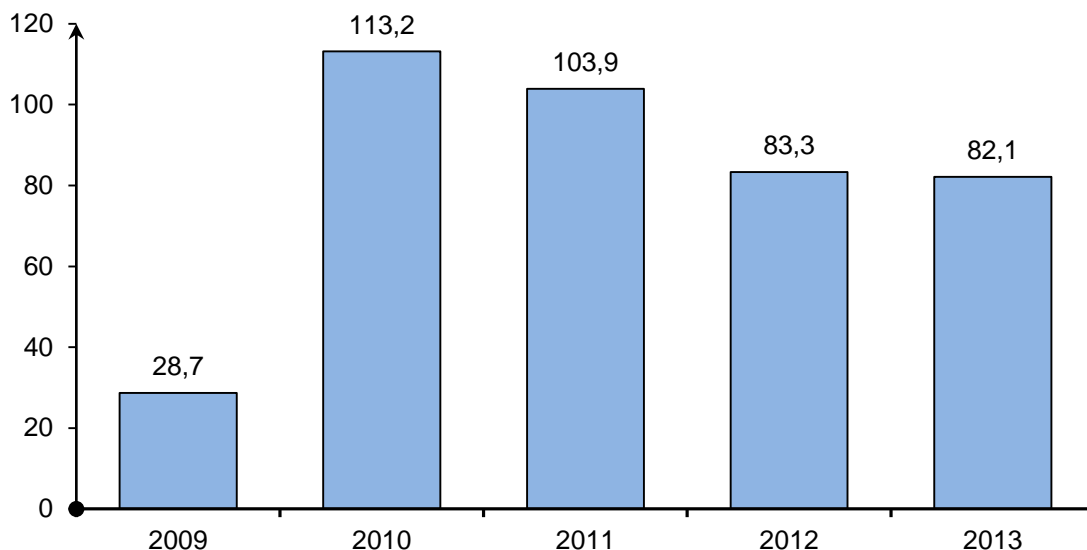
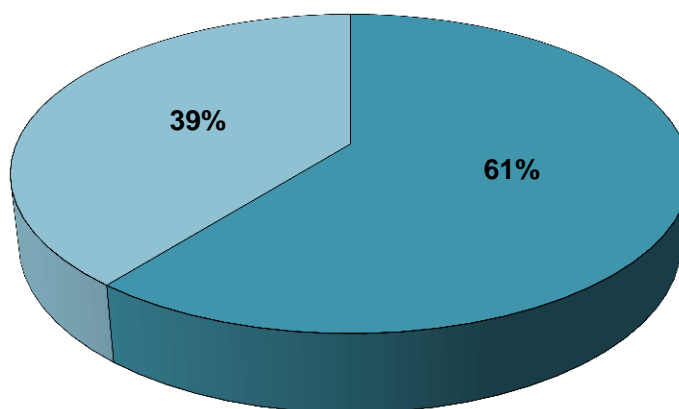

Рис.64. Індекс промислової продукції машинобудування в області, %

- Частка інших виробників автобусів
- Частка ПАТ «Черкаський автобус»

Рис.65. Частка ПАТ «Черкаський автобус» у загальнодержавних обсягах виробництва автобусів

Автомобілебудування займає провідну роль в галузі, але наразі перебуває не в найкращому стані. У 2014 році ринок автопродаж в Україні зазнав найбільшого падіння за всю історію свого розвитку через зниження купівельної спроможності населення та скорочення обсягів експорту.

Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води.

Галузь з виробництва та розподілення електроенергії, газу та води налічує 27 підприємств. Найбільшими енергогенеруючими підприємствами області є: філія «Канівська ГЕС» ПАТ «Укргідроенерго» та ВП «Черкаська ТЕЦ» ПАТ «Черкаське хімволокно».

Черкаська область має суттєві перспективи використання відновлювальних джерел енергії, зокрема розвитку сонячної та малої гідроенергетики. На даний час в області діє 9 малих гідроелектростанцій: Корсунь-Шевченківська ГЕС та міні-ГЕС, Стеблівська ГЕС (*Корсунь-Шевченківський район*), Лисянська, Кам'янобрідська (*Лисянський район*), Гордашівська, Лоташівська, Кривоколінська (*Тальнівський район*), Звенигородська ГЕС (*Звенигородський район*).

На греблі Гордашівської ГЕС (*Тальнівський район*) побудована перша в області сонячна електростанція, а у липні 2014 року введено в експлуатацію сонячну електростанцію «Озінна» у м. Звенигородка.

Виробництво електричної енергії малими гідро- та сонячними електростанціями напряму залежить від погодних умов, а саме від опадів та кількості сонячних днів в році.

Так, у 2010 році обсяги виробництва зросли порівняно з попереднім роком на 3%, а у 2013 році – вже на 72,2%. Таке стрімке збільшення виробництва електроенергії відбулось за рахунок збільшення опадів у I півріччі 2013 року в середньому на 50 відсотків відносно середньої норми за цей період, що в свою чергу призвело до підвищення водності річок на 25 – 30 відсотків в порівнянні з минулим роком.

Виробництво фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів.

Галузь виробництва фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів включає 8 підприємств. Найбільше із них ТОВ «Юрія-фарм» (*виробництво лікарських засобів*); частка підприємства в галузі складає 67,6%.

Починаючи з 2009 року галузь поступово нарощує свій виробничий потенціал – протягом 5 років її частка в загальнообласних обсягах реалізації збільшилась з 1,9% до 3,1%. У подальшому прогнозується збереження позитивної тенденції.

Підприємства галузі активно працюють над освоєнням як європейського, так і внутрішнього ринків збуту, для чого вкрай необхідним є вирішення на державному рівні питань обмеження ввезення імпоротної фармацевтичної продукції, яка має вітчизняні аналоги, та спрощення реєстраційних процедур.

Виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність.

Галузь виготовлення виробів з деревини, виробництва паперу та поліграфічної діяльності включає 24 підприємства. Найбільші із них є виробниками виробів з паперу та картону: ПАТ «Графія Україна» (*частка підприємства в обсягах галузі 37,1%*), ТОВ «ММ Пекеджінг Україна» (*частка підприємства в обсягах галузі 25,1%*). Відсутність ринків збуту продукції та спад в будівельній галузі стримують нарощення виробничого потенціалу галузі, зокрема виробів з деревини.

Виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції.

Галузь з виробництва гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції включає 31 підприємство. Найбільше із них ТОВ «Завод теплоізоляційних матеріалів «ТЕХНО» Корпорація «ТехноНИКОЛЬ» (*виробництво негорючих теплоізоляційних матеріалів на основі кам'яної вати*) – частка підприємства в обсягах реалізації галузі 56,8%. Протягом 2009 – 2013 років частка галузі у загальнообласних обсягах реалізації збільшилась з 0,7% до 2,7%.

На сьогодні галузь має значний потенціал для подальшого нарощування обсягів виробництва, зокрема на стадії завершення будівництва підприємства з виробництва штучного каменю ТОВ «Золекс» (*м. Золотоноша*); завершено реконструкцію цегельного заводу ТОВ «Іванівська цегла» (*Чигиринський район*) та вироблено пробну партію цегли. Поштовхом для розвитку галузі має стати активізація будівельної галузі в Україні.

Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів.

Галузь текстильного виробництва, виробництва одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів включає 31 підприємство. Найбільше із них ПАТ «Черкаський шовковий комбінат», доля якого в обсягах реалізації галузі становить близько 40%. Головна

причина незначних обсягів виробництва у галузі – відсутність ринків збуту продукції. Частка вітчизняної продукції галузі на внутрішньому ринку є незначною, та поступається місцем іноземним товарам, які ввезені з країн з дешевою робочою силою, та знеціненим товарам, що були у вжитку.

Галузь має виробничий потенціал, здатний виробляти великий спектр товарів широкого вживання і промислового призначення, свідченням чого є значні обсяги експорту продукції за давальницькою схемою, за якою працюють більшість швейних підприємств.

Металургійна промисловість.

Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування включає 16 підприємств. Найбільше – ТОВ «Монастирищенська виробничо-впроваджувальна фірма «Енергетик» (*виробництво парових та водогрійних котлів*) – доля підприємства в обсягах галузі 44,5%. У 2010 році введено в експлуатацію ТОВ «Смілянський ливарний завод» з виробництва чавунного та сталевого литва. У 2011 році розпочало свою роботу підприємство з виробництва металоконструкцій для гіпермаркетів – ТОВ «Разек Черкаси». У 2012 році у галузі відкрилось унікальне підприємство – завод гарячого цинкування металоконструкцій ТОВ «Метал – Інвест» (*м. Черкаси*).

На сьогодні питання енергоефективності (*раціонального споживання електроенергії, природного газу та інших енергоресурсів*), як ніколи, актуальне для нашої країни. Адже, з одного боку, Україна є енергозалежною країною, оскільки близько 40% споживаної енергії вона імпортує, з іншого боку – вартість енергоресурсів неухильно зростає. Альтернативою може бути активне використання парових та водогрійних котлів для модернізації котелень теплостачальних підприємств. Таку продукцію випускають лідери галузі: ТОВ «Монастирищенська ВВФ «Енергетик» та ПАТ «Монастирищенський машинобудівний завод ордена Трудового Червоного прапора».

Добувна промисловість і розроблення кар'єрів.

Галузь добувної промисловості і розроблення кар'єрів включає 11 підприємств. Найбільше із них ПАТ «Ватутінський комбінат вогнетривів» (*видобування шамоту кускового та молотих вогнетривких матеріалів*) – доля підприємства в обсягах реалізації галузі 41,3%. У 2013 році відкрито дробарно-сортувальний завод з переробки граніту ТОВ «Альфа-Плюс» (*Христинівський район*).

Розпочала видобуток бурого вугілля в с. Лисяча Балка Катеринопільського району ТОВ «Енергетично-інвестиційна компанія» – у планах підприємства вийти на промисловий видобуток до 300 тис. тонн вугілля та звести упродовж 2015 – 2016 років теплову електричну станцію, що дасть поштовх для здобуття областю енергетичної незалежності.

В області є значна кількість незадіяних виробничих площ, які можуть бути потенційним резервом для нарощування промислового потенціалу, зокрема: ПАТ «Черкаський приладобудівний завод» (м. Черкаси), Черкаський державний завод хімічних реактивів (м. Черкаси), ПАТ «Черкаське хімволокно» (м. Черкаси), ДП «Приладобудівний завод «Райдуга» (м. Сміла), ДП «Машинобудівний завод «Оризон» (м. Сміла), Державне підприємство «Радіоприладний завод «Оризон» (м. Сміла), ТОВ «Золотоніська швейна фабрика» (м. Золотоноша), ДП «Шрамківмаш» ВАТ «Більшовик» (Драбівський район, смт Шрамківка).

Ці виробничі площі можуть бути використані для розміщення виробничих потужностей зі східних регіонів України.

Проміжні висновки:

Високий ступінь зношеності основних фондів у промисловості, який становить від 40% до 90%, що призводить до зниження конкурентоспроможності продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

У 2013 році в автомобілебудівній галузі вироблено (від загальнодержавних обсягів): легкових автомобілів – 12,9%, вантажних автомобілів – 22,6%, автобусів – 15,6%. Це вказує на можливість виведення області на лідируючі позиції в Україні у сфері автомобілебудування. Проте, очевидним є й той факт, що галузь потребує обов'язкової державної підтримки.

Підприємства харчової промисловості Черкащини задовольняють потреби населення високоякісними продуктами, які відповідають міжнародним стандартам, здійснюють поставки продукції як до інших областей України, так і за межі держави.

Хімічна галузь є базовою галуззю промисловості, яка займає провідне місце у виробництві мінеральних добрив у загальнодержавних обсягах: 17,2% – сечовини (карбаміду), 37,9% – нітрату амонію (селітри), 17,5% – аміаку безводного.

Промисловий видобуток бурого вугілля в с. Лисяча Балка Катеринопільського району планується довести до 300 тис. тонн вугілля. Будівництво упродовж 2015 – 2016 років теплової електричної станції сприятиме розвитку вугільної галузі та здобуття областю енергетичної незалежності.

Черкаська область має суттєві перспективи використання відновлювальних джерел енергії, зокрема розвитку сонячної та малої гідроенергетики. Має перспективу виробництва біопалива на одному із спиртових заводів області.

В області є перспектива для розвитку швейного виробництва, що дасть можливість посилити внутрішньогалузеву кооперацію, тому що в області працює одне з найбільших текстильних підприємств України – ПАТ «Черкаський шовковий комбінат».

В області є значна кількість незадіяних виробничих площ, які можуть бути потенційним резервом для нарощування промислового потенціалу та можливістю для перенесення виробництв зі сходу країни.

5.3. Агропромисловий комплекс

Агропромисловий комплекс є одним з найбільших і важливих секторів економіки області, в якому формується основна частина продовольчих ресурсів, та має значні перспективи розвитку.

Аграрне виробництво здійснюють 835 сільськогосподарських підприємств, які обробляють 65% від загальної площі ріллі, 1 208 фермерських господарств які мають в користуванні більше 139 тис. га ріллі.

За рейтинговою оцінкою розвитку регіонів Черкащина займає лідируючі місця в Україні.

В області склалася стабільна тенденція до зростання обсягів валової продукції сільського господарства. За останні п'ять років вони збільшилися на 3 137 млн. грн. і за 2013 рік становлять 14,9 млрд. грн. Темп росту виробництва в усіх категоріях господарств складає 6,5%, а в сільськогосподарських підприємствах – 7,4%. По виробництву сільськогосподарської продукції на душу населення Черкаська область займає 1 місце в Україні.

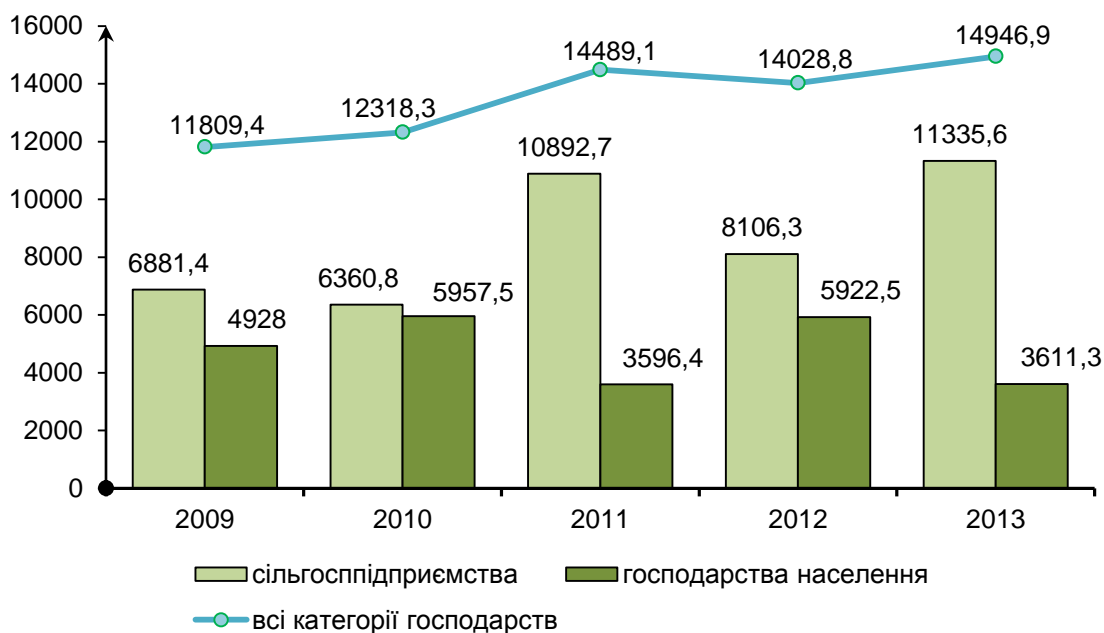

Рис.66. Виробництво валової сільськогосподарської продукції в співставних цінах 2010 року в області, млн. грн.

Індекс сільськогосподарської продукції області за 2012 рік (по відношенню до 1990 року) становив 124,1%.

За останні п'ять років сільське господарство Черкащини характеризується прибутковістю.

У 2009 році чистий прибуток від усієї діяльності сільськогосподарських підприємств становив 698,7 млн. грн., у 2010 році – 811,2 млн. грн., у 2011 році – 1 434,3 млн. грн., у 2012 році – 1 798 млн. грн., у 2013 році – 761,2 млн. грн.

У 2013 році прозвітували 424 сільськогосподарських підприємства. Згідно з фінансовими результатами господарської діяльності, рентабельність сільськогосподарського виробництва складає 10,5%. Частка збиткових підприємств у співвідношенні до 2012 року збільшилася більш як у два рази і становить 30% (у 2012 – 14%).

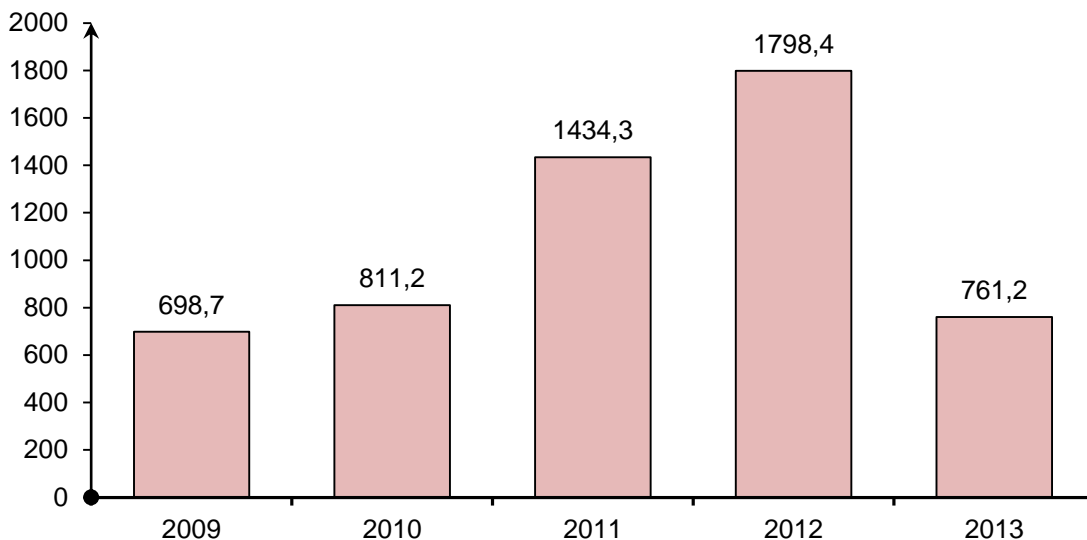

Рис.67. Фінансові результати (чистий прибуток) усієї діяльності сільськогосподарських підприємств в області, млн. грн.

Населення області забезпечено стабільним продовольчим постачанням та належною якістю продовольчих товарів.

В області у 2013 році вирощено більше від потреби населення регіону пшениці, картоплі, овочів, яєць, молока, м'яса: пшениці – 1,1 млн. тонн при потребі 167,6 тис. тонн (*у 6,5 разів більше від потреби*), картоплі – 747,8 тис. тонн при потребі 122,5 тис. тонн (*у 6,1 рази більше*), овочів – 344 тис. тонн при потребі 132,2 тис. тонн (*у 2,6 разів більше*), м'яса в живій вазі – 434,3 тис. тонн при потребі 63,0 тис. тонн (*у 6,9 разів більше*), молока 511,7 тис. тонн при потребі 432,2 тис. тонн (*у 1,2 рази більше*), яєць – 742,7 млн. штук при потребі 283,5 млн. штук (*у 2,6 рази більше*).

В області проводилась і продовжує проводитись робота щодо створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

Так, у 2009 році їх було створено 21, у 2010 році їх функціонувало 25, у 2011 році – 53, у 2012 році – 55, у 2013 році – 65.

Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи сприяють збуту продукції, виробленої селянами та надають жителям сільських територій широкий спектр послуг (*заготівля молока, обробіток землі, вантажні перевезення, водопостачання, переробка сільськогосподарської продукції тощо*).

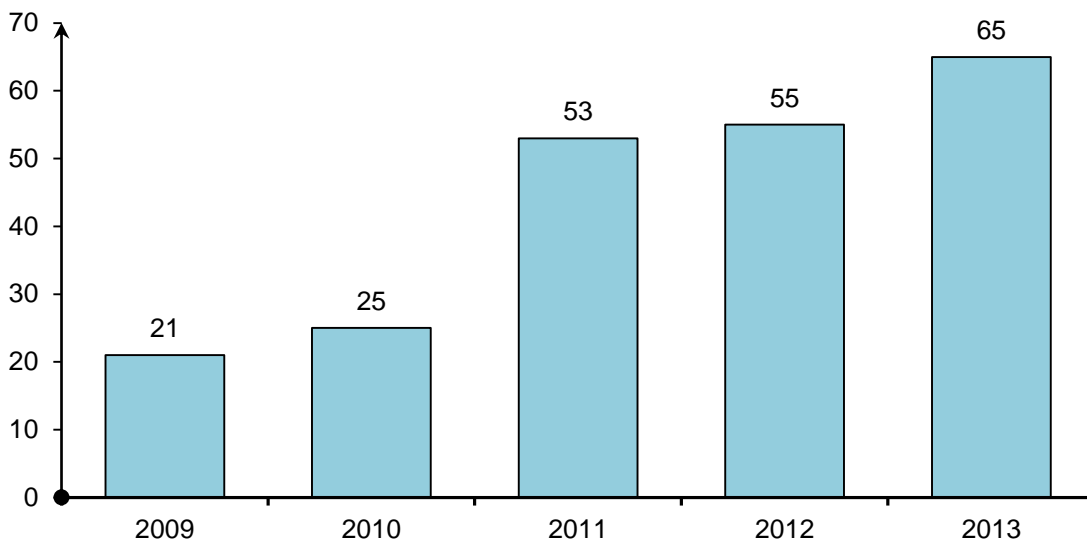

Рис.68. Динаміка створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в області

Рослинництво

Загальна площа земель, що входять до адміністративної території області становить 2 091,6 тис. га (в тому числі сільськогосподарських угідь – 1 486,9 тис. га, з них рілля – 1 270,6 тис. га) та складає 4,8% сільгоспугідь України.

На одного мешканця області припадає 1,6 га сільськогосподарських угідь і 1,1 га ріллі, що на 64% більше, ніж в середньому по Україні. За останні роки площа сільськогосподарських угідь області не змінювалась.

В структурі посівів переважають зернові культури (50%), на які припадає третина валового виробництва. Технічні культури займають близько 29%, кормові – 9%, картопля і овочі – 6% і чисті сидеральні пари – 6%.

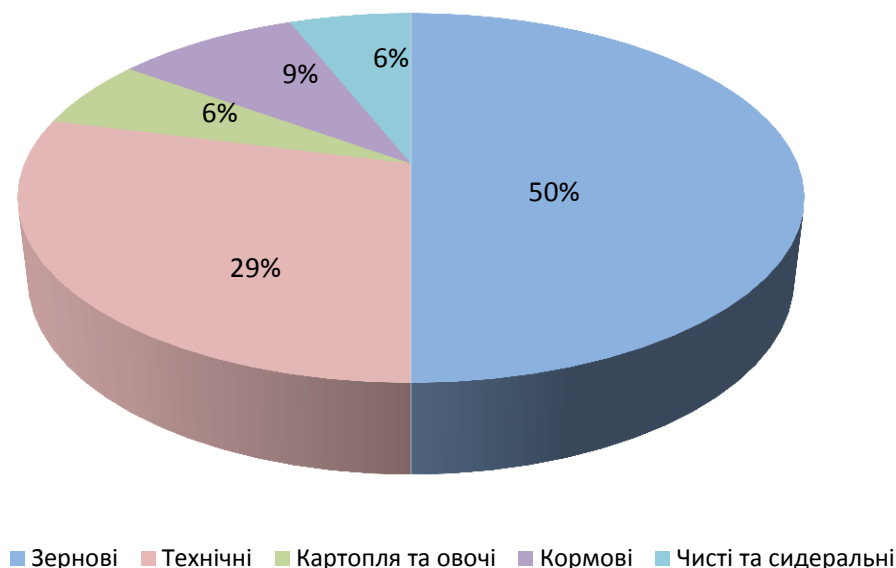

Рис.69. Структура посівів сільськогосподарських культур в області, %

Останні роки область входить в трійку лідерів України по урожайності зернових та зернобобових культур. Є чітка тенденція до зростання виробництва зернових в області. У 2011 та 2013 роках було зібрано рекордні врожаї цих культур при урожайності 57,4 ц/га (3,7 млн. тонн) та 62,1 ц/га (4,1 млн. тонн), що на третину вище, ніж середній показник по Україні.

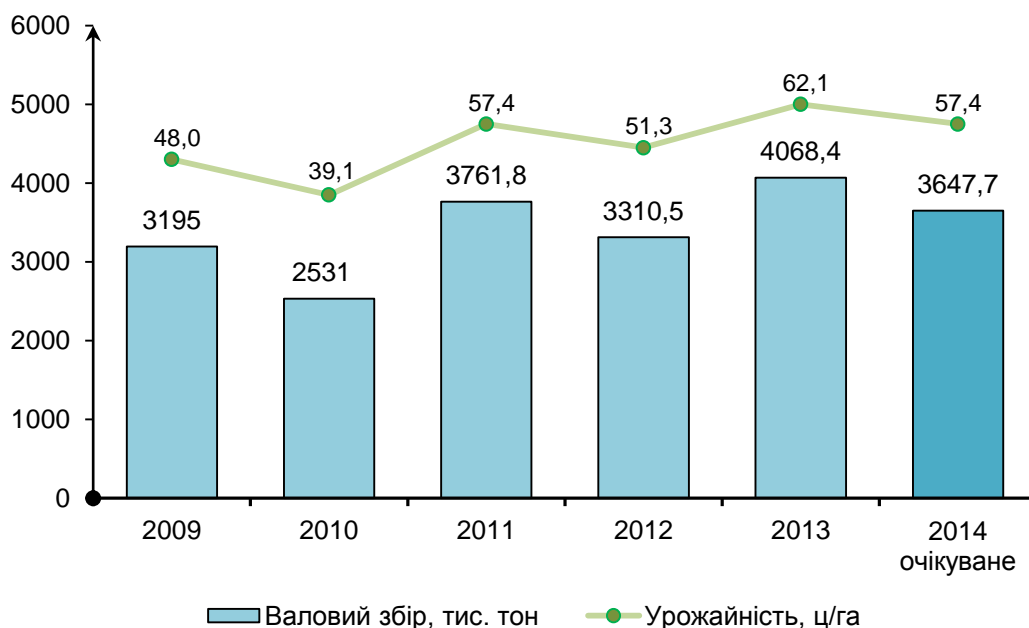

Рис.70. Валовий збір та урожайність зернових культур по всіх категоріях господарств в області

Також аграрії області досягли високих показників в урожайності озимої пшениці (у 2013 році – 51,2 ц/га), наростивши її виробництво до 1,1 млн. тонн.

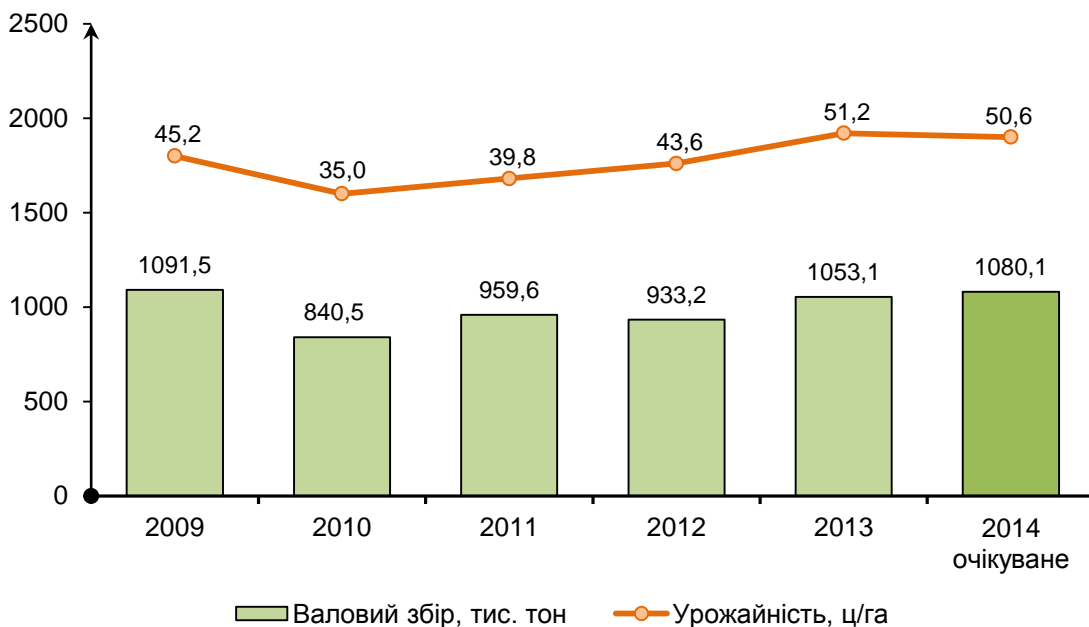

Рис.71. Валовий збір та урожайність пшениці по всіх категоріях господарств в області

Виробництво соняшнику за останні п'ять років зросло в середньому на 180 тис. тонн, найвищий вал отримано в 2013 році – 487 тис. тонн при урожайності 31,1 ц/га (по Україні – 20,5 ц/га).

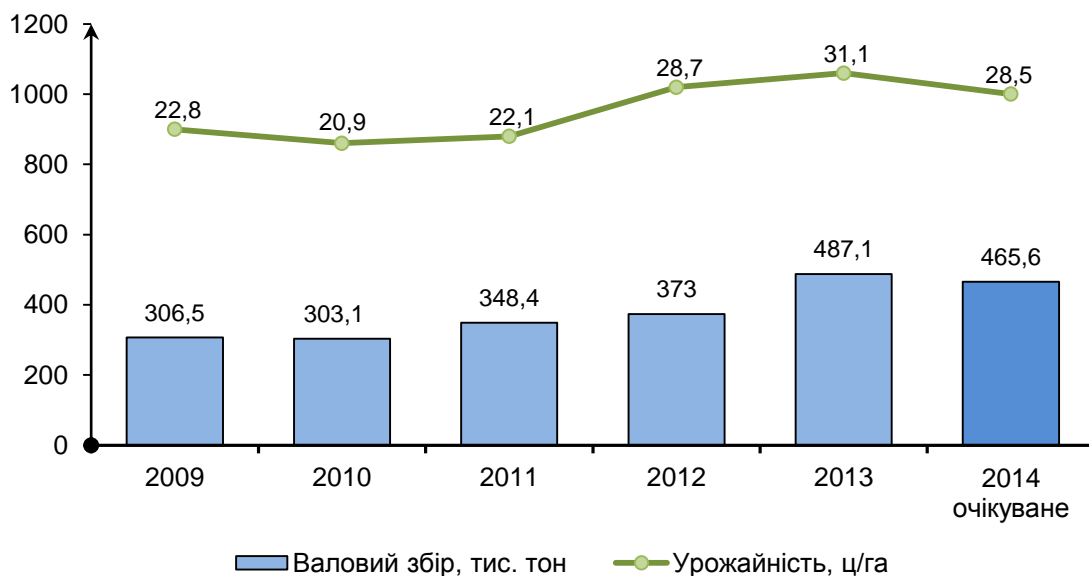

Рис.72. Валовий збір та урожайність соняшнику по всіх категоріях господарств в області

Стрімко збільшились площі посіву сої, в середньому на 55 тис. га, в зв'язку з цим виробництво сої збільшилося на 110 тис. тонн. Найбільша врожайність спостерігалась у 2011 році – 22,5 ц/га та у 2013 році – 19,3 ц/га.

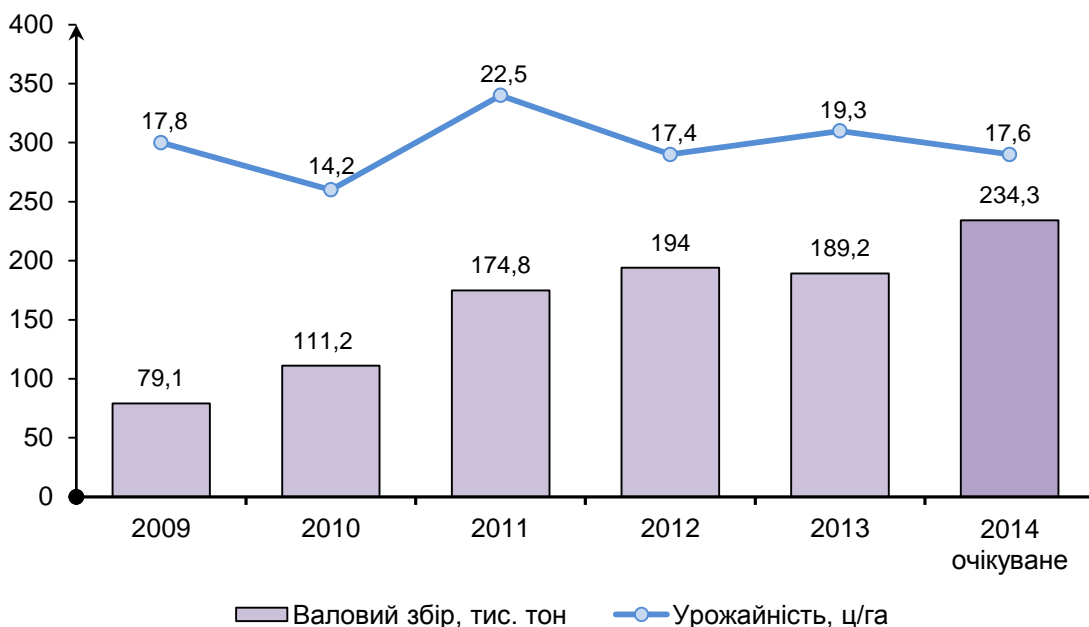

Рис.73. Валовий збір та урожайність сої по всіх категоріях господарств в області

Значних результатів аграрії досягли у вирощуванні плодово-ягідних культур, використовуючи новітні технології вирощування. У 2013 році середня урожайність в порівнянні з 2009 роком збільшилася на 41,7 ц/га. Площа плодово-ягідних насаджень у плодоносному віці збільшилась в середньому на 200 га. У 2013 році одержано найбільший валовий збір за останні роки – 55,1 тис. тонн (при середній урожайності 89,0 ц/га).

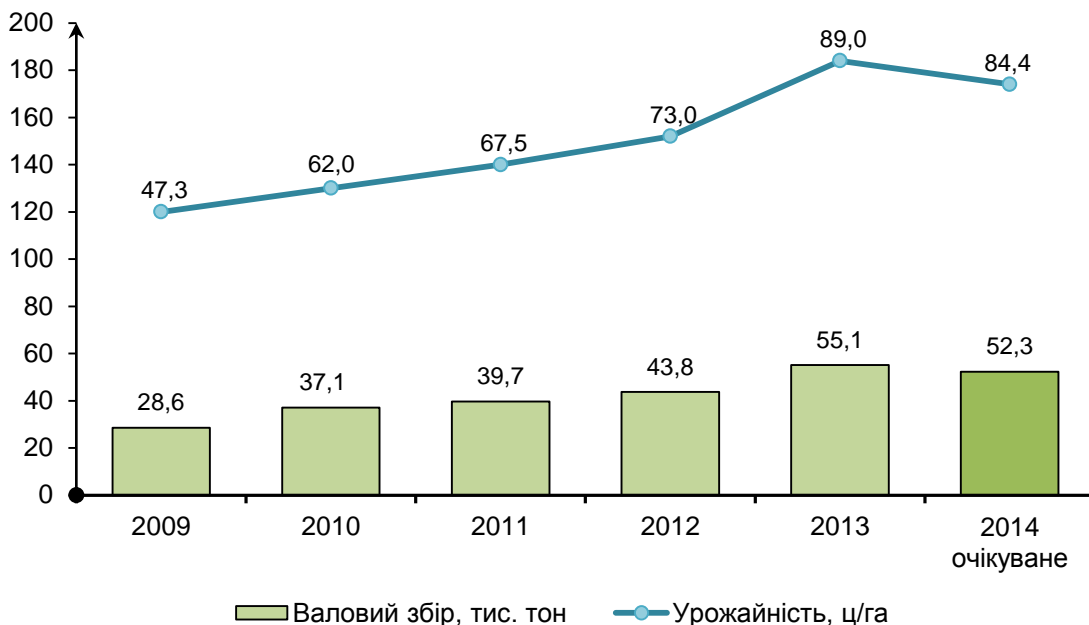

Рис. 74. Валовий збір та урожайність плодючих насаджень по всіх категоріях господарств в області

Аналізуючи галузь овочівництва та картоплярства, відмічається стабільне виробництво продукції на рівні 329 – 350 тис. тонн та 750 – 800 тис. тонн відповідно. Найвища урожайність овочів спостерігалась в 2012 році – 161,9 ц/га, картоплі в 2011 році – 155,6 ц/га.

Розширилися потужності по їх зберіганню шляхом будівництва сховищ з новітніми технологіями зберігання, введено в дію 4 фрукто-овочесховища.

З метою забезпечення картоплею та плодоовочевою продукцією в міжсезонний період в області в агроформуваннях різної форми власності діють 14 об'єктів для зберігання картоплі, загальною місткістю 34,7 тис. тонн, 11 об'єктів для зберігання овочів, загальною місткістю 20,3 тис. тонн, 2 об'єкти комбіновані, загальною місткістю 13,7 тис. тонн та 13 об'єктів для зберігання фруктів, загальною місткістю 12,5 тис. тонн.

ЧЕРКАСЬКА ОБЛАСТЬ

МІСЦЕРОЗТАШУВАННЯ ОБ'ЄКТІВ ДЛЯ ЗБЕРІГАННЯ
КАРТОПЛІ, ОВОЧІВ, ФРУКТІВ

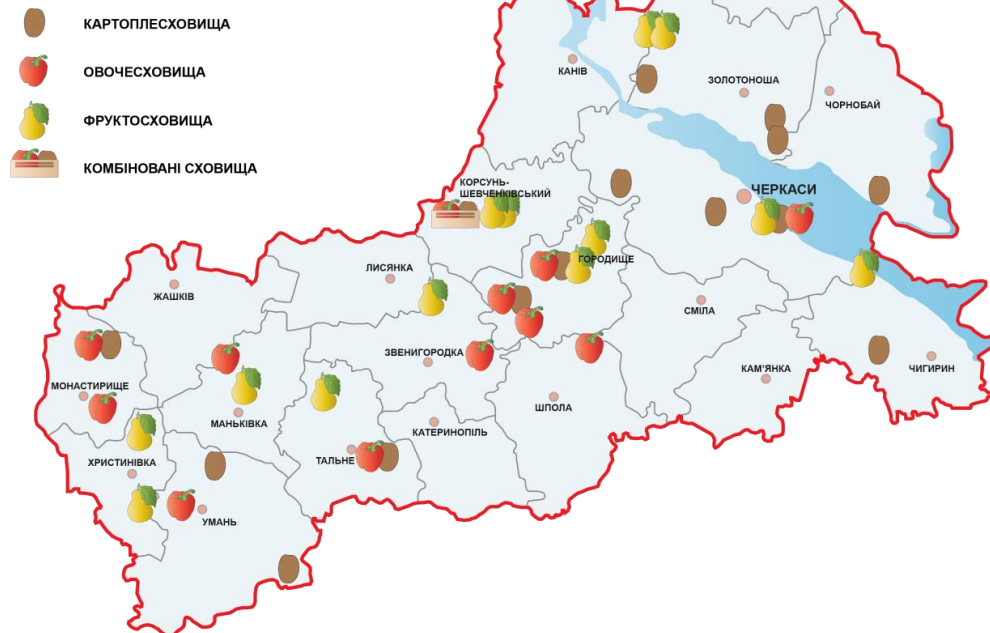

Рис.75. Карта місцезнаходження об'єктів для зберігання картоплі, овочів, фруктів Черкаської області

Для приймання урожаю зернових культур в області налічується 32 хлібоприймальні підприємства загальною місткістю близько 1,8 млн. тонн та зернові склади сільгосп підприємств загальною місткістю 1,3 млн. тонн, 67 одиниць сушильних комплексів загальною потужністю 55,7 тис. тонн за добу на базі ХПП, та 104 одиниці у сільгоспвиробників загальною потужністю 23,6 тис. тонн за добу. За останні роки введено в експлуатацію 3 елеватори загальною місткістю 120 тис. тонн.

ЧЕРКАСЬКА ОБЛАСТЬ

МІСЦЕРОЗТАШУВАННЯ ОБ'ЄКТІВ ДЛЯ ЗБЕРІГАННЯ ЗЕРНА

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ:

- ЗЕРНОСХОВИЩА
- МЕЖІ ОБЛАСТІ
- МЕЖІ РАЙОНІВ
- ЧЕРКАСИ
- СМІЛА
- ЦЕНТР РАЙОНУ
- ЦЕНТР ОБЛАСТІ
- ГІДРОГРАФІЯ

Рис.76. Карта місцезнаходження об'єктів для зберігання зерна Черкаської області

Тваринництво

Протягом періоду 2009 – 2013 років в галузі тваринництва спостерігається тенденція стабільного виробництва основних видів продукції.

Зокрема, в 2013 році, у порівнянні з 2009 роком, реалізація на забій худоби та птиці збільшилася на 85,1 тис. тонн (24 %) і склала 434,3 тис. тонн.

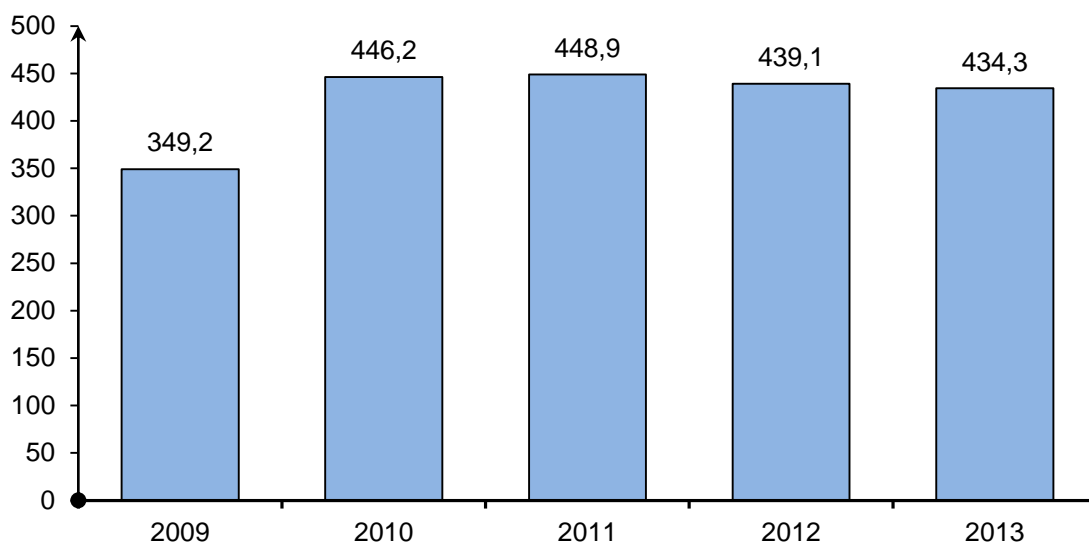

Рис.77. Реалізація на забій худоби та птиці в живій вазі в усіх категоріях господарств в області, тис. тонн

Протягом 2009 – 2013 років виробництво молока по всіх категоріях господарств збільшилось на 20,7 тис. тонн (4%) і у 2013 році склало 511,7 тис. тонн.

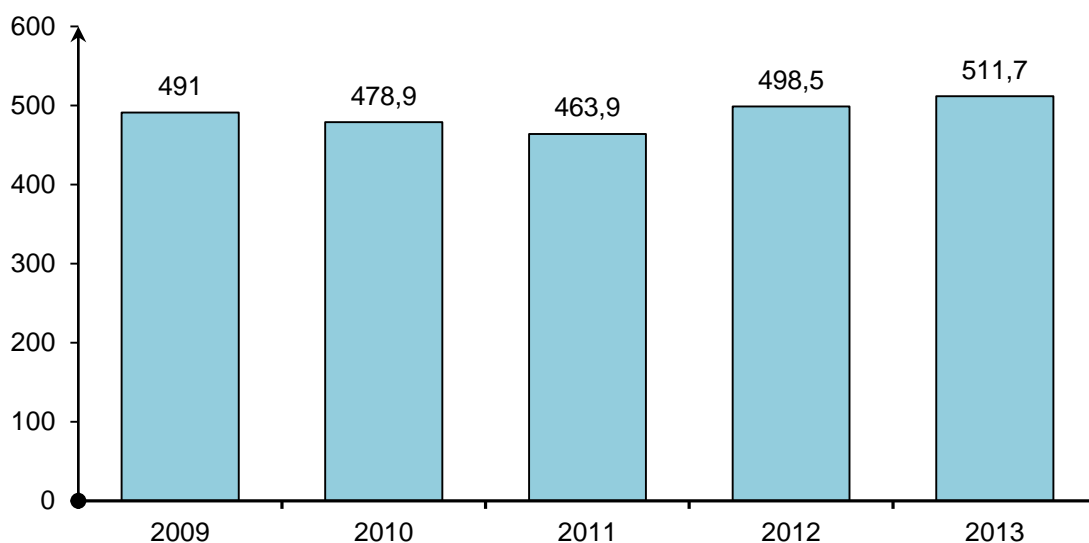

Рис.78. Виробництво молока в усіх категоріях господарств в області, тис. тонн

Виробництво яєць в області у 2009 – 2013 роках зросло – на 73,4 млн. штук (11%) і у 2013 році склало 742,7 млн. штук.

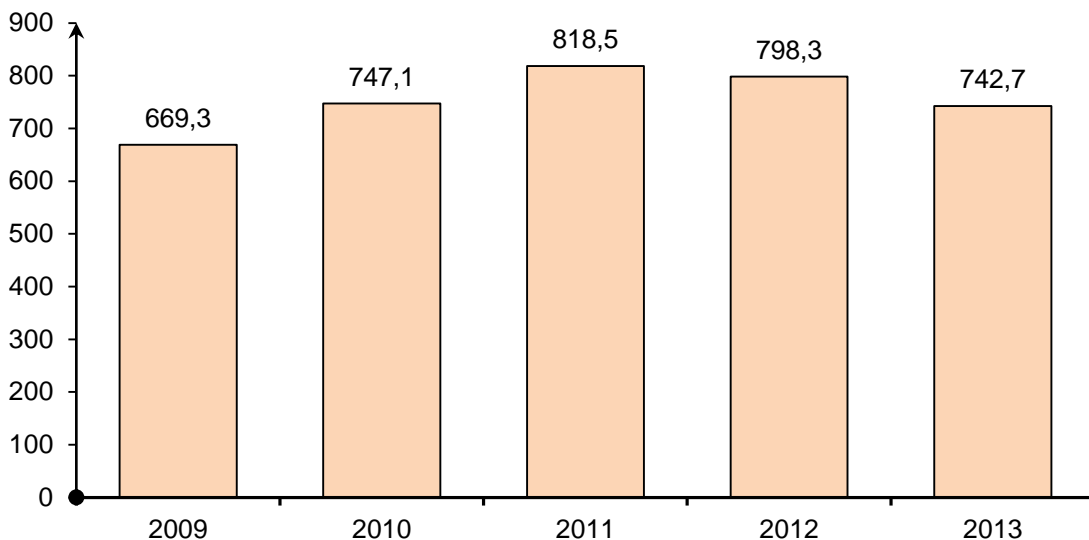

Рис.79. Виробництво яєць в усіх категоріях господарств в області, млн. штук

Приріст виробництва м'яса досягнуто за рахунок інтенсивного розвитку м'ясного птахівництва, збільшення поголів'я птиці в середньому та нарощування чисельності поголів'я свиней.

Протягом 2009 – 2012 років чисельність поголів'я птиці зростає (на 2,7%) до 26,3 млн. голів. У 2013 році даний показник склав 23 млн. голів (зменшився на 12,5% у порівнянні з попереднім роком).

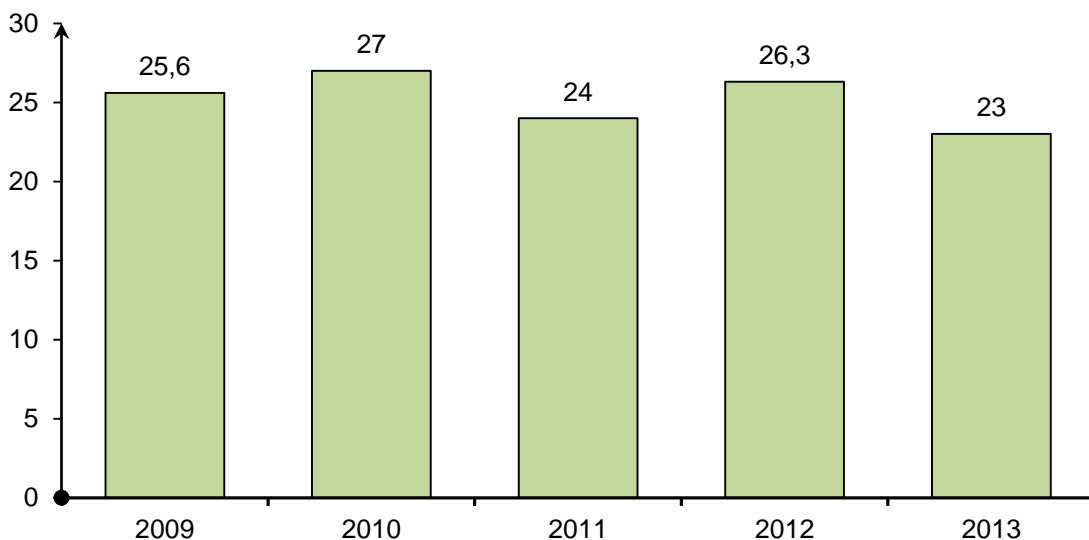

Рис.80. Динаміка чисельності поголів'я птиці у всіх категоріях господарств в області, млн. гол.

У 2013 році (486,9 тис. голів), в порівнянні з 2009 роком, чисельність поголів'я свиней у всіх категоріях господарств збільшилась на 82,1 тис. голів (20,3 %).

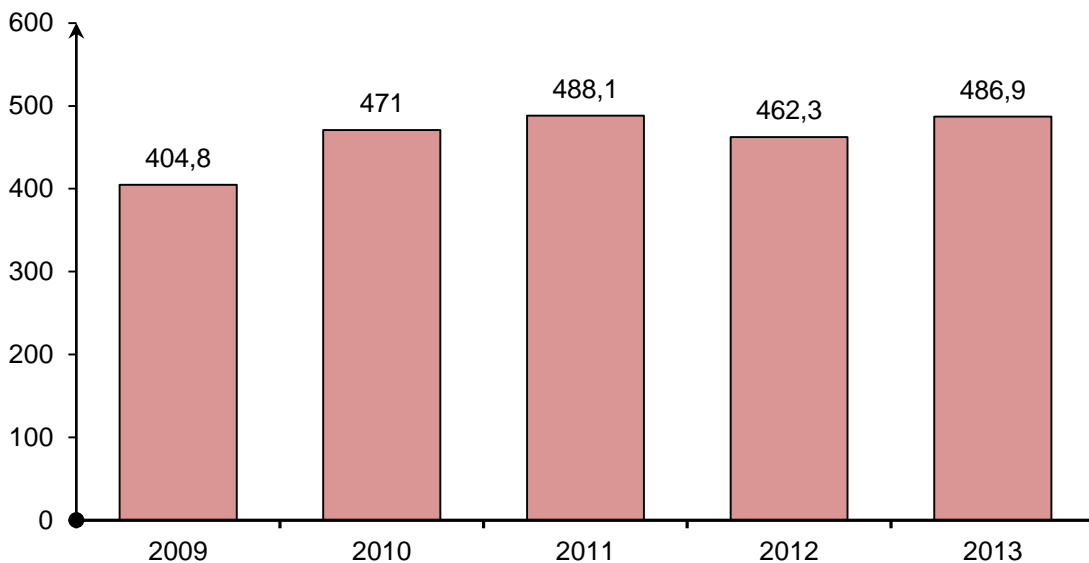

Рис.81. Динаміка чисельності поголів'я свиней у всіх категоріях господарств в області, тис. гол.

Протягом 2009 – 2012 років чисельність поголів'я корів у всіх категоріях господарств зменшилась на 12 тис. голів (11,3%), проте у 2013 році спостерігається збільшення по даному показнику на 0,9 тис. голів (1%).

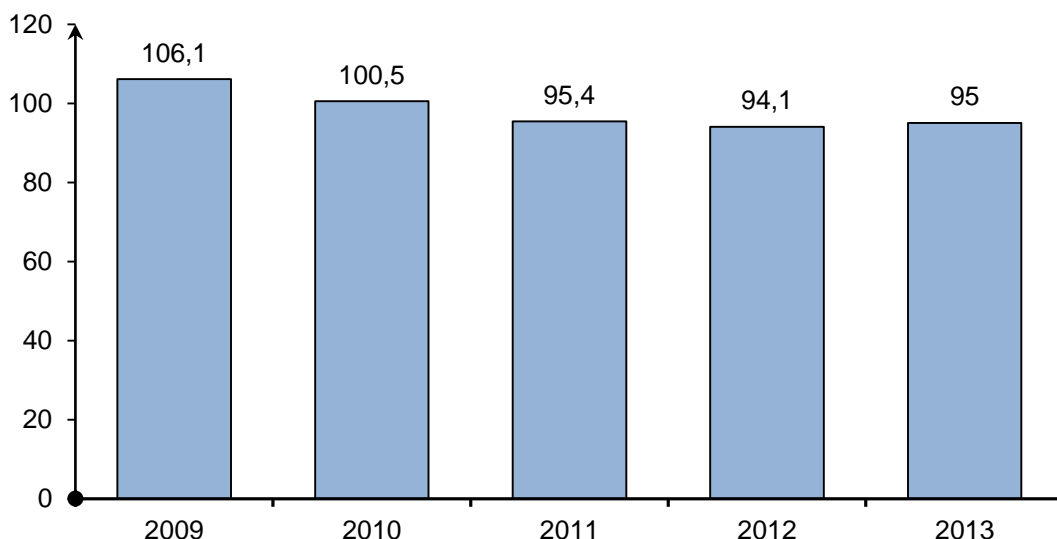

Рис.82. Динаміка чисельності поголів'я корів у всіх категоріях господарств в області, тис. гол.

Завдяки удосконаленню технології виробництва молока, поліпшення годівлі та племінній роботі річна продуктивність корів підвищилася на 1 119 кг (або на 22%), що дало змогу наростити виробництво молока до 511,7 тис. тонн (або на 4 відсотки у порівнянні з 2009 роком).

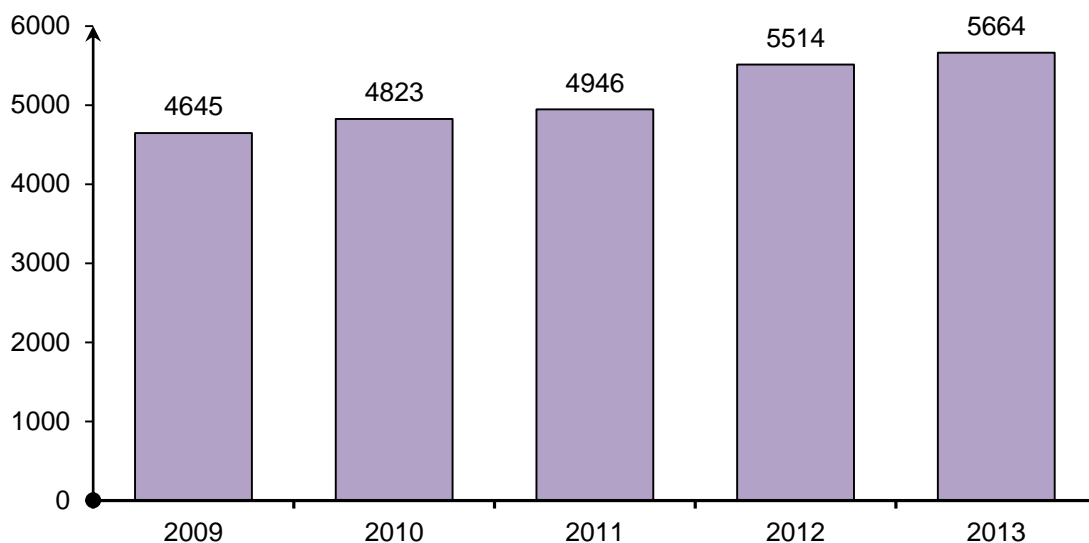

Рис.83. Продуктивність корів у сільськогосподарських підприємств в області, кг

Протягом періоду 2011 – 2013 років досягнуто стабілізації чисельності поголів'я великої рогатої худоби на рівні 209,1 тис. голів.

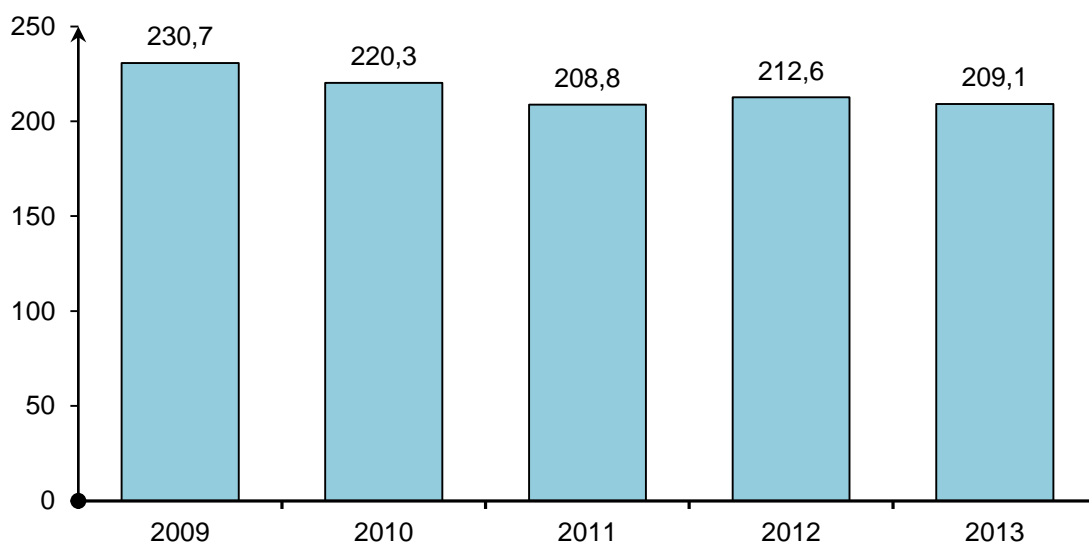

Рис.84. Динаміка чисельності поголів'я великої рогатої худоби у всіх категоріях господарств в області, тис. гол.

Разом з тим на стабільність та нарощування чисельності поголів'я великої рогатої худоби негативно впливає нестабільність закупівельних цін та збитковість виробництва яловичини.

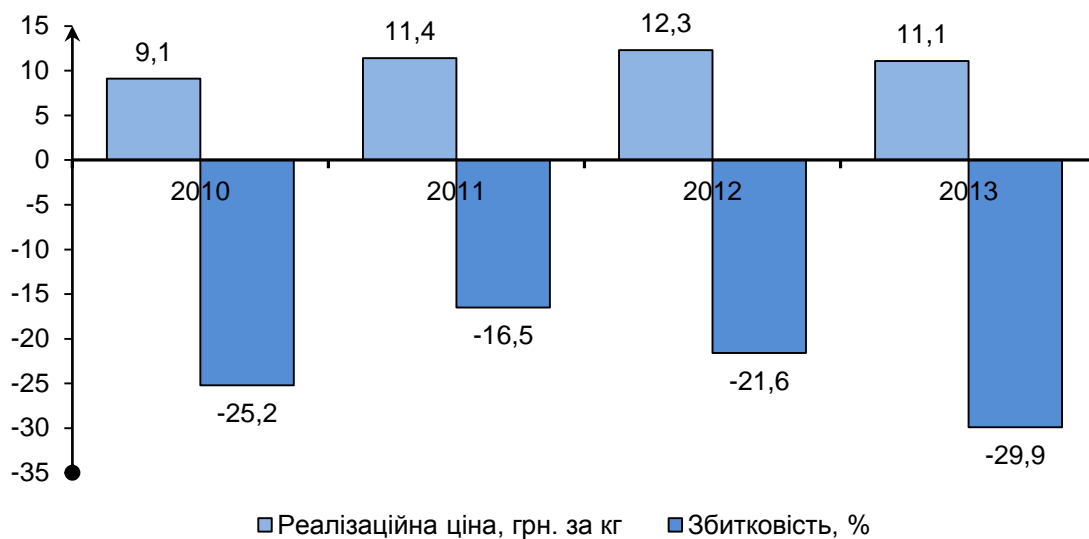

Рис.85. Динаміка реалізаційних цін та рентабельність виробництва м'яса великої рогатої худоби в області

У 2009 році виплата орендної плати за земельні частки (*паї*) становила 334,2 млн. грн., у 2010 році – 368,1 млн. грн., у 2011 році – 542 млн. грн., у 2012 році – 735,1 млн. грн. та у 2013 році – 851,5 млн. грн. Так, за останні 5 років населення отримало більше 2,8 млрд. грн. орендної плати.

За цей же період розмір відсотка нарахування за користування земельними частками (*паями*) орендарями області зріс з 2,96 до 3,95 від їх нормативно-грошової оцінки (*вартості*).

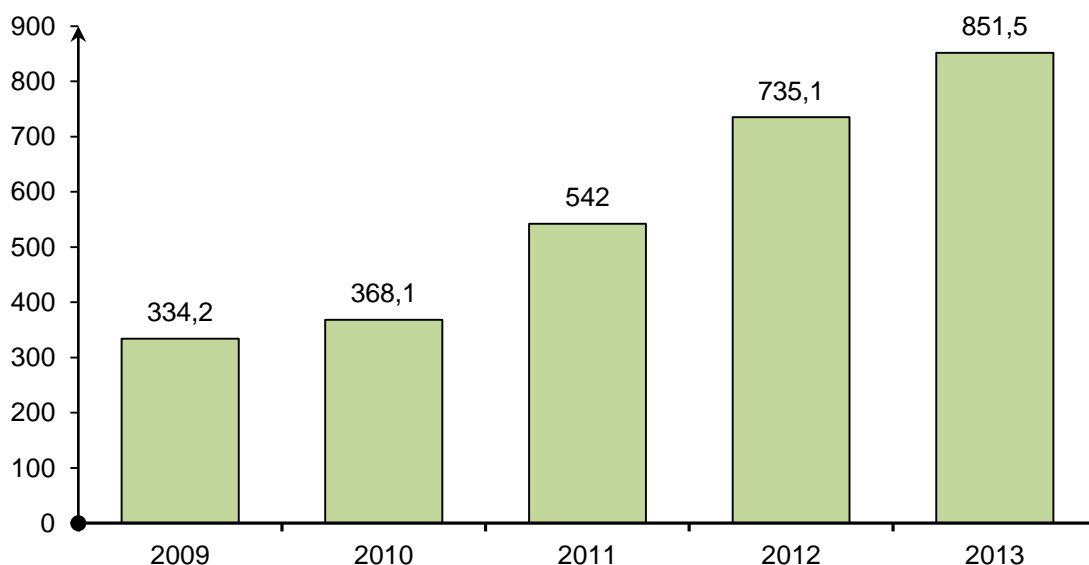

Рис.86. Динаміка виплати орендної плати за земельні частки (*паї*) господарствами області, млн. грн.

З метою вирішення соціальних проблем жителів сільських населених пунктів, починаючи з 2011 року, укладаються угоди на соціальне партнерство між сільськогосподарськими підприємствами та сільськими радами.

У 2011 році господарствами орендовано близько 683 тис. га, та на рахунки сільських рад надійшло 32 млн. грн. У 2012 році таких угод укладено на суму 85 млн. грн., що на 53 млн. грн. більше до попереднього року: в середньому по області на 1 га орендованої ріллі припало 106 грн. (в 2011 році – 42 грн.). У 2013 укладено угоди соціального партнерства на суму 94,3 млн. грн.: в середньому по області на 1 га орендованої ріллі припало 110,9 грн.

На рахунки сільських рад коштами та послугами надійшло 90,4 млн. грн. (або 95,8% від коштів укладених угод).

За три роки сільгосптоваровиробниками області виплачено на рахунки сільських (селищних) рад майже 200 млн. грн.

Це дозволило провести будівництво та ремонт дитячих садків, закладів освіти, медичних закладів, сільських будинків культури, налагодити освітлення вулиць, провести ремонт доріг та виконати інші соціальні програми громад.

Проміжні висновки:

В агропромисловому комплексі області склалася стабільна тенденція до зростання обсягів валової продукції сільського господарства, забезпечення населення якісними продовольчими товарами.

За останні п'ять років сільське господарство Черкащини характеризується прибутковістю.

По виробництву сільськогосподарської продукції на душу населення Черкаська область займає перше місце в Україні.

Область входить в трійку лідерів України по урожайності зернових та зернобобових культур. Є чітка тенденція до зростання виробництва зернових в області.

У галузі тваринництва спостерігається тенденція стабільного виробництва основних видів продукції.

Недостатнім є рівень розвитку галузі перероблення сільськогосподарської продукції, зокрема, продукції овочівництва,

картоплярства та садівництва. Необхідним є забезпечення подальшого розвитку та функціонування сільськогосподарської обслуговуючої кооперації та розвитку інфраструктури.

5.4. Інвестиційна діяльність

Капітальні інвестиції

Спостерігається тенденція до зменшення обсягів капітальних інвестицій, освоєних підприємствами та організаціями області. Так, за підсумками 2013 року за рахунок усіх джерел фінансування освоєно 3 413,3 млн. грн. капітальних інвестицій (16 місце по Україні). Індекс капітальних інвестицій проти 2012 року склав 88% (у порівнянних цінах). Серед регіонів України, що належать до однієї з Черкаською областю типології, за показником питомої ваги обсягів освоєних капітальних інвестицій у 2013 році, область займає четверте місце (1,3%), випереджаючи Житомирську, Рівненську (по 1,1%) та Кіровоградську (1,2 %) області.

Найбільший обсяг капітальних інвестицій, залучених в економіку регіону протягом 2013 року, займають інвестиції в промисловість 1 133,3 млн. грн. (33,2%) та сільське, лісове, рибне господарство – 1 042,6 (30,5%).

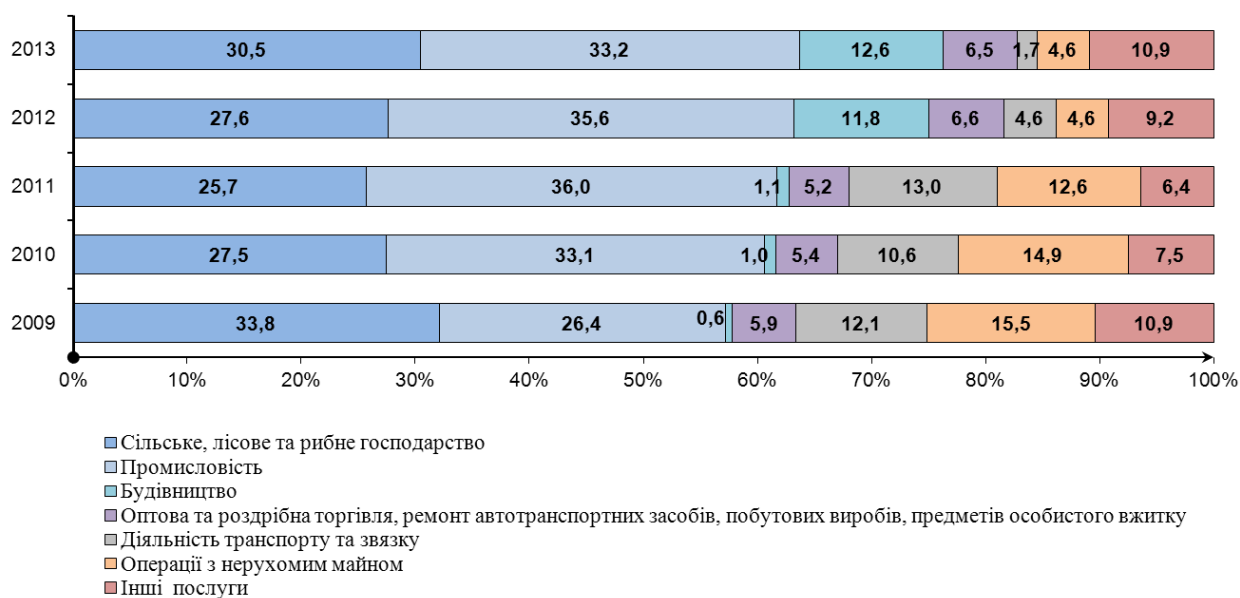

Рис.87. Структура капітальних інвестицій за видами економічної діяльності в області

Слід відмітити, що порівняно з 2009 роком спостерігається суттєве зростання питомої ваги капітальних інвестицій, освоєних у галузі будівництва – на 12 відсоткових пункти (з 0,6% у 2009 році

до 12,6% у 2013 році) та промисловості – майже на 7 відсоткових пункти (з 26,4% до 33,2%).

Таблиця 27. Джерела фінансування капітальних інвестицій в області, %

Джерела фінансування	2009	2010	2011	2012	2013
Власні кошти підприємств	71,5	60,9	66,3	69,4	69,2
Кошти місцевих бюджетів	3,2	4,1	4,0	4,8	6,3
Кошти державного бюджету	4,7	6,0	6,8	5,8	3,7
Кошти населення	6,2	10,8	6,6	9,5	9,9
Кошти іноземних інвесторів	0,8	0,8	1,0	0	0,1
Кредити, позики	10,8	11,5	13,3	8,9	9,0
Інші джерела	2,8	5,9	2,0	1,6	1,8

Головним джерелом фінансування капітальних інвестицій протягом останніх років залишаються власні кошти підприємств та кошти населення (за підсумками 2013 року їх питома вага в загальному обсязі капітальних інвестицій становить 69,2% та 9,9%, відповідно).

В структурі капітальних інвестицій спостерігається тенденція до зростання коштів місцевих бюджетів: за 2009 – 2013 роки їх частка зросла у два рази (з 3,2% до 6,3%).

Рис.88. Джерела фінансування капітальних інвестицій в області, %

Іноземні інвестиції

Упродовж останніх років Черкащина демонструє позитивну динаміку зростання обсягу прямих іноземних інвестицій. З 2009 року по 2013 рік він збільшився майже в 5,3 рази (на 719,8 млн. дол. США).

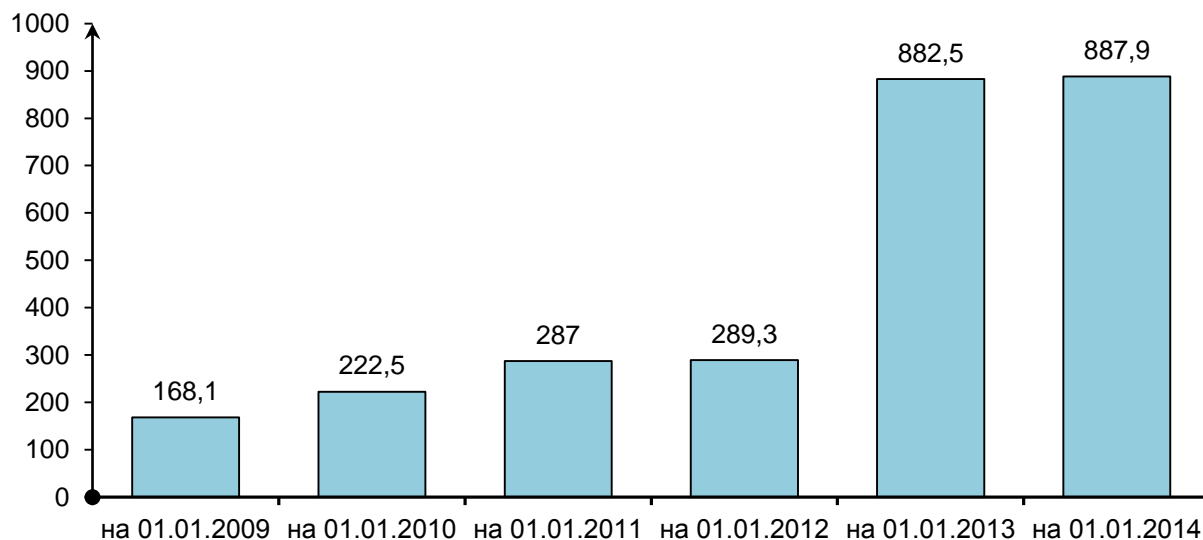
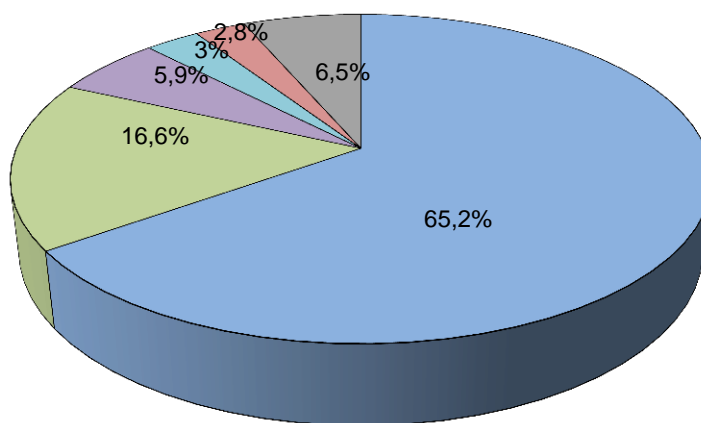

Рис.89. Динаміка залучення прямих іноземних інвестицій в економіку області, млн. дол. США

Обсяг прямих іноземних інвестицій станом на 01.01.2014 становив 887,9 млн. дол. США (на 0,61% більше обсягу інвестицій на початок 2013 року), та в розрахунку на одну особу населення становить 731,9 дол. США.

Прямі іноземні інвестиції надійшли від нерезидентів із 44 країн світу. До основних країн-інвесторів, належать: Беліз – 65,2% від загального обсягу прямих іноземних інвестицій, Кіпр – 16,6%, Велика Британія – 5,9%, Німеччина – 3%, Франція – 2,8%, Іспанія – 1,3%, Нідерланди – 0,9% та Російська Федерація – 0,8%.

■ Беліз ■ Кіпр ■ Велика Британія ■ Німеччина ■ Франція ■ Інші

Рис.90. Географічна структура іноземних інвестицій в економіці області (у % до загального обсягу)

Найбільші обсяги прямих іноземних інвестицій зосереджено на підприємствах промисловості – 87,7% загального обсягу (у тому числі переробної – 87%). Серед галузей переробної промисловості суттєві обсяги іноземного акціонерного капіталу спрямовано у виробництво харчових продуктів, напоїв – 70,8% від загального обсягу прямих інвестицій, хімічних речовин і хімічної продукції – 11,7%, у виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічну діяльність – 2,3%. У підприємства та організації, що здійснюють операції з нерухомим майном, залучено 7,4% від загального обсягу прямих інвестицій, у підприємства сільського, лісового та рибного господарства – 3,5.

Рис.91. Галузева структура прямих іноземних інвестицій в економіці області, (у % до загального обсягу)

Проте, розподілення іноземного капіталу по містах та районах області є нерівномірним. Показники обсягу інвестицій на одну особу Черкаського району перевищують зазначені показники Лисянського, Тальнівського, Чигиринського районів в п'ять з половиною тисяч раз, в Канівському, Катеринопільському районах іноземні інвестиції відсутні.

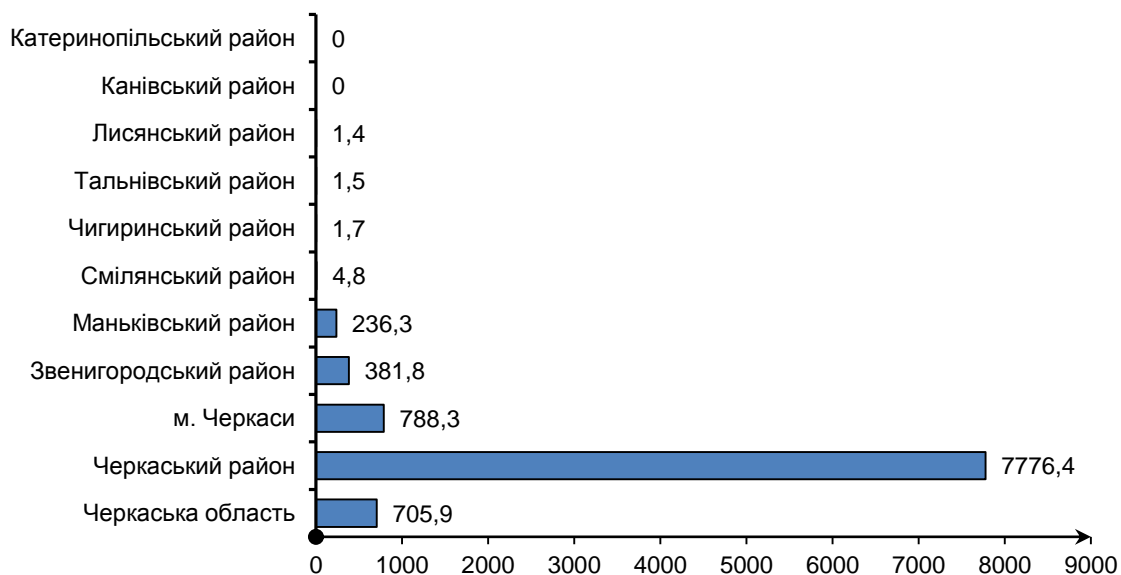

Рис.92. Обсяги інвестицій на 1 особу в області станом на 01.01.2014, (дол. США)

Проміжні висновки:

Головним джерелом фінансування капітальних інвестицій протягом останніх років залишаються власні кошти підприємств та кошти населення.

Найбільший обсяг капітальних інвестицій, залучених в економіку регіону протягом 2013 року, займають інвестиції в промисловість 1 133,3 млн. грн. (33,2%) та сільське, лісове, рибне господарство – 1 042,6 (30,5%).

В області спостерігається тенденція до зменшення обсягів капітальних інвестицій, освоєних підприємствами та організаціями.

Розподілення іноземного капіталу по містах та районах області є нерівномірним.

5.5. Зовнішньоекономічна діяльність

Протягом 2009 – 2013 років відбулося збільшення зовнішньоторговельного обороту області в 2,1 рази та розширення географії торгівлі до 116 країн, з якими область має зовнішньоекономічні зв'язки.

Проте, у зв'язку зі зменшенням попиту на міжнародних ринках основної експортної продукції регіону, застосуванням протекціоністських заходів Російською Федерацією щодо свого ринку, відбулось зниження показників у 2013 році, що порушило тенденцію до зростання зовнішньої торгівлі в попередні роки.

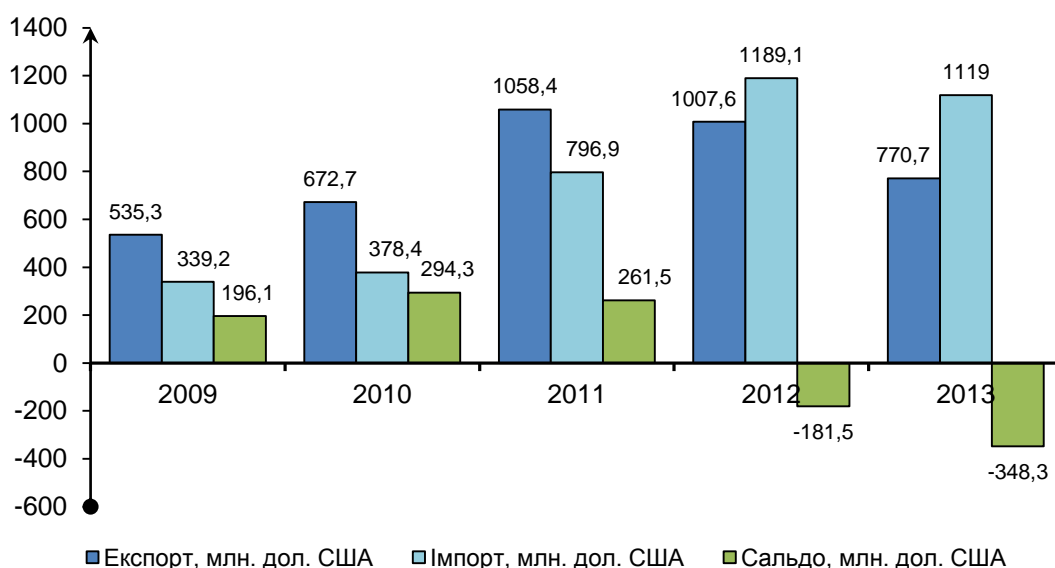

Рис.93. Експорт/імпорт товарів в область, млн. дол. США

2009 – 2012 роки характеризуються збільшенням обсягів експорту за рахунок наступних груп товарів: зернові культури, жири та олії тваринного і рослинного походження, машини та обладнання. В той же час відбулось зменшення експорту основного експортного товару області – добрив (на 55%).

Обсяги імпорту товарів стабільно зростали протягом 2009 – 2012 років завдяки збільшенню поставок в область мінерального палива, нафти і продуктів її перегонки (за підсумками 2013 року їх частка становить 56,6% усього імпорту області).

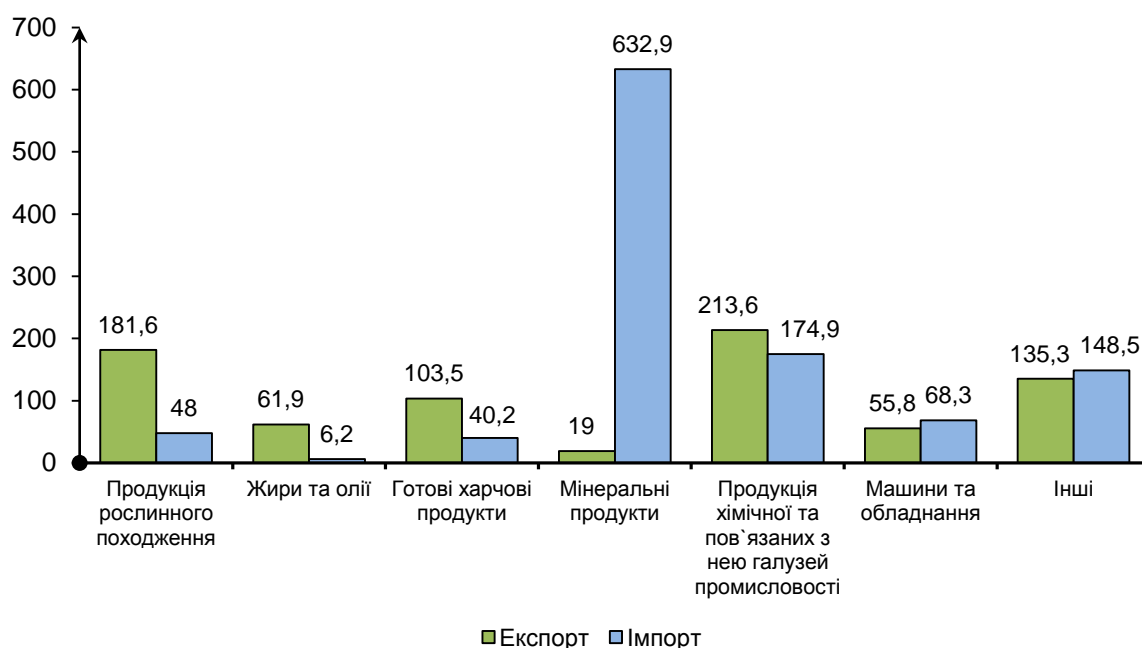

Рис.94. Експорт/імпорт товарів в область, млн. дол. США

У географічній структурі експорту, порівняно з 2012 роком, відбулося зростання лише до країн СНД – на 4,6% та зменшення експортних поставок до країн Європи – на 37,4 %, до країн Азії – на 40,2 %, до Америки – на 21,5%.

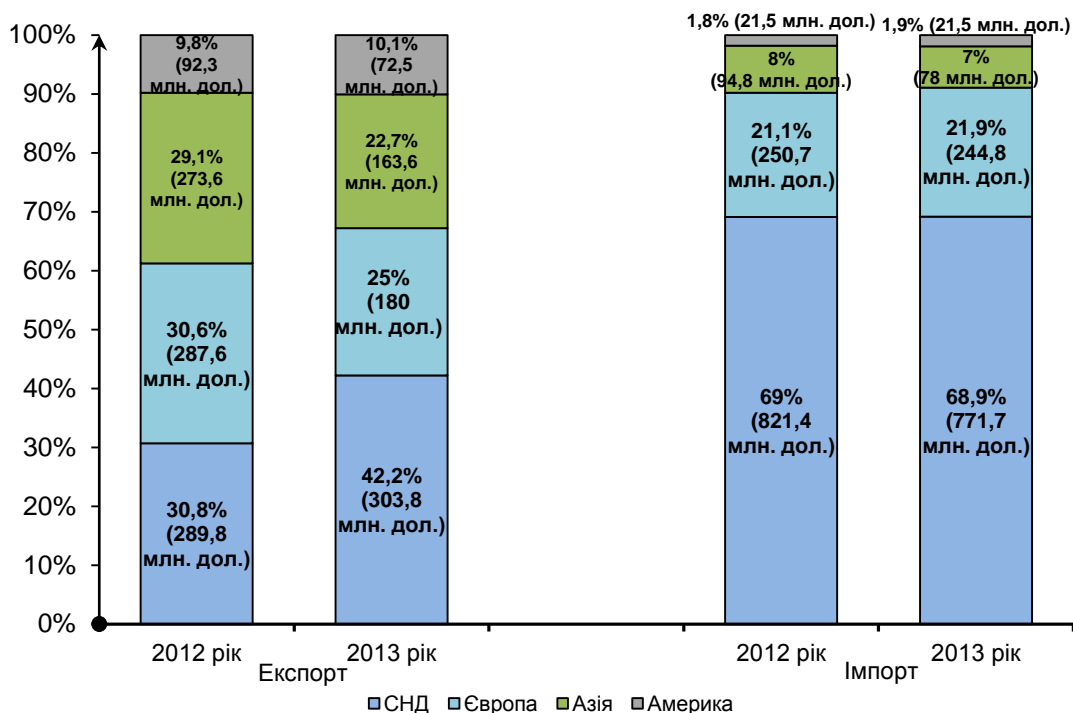

Рис.95. Географічна структура зовнішньої торгівлі підприємств області

У географічній структурі імпорту відбулося зменшення імпортних поставок: до країн СНД – на 6,1%, до країн Європи – на 2,4 %, до країн Азії – на 17,7%, до Америки – залишилось незмінним. Частка країн СНД склала 69 %, країн Європи – 21,9 %, країн Азії – 7 %, Америки – 2,1 %.

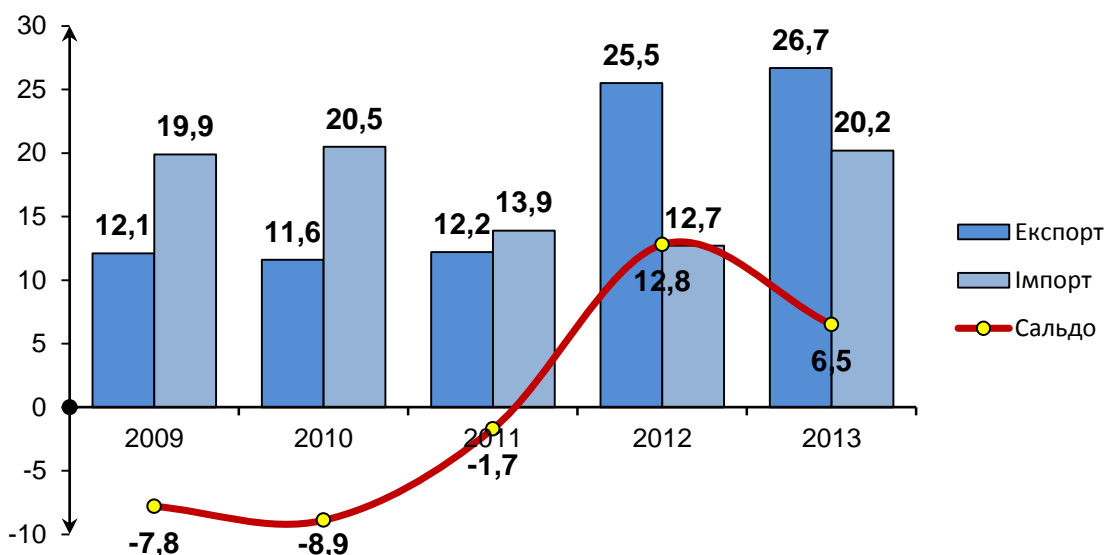

Рис.96. Експорт/імпорт послуг підприємствами області

Упродовж останніх років Черкащина демонструє позитивну динаміку збільшення обсягу експорту послуг.

Також варто звернути уваги, що для категорії товарів сальдо зовнішньої торгівлі починаючи з 2012 року є незмінно від'ємним, водночас в сфері послуг навпаки, починаючи з 2012 року – постійно позитивним.

Проміжні висновки:

За 5 років зовнішньоторговельний оборот області зріс у 2,1 рази, географія торгівлі розширена до 116 країн. Проте, внаслідок застосування протягом 2013 – 2014 років Російською Федерацією заходів щодо ускладнення ввезення української продукції, зовнішньоторговельне співробітництво між підприємствами двох країн має тенденцію до зменшення.

Упродовж останніх років на Черкащині збільшився обсяг експорту товарів та послуг. В той же час зменшено експорт основного експортного товару в області – добрив.

Збільшення обсягів експорту забезпечено, в значній мірі, за рахунок зернових культур.

5.6. Споживчий ринок

Споживчий ринок області на сьогодні представлений підприємствами – юридичними особами, об'єктами торгівлі фізичних осіб – підприємців, організованими та неформальними ринками.

Інфраструктура торговельної мережі та ресторанного господарства області налічує біля 9,5 тис. об'єктів усіх форм власності, з них 71% – магазини та аптеки, 16,7% – кіоски та АЗС, 12,3% – заклади ресторанного господарства. Порівняно з 2009 роком, торговельна мережа у 2013 році збільшилася на 830 одиниць (на 11%).

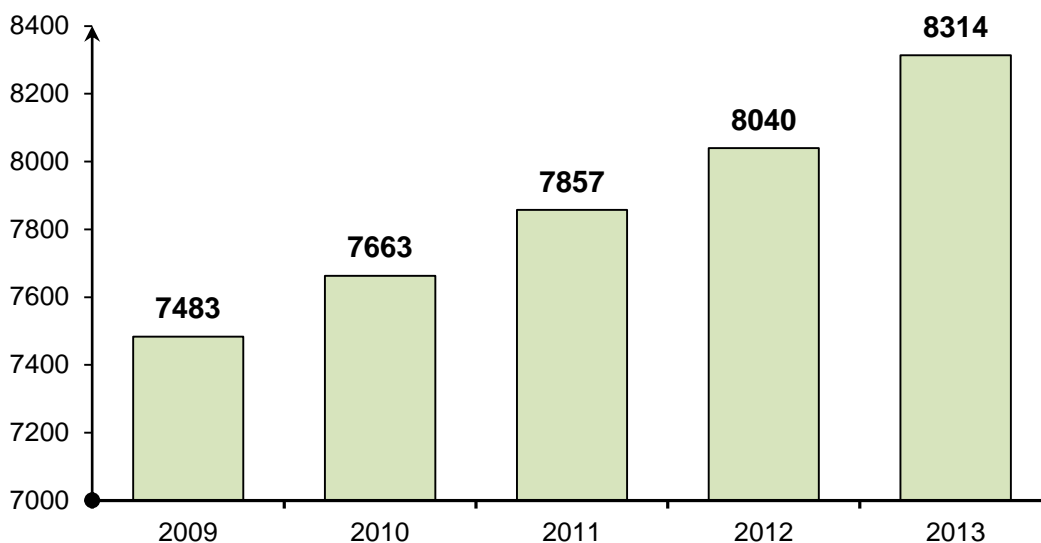

Рис.97. Розвиток роздрібної торговельної мережі області, одиниць

У структурі торговельної мережі збільшується частка об'єктів торгівлі – фізичних осіб (79,6%). Кількість підприємств – юридичних осіб становить 20,4% і порівняно з 2013 роком зменшилась на 93 одиниці (на 5,2%). Це відбулось внаслідок ліквідації, часткового призупинення діяльності та перереєстрації їх на фізичних осіб.

Наявна кількість об'єктів торговельної мережі дозволяє на достатньому рівні забезпечити населення області торговельною площею у магазинах роздрібної торгівлі суб'єктів господарювання всіх форм власності.

Таблиця 28. Забезпеченість населення області загальною торговельною площею

Назва показника	2009	2010	2011	2012	2013
Забезпеченість населення загальною торговельною площею (м ² на 1 тис. осіб)	300	305	317	334	345

Забезпеченість населення загальною торговельною площею підприємств – юридичних та фізичних осіб у 2013 році становила 345 м² на 1 тис. осіб, що перевищує норматив (323 м² на 1 тис. осіб).

У 2013 році в області продовжувалася стійка тенденція до нарощування обсягів продажу споживчих товарів, започаткована з 2010 року.

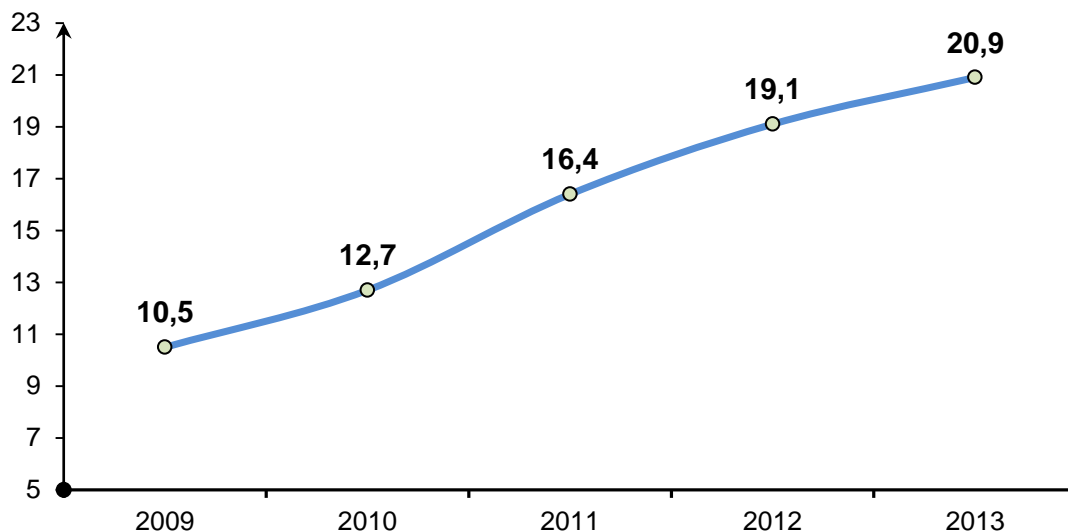

Рис.98. Динаміка обороту роздрібною торгівлю в області, млрд. грн.

Оборот роздрібною торгівлю у 2013 році становив 20,9 млрд. грн., та порівняно з 2012 роком зріс на 1,8 млрд. грн., що становило 108,8% (темперосту по Україні – 108,7%).

Разом з тим, у зв'язку зі складним соціально-політичним та економічним становищем в Україні, у 2014 році простежується поступове зниження темпу реалізації споживчих товарів порівняно з аналогічним періодом минулого року.

Основним показником рівня торговельного обслуговування населення є продаж товарів на одну особу. Середньомісячний оборот у розрахунку на одного жителя у 2013 році складав 1 370,0 грн. (15 місце по Україні), що на 10 відсотків більше до попереднього року.

Таблиця 29. Черкаська область серед регіонів – сусідів та окремих регіонів, що належать до однієї групи (за 2013 рік)

Назва області	Кількість об'єктів підприємств-юридичних осіб, одиниць	Роздрібний товарооборот підприємств на 1 особу, гривень	Забезпеченість населення області торговою площею, м ² на 10 тис. осіб
Черкаська область	1699	6661	1624
Вінницька область	2149	5396	1435
Житомирська область	1746	6253	1464
Київська область	2883	13072	2363
Полтавська область	2028	7422	1826
Рівненська область	1479	5758	1700
Хмельницька область	1774	5709	1734

Значне місце у задоволенні потреб населення в товарах належить ринкам. В області функціонує 59 ринків, частка яких у загальному обсязі продажу споживчих товарів складає понад 30 відсотків.

На Черкащині реалізовано комплекс заходів щодо удосконалення функціонування ринків з продажу продовольчих і непродовольчих товарів, створення умов для продажу продукції селянських господарств та приватних сільгоспвиробників.

Таблиця 30. Індекс споживчих цін (Черкаська область серед регіонів – сусідів та окремих регіонів, що належать до однієї групи)

Назва області	Індекс споживчих цін на товари та послуги (до грудня попереднього року), %				
	2009	2010	2011	2012	2013
Україна	112,3	109,1	104,6	99,8	100,5
Черкаська область	111,5	109,0	103,5	99,5	100,3
Вінницька область	111,2	107,0	102,8	99,0	99,7
Житомирська область	111,9	108,9	103,9	99,0	99,4
Київська область	109,5	107,9	103,9	99,1	99,9
Полтавська область	112,8	108,4	103,7	99,1	99,6
Рівненська область	112,0	108,3	103,4	98,9	99,3
Хмельницька область	113,0	109,6	104,0	99,6	100,0

З 2009 року відбувалося уповільнення темпів інфляції 2007 – 2008 років. Показник інфляції в Черкаській області є нижчим від середнього показника по Україні та деяких регіонів, що належать до однієї з Черкаською областю типології.

Черкащина наполегливо працює над тим, щоб стати регіоном з розвинутою інфраструктурою споживчого ринку та високим рівнем якісного торговельного обслуговування населення. Кінцевою метою є забезпечення максимального задоволення потреб споживачів у якісних товарах та послугах, стабільного функціонування споживчого ринку.

Проміжні висновки:

Темп росту роздрібної торгівлі у 2013 році склав 108,8% (по Україні – 108,7%). Проте, незважаючи на високий рівень розвитку споживчого ринку в області, проблемним питанням, характерним для більшості регіонів держави, залишається удосконалення організації системи торговельного обслуговування населення, особливо в сільській місцевості.

Значне місце у задоволенні потреб населення в товарах належить ринкам, частка яких у загальному обсязі продажу споживчих товарів складає понад 30 відсотків.

5.7. Підприємницька діяльність

За підсумками 2013 року в Черкаській області функціонувало 7 427 малих підприємств, на яких було зайнято 45,1 тис. осіб.

З 2011 року спостерігається тенденція до зростання кількості малих підприємств. Їх кількість зросла з 6 571 одиниць у 2011 році до 7 427 одиниць у 2013 році (на 11,5%).

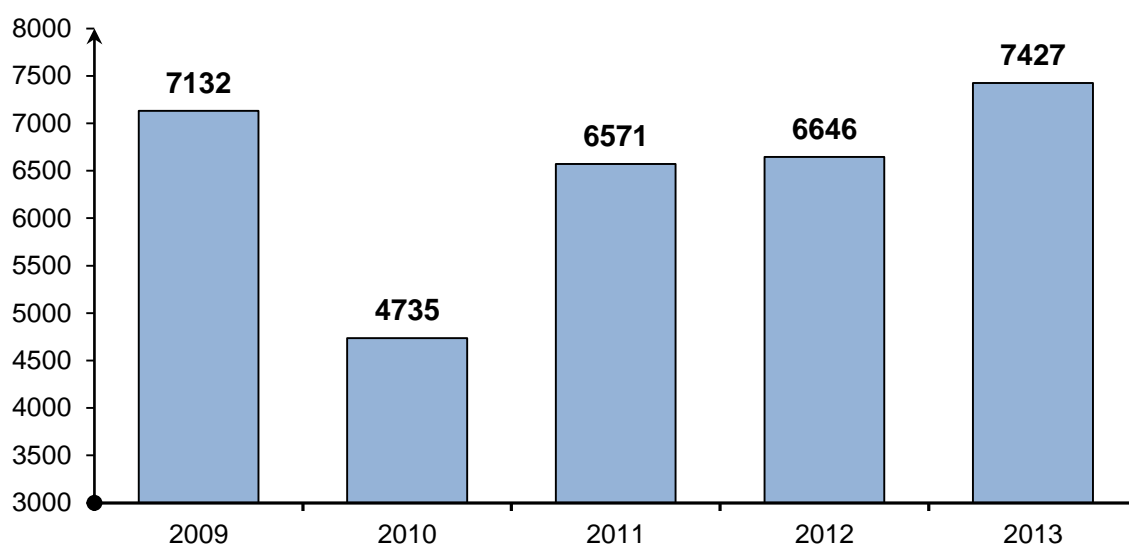

Рис.99. Кількість малих підприємств області у 2009 – 2013 роках, одиниць

Протягом періоду 2009 – 2013 років відбулося зростання кількості малих підприємств на 10 тис. наявного населення з 43 підприємств у 2010 році до 59 підприємств у 2013 році (на 27,1%).

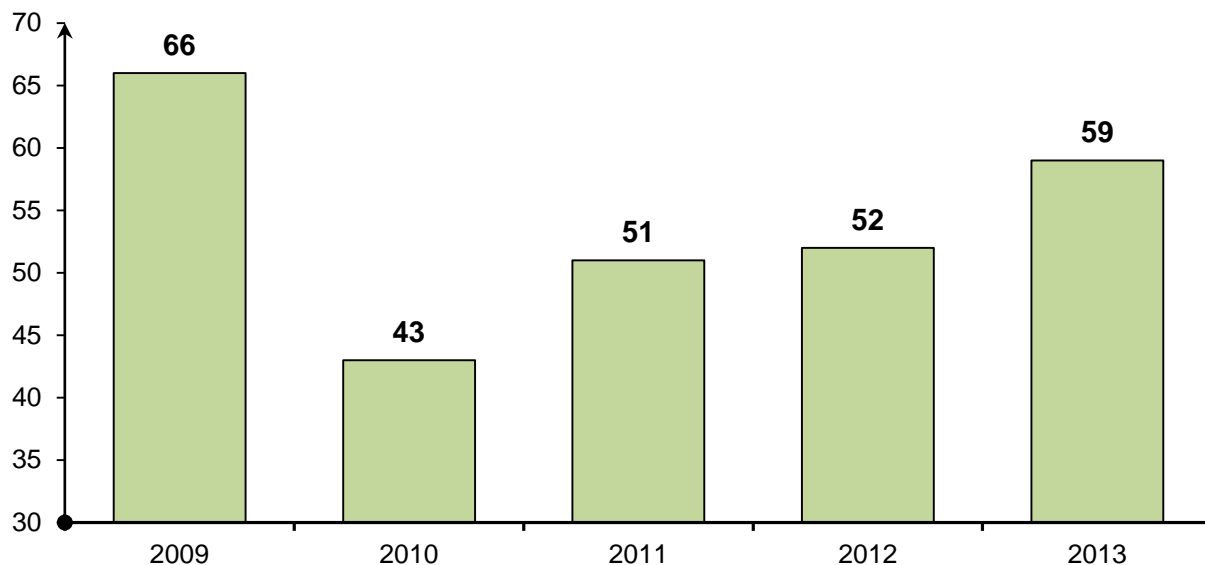

Рис.100. Кількість малих підприємств області на 10 тис. наявного населення у 2009 – 2013 роках, одиниць

У 2013 році кількість малих підприємств на 10 тис. наявного населення більша середньообласного показника лише у м. Черкаси (121 одиниця) та Маньківському районі (66 одиниць), найменша – у Золотоніському районі (27 одиниць), м. Ватутіне (26 одиниць) та Корсунь-Шевченківському районі (24 одиниці).

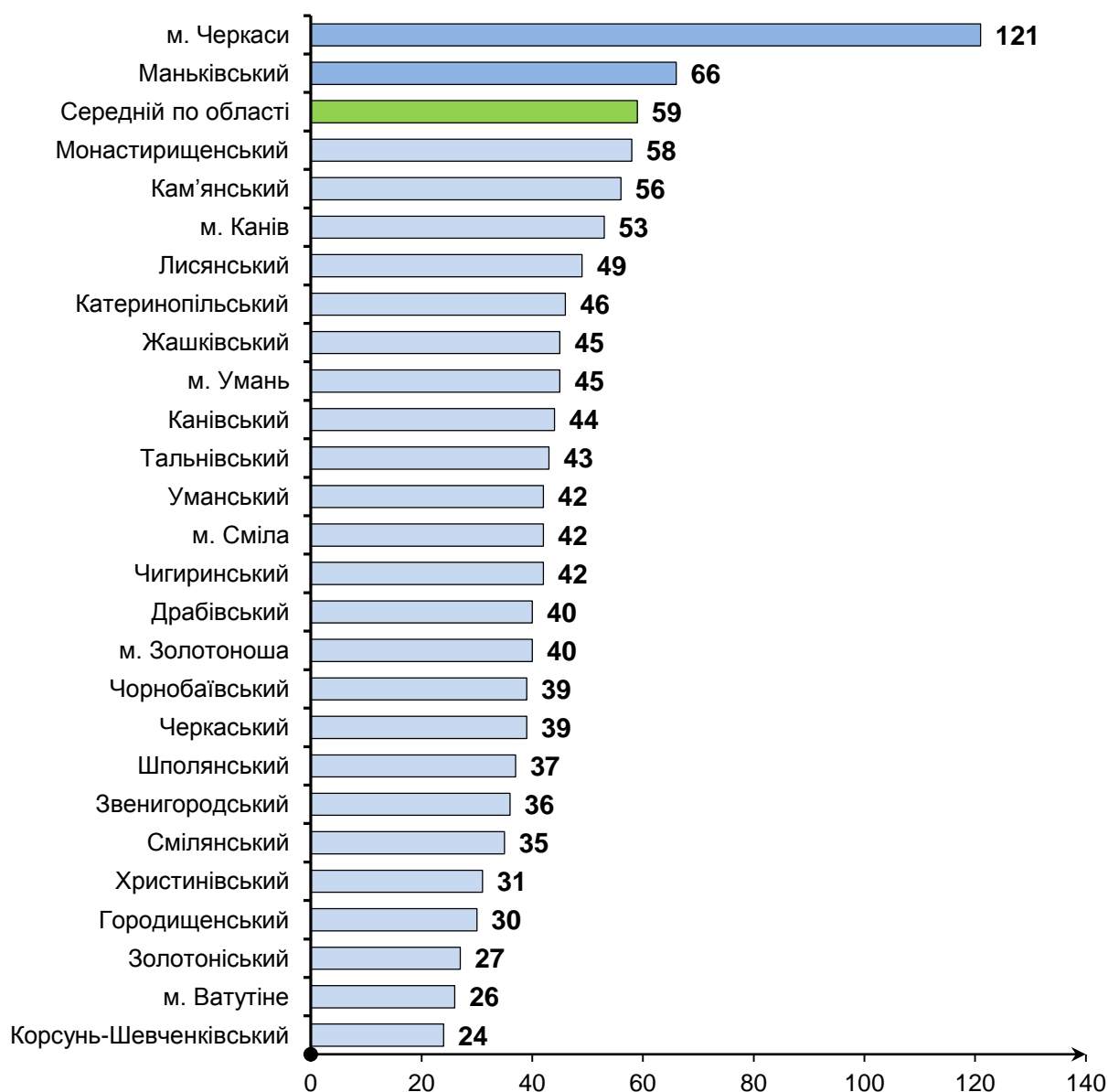

Рис.101. Кількість малих підприємств області на 10 тис. наявного населення у розрізі районів та міст обласного значення у 2013 році, одиниць

Впродовж 2009 – 2012 років частка малих підприємств у загальній кількості підприємств коливалася в межах 92 відсотків, у 2013 році вона досягла 93,6 відсотка.

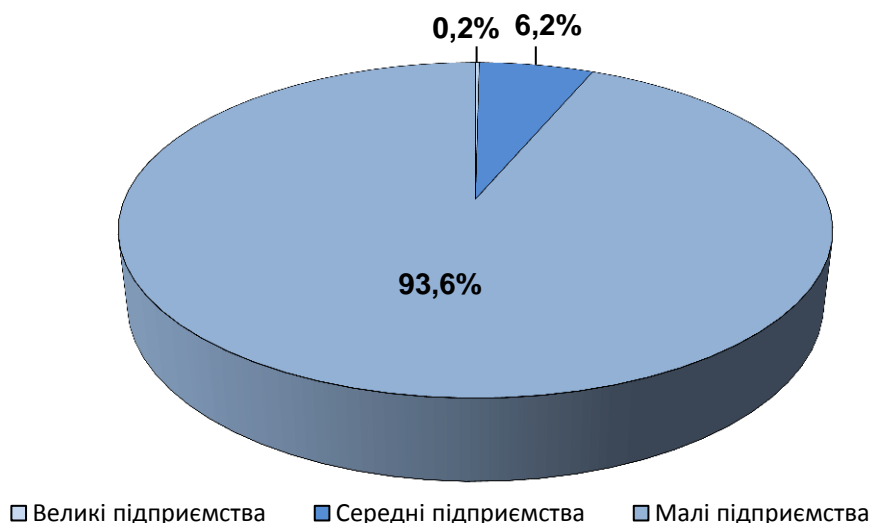

Рис.102. Питома вага підприємств області за їх розмірами у 2013 році

Разом з тим, обсяг реалізованої продукції (*товарів, послуг*) малими підприємствами склав 12,7 млрд. грн., що становить лише 21,1% від загального обсягу реалізованої продукції.

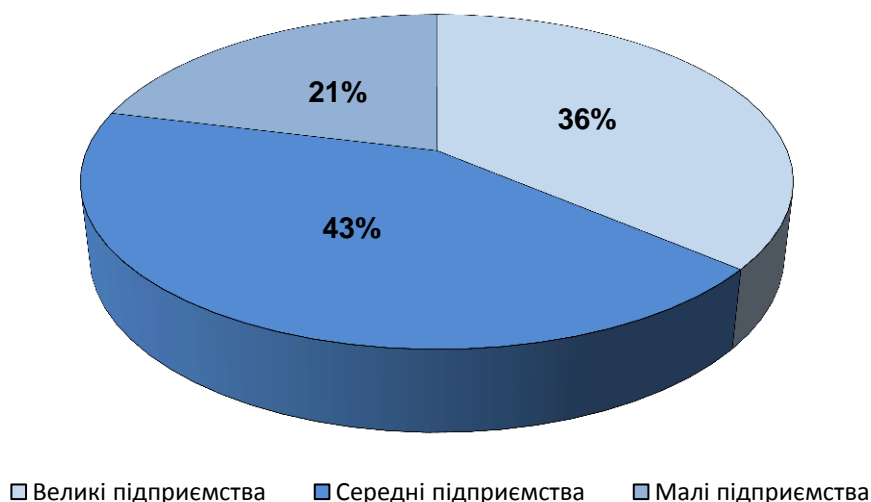

Рис.103. Питома вага обсягів реалізованої продукції за розмірами підприємств

Загалом, впродовж 2009 – 2012 років спостерігалася тенденція до зростання обсягів реалізованої продукції (*товарів, послуг*). Причиною спаду обсягів реалізації у 2013 році стало погіршення економічної ситуації в країні.

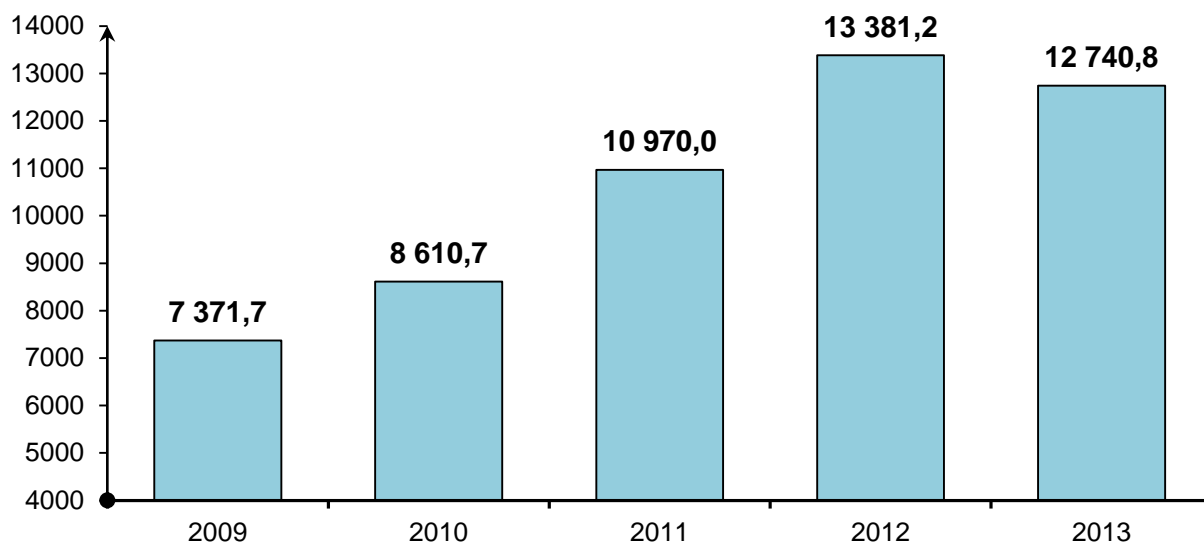

Рис.104. Обсяг реалізованої продукції (товарів послуг) малими підприємствами області у 2009 – 2013 роках

Як і в попередні роки, у структурі малих підприємств за основними видами економічної діяльності переважає оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів. Разом з тим, якщо у 2009 році у цій сфері було зайнято 55,6% малих підприємств, то на кінець 2013 року їх кількість становила 25,5%. Зросла кількість малих підприємств у сфері сільського, лісового та рибного господарства з 10,9% у 2009 році до 23,2% на кінець 2013 року.

Позитивні зрушення спостерігаються і у фінансових результатах діяльності малих підприємств. Якщо у 2009 році їх фінансовий результат склав – 333,3 млн. грн. то у 2012 році він досяг 595,3 млн. грн. Зменшення обсягів реалізації продукції (товарів, послуг) у 2013 році вплинуло на зменшення фінансових результатів до 195,2 млн. грн.

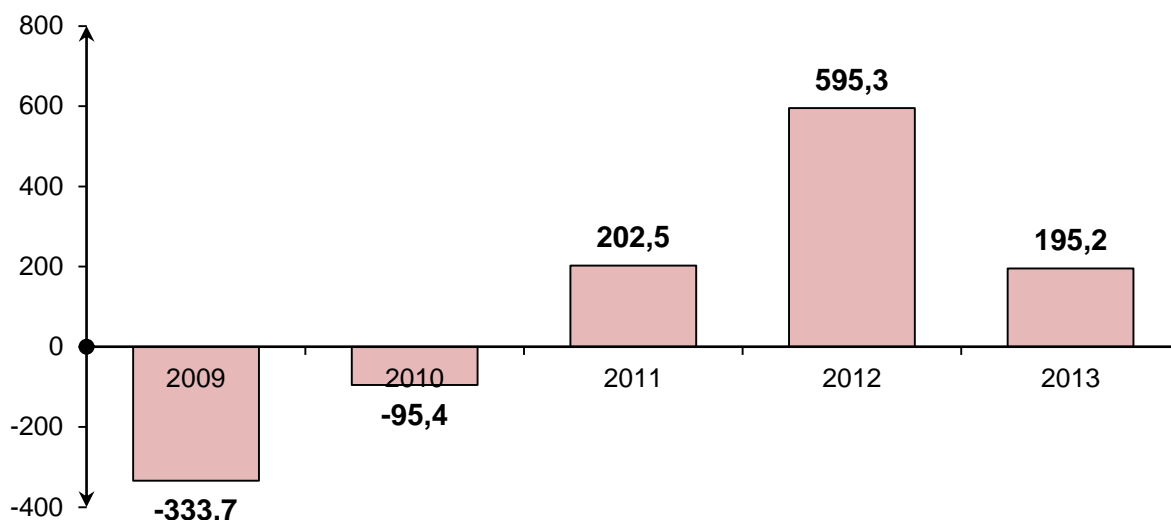

Рис.105. Фінансові результати малих підприємств області до оподаткування

Чисельність фізичних осіб – підприємців за підсумками 2013 року становила 53 125 осіб (на 9% менше проти 2009 року).

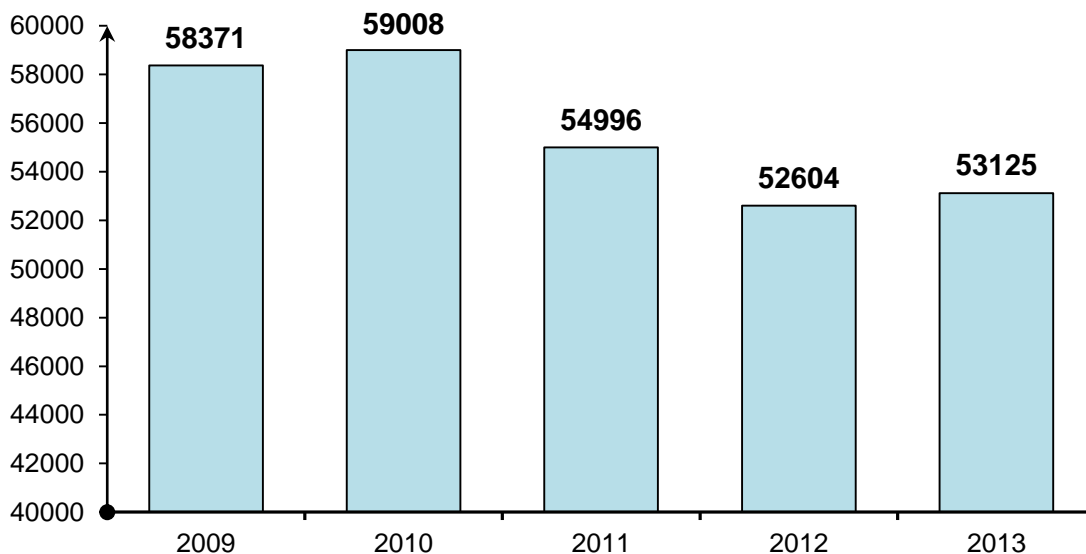

Рис.106. Чисельність фізичних осіб – підприємців області у 2009 – 2013 роках, осіб

Скорочення чисельності фізичних осіб – підприємців зумовлено збільшенням фінансового навантаження у зв'язку з введенням в дію у 2011 році норм нового Податкового Кодексу України та Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».

Зростає роль малого підприємництва у формуванні доходів зведеного бюджету.

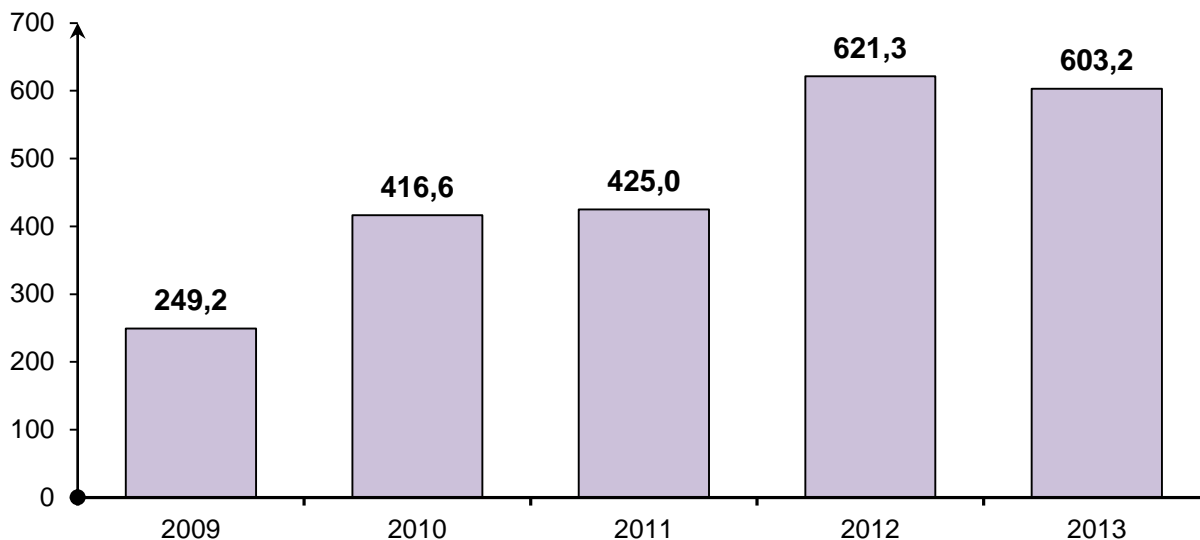

Рис.107. Надходження до зведеного бюджету від суб'єктів малого підприємництва в області у 2009 – 2013 роках, млн. грн.

Впродовж 2009 – 2012 років надходження до зведеного бюджету зросли з 249,2 млн. грн. до 621,3 млн. грн. Причиною зменшення надходжень у 2013 році стало відшкодування двом підприємствам податку на додану вартість.

Разом з тим, частка малого підприємництва у формуванні доходів зведеного бюджету залишається незначною і становить за підсумками 2013 року 11,9 відсотка.

Проміжні висновки:

В області збережено тенденцію до зростання кількості малих підприємств, частка яких в загальній кількості підприємств у 2013 році досягла 93,6%. Однак, у структурі малих підприємств за основними видами економічної діяльності переважає оптова та роздрібна торгівля.

Зростає роль малого підприємництва у формуванні доходів зведеного бюджету.

Подальший розвиток підприємництва стримується недостатньою фінансовою підтримкою за рахунок державного та місцевого бюджетів, складністю отриманням кредитів і позик для ведення бізнесу на прийнятих для позичальників умовах, суттєвим відсотком «тінізації» малого бізнесу, недостатнім рівнем виробничої кооперації великих, середніх і малих підприємств.

5.8. Туризм

У Черкаській області зареєстровано 207 туристичних фірм, із них 19 туроператорів. За останні роки їх кількість збільшилася, що свідчить про перспективи розвитку галузі туризму, попиту на туристичні послуги та підтримку підприємницької ініціативи.

Туризм відіграє значну роль у створенні нових робочих місць, особливо у сільській місцевості. Існує позитивна динаміка щодо кількісних показників закладів тимчасового розміщення та сільських зелених садиб, а отже, щороку відкриваються нові туристичні інфраструктурні об'єкти. Якщо у 2011 році нараховувалось 65 закладів тимчасового розміщення, а зелених садиб – 21, то вже у 2013 році – 72 заклади розміщення та 32 зелені садиби, середня завантаженість яких (за інформацією власників) складає 60%.

На сьогодні в області функціонує 76 готелів та аналогічних закладів розміщення, а також 758 закладів ресторанного господарства та 3 туристично-інформаційні центри. У регіоні здійснюють свою діяльність 34 сільські зелені садиби, головним завданням яких є надання послуг відпочинку для жителів міста та ознайомлення іноземних туристів із традиціями та побутом місцевого населення. Найрозвиненішими в цьому напрямку є Смілянський (8 садиб), Черкаський та Канівський (по 6 садиб) райони.

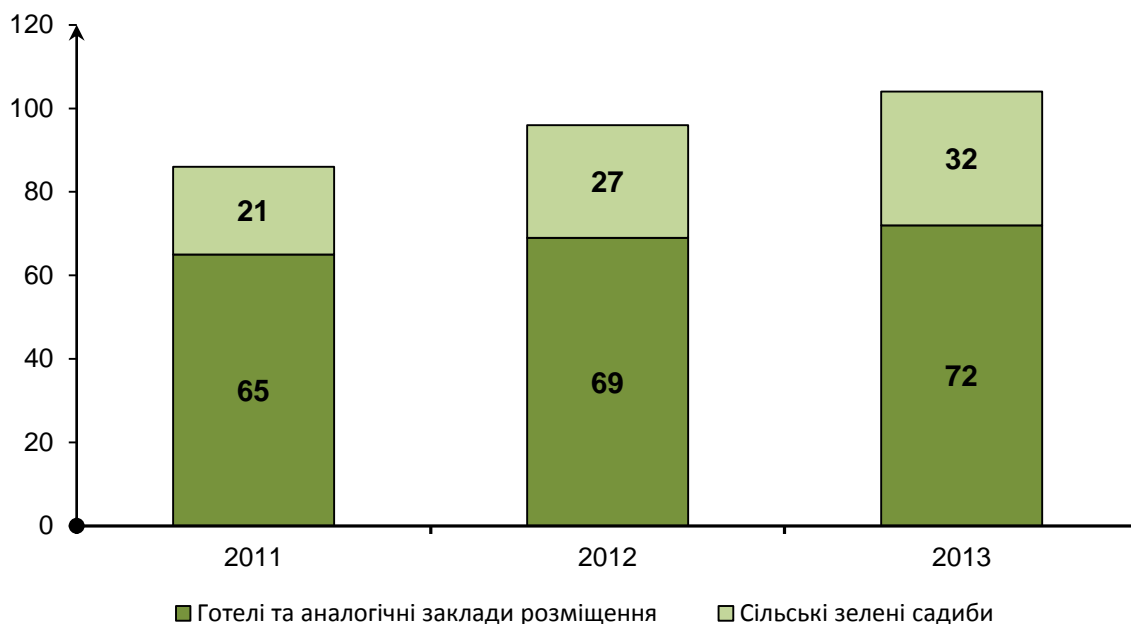

Рис.108. Кількість закладів тимчасового розміщення та сільських зелених садиб в області, одиниць

За останні роки відбулося збільшення кількості закладів тимчасового розміщення: з 2011 по 2014 рік кількість готелів та аналогічних закладів розміщення зросла на 18%, сільських зелених садиб – на 62%.

Важливе місце у регіоні посідає активний відпочинок, який представлений такими об'єктами: гірськолижний курорт «Водяники» у Звенигородському районі (*три лижні спуски 550, 600 і 700 метрів, гірський схил з перепадом висот більше 100 метрів та парк з трамплінами і квотерпайп*); кінно-спортивний комплекс (Жашківський район); міжнародний спортивний комплекс з великого тенісу «Селена»; яхт-клуб «Парус»; скелелазний район с. Буки (*мальовничий гранітний каньйон на річці Гірський Тікич біля с. Буки входить до сотні найкрасивіших місць України та є одним із лідерів за оригінальністю і неповторністю*); сплави на байдарках по річках Гірський Тікич та Рось; веломаршрути по визначних місцях Черкащини; а також, парапланеризм та пейнтбол.

Також, для поціновувачів активного відпочинку у Звенигородському районі розташований військово-відпочинковий комплекс Шампань. Військовий туризм – це нестандартний відпочинок, де можна поринути у військову атмосферу, спробувати себе в якості військового та випробувати справжню зброю і техніку.

Ряд важливих функцій, серед яких пізнавальна, естетична та виховна, виконує релігійний туризм Черкащини. Дерев'яні храми, величні монастирі та неперевершені церкви з золотими куполами – важливі пам'ятки культури Черкащини.

До послуг туристів на Черкащині – 9 національних та державних історико-культурних і природних заповідників, Національний дендрологічний парк «Софіївка».

Таблиця 31. Інфраструктура та суб'єкти туристичної галузі в області

Найменування	Кількість
Готелі та аналогічні заклади розміщення	76
Заклади ресторанного господарства	758
Санаторно-курортні заклади	50
Садиби сільського зеленого туризму	34
Музеї (<i>юридичні особи</i>)/ музеї та музейні кімнати на громадських засадах	59/303
Туристично-інформаційні центри	3
Туристичні фірми/туроператори	207/19

За 2013 рік історико-культурні об'єкти регіону відвідало понад 700 тис. туристів та екскурсантів, що на 25% перевищує показник 2012 року (510,1 тис. осіб), та на 43,8% – показник 2011 року (489,0 тис. осіб).

Обсяг наданих туристичних послуг суб'єктами господарювання у сфері туризму за 2013 рік склав 15 166,7 тис. грн., а балансовий прибуток – 1 026,7 тис. грн. (за даними звіту № 1-ТУР).

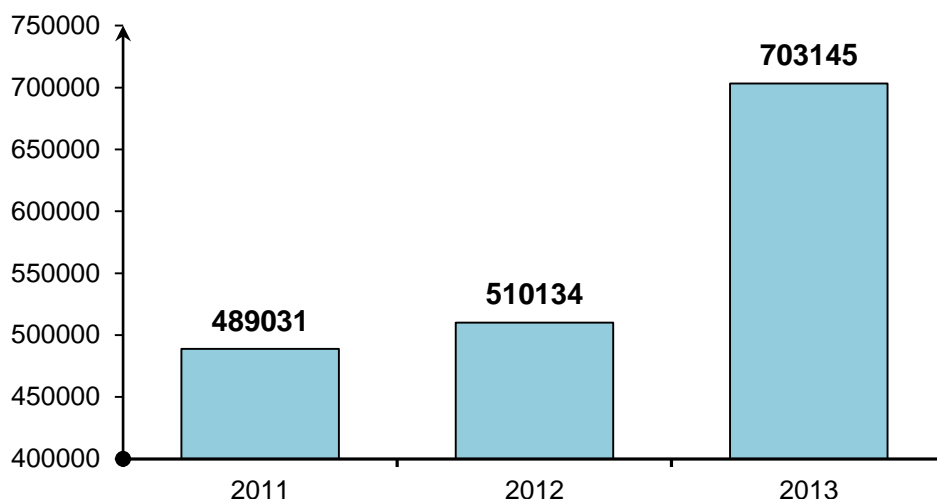

Рис.109. Кількість туристів та екскурсантів, що відвідали область у 2011 – 2013 роках, осіб

Динаміка туристичних потоків в регіоні показує стрімке зростання у 2013 році кількості туристів та екскурсантів, що перевищує показники 2012 року на 38%.

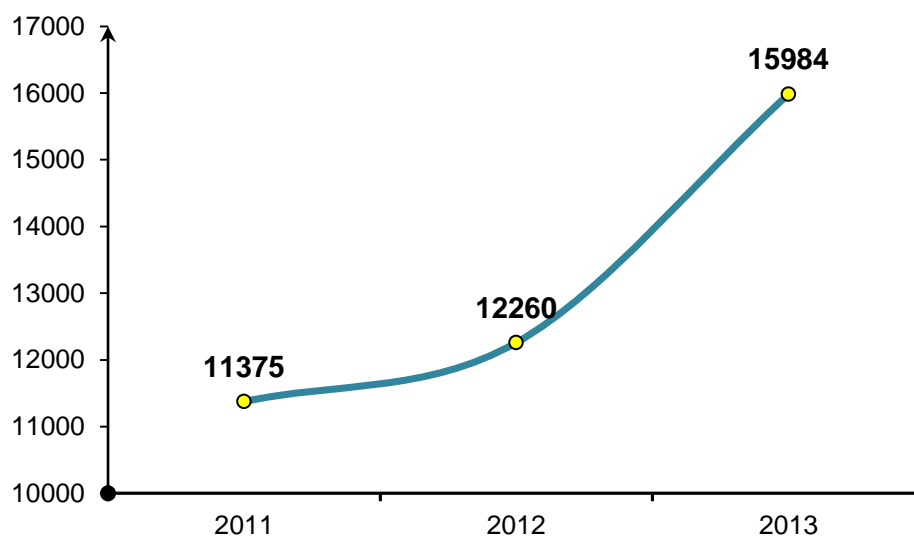

Рис.110. Кількість туристів області, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності, осіб

Графік показує кількість туристів, що були обслуговані суб'єктами туристичної діяльності в області: якщо у 2011 році їх кількість становила 11 375 осіб, у 2012 році – 12 260 осіб, то в 2013 році склала 15 984 особи.

Проміжні висновки:

Туризм визнано одним із пріоритетних напрямків розвитку області.

Процеси у галузі туризму впливають на розвиток інших секторів економіки, зокрема трудового потенціалу (*в тому числі, активізація та легалізація робочих місць в сільській місцевості шляхом розвитку зеленого туризму*), розвиток інфраструктури (*в тому числі, ремонт під'їздних доріг до об'єктів туристично-рекреаційної діяльності*) тощо.

За останні роки відбулося збільшення кількості закладів тимчасового розміщення: з 2011 по 2014 рік кількість готелів та аналогічних закладів розміщення зросла на 18%, сільських зелених садиб – на 62%.

Розвиток туристичної галузі регіону не адекватний його туристично-рекреаційному потенціалу, зокрема наявності історико-культурних заповідників, пам'яток історії та архітектури. Туристичні потоки в регіон зростають дуже повільно.

Для подальшого підвищення конкурентоспроможності туристичної сфери області необхідне збільшення фінансових вкладень у розвиток галузі, активізація інформаційного висвітлення щодо історико-культурних об'єктів, поліпшення туристично-рекреаційної інфраструктури та якості доріг.

6. ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНА СФЕРА

6.1. Доходи. Загальна характеристика

Бюджет області формується відповідно до положень Бюджетного Кодексу України і входить до зведеного бюджету України.

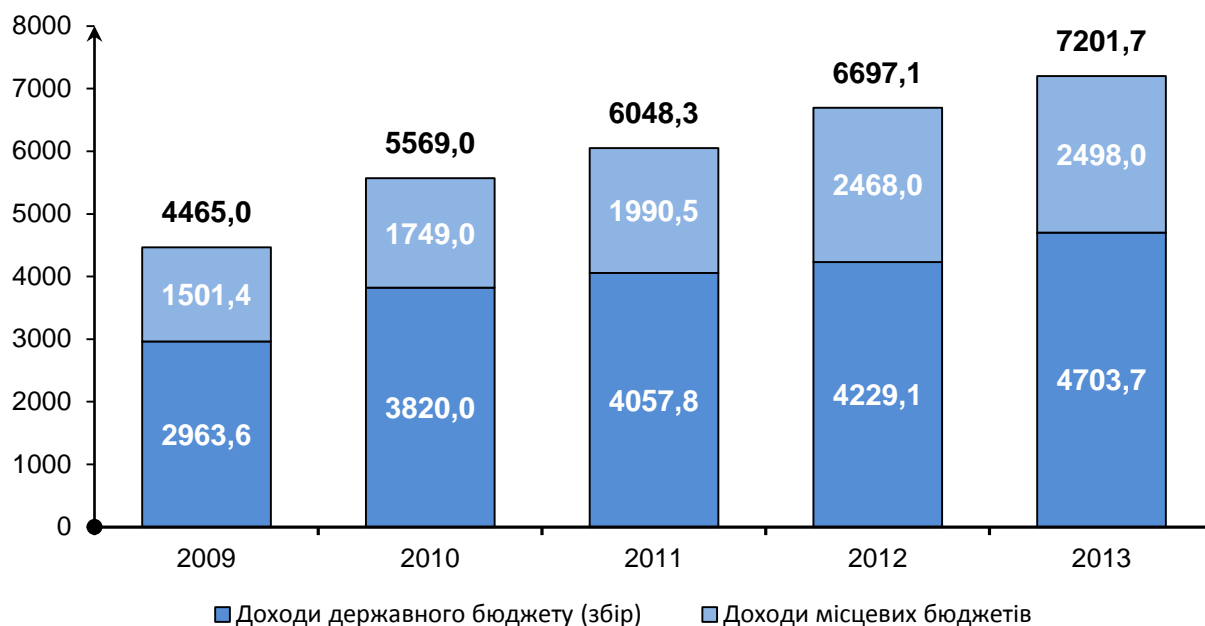

Рис.111. Динаміка надходження доходів до бюджетів усіх рівнів на території області, млн. грн.

Протягом останніх років в області закріпилась тенденція до збільшення сумарних надходжень до бюджетів усіх рівнів. Якщо у 2009 році було мобілізовано доходів у сумі 4 465 млн. грн., то у 2013 році – 7 201,7 млн. грн., або на 61,3% більше (+2 736,7 млн. грн.).

Власні та закріплені доходи місцевих бюджетів вирости з 1 501,4 млн. грн. у 2009 році до 2 498 млн. грн. у 2013 році, досягнуто приросту бюджетних надходжень на 66,4%.

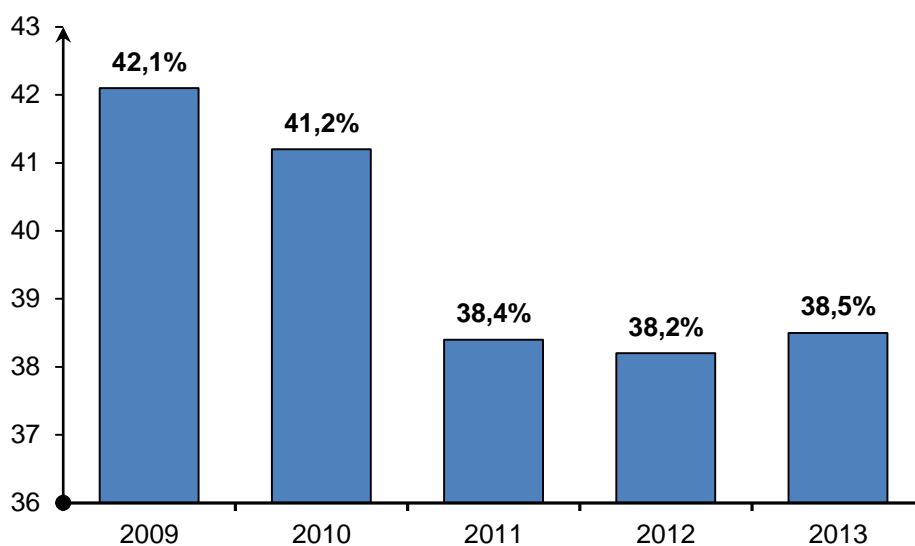

Рис.112. Рівень дотаційності області

За досліджуваний період дотаційності (відношення загальних доходів бюджету до власних) найменший відсоток (38,2%) був у 2012 році та найвищий (42,1%) у 2009 році.

Структура доходів загального фонду місцевих бюджетів за період 2009 – 2013 роки залишається практично незмінною. Найбільшу питому вагу в загальному обсязі надходжень і далі займає податок на доходи фізичних осіб, який коливається на рівні близько 75%. Другим за величиною джерелом податків є плата за землю, яка складає в середньому 18%. Решта – такі малозначні джерела як податок на прибуток підприємств комунальної форми власності, плата за спеціальне використання природних ресурсів, місцеві податки і збори, кошти від оренди комунального майна, поволі зменшуються (близько 7%).

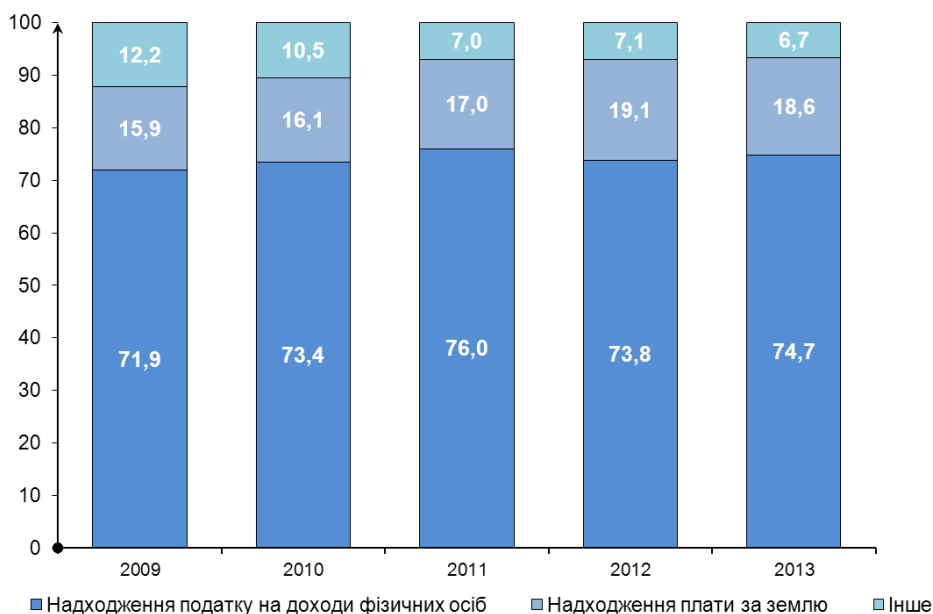

Рис.113. Питома вага податку на доходи фізичних осіб та плати за землю у обсязі доходів загального фонду місцевих бюджетів області, %

Зазначимо, що такий показник як бюджетна забезпеченість регіону безпосередньо зіставляється з якістю життя його мешканців. Тому вартим уваги є порівняння доходів у розрахунку на 1 жителя Черкаської області з іншими регіонами України.

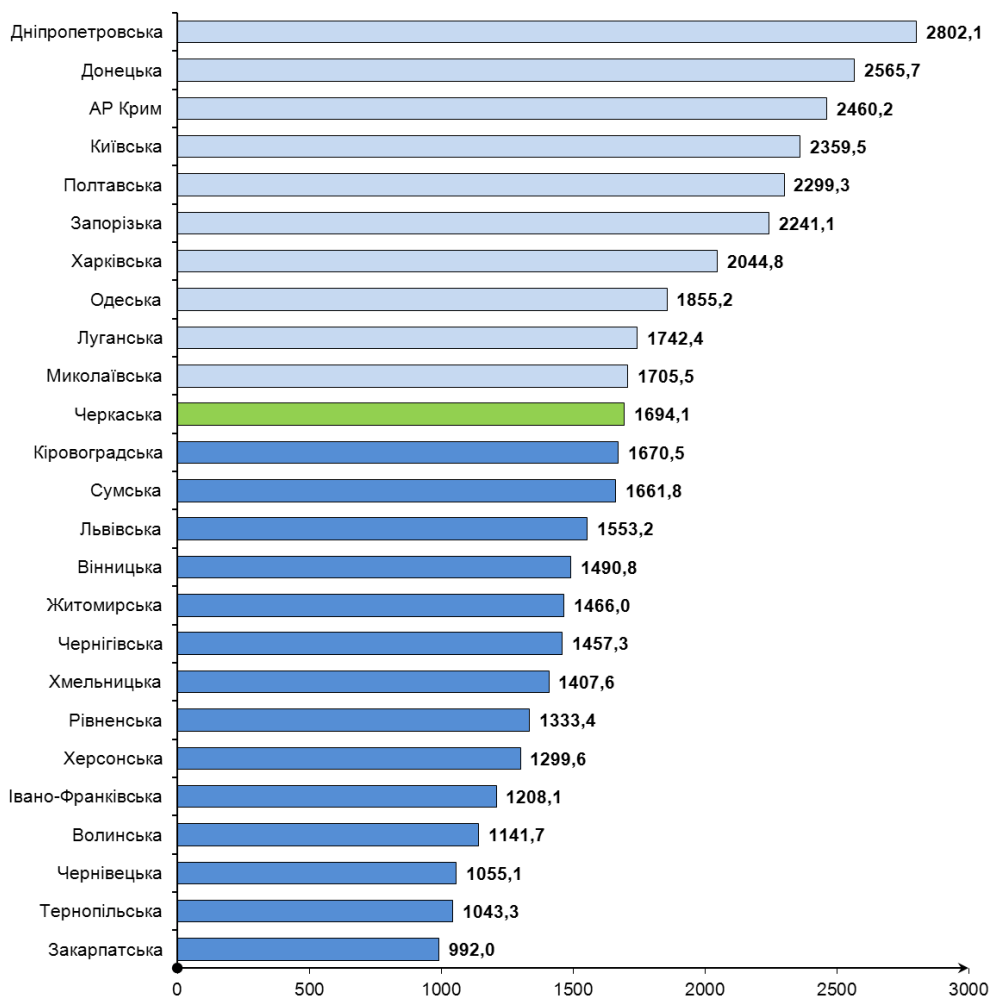

Рис.114. Обсяг податкових надходжень до місцевих бюджетів у розрахунку на одиницю населення за 2013 рік по Україні, грн.

За обсягом податкових надходжень до місцевих бюджетів у розрахунку на одиницю населення Черкащина зайняла по Україні 11 рейтингове місце. У порівнянні до 2009 року зазначений показник зріс із 956,1 грн. до 1 694,1 грн., або у 1,8 рази.

В області спостерігаються територіальні диспропорції податкових надходжень у розрахунку на одного мешканця, максимальний та мінімальний показники відрізняються майже втричі.

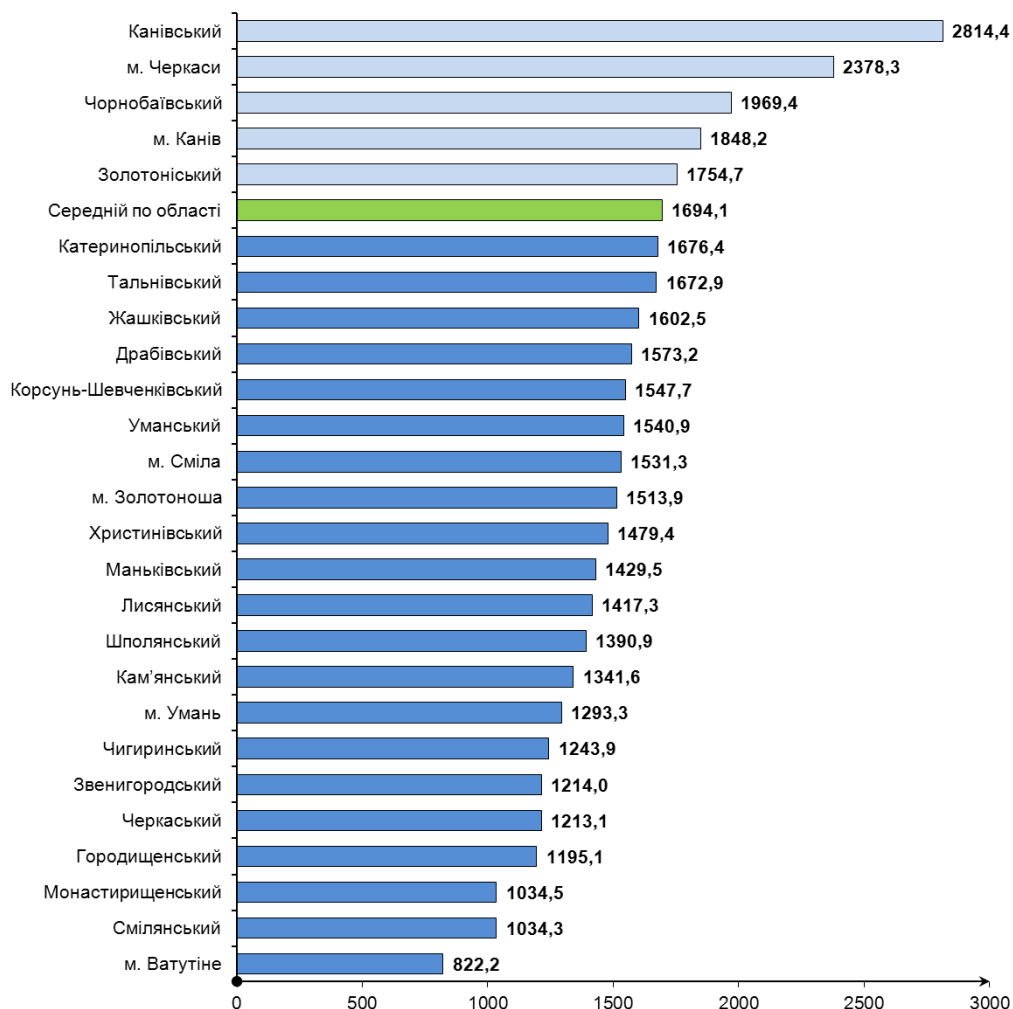

Рис.115. Обсяг податкових надходжень до місцевих бюджетів області за 2013 рік у розрахунку на одиницю населення, грн.

Максимальний рівень податкових надходжень у розрахунку на 1 жителя в 2013 році становив у Канівському районі – 2 814 грн., у м. Черкаси – 2 378 грн.

Найнижчі рейтингові місця серед міст обласного значення посідають: Ватутіне – 822 грн. та Умань – 1 293 грн., серед районів: Смілянський та Монастирищенський – по 1 034 грн.

6.2. Доходи бюджету області у розрізі територій

Деяке уявлення про рівномірність/нерівномірність розподілу бюджетних надходжень серед територій (міст обласного значення та районів) дає їх порівняльна характеристика.

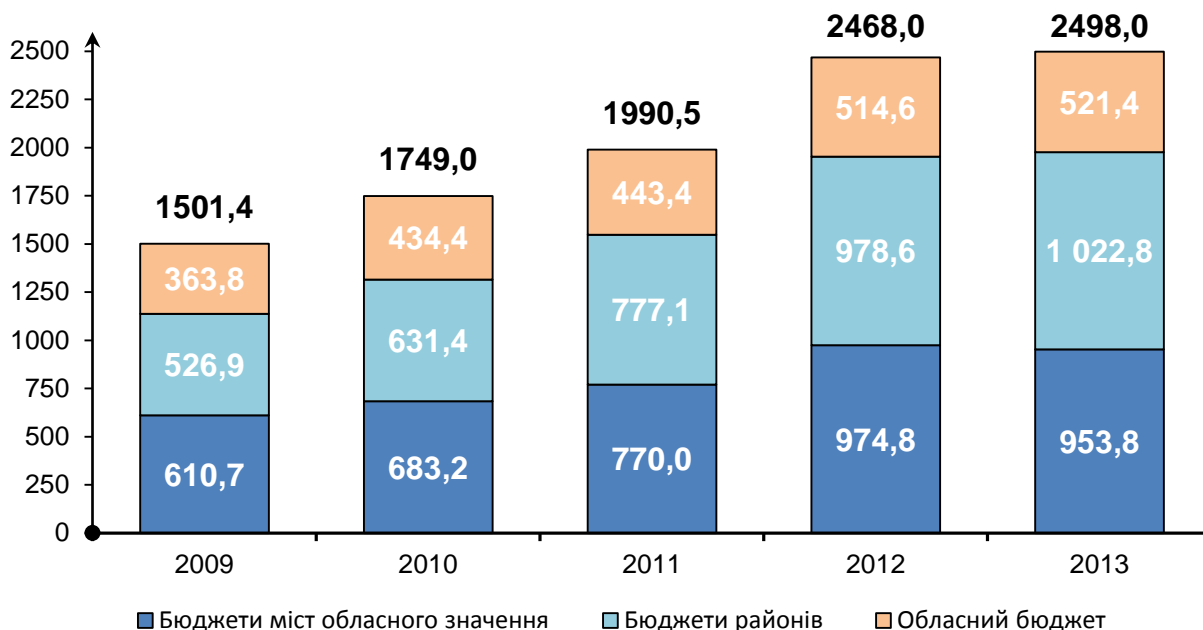

Рис.116. Розподіл доходів за видами місцевих бюджетів області у динаміці, млн. грн.

За останні 5 років пропорції бюджетного розподілу серед територій області дещо змінилися. Якщо у 2009 році власні надходження до бюджетів 6 міст перевищували надходження до бюджетів 20 районів на 83,8 млн. грн., або на 15,9%, то у 2013 році бюджети районів отримали доходів на 69 млн. грн., або на 7,2% більше.

Із внесенням змін до бюджетного законодавства частка обласного бюджету у структурі доходів місцевих бюджетів області зменшилась з 24,2% у 2009 році до 20,9% у 2013 році.

6.3. Бюджет розвитку

Важливою складовою соціально-економічного розвитку відповідної території є надходження до бюджету розвитку.

Обсяг бюджету розвитку наглядно ілюструє якість життя в територіальних громадах за рахунок проведених видатків інвестиційно-інноваційного спрямування.

Таблиця 32. Динаміка загального обсягу надходжень до бюджету розвитку місцевих бюджетів області за період 2009 – 2013 років

Показник	2009	2010	2011	2012	2013
Кошти бюджету розвитку, млн. грн.	35,7	38,8	76,7	218,5	221,4
Питома вага у структурі доходів, %	2,4	2,2	3,9	8,9	8,9

У 2012 – 2013 роках відмічається збільшення частки бюджетів розвитку у загальній структурі доходів місцевих бюджетів на 6,5 відс. пункти (з 2,4% у 2009 році до 8,9% у 2012 – 2013 роках).

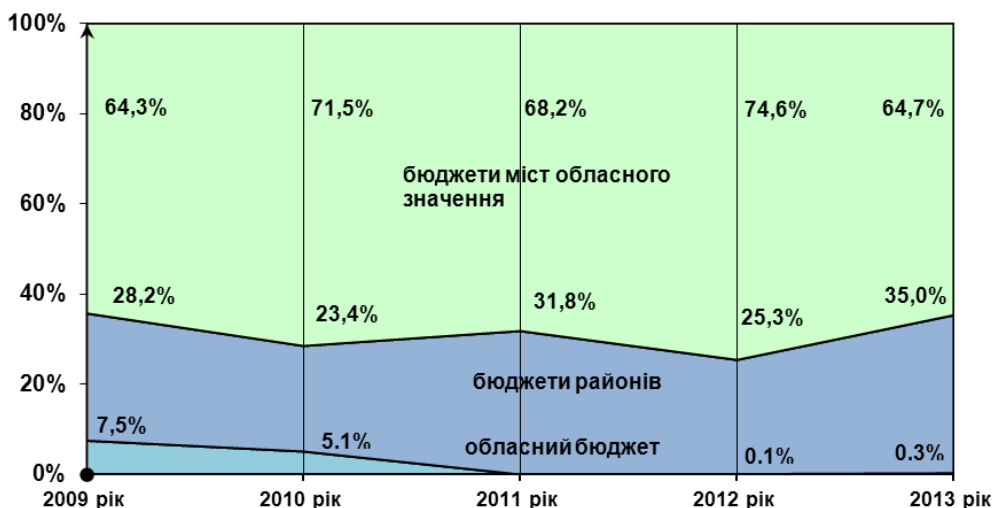

Рис.117. Динаміка структури бюджету розвитку області за видами місцевих бюджетів

Показники обсягу надходжень бюджету розвитку вказують на те, що найбільший потенціал доходів до бюджету розвитку сконцентрований на рівні бюджетів міст. Їх частка надходжень у загальному обсязі становила не менше 65%, тоді як частка зведених бюджетів районів протягом усього періоду аналізу не перевищує 35%.

Надходження бюджету розвитку обласного бюджету займають найменшу питому вагу в загальному обсязі таких надходжень по області. Максимальна частка, яку займали надходження до бюджету розвитку обласного бюджету за період з 2009 року по 2013 рік, становила 7,5% (за 2009 рік), основним джерелом надходжень виступали кошти від відчуження майна обласної комунальної власності.

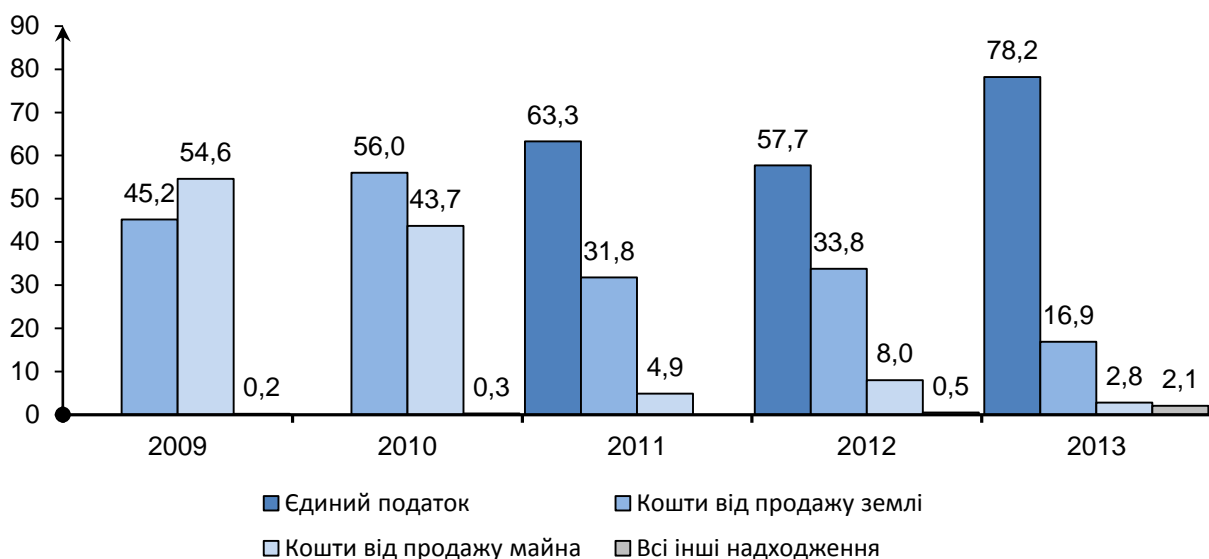

Рис.118. Порівняльна структура доходів бюджету розвитку по області, %

Впродовж аналізованого періоду помітна зміна пропорцій між джерелами наповнення бюджету розвитку. Якщо у 2009 – 2012 роках бюджет розвитку формувався майже на половину із надходження коштів від продажу основного капіталу, то за підсумками 2013 року за рахунок єдиного податку сформовано 78,2% власних доходів бюджету розвитку місцевих бюджетів області.

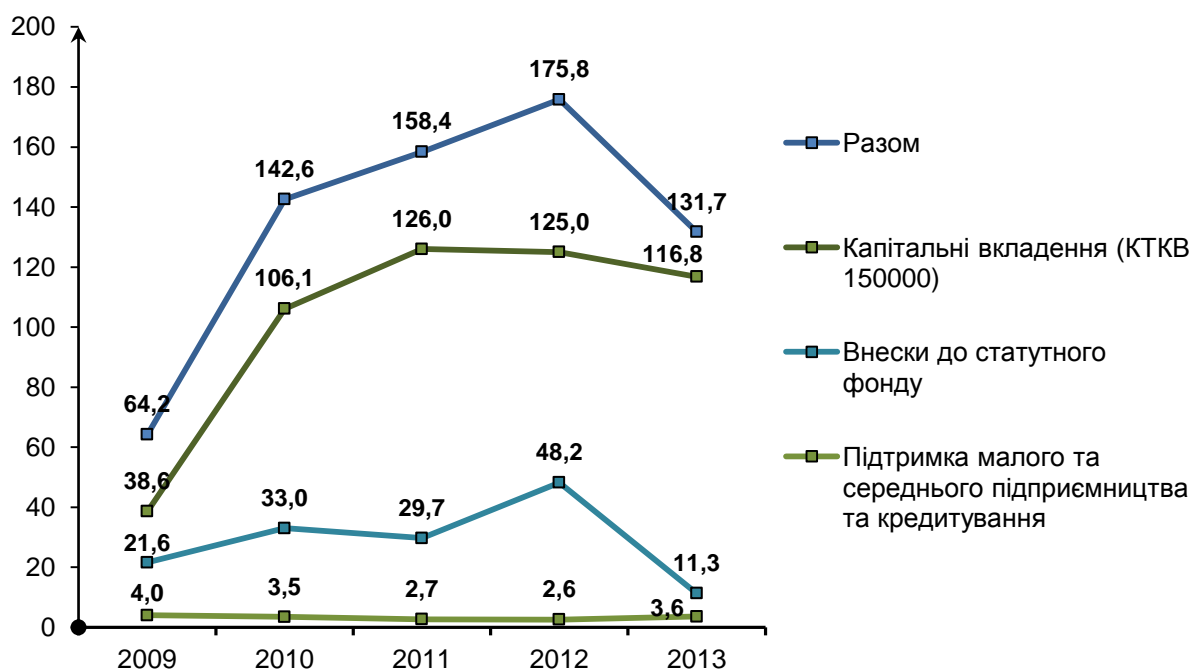

Рис.119. Інвестиційні видатки місцевих бюджетів області, млн. грн.

Інвестиційна складова бюджету області протягом періоду 2009 – 2013 років зросла на 67,5 млн. грн., зокрема капітальні

вкладення зросли на 78,2 млн. грн., внески до статутного фонду зменшились на 10,3 млн. грн., обсяги фінансування, спрямованих на підтримку малого та середнього підприємництва та кредитування зменшились на 0,4 млн. грн.

6.4. Доходи населення

Упродовж 5 останніх років в області спостерігається стала тенденція зростання доходів населення з 21,4 млрд. грн. у 2009 році до 35 млрд. грн. у 2013 році.

Наявний доход з 2009 року зріс на 11 млрд. грн. (на 70%) і у 2013 році склав 27,2 млрд. грн. У 2009 – 2013 роках із загальної суми отриманих доходів населенням області витрачено на придбання товарів та послуг близько 80 відсотків, у середньому – 77,7 відсотка щороку.

У 2013 році наявний доход населення області у розрахунку на одну особу становив 21 477,4 грн. і порівняно з 2009 роком (12 518 грн.) збільшився більш ніж на 70 відсотків.

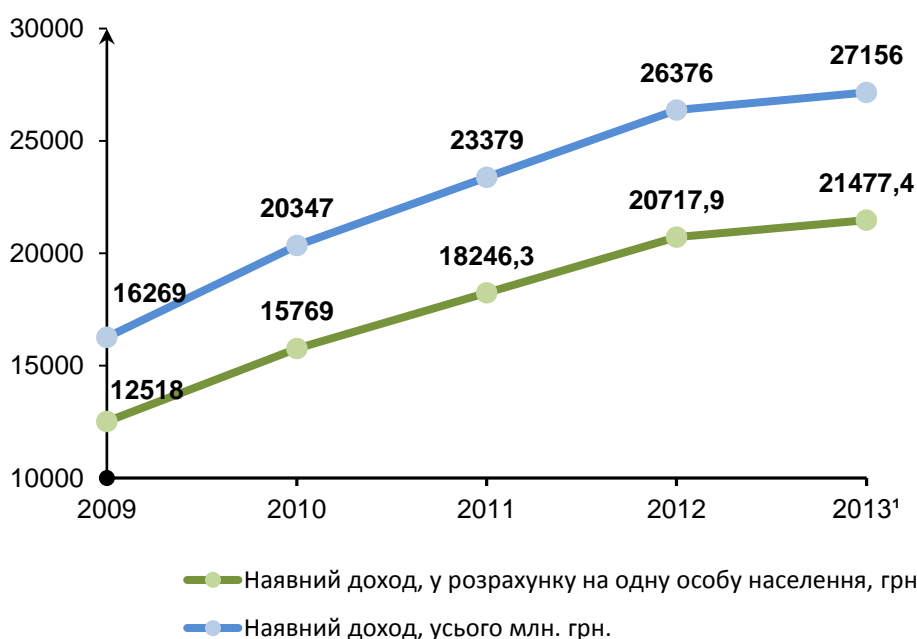

Рис.120. Наявний доход та наявний доход населення області у розрахунку на одну особу у 2009 – 2013 роках

За рівнем наявного доходу на одну особу населення за 2013 рік Черкаська область займає 15 місце серед областей (21 477,4 грн.), це на 4 690,1 грн. нижче, ніж у середньому по Україні і становить 82,1 відсотка до середнього рівня по Україні (26 167,5 грн.).

Реальний наявний дохід є одним із важливих індикаторів стану рівня життя населення та забезпечення його можливості в задоволенні всіх основних потреб, а також характеризує його купівельну спроможність під впливом змін споживчих цін на товари та послуги. Якщо у 2009 році реальний наявний дохід населення зменшився до попереднього року на 10,5%, то вже у 2010 році він зріс на 15,1%, у 2011 – на 7,7%, у 2012 – на 11,1%, у 2013 році темпи росту уповільнились і зросли лише на 4,5%.

Зростання доходів населення протягом 2010 – 2013 років досягнуто за рахунок збереження позитивної динаміки росту показників її складових, а саме: заробітної плати, соціальної допомоги та інших одержаних поточних трансфертів, прибутку та змішаного доходу.

Структура доходів населення протягом періоду 2009 – 2013 років майже не зазнала суттєвих змін.

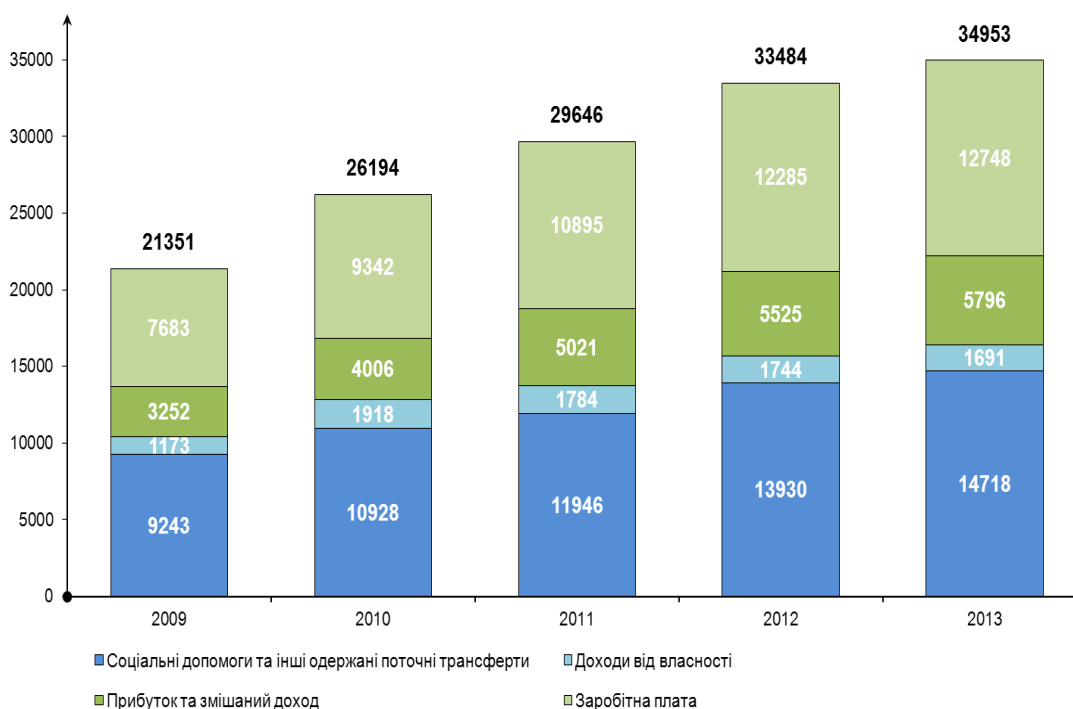

Рис.121. Структура доходів населення області за 2009 – 2013 роки, млн. грн.

Основним джерелом доходів населення, його добробуту залишається заробітна плата. Її частка в загальному обсязі доходів протягом 2009 – 2013 року залишалась майже на одному рівні: з 2009 року вона зросла лише на 0,5 відсотка і у 2013 році становила 36,5 відсотка. У 2013 році доходи населення становили 34 953 млн. грн. і порівняно з 2012 роком збільшилися на 4,4 відсотка, з 2009 роком – на 63,7 відсотка.

Середньомісячна заробітна плата, нарахована на одного штатного працівника, в економіці області у 2009 році становила 1 532 грн. і у 2,3 рази перевищувала прожитковий мінімум для працездатної особи (669 грн.). У 2013 році середньомісячна заробітна плата становила 2 682 грн. і у 2,2 рази перевищувала прожитковий мінімум для працездатної особи (1 218 грн.). З 2009 року по 2013 рік вона зросла майже на 75 відсотків.

За рівнем середньомісячної заробітної плати серед регіонів України у 2013 році область посіла 16 місце.

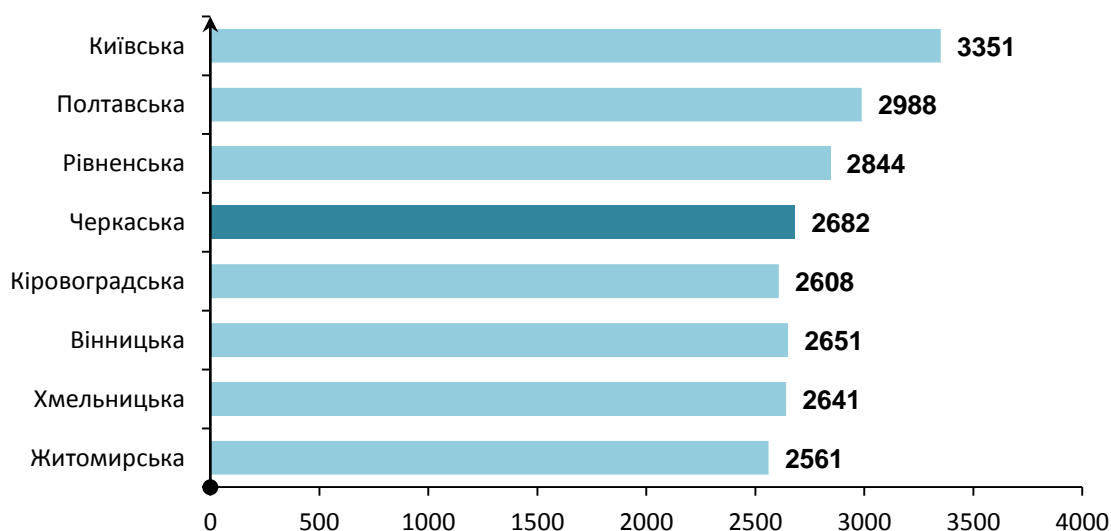

Рис.122. Середньомісячна заробітна плата за 2013 рік по регіонах, грн.

Найбільшу частку в структурі доходів населення області становлять соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти. Питома вага соціальної складової в загальній сумі доходів населення за 5 років становила в середньому 41,8 відсотка, зокрема, у 2013 році – 42,1 відсотка.

Спостерігається збільшення частки прибутку та змішаного доходу в загальному обсязі доходів із 15,2 відсотка у 2009 році до 16,6 відсотка у 2013 році, що є позитивною тенденцією, оскільки саме ця складова відображає дохід, який одержується фізичними особами в результаті провадження виробничої діяльності в реальному секторі економіки, тоді як одержані доходи від власності, починаючи з 2011 року, мають тенденцію до зменшення (з 6 відсотків у 2011 році до 4,8 відсотка у 2013 році).

Проміжні висновки:

Протягом останніх років в області встановилась стала тенденція збільшення надходжень до бюджетів усіх рівнів.

Основним джерелом власних надходжень місцевих бюджетів області є податок на доходи фізичних осіб, який становить близько 75%.

За показником бюджетної забезпеченості на 1 мешканця (1 694 грн.) Черкащина виглядає краще від своїх сусідів (Кіровоградщина – 1 670 грн., Вінниччина – 1 491 грн.).

Посилюється роль бюджету розвитку у соціально-економічному розвитку відповідних територій.

Найбільший потенціал доходів до бюджету розвитку сконцентрований на рівні бюджетів міст обласного значення.

Протягом періоду 2009 – 2013 років наявний дохід населення області у розрахунку на одну особу збільшився більш ніж на 70 відсотків, середньомісячна заробітна плата – майже на 75 відсотків.

7. ЕКОЛОГІЯ

7.1. Стан атмосферного повітря

Протягом періоду 2009 – 2013 років спостерігається тенденція до постійного зростання обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря області. Порівняно з 2009 роком загальні обсяги викидів у 2013 році зросли з 133,9 тис. тонн до 150,0 тис. тонн (на 12,0%), в основному, за рахунок збільшення викидів від стаціонарних джерел (на 30,3%). Незначне зменшення викидів від пересувних джерел (на 1,2%) не вплинуло на загальну тенденцію до зростання викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря області.

За 5 років середній річний обсяг викидів в атмосферне повітря області від стаціонарних та пересувних джерел склав майже 142 тис. тонн, у розрахунку на 1 особу – більше 50 кг, щільність викидів у розрахунку на 1 кв. км – майже 3 080 кг.

Таблиця 33. Динаміка викидів в атмосферне повітря в області у 2009 – 2013 роках, тис. тонн

Роки	Викиди в атмосферне повітря, тис. тонн			Щільність викидів у розрахунку на 1 кв. км, кг	Обсяги викидів у розрахунку на 1 особу, кг
	всього	від стаціонарних джерел	від пересувних джерел		
2009	133,9	56,1	77,8	2684	43
2010	138,6	61,2	77,4	2927	47
2011	140,2	62,2	78,0	2976	49
2012	146,4	69,4	77,0	3317,0	54,5
2013	150,0	73,1	76,9	3492,9	57,8

У 2013 році викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел в Черкаській області становили 73,1 тис. тонн (1,7% від обсягу викидів по Україні), від пересувних джерел – 76,9 тис. тонн (3,2% від обсягу викидів по Україні).

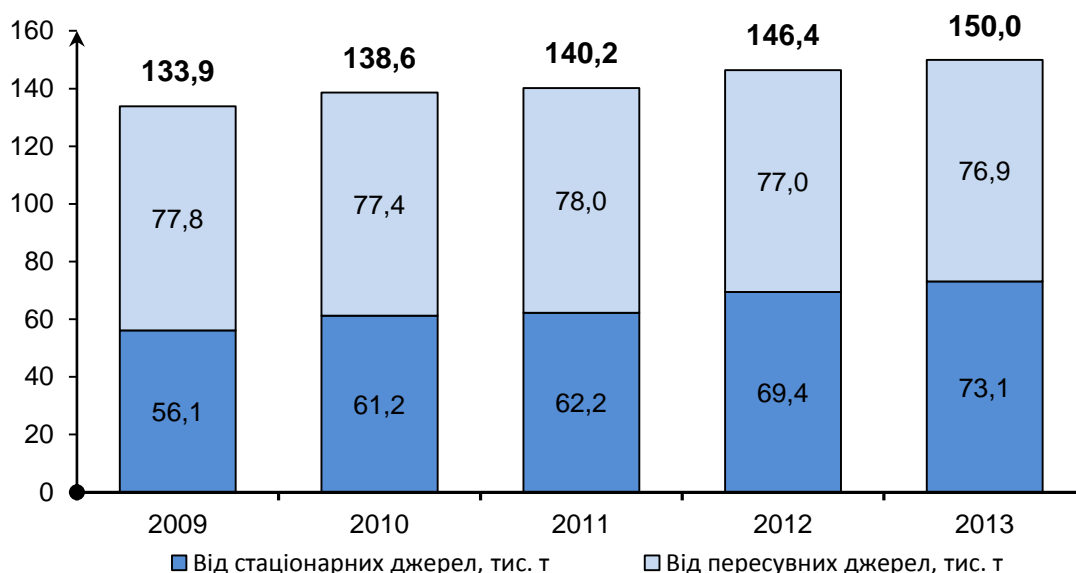

Рис.123. Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря в області у 2009 – 2013 роках, тис. тонн

Основними забруднювачами атмосферного повітря в Черкаській області залишаються підприємства енергетики, обробної промисловості та сільського господарства, на які припадає 93 відсотки викидів усіх забруднюючих речовин.

Серед міст та районів, де розташовані підприємства цих галузей, найвищі обсяги викидів в атмосферне повітря стаціонарними джерелами спостерігаються у м. Черкаси – 39,9 тис. тонн (55% від викидів стаціонарних джерел по області), Канівський район – 13,2 тис. тонн (18,1% від викидів стаціонарних джерел по області).

У 2013 році найбільші викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря серед підприємств області мали: ВП «Черкаська ТЕЦ» ПАТ «Черкаське хімволокно» (33,9 тис. тонн), ПрАТ «Миронівська птахофабрика» (13,1 тис. тонн) та ПАТ «Азот» (4,7 тис. тонн).

До найпоширеніших забруднюючих речовин, що викидаються в атмосферне повітря, відносяться оксиди азоту, оксид вуглецю, діоксид та інші сполуки сірки, речовини у вигляді суспендованих твердих частинок. У 2013 році викиди діоксиду та інших сполук сірки від стаціонарних джерел склали 24,0 тис. тонн (33%), сполук азоту – 15,4 тис. тонн (21%), речовин у вигляді суспендованих твердих часток – 9,4 тис. тонн (13%). Частка зазначених речовин у загальному обсязі викидів склали 67 відсотків.

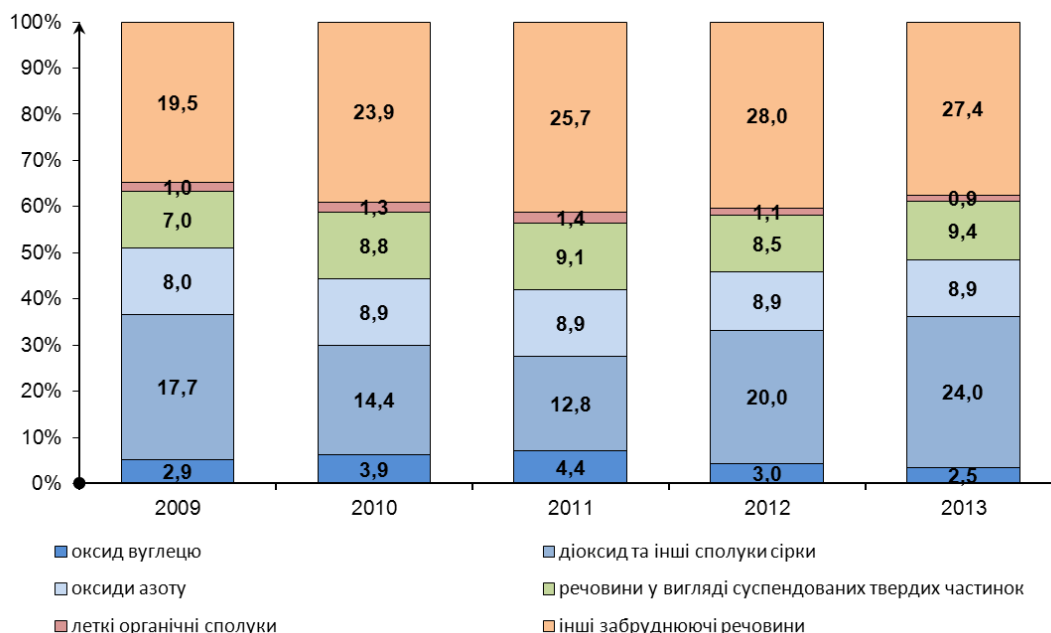

Рис.124. Частка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами в області, тис. тонн

Від пересувних джерел забруднення переважають викиди оксиду вуглецю. У 2013 році вони склали 55,9 тис. тонн (73% від загального обсягу викидів). У 2009 – 2013 роках в забрудненні атмосферного повітря області значною є частка викидів від автотранспорту (в середньому 55%).

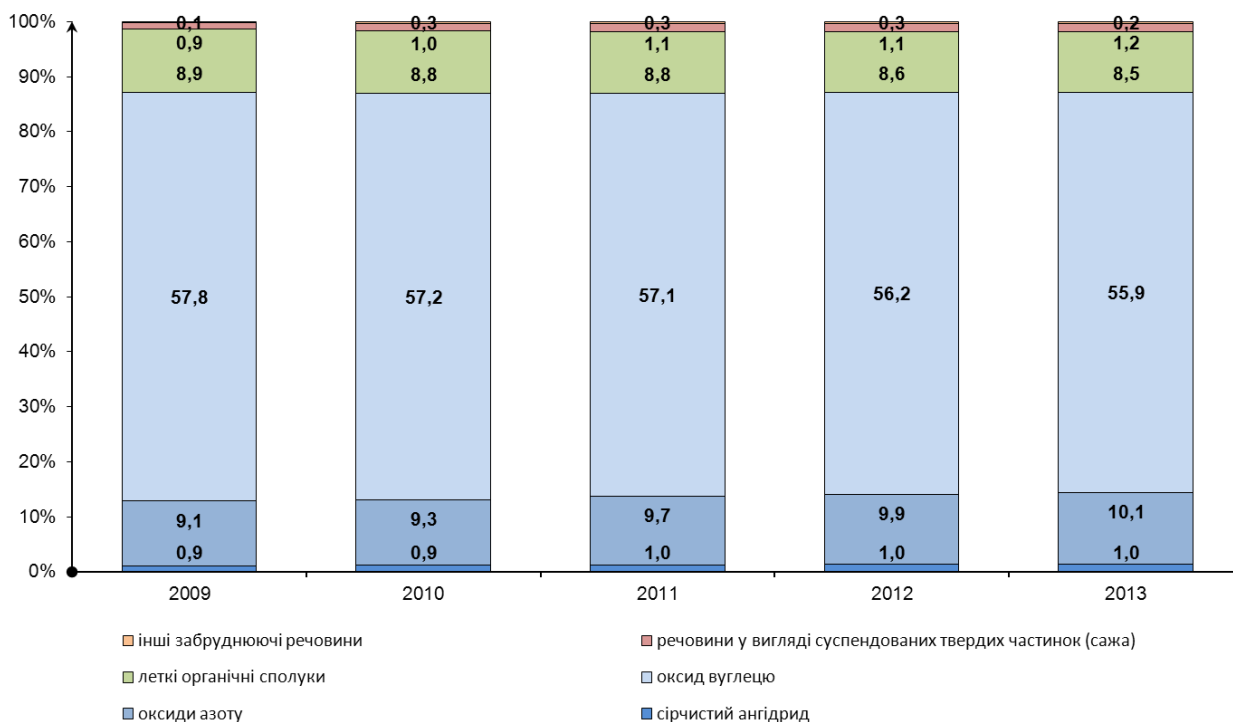

Рис.125. Частка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря пересувними джерелами в області, тис. тонн

Таблиця 34. Динаміка викидів діоксиду вуглецю (основного парникового газу) в атмосферне повітря області за 2009 – 2013 роки, тис. тонн

Види джерел	Обсяги викидів діоксиду вуглецю, тис. тонн				
	2009	2010	2011	2012	2013
Всього: в т.ч.	3790,850	4211,460	4341,599	4373,717	3787,278
- від стаціонарних джерел	2789,492	3197,304	3285,104	3325,235	2716,815
- від пересувних джерел	1001,358	1014,156	1056,495	1048,482	1070,463

7.2. Екологічна ситуація в галузі водокористування

Аналітичні дослідження, проведені в області, підтверджують відсутність суттєвих негативних змін у стані майже усіх річок Черкащини. Вміст хлоридів, сульфатів, нітратів і мінеральний склад не перевищував гранично допустимі концентрації.

У 2013 році із природних водних об'єктів Черкащини забрано 229,0 млн. м³ води, що на 29,5 млн. м³ (на 11,4%) менше, ніж у попередньому році, у тому числі з поверхневих водних джерел – 179,3 млн. м³ (на 28,4 млн.м³ менше), з підземних водних джерел – 49,7 млн. м³ (на 1,1 млн.м³ менше).

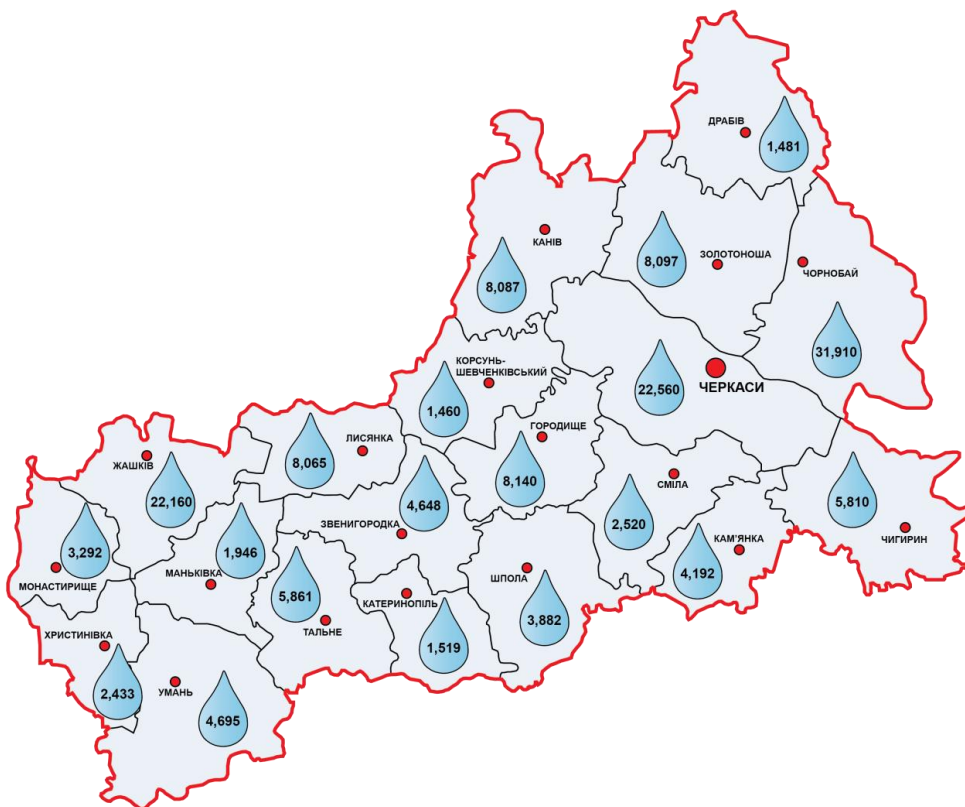
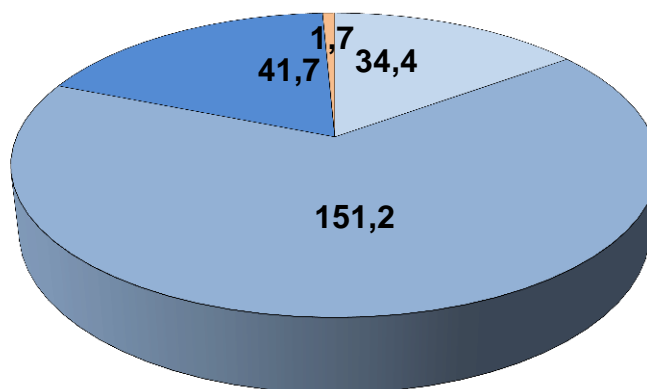

Рис.126. Розподіл фактичних даних забраної води по Черкаській області в розрізі районів, млн. м³

Найбільше свіжої води використовується в сільськогосподарській галузі – 151,2 млн. м³ (в тому числі рибним господарством – 109,0 млн. м³), у комунальному господарстві – 41,72 млн. м³, у промисловості – 34,41 млн. м³.

□ Промисловість ■ Сільське господарство ■ Комунальне господарство ■ Інше

Рис.127. Загальний забір води із водних об'єктів в галузевому розрізі в межах області за 2013, млн. м³

Обсяги скидання зворотних вод у поверхневі водні об'єкти становили 176,6 млн. м³, що на 11,0 млн. м³ (на 5,9%) менше, ніж у попередньому році, що відбулося за рахунок зменшення скиду нормативно чистих без очистки та нормативно очищених стічних вод.

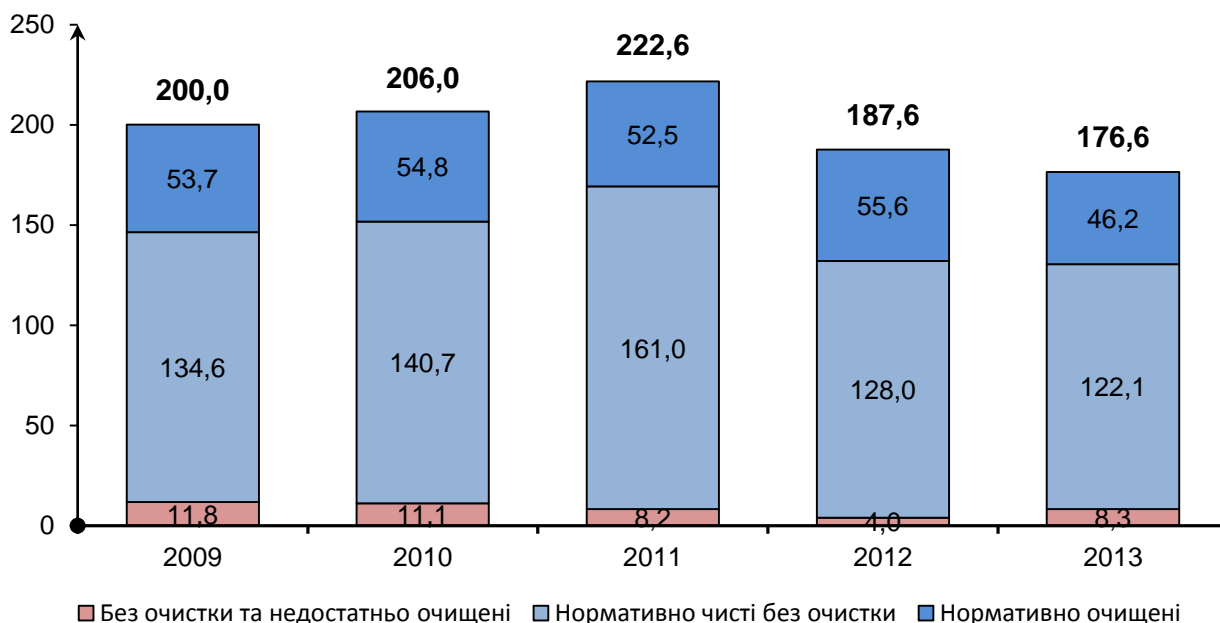

Рис.128. Динаміка скидання зворотних вод у поверхневі водні об'єкти в області, млн. м³

Найбільшу кількість зворотних вод у поверхневі водні об'єкти відведено від підприємств сільського господарства, промисловості та житлово-комунального господарства. Найбільша кількість забруднених стічних вод припадає саме на підприємства житлово-комунального господарства – 76,1 відсотка.

Забруднення водних об'єктів стічними водами відбувається за рахунок неефективної роботи очисних споруд або їх відсутності.

Із діючих в області 38 комплексів очисних споруд більше половини потребують реконструкції, з них 13 комунальних (КП «ЧЕЛУАШ» м. Черкаси, РКП «Кам'янський водоканал» м. Кам'янка, КП «Чигирин» (2 шт.) м. Чигирин, Чорнобаївське КП ВУЖКГ смт Чорнобай, Ватутінське КВП «Водоканал» м. Ватутіне, КП «Катеринопільське селищне житлово-комунальне господарство» смт Катеринопіль, Лисянське КП «Водоканал» смт Лисянка, КП Монастирищенське ВУЖКГ м. Монастирище, Тальнівське КП «Водоканал» м. Тальне, КП «Уманьводоканал» м. Умань, Христинівське ВУЖКГ м. Христинівка, КП «Міський водоканал» м. Золотоноша). Крім того, необхідно побудувати очисні

споруди в смт Драбів та містах Жашків і Городище.

Основними забруднювачами водних об'єктів у 2013 році були КП «Міський водоканал» (м. Золотоноша), Ватутінське КВП «Водоканал», КП «ВодГео» (м. Сміла), КП «Черкаське експлуатаційне лінійне управління автомобільних шляхів» (м. Черкаси).

У 2013 році аналітичний контроль якості та складу води Канівського та Кременчуцького водосховища визначив перевищення нормативів за показниками ХСК (хімічне споживання кисню) та заліза.

За мікробіологічними показниками найгірша якість води в 2013 році спостерігалася на річках Золотоношка, Гнилий Тікич та Уманка.

Втрати води при транспортуванні дещо зменшилися з 11,52 млн. м³ у 2012 році до 11,41 млн. м³ у 2013 році (на 0,11 млн. м³), з них: басейн р. Дніпро – на 0,02 млн. м³ (на 0,3%); басейн р. Південний Буг – на 0,09 млн. м³ (на 6,5%).

Такі втрати мають місце у комунальному і побутовому водопостачанні через зношеність та незадовільний стан мереж водопостачання.

Комунальними підприємствами області експлуатується більше однієї тисячі кілометрів каналізаційних мереж. Каналізаційні мережі, споруди, насосні агрегати в багатьох населених пунктах відпрацювали нормативний термін експлуатації та потребують капітального ремонту. Недостатнє фінансування цих заходів призводить до забруднення навколишнього середовища, підвищених витрат електроенергії, збільшення собівартості послуг.

7.3. Охорона земельних ресурсів

Основним напрямком з охорони земель, підвищення родючості ґрунтів і економії енергоресурсів повинні стати впровадження нових технологій вирощування сільськогосподарських культур, у тому числі ґрунтозахисних та енергозберігаючих, проведення робіт по вилученню з інтенсивного обробітку малопродуктивних, ерозійно-небезпечних земель, впровадження ґрунтозахисно-меліоративної та агроландшафтної організації території.

З метою відновлення малопродуктивних та деградованих земель, після тривалого їх використання, проводиться їх консервація. При наявності в області 361,8 тис. га деградованих та 108,8 тис. га

малопродуктивних земель – на даний час потребують консервації 139,2 тис. га земель, з них: 96,1 тис. га – деградовані та 43,1 тис. га – малопродуктивні. На малопродуктивних земельних ділянках чи ділянках без ґрунтового покриву проводять рекультивацію шляхом пошарового нанесення знятої ґрунтової маси, а в разі потреби і материнської породи.

Дослідження щодо земель, які підлягають вітровій та водній ерозії, проводились у 1983 році, після цього моніторинг не проводився.

На сьогодні якісний стан земель, зокрема, динаміку ерозійних процесів від водної і вітрової ерозії, засолення, осолонцювання, осолодіння, закислення, підтоплення ґрунтів та інших ознак, що впливають на їх родючість, реально оцінити неможливо в зв'язку з припиненням фінансування робіт з ґрунтового обстеження. Для достовірної характеристики якісного стану земель області періодичність таких обстежень по кожній місцевій раді становить 10 – 15 років. На даний момент назріло провести ґрунтове обстеження на площі 1 289,7 тис. га, (або 84%) від загальної площі обстеження, що складає 1 534,5 тис. га.

Незважаючи на те, що останнім часом внесення мінеральних добрив значно скоротилося, сільськогосподарські угіддя перенасичені пестицидами та отрутохімікатами, тобто надмірна інтенсифікація сільськогосподарського виробництва супроводжується максимально можливим освоєнням земельного фонду. Значні площі сільськогосподарських угідь розміщені вздовж шляхів з інтенсивним рухом машин і забруднюються важкими металами.

У 2013 році внаслідок переформування берегів Кременчуцького водосховища за рахунок ерозійних та абразійних процесів в межах Черкаської області втрачено 2,77 га загальної площі земель, з них: 1,79 га – землі державного лісового фонду, 0,95 га – чагарники, 0,02 га – багаторічні насадження та 0,01 га – пасовища.

Для зменшення шкідливого впливу вод на населені пункти та сільськогосподарські угіддя в рамках бюджетної програми «Захист від шкідливої дії вод сільських населених пунктів і сільськогосподарських угідь» на 2013 рік із запланованих Черкаським обласним управлінням водних ресурсів коштів у сумі 2 130 тис. грн. станом на 19.12.2013 фактично профінансовано 1 630,0 тис. грн. Черкаським регіональним управлінням водних ресурсів на виконання вищевказаної програми із запланованих 570,0 тис. грн. станом на 01.12.2013 фактично профінансовано 420,0 тис. грн.

В рамках вищезазначеної програми у 2013 році проводились заходи: регулювання та розчистка р. Гетьманка в адміністративних межах Самгородської сільської ради Смілянського району; капітальний ремонт берегоукріплення в районі насосної станції Чорнявської зрошувальної системи; капітальний ремонт гідротехнічної споруди та очищення ставу «Ковбин» в с. Шевченкове Звенигородського району; підвищення надійності Золотоніської, Вільшанської, Тясминської насосних станцій, Тясминської дамби (*ремонт гребеня*), захисного масиву «Захист долини р. Тясмин», «Золотоніського захисного масиву», «Вільшанського захисного масиву».

Для покращення стану земельних ресурсів, забезпечення охорони, збереження та раціонального використання земель на території області, координації дій органів місцевого самоврядування і виконавчої влади та контролюючих органів в Черкаській області розроблено проект «Програми розвитку земельних відносин у Черкаській області на 2014 – 2020 роки».

7.4. Природні об'єкти та збереження біорізноманіття

В Україні проблематика біо- та ландшафтного різноманіття у її варіативній формі розбудови екологічних мереж знайшла відображення у прийнятті Закону України «Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000 – 2015 роки» та науково-методичному супроводі розбудови екомережі на регіональному і національному рівні.

Згідно з договором з Черкаською дослідною станцією звірівництва та мисливствознавства Черкаського інституту агропромислового виробництва УААН виконані роботи з підготовки текстової частини, визначено структурні елементи та межі екомережі, перспективні об'єкти до її включення; розроблено попередню схематичну карту екомережі області.

У 2013 році в області спільно з працівником кафедри прикладної екології Одеського державного екологічного університету розпочаті роботи щодо підготовки графічної частини проекту регіональної схеми екологічної мережі.

З метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, збільшення площі екологічної мережі в області проведено роботу щодо створення 2 нових об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення загальною площею 5,01 га, в тому числі: ботанічну пам'ятку природи «Урочище Вільхове» в адміністративних межах Потаської сільської

ради Маньківського району площею 5 га та ботанічну пам'ятку природи «Дуби на Тарасовій горі» на території Шевченківського національного заповідника Канівського району площею 0,01 га. Розширено межі 1 об'єкта природно-заповідного фонду місцевого значення, а саме парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення «Васютинський дендрологічний парк» в с. Васютинці Чорнобаївського району з 1,5 га до 4,2176 га.

Площу територій та об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ) області збільшено на 7,73 га і у 2013 році вона складає 74 292,5 га.

Для подальшого збільшення площі територій та об'єктів природно-заповідного фонду області, відповідно до статей 51 – 53 Закону України «Про природно-заповідний фонд України», проведено збір та надіслано до Міністерства екології та природних ресурсів України матеріали щодо розширення заповідних об'єктів загальнодержавного значення для підготовки Указу Президента України, зокрема:

- орнітологічного заказника «Липівський» в адмінмежах Золотоніського району з 4500 га до 4631,70 га (*на 131,7 га*);
- ландшафтного заказника «Тарасів обрій» в адмінмежах Канівського району з 405 га до 716 га (*на 311 га*);
- комплексної пам'ятки природи «Холодний Яр» в адмінмежах Чигиринського району з 553 га до 1039 га (*на 486 га*).

Для Черкаської області, розташованої у лісостепу, характерне поєднання флори лісової і степової зони. Природна рослинність Черкащини зазнала істотних змін внаслідок господарської діяльності людини.

Флора типу лісової зони на території області поширена нерівномірно: в західній частині і на Лівобережжі – дрібними. Найбільшу площу займають широколистяні ліси. Серед деревних порід у лісах Черкащини переважають дуб, ясен, граб, вільха, береза, тополя, сосна, клен, липа. Серед кущів досить поширена ліщина, калина, обліпіха, алича, кизил, бузина, терен, шипшина, бруслина, черемуха тощо.

Холодний Яр – система ярів та розгалужених балок, вкритих широколистяними лісами, центром якої є Холодний Яр – глибока балка (*глибиною до 80м*). Пануючою породою в лісах Холодного Яру є дуб звичайний, до якого домішуються граб, ясен, липа.

На піщаних терасах Дніпра та деяких його приток (*Рось, Тясмин, Сула*) зростають дубово-соснові ліси, а на найвищих елементах

рельєфу – соснові ліси, зрідка невеличкими ділянками трапляються грабово-дубово-соснові ліси. Національне багатство являє собою Черкаський бір – найбільший острівний масив (площа понад 28 тис. га) дубово-соснових лісів лісостепової зони України. У першому деревному ярусі переважає сосна. У другому, крім дуба, нерідко буває береза бородавчаста, осика, а на вологих місцях – вільха. Тут зустрічаються ліщина, глід, шипшина, горобина, малина, дрік красильний, зіновать. Типовими рослинами цих лісів є орляк, суниця лісова, сон широколистий, конвалія, вішалка гілляста, куничник наземний, чебрець, цмин пісковий тощо. В Черкаському Бору зростає реліктовий вид – вовчі ягоди пахучі.

Флора типу степової зони у природньому стані на території області стала нині рідкісною та залишилася на природоохоронних територіях і крутих схилах ярів. У складі переважають багаторічні трав'янисті рослини посушливих місць. Проте у лучно-степовому рослинному покриві досить поширені й вологолюбні (лучні) рослини. Типовою флорою є ковила волосиста, бородач звичайний, тонконіг вузьколистий, костриця борозниста, келерія гребінчаста, шавлія степова, жабриця рівнинна, миколайчики польові, лещиця болотиста, підмаренник справжній, материнка звичайна тощо.

Луки збереглися у заплавах річок. Різотрав'я їх багате: костриця лучна, тонконіг лучний, лисохвіст, польовиця тонка, конюшина лучна, повзуча, рожева, чина лучна, мишачий горошок, люцерна хмелевидна, осока гостра, вербозілля лучне тощо.

У рослинності боліт області переважають високі трави та поширені вільшняки. Підлісок у вільхових лісах складається з верби попелястої, крушини ламкої, калини, черемхи тощо. Високотравний покрив утворюють очерет звичайний, рогіз широколистий, осоки тощо. Болота є резерватами лікарських рослин: айру болотного, валеріани, алтеї лікарської, живокосту болотного, м'яти довголистої, омани високого тощо.

Тваринний світ Черкащини різноманітний, але кількість особин незначна. Орнітофауна регіону представлена такими видами птахів: баклан великий, лебідь-шипун, гуска сіра, крижень, орлан-білохвіст, лунь польовий, чайка, кулик-сорока, коловодник великий, мартин сивий, побережник чорногрудий, великий яструб, фазан, просянка. Найпоширенішими представниками іхтіофауни регіону є: лящ, сазан, судак, карась, щука, чехоня, плітка, окунь, короп, товстолоб. Серед ссавців на території області зустрічаються: дикий кабан, вовк, лисиця, заєць-русак, козуля, єнотовидний собака, куниця, бобер, тхір, їжак,

видра, ондатра в невеликій кількості, лось, олень плямистий та благородний.

Одним з основних видів спеціального використання тваринного світу в області є полювання. Мисливські угіддя області складають 1 574,5 тис. га і надані в користування 51 користувачу мисливських угідь.

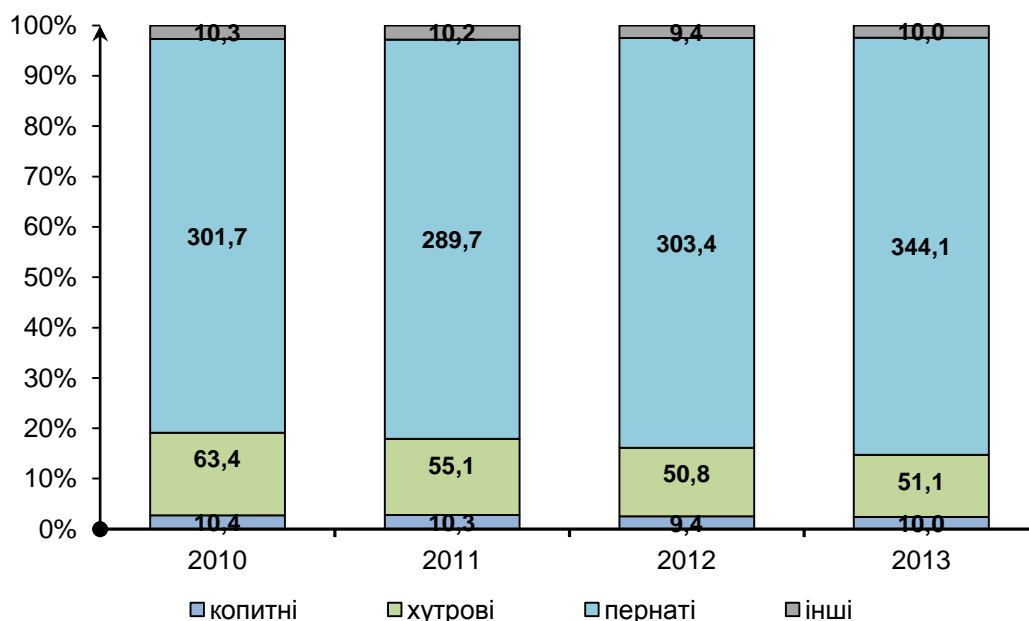

Рис.129. Динаміка чисельності основних видів мисливських тварин в області, тис. голів

Протягом періоду 2010 – 2013 років найбільшу питому вагу серед основних видів мисливських тварин займали пернаті, чисельність яких впродовж зазначених років зросла на 42,4 тис. голів.

З метою збереження біологічного різноманіття в регіоні охороняється 81 вид тварин, з них: 67 видів тварин, занесених до Червоної книги України, в тому числі 3 види входять до Європейського червоного списку, 8 видів охороняються Бернською конвенцією, 10 видів – Афро-Євразійським договором по мігруючим видам (AEWA), 4 види Конвенцією про міжнародну торгівлю видами дикої флори та фауни (CITES).

Важливе значення для розвитку економіки Черкаської області та забезпечення населення високоякісними продуктами харчування має рибна галузь. Згідно із статистичними даними споживання риби та рибопродукції в Україні становлять 13,6 кг на душу населення в рік, а в Черкаській області – 16,5 кг.

Головним рибогосподарським об'єктом області є Кременчуцьке водосховище – одне з найпродуктивніших внутрішніх природних водойм. Іхтіофауна Кременчуцького водосховища налічує 41 вид риб. Промислове значення мають 18 видів, в тому числі крупночастикові: білизна, головень, в'язь; дрібночастикові: окунь, лин, краснопірка. Основу уловів в останні роки складають плітка, лящ, плоскирка, верховод.

Аналізуючи промисел на Кременчуцькому водосховищі з часу його утворення при загальному рості промислового навантаження на водосховище спостерігається тенденція неухильного щорічного зниження показників продуктивності та вилову водних біоресурсів до рівня 2 тис. тонн на рік, в 90-х роках минулого століття вищевказаний показник становив 7,5 – 8 тис. тонн.

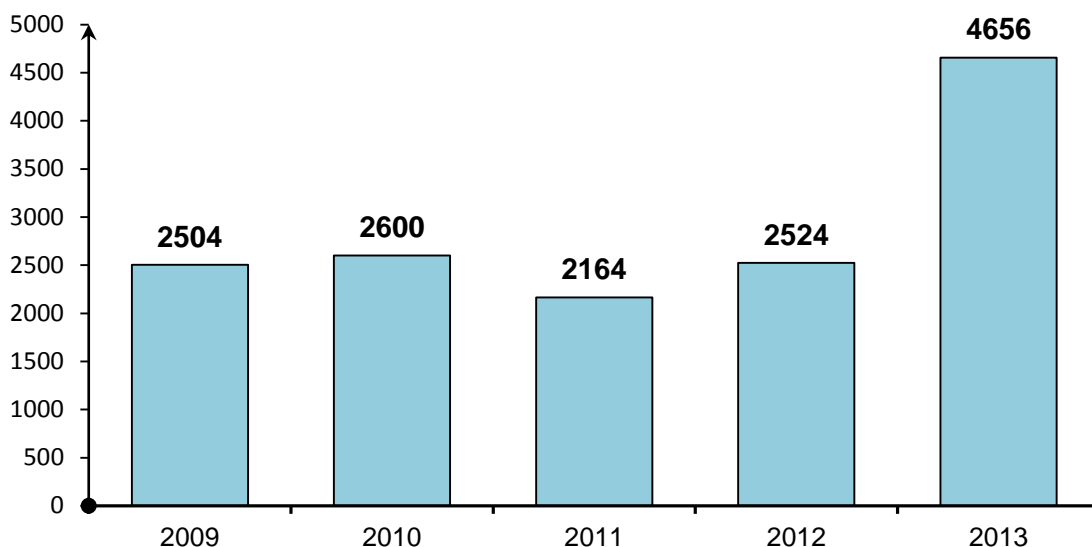

Рис.130. Динаміка вилову риби з Кременчуцького водосховища та малих водних об'єктів області, тонн

Основними причинами зниження показника рибопродуктивності (16,3 кг/га) водосховища є замулення та обміління шляхів міграції риби та нерестовищ, заростання їх водною рослинністю, відсутність проведення рибницько-меліоративних робіт з розчистки нерестовищ та підходів до них. Рибні запаси у Кременчуцькому водосховищі відновлюються в основному за рахунок природного відтворення популяцій риб (за винятком рослиноїдних риб і частково коропа, які вселяються користувачами та за рахунок держбюджету), рівень якого є недостатнім і не відповідає ресурсам кормової бази водосховища.

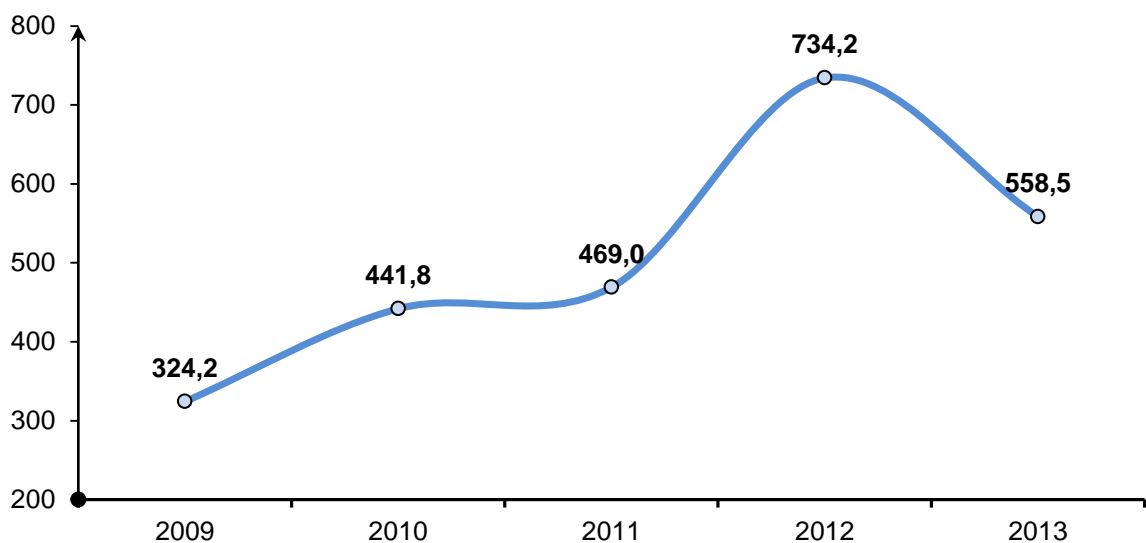

Рис.131. Динаміка обсягів вселення риборозсадкового матеріалу в природні водойми області, тис. екземплярів

Проблема підйому рибопродуктивності водосховища не може бути вирішена без комплексного підходу. У зв'язку з цим необхідно виконати ряд заходів, направлених на відтворення рибних запасів регіону та реконструкцію сучасної аборигенної іхтіофауни з метою підвищення її біорізноманіття за рахунок цінних порід аборигенних видів та зникаючих видів риб шляхом щорічного зариблення в кількості, яка визначається науковими моніторинговими дослідженнями.

7.5. Утворення та накопичення відходів

Станом на 01.01.2014 у спеціально відведених місцях чи об'єктах та на території підприємств області накопичено 4 308,55 тис. тонн відходів (у 2012 році – 4 448,36 тис. тонн), з них 0,034 тис. тонн належать до I класу небезпеки, 0,069 тис. тонн – до II класу, 0,764 тис. тонн – до III класу, 4 307,682 тис. тонн – до IV класу небезпеки.

У 2013 році в області утворилось 1 519,83 тис. тонн відходів, з них 1 029,83 тис. тонн промислових відходів та 490,0 тис. тонн побутових відходів.

З 1 029,83 тис. тонн промислових відходів тільки 0,584 тис. тонн відходів I – III класів небезпеки. Основна частина утворених відходів (99,9%) належить до IV класу небезпеки.

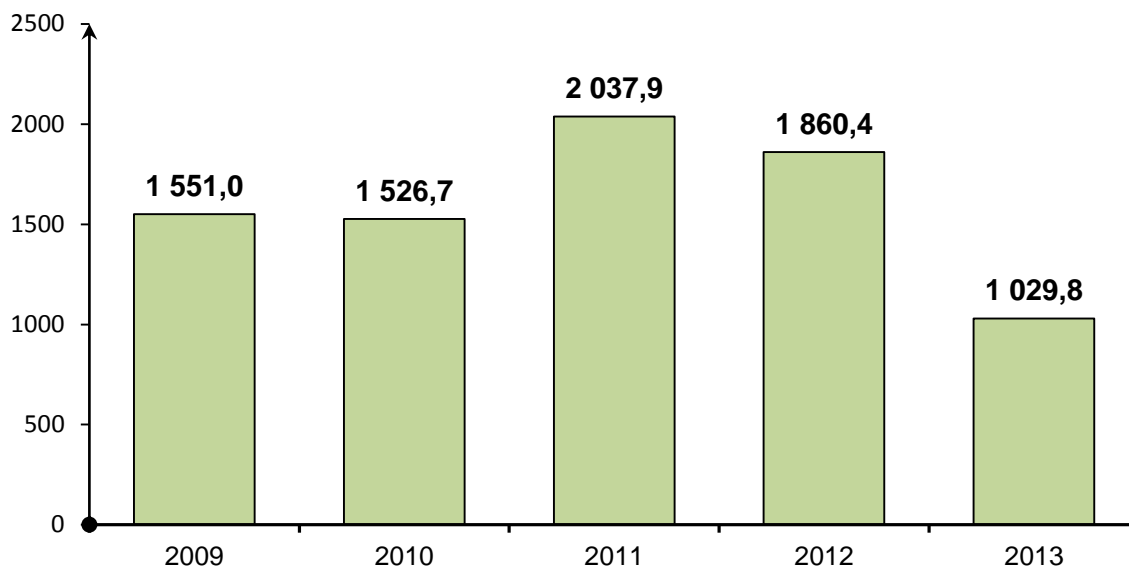

Рис.132. Обсяги утворення промислових відходів у 2009 – 2013 роках в області, тис. тонн

У 2013 році найбільше утворено відходів I – IV класів небезпеки на підприємствах Канівського району – 246,0 тис. тонн, м. Черкаси – 161,42 тис. тонн, Золотоніського району – 122,3 тис. тонн, Чернобаївського району – 106,99 тис. тонн.

У 2013 році обсяг переданих відходів іншим власникам на утилізацію та знешкодження становив 635,6 тис. тонн. Протягом 2013 року утилізовано та перероблено 784,24 тис. тонн відходів (76,2% від утворених).

На території області знаходиться 437 місць видалення твердих побутових відходів (далі – ТПВ) загальною площею 513,24 га. У 2013 році утворилось 490,0 тис. тонн побутових відходів, з яких вивезено 300,96 тис. тонн на 21 полігон ТПВ. Найбільший полігон для захоронення ТПВ у м. Черкаси, на який у 2013 році видалено 141,8 тис. тонн твердих побутових відходів, що становить 29 відсотків від загального обсягу утворених ТПВ в області.

В області триває робота з формування реєстрів об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів, паспортизації місць видалення відходів.

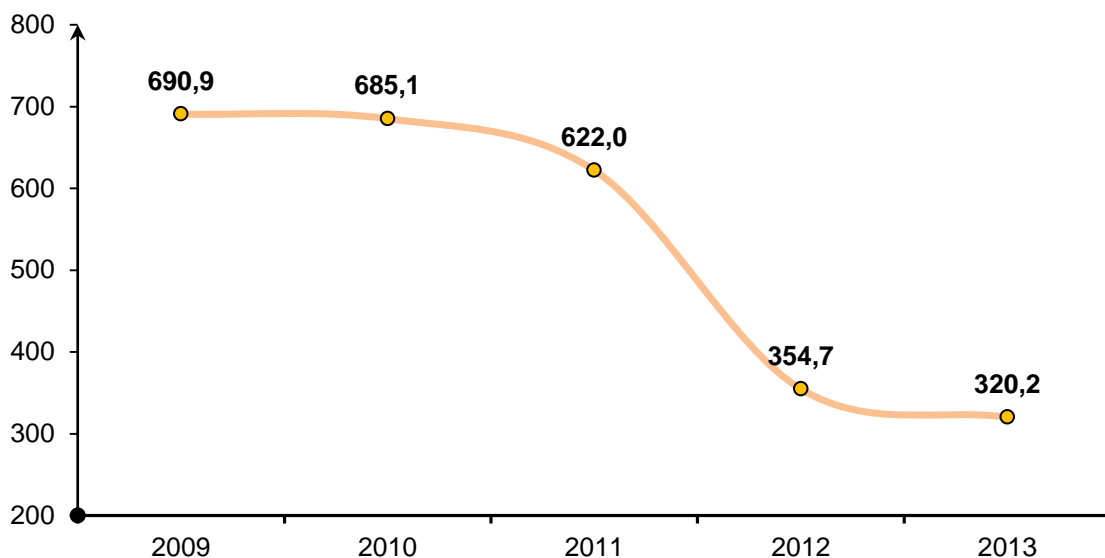

Рис.133. Динаміка зменшення обсягів невідомих, непридатних та заборонених до використання хімічних засобів захисту рослин в області, тонн

Окрему групу небезпечних відходів становлять невідомі, непридатні та заборонені до використання хімічні засоби захисту рослин, обсяг яких протягом періоду 2009 – 2013 років зменшився на 370,7 тонн (на 53,7%).

Фактично за вказаний період з області вивезено 768,044 тонн відходів пестицидів з врахуванням обсягів даних відходів, які були додатково виявлені в господарствах під час проведення щорічних інвентаризацій та робіт з перезатарювання і вивезення їх на знешкодження.

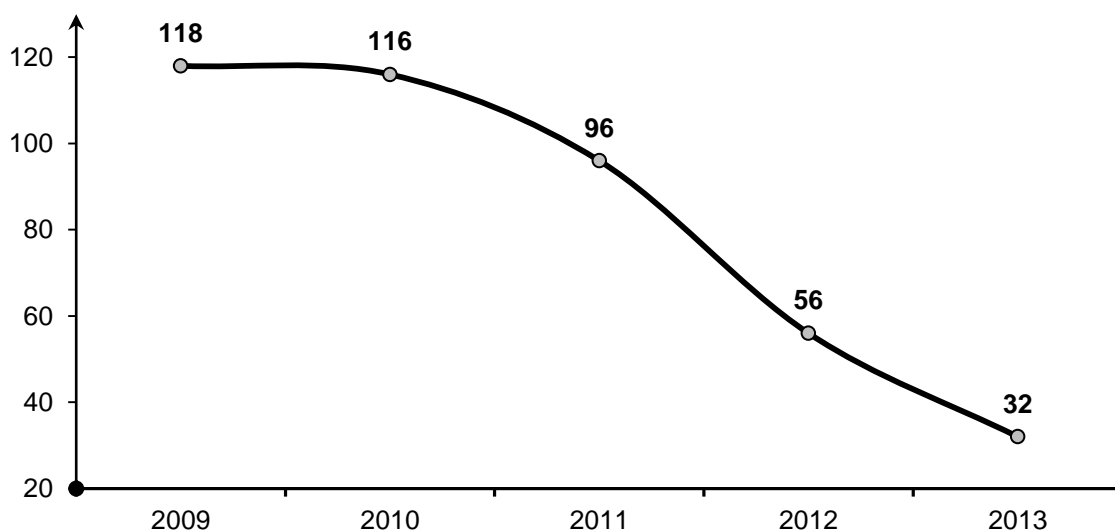

Рис.134. Кількість складів для зберігання невідомих, непридатних та заборонених до використання хімічних засобів захисту рослин в області за 2009 – 2013 роки, одиниць

Протягом періоду 2009 – 2014 років спостерігається зменшення кількості складів для зберігання невідомих, непридатних та заборонених до використання хімічних засобів захисту рослин на 86 одиниць (на 72,9%).

З метою вирішення зазначеної проблеми в області діяли:

1) «Обласна програма утилізації непридатних, заборонених до використання та невідомих пестицидів», затверджена рішенням Черкаської обласної ради від 11.08.2006 № 4-4/V;

2) «Програма знешкодження непридатних, невідомих та заборонених до використання хімічних засобів захисту рослин у Черкаській області на 2012 – 2013 роки», затверджена рішенням Черкаської обласної ради від 17.02.2012 №13-7/VI, на виконання якої у 2013 році за рахунок коштів обласного та місцевих (районних, сільських, селищних) фондів охорони навколишнього природного середовища (ОНПС), коштів їх власників за межі області вивезено 54,321 тонн відходів пестицидів на суму 1,079 млн. грн. (у 2012 році вивезено 553,154 тонн таких відходів на суму 12,534 млн. грн.).

Під час виконання заходів програм повністю очищені від відходів пестицидів одинадцять районів: Жашківський, Золотоніський, Кам'янський, Канівський, Корсунь-Шевченківський, Лисянський, Маньківський, Монастирищенський, Смілянський, Уманський, Христинівський.

Рішенням Черкаської обласної ради від 17.04.2014 № 31-4/VI затверджено «Обласну програму вилучення, утилізації, знищення та знешкодження непридатних або заборонених до використання пестицидів і агрохімікатів та тари від них на 2014 – 2015 роки».

7.6. Екологічно небезпечні об'єкти області

Згідно з Переліком суб'єктів підприємницької діяльності Черкаської області з високим ступенем ризику для навколишнього природного середовища, складеному на підставі статті 47 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» та вимогами Постанови Кабінету Міністрів України від 19.03.2008 № 212 «Про затвердження Критеріїв розподілу суб'єктів господарювання за ступенем ризику їх господарської діяльності для навколишнього природного середовища та періодичності здійснення заходів державного нагляду (контролю)», на території області знаходяться 985 таких суб'єктів.

Найбільш потужні підприємства, які здійснюють екологічно небезпечну діяльність, відносяться до хімічної промисловості, енергетики та агропромислового комплексу.

У Черкаській області до Переліку 100 об'єктів, що є найбільшими забруднювачами довкілля на загальнодержавному рівні, віднесено 3 підприємства:

1. ВП «Черкаська ТЕЦ» ПАТ «Черкаське хімволокно» з валовим викидом забруднюючих речовин в атмосферу у 2013 році (46% від загального викиду по області);

2. ПрАТ «Миронівська птахофабрика» з валовим викидом забруднюючих речовин в атмосферу (18%);

3. ПАТ «Азот» (м. Черкаси) з валовим викидом забруднюючих речовин в атмосферу (6,4%).

Загальний викид від підприємств – основних забруднювачів області у 2013 році становив 51,7 тис. тонн, що складає 71% від викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, які здійснювалися стаціонарними джерелами.

До переліку об'єктів, які становлять екологічну небезпеку, входять також підприємства машинобудівної, харчової, будівельної, фармацевтичної промисловості, комунального господарства.

Також особливу проблему для області становлять небезпечні та заборонені до використання хімічні засоби захисту рослин (ХЗЗР), яких на 01.01.2014 на території області зберігається 320,18 тонн. Непридатні ХЗЗР зберігаються у 32 складських приміщеннях, 12 з яких знаходиться у доброму стані, 4 – у задовільному, 16 – у незадовільному стані. Умови зберігання більшості пестицидів не відповідають діючим екологічним і санітарним нормам.

Проміжні висновки:

За останні п'ять років спостерігається тенденція зростання обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря області від стаціонарних джерел.

Основними забруднювачами атмосферного повітря в Черкаській області є підприємства енергетики, обробної промисловості та сільського господарства.

Тому існує необхідність щодо вирішення проблеми в галузі охорони атмосферного повітря шляхом впровадження нових видів очистки, спрямованих на скорочення викидів забруднюючих речовин

в атмосферу на підприємствах – забруднювачах атмосферного повітря.

Неефективність роботи очисних споруд або їх відсутність призводить до забруднення водних об'єктів стічними водами. Із діючих в області 38 комплексів очисних споруд більше половини потребують реконструкції, з них 13 – комунальних. За мікробіологічними показниками найгірша якість води в 2013 році спостерігалася на річках Золотоношка, Гнилий Тікич та Уманка.

Сучасний стан використання земельних ресурсів області не відповідає вимогам раціонального природокористування. Для покращення стану земельних ресурсів, забезпечення охорони, збереження та раціонального використання земель на території області, координації дій органів місцевого самоврядування і виконавчої влади та контролюючих органів у Черкаській області розроблено проект «Програми розвитку земельних відносин у Черкаській області на 2014 – 2020 роки».

Відведені склади для зберігання непридатних або заборонених до використання пестицидів є об'єктами потенційної екологічної небезпеки в області. Умови зберігання пестицидів на більшості з них не відповідають діючим екологічним і санітарним нормам.

На полігонах ТПВ знаходиться значна кількість побутових відходів, частина яких вичерпали свій ресурс або експлуатуються з грубими порушеннями норм екологічної безпеки. Для дієвого удосконалення поводження з ТПВ необхідним є, перш за все, впровадження роздільного збирання побутових відходів на рівні населення та будівництво сміттесортувальних та сміттєпереробних комплексів з метою повторного використання ресурсоцінних компонентів побутових відходів.

З метою збереження біологічного різноманіття в регіоні продовжити роботу з охорони видів тварин занесених до Червоної книги України та інших міжнародних червоних списків та конвенцій.